Газар зохион байгуулалт, геодези,
зураг зүйн газрын 2021 оны ...... тоот
албан бичгийн 2 дугаар хавсралт

ГАЗРЫН НЭГДМЭЛ САНГИЙН 2020 ОНЫ УЛСЫН НЭГДСЭН ТАЙЛАН

Хянасан:	Р.Ганхуяг – ЗУХАГ-ын дарга
	П.Баянтүмэн – КХ-ийн дарга
Эмхэтгэсэн:	Х.Энхжаргал – КХ-ийн ахлах мэргэжилтэн
Тайлан гаргасан:	Х.Оюунбаяр - КХ-ийн ахлах мэргэжилтэн
	Х.Энхжаргал – КХ-ийн ахлах мэргэжилтэн
	С.Ганцэцэг – ЗУХАГ-ын ахлах мэргэжилтэн
	Б.Мөнхзул - ЗУХАГ-ын ахлах мэргэжилтэн
	Ж.Баянмөнх – КХ-ийн мэргэжилтэн
	Э.Энх-Эрдэнэ - КХ-ийн мэргэжилтэн
	Б.Урантөгс - КХ-ийн мэргэжилтэн
	Д.Түмэндэмбэрэл- КХ-ийн мэргэжилтэн
	Д.Мөнхцэцэг – ССМХ-ийн мэргэжилтэн
	Р.Отгончимэг – ГЗБХ-ийн мэргэжилтэн

АГУУЛГА

ОРШИЛ 3
1. ТАЙЛАНТ ОНД ГАЗРЫН ХАРИЛЦААНЫ ТАЛААР ХИЙЖ ГҮЙЦЭТГЭСЭН АЖИЛ4
1.1. Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газраас хэрэгжүүлсэн томоохон ажлууд 4
1.1.1. Газар зохион байгуулалт, газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний чиглэлээр. 4
1.1.2. Суурь судалгаа, мониторингийн чиглэлээр. 5
1.1.3. Газрын кадастр, мэдээллийн сангийн чиглэлээр. 14
1.2. Газрын харилцааны салбарын хүний нөөцийн судалгаа 24
1.3. Газрын тухай хууль, тогтоомжийн хэрэгжилтийн талаар хийсэн хяналт, шалгалт 37
1.4. Өргөдөл, хүсэлт, тэдгээрийн барагдуулалтын судалгаа 40
1.5. Газрын маргаан, түүнийг шийдвэрлэсэн байдал 42
1.6. Газар эзэмших эрх болон өмчийн газраа банк, санхүүгийн байгууллагад барьцаалсан байдлын тайлан 45
1.7. Газрын зах зээлийн тойм 49
1.8. Газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдаа, төсөл сонгон шалгаруулалтын талаарх мэдээ, тайлан 57
1.9. Кадастрын хэмжилт, зураглалын тайлан 63
1.10. Газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөний хэрэгжилт, 2021 оны төлөвлөгөө 64
1.10.1. Газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөний хэрэгжилт 64
1.10.2. Улсын хэмжээний 2021 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө 79
1.11. Сууц өмчлөгчдийн холбоонд ашиглуулж буй газрын тайлан 82
2. ГАЗРЫН НЭГДМЭЛ САНГИЙН ТАЙЛАН 84
2.1. Газрын нэгдмэл сангийн үндсэн ангилал, газар ашиглалтын төрөлд гарсан өөрчлөлт, шилжилтийн үндэслэл /Маягт ГТ-1, 5/ 84
2.1.1. Хөдөө аж ахуйн газар 85
2.1.2. Хот, тосгон, бусад суурины газар 88
2.1.3. Зам, шугам сүлжээний газар 89
2.1.4. Ойн сан бүхий газар 90
2.1.5. Усны сан бүхий газар 91
2.2. Улсын тусгай хэрэгцээний газар /МАЯГТ ГТ-4/ 92
2.3. Газрын нэгдмэл сангийн эрх зүйн байдлын тайлан /Маягт ГТ-2/ 96
2.4. Газрын улсын бүртгэлийн тайлан /Маягт ГТ-3/ 99

2.5. Газарт учруулсан хохирлын тайлан /маягт гт-6/ 103
2.6. Газар хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний тайлан /Маягт ГТ-7/. 108
2.7. Газрын төлбөр ногдуулалт, төлөлт /Маягт ГТ-8/.................................... 112
2.8. Газар өмчлөлийн тайлан /маягт гт-9/.. 118
3. ДҮГНЭЛТ 121

ОРШИЛ

Монгол Улсын Газрын нэгдмэл сангийн үндсэн болон дэд ангилал бүрийн газрын тоо бүртгэл, газрын улсын бүртгэл, шилжилт хөдөлгөөн, газарт учирсан хохирол, газар хамгаалах, нөхөн сэргээх талаар авсан арга хэмжээ, газрын төлбөр ногдуулалт, төвлөрүүлэлт зэрэг үзүүлэлтийг засаг захиргааны нэгж тус бүрээр тусган Улсын газрын нэгдмэл сангийн тайланг гаргаж, Засгийн газарт танилцуулж байхаар Монгол Улсын Газрын тухай хуулийн 26 дугаар зүйлийн 2.6-д заасан байдаг.

Тухайн заалтын дагуу Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газраас аймаг, нийслэлийн 2020 оны газрын нэгдмэл сангийн тайланг Монгол Улсын Засгийн газрын 2003 оны 28 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Газрын нэгдмэл сангийн тайлан гаргах журам” болон Засгийн газрын 2003 оны 204 дүгээр тогтоолоор батлагдсан тайлангийн ГТ1-9 маягтын дагуу нэгтгэн улсын нэгдсэн тайланг нэгтгэн гаргалаа.

Газрын нэгдмэл сангийн Улсын нэгдсэн тайлан нь тайлангийн хугацаанд газрын нэгдмэл сангийн ангилал болон газар өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтын эрх зүйн байдал, тэдгээрийн өөрчлөлтийг гаргах, өөрчлөлтөд дүгнэлт өгөх, газрын талаар авч хэрэгжүүлэх бодлого, арга хэмжээг тодорхойлох, цаашид газрыг өмчлөх, эзэмших, ашиглах, хуваарилах, хамгаалах, нөхөн сэргээх болон газар зохион байгуулалтын бусад арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлэх, газрын нэгдмэл сангийн өгөгдөхүүнд өөрчлөлт оруулах, улс, орон нутгийн статистик мэдээнд ашиглахад суурь материал болдог ач холбогдолтой юм.

1. ТАЙЛАНТ ОНД ГАЗРЫН ХАРИЛЦААНЫ ТАЛААР ХИЙЖ ГҮЙЦЭТГЭСЭН АЖИЛ

1.1. ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ, ГЕОДЕЗИ, ЗУРАГ ЗҮЙН ГАЗРААС ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ТОМООХОН АЖЛУУД

1.1.1. Газар зохион байгуулалт, газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний чиглэлээр.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2018 оны 384 дүгээр тогтоолоор Улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөг батлан мөрдөн ажиллаж байна. Уг тогтоолын 4 дүгээр заалтаар Улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн явц, үр дүнг жил бүрийн 1 дүгээр улиралд багтаан Засгийн газарт танилцуулж байхыг Барилга, хот байгуулалтын сайдад даалгасны дагуу 2020 оны биелэлтийг холбогдох 9 яам, 21 аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газраас тус тус авч нэгтгэн танилцуулж байна.

Төлөвлөлтийг нийт 13 чиглэлээр зорилт, арга хэмжээг төлөвлөсөн бөгөөд үүнийг тус бүрээр нь танилцуулахад:

1. Газрын нөөц, нэгдмэл сангийн удирдлага, бодлого, төлөвлөлт, хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох зорилтын хүрээнд нийт 4 арга хэмжээ төлөвлөсөн хэрэгжилт нь 50.0 хувьтай байна.

2. Хүн амыг баталгаат, эрүүл аюулгүй усаар хангах зорилтын хүрээнд 7 арга хэмжээ төлөвлөснөөс хэрэгжилт 62.5 хувьтай байна. Сумын төвүүдийн усан хангамжийн эх үүсвэрийн хайгуул, судалгаа, нөөцийг тогтоох ажил хангалтгүй байна.

3. ХАА салбарыг хэрэгцээт усаар хангах зорилтын хүрээнд 6 арга хэмжээ төлөвлөснөөс хэрэгжилт 100 хувьтай байна.

4. Үйлдвэр, уул уурхай, эрчим хүсний салбарыг хэрэгцээт усаар хангах зорилтын хүрээнд 10 арга хэмжээ төлөвлөснөөс хэрэгжилт 70 хувьтай байна.

5. Хүрээлэн буй орчны тэнцвэрт байдлыг хангах, усны нөөцийг хамгаалах зорилтын хүрээнд 8 арга хэмжээ төлөвлөснөөс хэрэгжилт 91.8 хувьтай байна.

6. ХАА-н салбарыг хөгжүүлэх зорилтын хүрээнд 24 арга хэмжээ төлөвлөснөөс хэрэгжилт 39.0 хувьтай байна.

7. Хот тосгон, бусад суурин газрыг хөгжүүлэх зорилтын хүрээнд 170 арга хэмжээ төлөвлөснөөс хэрэгжилт 78.1 хувьтай байна.

8. Ойн сан бүхий газрын ашиглалт, хамгаалалтыг хэрэгжүүлэх зорилтын хүрээнд 7 арга хэмжээ төлөвлөснөөс хэрэгжилт 85.0 хувьтай байна.

9. Зам, шугам сүлжээний газрын талаар хэрэгжүүлэх зорилтыг 2 үе шатанд төлөвлөсөн бөгөөд эхний үе шатанд хэрэгжих 3 арга хэмжээний хэрэгжилт 28.3 хувь, 2-р үе шатанд хэрэгжих 47 арга хэмжээний хэрэгжилт 51.0 хувьтай байна. Мөн

төмөр замын бүтээн байгуулалтын чиглэлээр 23 арга хэмжээ төлөвлөснөөс хэрэгжилт 40.4 хувьтай байна.

10. Авто тээврийн үйлчилгээний цогцолбор, авто зам дагуу суурьшил шинээр төлөвлөх зорилгоор 4 арга хэмжээ төлөвлөснөөс хэрэгжилт 75.0 хувьтай байна.

11. Дэд бүтцийн салбарыг хөгжүүлэх зорилтын хүрээнд 58 арга хэмжээ төлөвлөснөөс хэрэгжилт 35.2 хувьтай байна.

12. Улсын тусгай хэрэгцээний газрын чиглэлээр нийт 130 газрыг тусгай хамгаалалтад авахаас 17 газрыг хамгаалалтад авсан байна. Мөн энэ чиглэлээр 15 арга хэмжээ төлөвлөснөөс хэрэгжилт 81.7 хувьтай байна.

13. Чөлөөт бүстэй холбоотой 7 арга хэмжээ төлөвлөснөөс хэрэгжилт 30.0 хувьтай байна.

Нийт дүнгээр авч үзвэл 2020 оны байдлаар 59.5 хувийн хэрэгжилттэй байна.

2020 онд хийгдсэн томоохон ажлуудаас дурьдвал газрын харилцааны чиглэлээр хуулийн төслүүдийг боловсруулах ажлыг нилээд эрчимтэй зохион байгуулсан бөгөөд "Газрын нэгдмэл сангийн удирдлагын нэгдсэн цахим системийг хэрэглээнд нэвтрүүлэх тухай" Засгийн газрын 2020 оны 110 дугаар тогтоолыг батлуулав. Ингэснээр Газар зохион байгуулалт, газрын төлөв байдал, чанарын хяналтын үндэсний мониторингийн сүлжээ, газрын бирж, газрын үнэлгээ, төлбөр татвар хураамж, газрын кадастрын бүртгэл цахимд шилжих үндсэн нөхцөл бүрдэж, төрийн үйлчилгээг иргэдэд цаг хугацаа, орон зай хамаарахгүй үзүүлэх боломжтой болсон.

Хэрэгжилт хангалтгүй байгаа ажлуудаас дурьдвал дэд бүтцийн салбарыг хөгжүүлэх буюу хатуу хучилттай автозам, төмөр зам барих ажлууд санхүүжилтийн хүндрэлийн улмаас зогсонги байдалд орсон байна. Мөн тусгай хамгаалалтад авах газрын хэмжээ 10 орчим хувьтай байна. Чөлөөт бүсийг хөгжүүлэх, шинэчлэн байгуулах ажлын хэрэгжилт гэрээ байгуулах, суурь ажлууд хийх зэргээр эхлэлийн байдалтай байна.

1.1.2. Суурь судалгаа, мониторингийн чиглэлээр.

Газрыг зохистой ашиглаж, хамгаалах, нөхөн сэргээх тогтолцоог бүрдүүлж, газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгааны үндэсний мониторингийн сүлжээ

Газрын төлөв байдал, чанарын мониторингийн үндэсний сүлжээ нь газрын харилцааны салбарын оролцогч талуудыг нийт нутаг дэвсгэрийг хамарсан өгөгдөл мэдээлэл, нэгдсэн арга зүйгээр хангах, харилцан мэдээлэл солилцож газрын төлөв байдал, чанарын өөрчлөлтийг эрт үед нь илрүүлэх, үнэлэх, доройтлоос урьдчилан сэргийлэх, газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх зэрэг цогцолбор үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ. Газрын төлөв байдал, чанарын мониторингийн үндэсний сүлжээний өгөгдөл мэдээллийг цуглуулж байнгын ажиглалтын талбар болон цэгүүдийг байгуулсан.

- Геологийн тогтоц

- Газрын доорх болон гадаргын ус
- Хотгор гүдгэр
- Хөрс
- Ургамал
- Уур амьсгал
- Газрын нэгдмэл сангийн ангилал зэрэг байгаль, нутаг дэвсгэрийн цогцолбор нөхцөлийг харгалзсан болно.

Мөн газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгааны үндэсний сүлжээ байгуулах ажлын хүрээнд төрийн өмчийн болоод иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын өмчилж, эзэмшиж, ашиглаж буй газрын төлөв байдал, чанарын өөрчлөлтөд үзүүлэх хүний болон байгалийн хүчин зүйлсийн нөлөөллийг богино хугацааны давтамжтай тодорхойлж, түүнд тохирсон газар зохион байгуулалтын арга хэмжээг цаг алдалгүй, оновчтой авч хэрэгжүүлэх, бусад газрын харилцааны цахим системүүдтэй уялдаж ажиллах цахим систем байгуулагдлаа.

Энэхүү цахим систем нэвтэрснээр Газрын тухай хууль болон холбогдох бусад хууль, журмыг хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй дараах асуудлуудыг шийдвэрлэх боломж, нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Үүнд:

- Газрын тухай хуулийн 58 дугаар зүйлийн 58.5 дахь заалтад “Газрын нэгдмэл сангийн бүх ангиллын газрыг 5 жилд нэг удаа газрын төлөв байдал, чанарын улсын хянан баталгаанд заавал хамруулах бөгөөд иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын газар эзэмших, ашиглах эрх дуусгавар болоход энэхүү баталгааг гаргана” гэж заасан хэдий ч улсын болон орон нутгийн төсвийн байдлаас хамааран дээрх ажил хугацаандаа бүрэн хийгдэхгүй, төрөөс газрын нэгдмэл сангийн нийт газарт газрын төлөв байдал, чанарт хяналтыг бүрэн тавьж чадахгүй байсаар байна;
- Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага өөрсдийн өмчилж, эзэмшиж, ашиглаж буй газартаа газрын төлөв байдал, чанарын захиалгат хянан баталгааны ажлыг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэн ерөнхий шинжээч болон байнгын шинжээчээр дүгнэлт гаргуулахад олон үе шат, дамжлагатай, судалгааны тайлан, цаасан материал ихээр боловсруулагдаж байгаа нь төрийн үйлчилгээ хурдан шуурхай, ил тод, нээлттэй явуулахад хүндрэл үүсгэдэг;
- Газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгаа, мониторингийн үйл ажиллагаа цогц, уялдаатай хийгддэггүй, хээрийн судалгааны объект болон мониторингийн цэг, талбар сонгох үйл ажиллагаа болон хөрсний дээж авах цэг, чанарын шинжилгээний үр дүнгийн нэгдсэн мэдээллийн сан байхгүй, иргэд, олон нийтийг нэгдсэн мэдээллээр хангах мэдээллийн дэд бүтэц байхгүй зэрэг хүндрэлтэй асуудлууд шийдвэрлэгдэх юм.

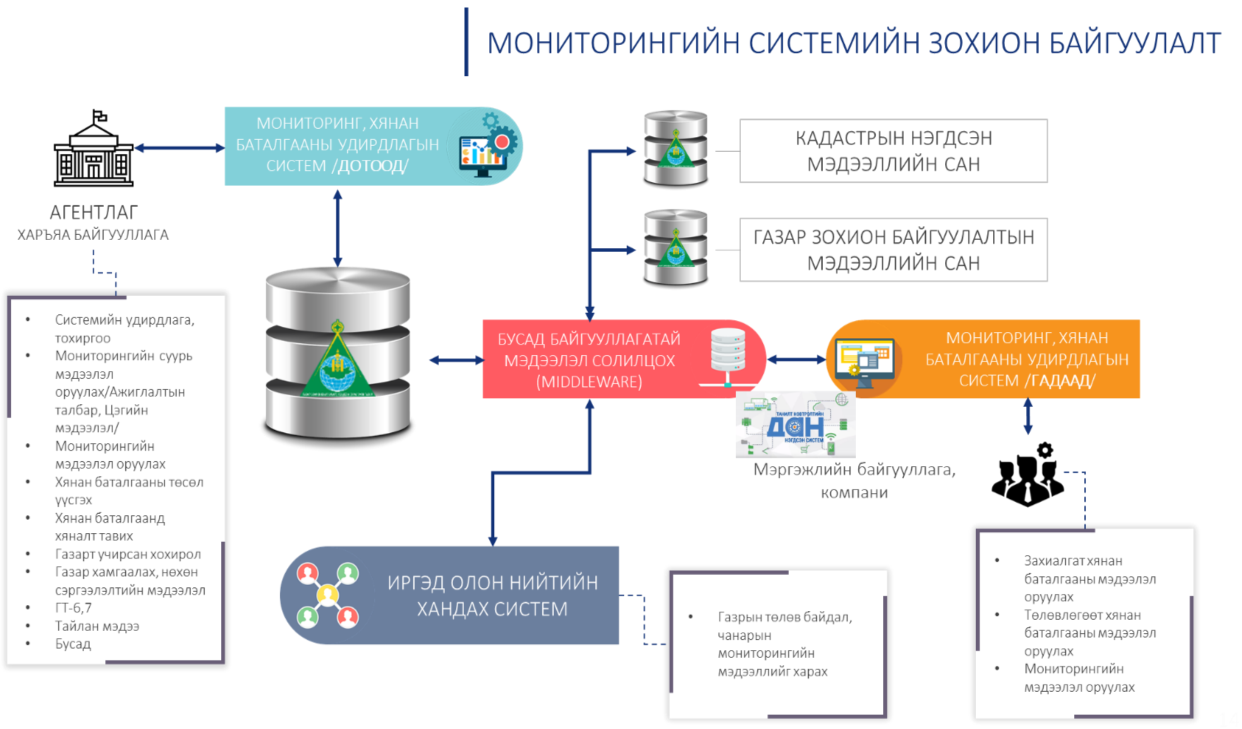

Зураг 1.1.2.1: Мониторингийн системийн зохион байгуулалт

Газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгааны мониторингийн үндэсний сүлжээ нь төрийн өмчийн болоод иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын өмчилж, эзэмшиж, ашиглаж буй газрын төлөв байдал, чанарын өөрчлөлтийн хүний болон байгалийн хүчин зүйлсийн нөлөөллийг богино хугацааны давтамжтай тодорхойлж, түүнд тохирсон газар зохион байгуулалтын арга хэмжээг цаг алдалгүй, оновчтой авч хэрэгжүүлэх, бусад газрын харилцааны цахим системүүдтэй уялдаж ажиллах цахим систем юм.

Холбогдох журам, заавар:

1. Газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгааны мониторингийн мэдээллийн сангийн ажиллах журам”-ыг Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын даргын 2020 оны 05 дугаар сарын 26-ны өдөр А/131 дүгээр тушаал;
2. Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын даргын “Газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгааны мониторингийн системийг нэвтрүүлэх тухай” 2020 оны 06 дугаар сарын 02-ны өдрийн А/142 тоот тушаал;
3. Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын даргын “Газрын мониторингийн системийн админы эрх олгох тухай” 2020 оны 06 дугаар сарын 02-ны А/143 тушаал;
4. Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын даргын “Газрын мониторингийн системийн хэрэглэгчийн эрх олгох тухай” 2020 оны 09 дүгээр сарын 07-ны өдрийн А/212 дугаар тушаал;
5. Улсын хэмжээнд газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгааны мониторингийн систем нэвтэрсэнтэй холбогдуулан Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын даргын 2020 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн А/278 дугаар тушаалыг тус тус батлуулан ажиллаж байна.

Сургалт.

21 аймгийн хэмжээнд хот суурин, ойн сан, газар тариалан, усны сан, бэлчээр зэрэг газрын нэгдмэл сангийн ангиллаар газар ашиглалтын мониторинг хийх цэгүүдийг аймаг тус бүрээр тодорхойлж, ажлын нарийвчилсан төлөвлөгөөг гаргасан ба аймгийн мэргэжилтнүүдийг чадавхжуулах, мэргэжил арга зүйгээр хангах, хамтран ажиллах зорилгоор цаг үеийн нөхцөл байдалтай уялдуулан цахим сургалтыг “Zoom” програм ашиглан 2020 оны 05 дугаар сарын 20-21-ний өдрүүдэд амжилттай зохион байгуулсан. Мөн агентлагийн 11, нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албаны 19 албан хаагч, аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газрын 62 албан хаагч, 61 мэргэжлийн байгууллагад цахим системийн хэрэглэгчийн эрх олгоод байна.

Бэлчээрийн болон хот суурин газрын төлөв байдал, чанарын улсын хянан баталгаа /газрын төлөв байдал, чанарын мониторингийн сүлжээний цэгт/ хийх ажил

2020 онд бэлчээрийн болон хот суурин газрын төлөв байдал, чанарын улсын хянан баталгаа /газрын төлөв байдал, чанарын мониторингийн сүлжээний цэгт/ хийх ажлыг бэлчээрийн газрын мониторингийн 600 цэгт, хот, суурин газрын мониторингийн 400 цэгт нийт 1000 мониторингийн цэгт хийж гүйцэтгэсэн. Газрын төлөв байдал, чанарын мониторингийн үндэсний сүлжээний хөдөө аж ахуй, хот, тосгон бусад суурины газрын ажиглалтын цэгүүдэд бэлчээр, хот суурин газрын төлөв байдал, чанарын улсын хянан баталгаа /цаашид “хянан баталгаа” гэх/-ны ажлыг гүйцэтгэх, мониторингийн үйл ажиллагаа эрхлэхэд шаардлагатай мэдээллийг цуглуулах, дүн шинжилгээ хийх, нэгтгэх, мэдээллийн санг баяжуулахад энэхүү ажлын зорилго оршино.

Үр дүн.

Бэлчээрийн болон хот суурин газрын төлөв байдал, чанарын улсын хянан баталгаа /газрын төлөв байдал, чанарын мониторингийн 1000 сүлжээний цэгт/-ны ажлын үр дүнг хүлээн авснаар дараах үр дүнгүүд гарсан. Үүнд:

1. Бэлчээр болон хот сууринГийн мониторингийн 1000 цэгийн хөрсний физик, хими, агрохимийн үзүүлэлтүүдийг тодорхойлж, хөрсний эрүүл ахуй, хүнд металлын бохирдолтой эсэхийг тогтоосон.
2. Мониторингийн байнгын ажиглалтын 941 талбарын байгаль болон хүний үйл ажиллагааны улмаас үүссэн элэгдэл, эвдрэл, нөлөөлөлд орсон газрын хэмжээ байршлыг тодорхойлж, зурагласан. Мөн тухайн талбарын газрын гадаргын төлөв байдал, гадаргын механик бохирдлын хил заагийг тогтоосон.
3. Бэлчээр болон хот суурингийн мониторингийн байнгын ажиглалтын талбар тус бүрээр элэгдэл эвдрэл, доройтол, нөлөөлөлд орсон шалтгаан, нөхцөлийг судлан нөхөн сэргээлтийн дүгнэлт, зөвлөмж гаргасан.

Бэлчээрийн газрын өөрчлөлтийг фотомониторингийн аргаар үнэлэх ажил

Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар нь 2015 оноос эхлэн Швейцарийн хөгжлийн агентлаг Ногоон-Алт төсөлтэй хамтран “Бэлчээрийн газрын

өөрчлөлтийг фото мониторингийн аргаар үнэлэх” ажлыг эхлүүлэн, улсын хэмжээнд 5 дахь жилдээ хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Зорилго, ач холбогдол: Бэлчээрийн газрын төлөв байдал, чанарын өөрчлөлтийг тогтсон хугацаанд тогтмол хянах, өөрчлөлтийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, ашиглалтыг тохируулах, үнэлэлт, дүгнэлт өгөх, холбогдох мэдээллийн санг үүсгэн хэрэглэгчдийг мэдээллээр хангах, газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг боловсруулах, бэлчээрийн газрын хөрсийг нөхөн сэргээх үйл ажиллагаag хэрэгжүүлэхэд суурь мэдээлэл болгох зорилгоор бэлчээрийн газрын өөрчлөлтийг фото мониторингийн аргаар үнэлэх ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулж байна.

Хэрэглээний давуу тал: Бэлчээрийн газарт фото мониторинг хийх аргын давуу тал нь богино хугацаанд нэг дор олон мэдээллийг цуглуулах, хэрэглэхэд энгийн, зардал багатай, сэргэн ургалт, доройтлын урт, богино хугацааны өөрчлөлтийг харуулдагт оршино.

Журам заавар: Газрын харилцаа, геодези, зураг зүйн газрын 2015 оны 05 дугаар сарын 26-ний өдрийн А/105 тоот тушаалаар “Бэлчээрийн газрын өөрчлөлтийг фото мониторингийн аргаар үнэлэх журам”, “Бэлчээрийн газарт фото мониторинг хийх аргачилсан заавар”, Газрын даргын 2020 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрийн А/179 дүгээр тушаалаар “Бэлчээр ашиглалтын гэрээ, бэлчээрийн фото мониторингийн мэдээг газрын нэгдсэн системд бүртгэх заавар”-ыг тус тус боловсруулан батлуулж, холбогдох гарын авлага, ном, мониторинг хийх багаж, бусад хэрэгслийн хамт аймгийн ГХБХБГ-ын мэргэжилтэн, сумын газрын даамлуудад хүлээлгэн өгч, хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Програм хангамж:

1. Мониторингийн судалгааны мэдээллийг “Sample point” программаар боловсруулж байна.
2. Бэлчээрийн фотомониторингийн хээрийн судалгааны өгөгдлийг цуглуулах гар утасны аппликейшн ашиглаж байна.
3. Газрын кадастрын “Лэнд менежер” програм хангамж болон веб системд бэлчээрийн мониторингийн мэдээллийг оруулж байна.

Үр дүн: 2020 оны байдлаар бэлчээрийн газрын өөрчлөлтийг фотомониторингийн аргаар үнэлэх ажлыг нийслэлийн 6 дүүрэг, 21 аймгийн 320 сумын хэмжээнд 112 сая га бэлчээрийн газарт 5128 мониторингийн цэгт зохион байгуулан ажилласан байна. Мөн улсын хэмжээнд 2020 онд 347 мониторингийн цэгийг шинээр нэмж байгуулсан байна /*Хүснэгт 1.1.2.1*/.

Хүснэгт 1.1.2.1: Бэлчээрийн мониторингийг төлөөлж буй талбайн хэмжээ.

№	Аймаг	Сумын тоо	Мониторингийн нийт цэгийн тоо	Бэлчээр /га/ /2019 оны байдлаар/	Төлөөлж буй талбайн хэмжээ /га/
1	Архангай	18	395	3,737,558.0	3,679,423.6
2	Баянхонгор	19	330	8,856,384.3	8,291,722.3
3	Баян-Өлгий	12	247	3,541,049.6	3,460,330.6
4	Булган	16	204	2,484,512.6	2,306,221.3
5	Говь-Алтай	18	339	8,608,766.7	7,974,143.1
6	Говьсүмбэр	3	46	472,602.3	468,783.0

7	Дархан-Уул	3	29	175,538.9	174,265.9
8	Дорнод	13	256	8,655,730.7	9,535,432.10
9	Дорноговь	14	226	9,113,884.5	8,983,772.4
10	Дундговь	15	213	7,148,094.3	7,111,602.2
11	Хэнтий	17	340	5,067,071.2	5,695,197.1
12	Ховд	17	196	5,058,670.3	5,564,011.9
13	Хөвсгөл	22	384	4,386,177.1	3,728,767.9
14	Сэлэнгэ	17	94	1,610,592.9	688,550.4
15	Сүхбаатар	13	251	7,668,465.1	8,111,259.0
16	Төв	26	263	5,177,266.7	5,229,240.5
17	Өмнөговь	15	193	11,430,595.5	10,138,987.5
18	Увс	19	341	4,269,243.6	6,128,473.5
19	Завхан	23	440	6,924,747.7	6,732,066.0
20	Орхон	2	7	39,345.6	20,725.0
21	Өвөрхангай	18	302	5,689,392.0	8,592,283.8
22	Улаанбаатар	6	32	214,888.0	209,797.2
ДҮН		**326**	**5’128**	**110’330’577.6**	**112’825’056.2**

Бэлчээрийн төлөв байдал: 2017 оны бэлчээрийн газрын төлөв байдал, мониторингийн үр дүнг 2020 он хүртэлх үр дүнтэй харьцуулахад бэлчээрийн төлөв байдлын доройтлын зэрэглэл нэмэгдсэн байна /*Хүснэгт 1.1.2.2*/.

Хүснэгт 1.1.2.2: Бэлчээрийн доройтлын ангиллын хувь

№	Бэлчээрийн сэргэх чадавхийн ангилал	2017 он	2018 он	2019 он	2020
		(%)	(%)	(%)	(%)
1	I-Байгалийн унаган төрхөө алдаагүй	30	18	17	12
2	II - бага зэрэг доройтсон	55	38	35	43
3	III - Дунд зэрэг доройтсон	12	19	22	21
4	IV- Хүчтэй доройтсон	4	20	21	17
5	V - Маш хүчтэй доройтсон	0	4	5	6
Нийт хувь		***100***	***100***	***100***	***100***

Тайлбар: 2017-2020 оны хүртэл бэлчээрийн сэргэх чадавхийн ангилал, өөрчлөлтийн хувийг он тус бүрээр харах боломжтой.

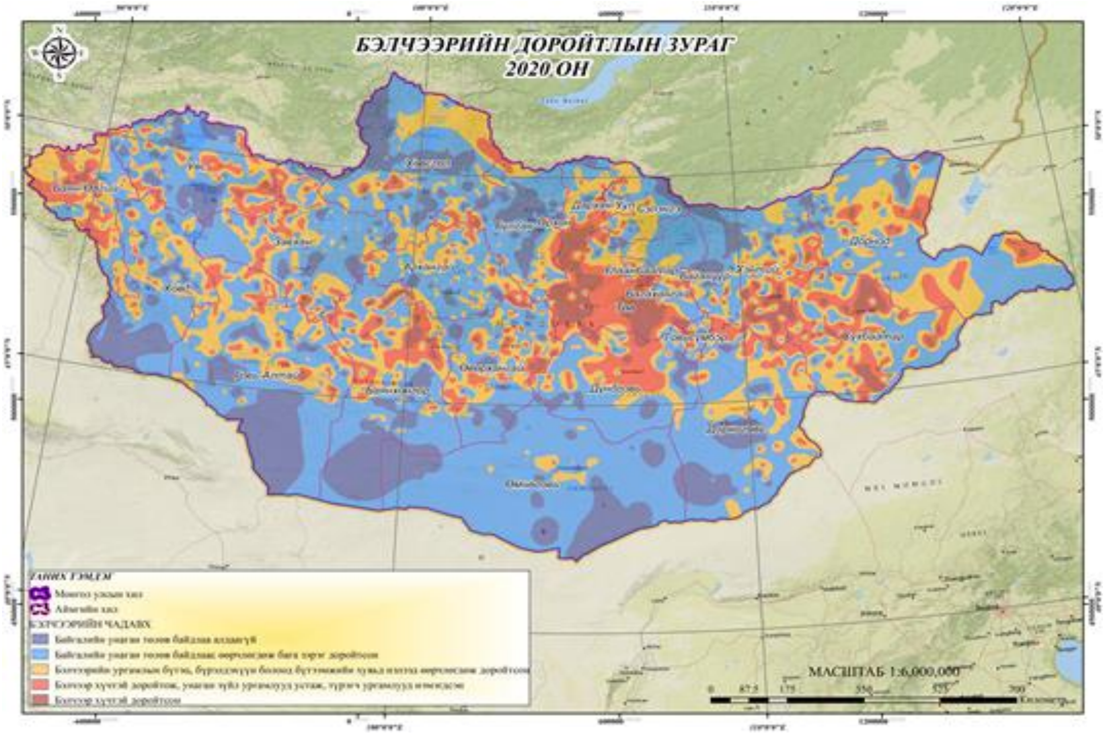

Зураг 1.1.2.2: 2020 оны бэлчээрийн төлөв байдал.

Бэлчээрийн доройтлын байдал: 2020 оны байдлаар нийт бэлчээрийн газрын 12965791 га талбай байгалийн унаган төрхөө алдаагүй, 52560749 га талбай бага зэрэг доройтсон, 22154599 га талбай дунд зэрэг доройтсон, 18678813 га талбай хүчтэй доройтсон, 6465101 га талбай маш хүчтэй доройтсон байна.

Бэлчээрийн даац: 2020 оны байдлаар улсын хэмжээнд бэлчээрийн мониторингийн үр дүнгээр хонин толгойд шилжүүлснээр 111 сая мал 2020-2021 өвөлжиж, хаваржих боломжтой байна /*Хүснэгт 1.1.2.3/.*

Хүснэгт 1.1.2.3: Бэлчээрийн даац, аймгуудаар

Аймаг	Бодит ургац кг/га	Бэлчээрийн талбай (га)	Тэжээлийн нөөц, кг	Өвөл,хаврын бэлчээрийн даац.хонин толгой	Малын тоо хонин толгой, 2019 он	Зөрүү
Архангай	327.5	4,407,315	1,443,411,988	6,074,966	12,107,651	(6,032,684.22)
Баян-Өлгий	259.6	4,541,603	1,179,052,190	4,962,341	3,510,112	1,452,229.37
Баянхонгор	44.6	11,573,268	516,166,706	2,172,419	7,028,897	(4,856,478.20)
Булган	251.1	2,688,930	675,156,278	2,841,567	6,575,386	(3,733,819.47)
Говь-Алтай	45.4	10,491,038	476,460,615	2,005,306	4,765,441	(2,760,135.68)
Говьсүмбэр	453.2	474,332	214,965,882	904,739	645,670	259,068.16
Дархан-Уул	747.5	175,540	131,219,485	552,271	688,503	(136,232.84)
Дорноговь	124.3	9,947,264	1,236,006,160	5,202,046	3,843,932	1,358,114.63
Дорнод	335.6	10,267,199	3,445,511,200	14,501,310	5,747,556	8,753,753.96
Дундговь	65.8	7,508,819	493,897,404	2,078,693	5,532,790	(3,454,097.42)
Завхан	321.8	7,568,824	2,435,994,196	10,252,501	6,345,695	3,906,805.92
Орхон	331.4	39,350	13,039,085	54,878	291,317	(236,438.30)
Өвөрхангай	142.8	5,872,847	838,678,701	3,529,793	9,077,222	(5,547,429.39)
Өмнөговь	22.1	14,981,326	331,714,799	1,396,106	4,248,872	(2,852,765.44)
Сүхбаатар	359.3	8,043,390	2,890,096,405	12,163,705	6,998,025	5,165,680.11
Сэлэнгэ	373.1	1,912,838	713,660,224	3,003,620	3,406,149	(402,528.93)
Төв	279.2	5,648,717	1,576,856,297	6,636,601	8,624,241	(1,987,640.82)
Увс	272.4	5,039,817	1,372,934,790	5,778,345	5,012,370	765,974.78
Ховд	181.1	7,095,665	1,284,698,531	5,406,980	4,732,447	674,533.35
Хөвсгөл	340.0	6,683,402	2,272,356,680	9,563,791	10,082,731	(518,939.76)
Хэнтий	481.6	5,956,435	2,868,342,255	12,072,148	8,573,551	3,498,596.74

Тайлбар: 2019 оны жилийн эцсийн малын тоо 117 сая хонин толгой байгаа ба энэ нь боломжит даацаасаа 6.6 сая хонин толгойгоор хэтэрсэн байна.

Бэлчээр ашиглагчдын хэсэг: Малчдын өөрсдийн санал, хүсэлт дээр үндэслэн бэлчээр ашиглагчдын хэсгийн гэрээг байгуулахдаа “Газрын тухай хууль”-ийн 52.2 дахь хэсэг “Зуслан, намаржаа болон отрын бэлчээрийг баг, хот айлаар хуваарилж нийтээр ашиглана. Тухайн жилийн бэлчээрийн гарц, иргэдийн саналыг харгалзан

өвөлжөө, хаваржааны бэлчээрийг малаас чөлөөлөх, мал оруулах хугацааг сум, дүүргийн Засаг дарга тогтоож, баг, хорооны Засаг дарга, иргэд мөрдөж хэрэгжүүлнэ.

Өвөлжөө, хаваржааны тодорхой нутаг бэлчээрийг талхлагдахаас хамгаалах, нөхөн сэргээх зорилгоор тухайн бүс нутгийн онцлог, бэлчээр ашиглаж ирсэн уламжлал, газрын даац, чадавхийг харгалзан, багийн иргэдийн Нийтийн Хурлын саналыг үндэслэн сумын Засаг дарга малчдад болзол, гэрээний дагуу хэсэг бүлгээр ашиглуулж болно" гэсэн заалтыг хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

2020 онд Газрын кадастрын нэгдсэн мэдээллийн санд 17 аймгийн 180 сумын 1509 бэлчээр ашиглагчдын хэсэг, 2497 мониторингийн цэг, 81 сая га талбай мэдээллийг оруулсан байна /Хүснэгт *1.1.2.4*/.

Хүснэгт 1.1.2.4: Бэлчээр ашиглагчдын хэсэг

№	Аймгийн нэр	Мониторинг -ийн цэгийн тоо	Бэлчээр ашиглагчдын хэсэг				
			БАХ-т хамрагдах цэгийн тоо	Бэлчээр ашиглагчдын хэсгийн тоо	БАХ-тай байгуулсан гэрээний тоо	БАХ-д байх өрхийн тоо	БАХ-ийн талбай /га/
1	Архангай	395	395	248	147	7578	5542874.8
2	Баянхонгор	330	181	129	63	4212	7527514.5
3	Баян-Өлгий	247	247	177	121	8703	3855821.2
4	Булган	204	45	33	18		775365.4
5	Говь-Алтай	339	93	92	73	4101	12389622.1
6	Говьсүмбэр	46	46				468783.0
7	Дархан-Уул	29					
8	Дорнод	256	23	60	18	1289	5863418.2
9	Дорноговь	226	99	18	14	603	4675949.3
10	Дундговь	213	114	55	35	1463	3200158.0
11	Хэнтий	340	119	45	36	1575	2151100.3
12	Ховд	196	196	84	71	8664	7491726.2
13	Хөвсгөл	384	135	53	39	2253	2122693.2
14	Сэлэнгэ	94					
15	Сүхбаатар	251	82	43	24	1523	4022716.8
16	Төв	263	47	47	20		663833.7
17	Өмнөговь	*193*	*81*	*64*	*58*	*201*	*3844128.7*
18	Увс	341	93	99	53	8950	6404261.7
19	Завхан	440	440	200	105	8607	7836652.9
20	Орхон	7					
21	Өвөрхангай	302	108	62	34	5103	2200888.4
22	Улаанбаатар	32					
НИЙТ		**5128**	**2544**	**1509**	**929**	**64825**	**81037508.4**

Тайлбар: 2020 оны бэлчээр ашиглагчдын хэсгийн мэдээллийг Газрын кадастрын нэгдсэн мэдээллийн санд бүртгэгдсэн байдлаар гаргасан болно.

Бэлчээрийн хөрс хамгаалах, нөхөн сэргээлт хийх ажил: Бэлчээрийн фотомониторингийн ажлын тухайн оны үр дүнг ашиглан бэлчээрийн хөрс хамгаалах, нөхөн сэргээлт хийх үйл ажиллагааг сумын тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгах боломжтой болсон.

Хүснэгт 1.1.2.5: Бэлчээрийн хөрс хамгаалах, нөхөн сэргээх ажил

№	Аймаг	Хөрс хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн чиглэлээр хэрэгжүүлсэн ажил						
		Бэлчээр чөлөөлсөн	Булгийн эх хамгаалж хаших	Бэлчээр усжуулсан	Бэлчээр өнжөөж сэлгэсэн	Бэлчээрийн хортон мэрэгчтэй тэмцэх ажил	Худаг гаргах	Нийт талбайн хэмжээ, га
1	Архангай	73334.1	2	0	101316	152000	1	326652
2	Баянхонгор	860551.3		30036	1761979	149200	4	2801766
3	Баян-Өлгий		1	821	97286.5	5050	4	103159
4	Булган				451215.6	46460.4	3	497676
5	Говь-Алтай	25448.6	3	117369.5	267	11950.58	1	155039
6	Говьсүмбэр					60000		60000
7	Дорнод	15905	16	5000		60000	50	80921
8	Сүхбаатар	151200	0	25000	5	85008	48	261213
9	Төв	166100				149400	25	315500
10	Дархан-Уул					60000		60000
11	Сэлэнгэ	13300	1	1	7713	1300	12	22315
12	Завхан	357878	40341	33247.5	459835.5	304165.5	11	1195468
13	Дундговь			23570		39700		63270
14	Өвөрхангай			10590.3		210000	12	220590
15	Өмнөговь	3140	15	83250	1130		53	87535
16	Говьсүмбэр					60000		60000
17	Хэнтий	71450	42390	83802	313290	84002	47	594934
18	Орхон		13				4	13
19	Хөвсгөл	389148.7	6		245700	32000		666855
20	Ховд	150120	3	50000	806283.31	11003.5	3	1017410
21	Увс		1	16990	377734		15	394725
22	Нийслэл					5.4		5
ДҮН		**2277575.7**	**82791.7**	**479677.3**	**4623754.9**	**1521245.4**	**293**	**8985045**

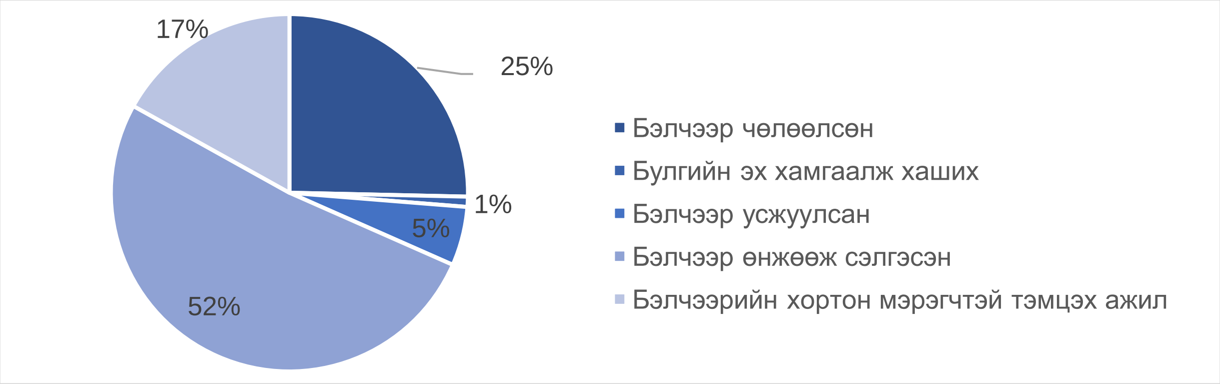

Зураг 1.1.2.4: Бэлчээрийн хөрс хамгаалах, нөхөн сэргээлт хийх ажил

2020 онд нийслэл, 21 аймгийн хэмжээнд нийт 8985045 га талбайд бэлчээрийн хөрс хамгаалах нөхөн сэргээлтийн ажлыг зохион байгуулсан байгаа бөгөөд 2277575.7 га талбайг чөлөөлсөн, 82791.7 га талбайг хашиж хамгаалсан, 479677.3 га талбайг бэлчээр усжуулсан, 4623754.9 га талбайг өнжөөж сэлгэсэн, 1521245.4 га талбайд хортон мэрэгчтэй тэмцэх ажлуудыг тус тус хийсэн байна.

1.1.3. Газрын кадастр, мэдээллийн сангийн чиглэлээр.

Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн чиглэлээр.

Монгол Улсын Засгийн газар 2019 оныг “Иргэн төвтэй төрийн үйлчилгээний жил” болгон зарласан бөгөөд Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар нь “Иргэн төвтэй, ил тод, ухаалаг газрын харилцааны жил” болгон үйл ажиллагаагаа чиглүүлэн ажилласан. Үүний үр дүнд Газрын харилцааны бодлогын хүрээнд өгөгдөл цуглуулах, боловсруулах, дүн шинжилгээ хийх, мэдээлэл түгээх зэрэг боломжуудыг багтаасан үндсэн цогц зургаан цахим систем, түүнд дэмжлэг үзүүлэх гурван мэдээллийн сангаас бүрдсэн “Газрын нэгдмэл сангийн удирдлагын нэгдсэн цахим систем”-ийг хэрэглээнд нэвтрүүлж, улсын хэмжээнд хэрэгжүүлэх Монгол Улсын Засгийн газрын 2020 оны 110 дугаар тогтоол батлагдан мөрдөж байна.

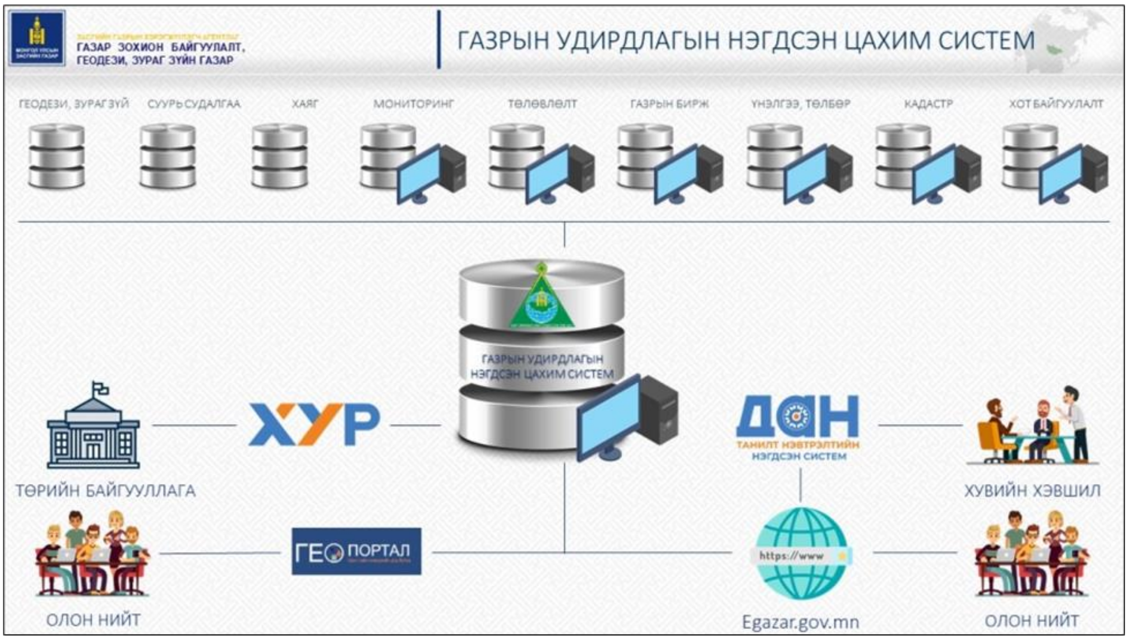

Зураг 1.1.3.1: Газрын удирдлагын нэгдсэн цахим систем

Ингэснээр дараах үр дүнд хүрсэн. Үүнд:

1. Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн өгөгдлийн нэгдсэн нэг стандарттай мэдээлэл бүхий систем байгуулагдаж, Монгол Улсын хэмжээнд нэгдсэн сүлжээнд холбогдож, аймаг, сумын Газрын кадастрын мэдээллийн санд орч буй өөрчлөлт, шинэчлэлтийн ажил ГЗБГЗЗГ-т байрлаж буй нэгдсэн системд орж, нөөцлөгдөх боломжтой болсон;

2. Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн програм хангамж нь нийт 40 гаруй төрлийн өргөдлийг хүлээн авч шийдвэрлэх, 60 гаруй төрлийн тайлан мэдээ гарах, 15 төрлийн хяналт шалгалтыг автоматаар хийх болон ГЗБ-н төлөвлөгөөний дагуу газар олголт хийх, өргөдлийг хүлээн авсан хугацааны дагуу шийдвэрлэх гэх мэт олон боломжийг бүрдүүлсэн;

3. Газрын кадастрын мэдээллээр үйлчлэх боломж бүхий нэгдсэн мэдээллийн сангийн програм хангамжтай болж иргэд интернет ашиглан газрын харилцаатай холбоотой мэдээллийг авах, өргөдөл шийдвэрлэлтийн явцын талаарх мэдээллийг, өөрийн өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтын газрын талаарх мэдээллийг тус тус тухай бүр харах боломжийг бүрдүүлсэн;

4. Кадастрын нэгдсэн системийн хэвийн үйл ажиллагааг хангах үүднээс 21 аймаг, 330 сум, нийслэлийн 9 дүүргийн хэмжээнд бүх албан хаагчдын ашиглаж буй тоног төхөөрөмжийг шинэчлэх, өгөгдлийн санг байгуулах, сервер, хадгалах төхөөрөмжийн нийлүүлэлтийг хийсэн бөгөөд газрын салбарт хийгдсэн томоохон технологийн дэвшлийг бүрдүүлсэн;

5. Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн нэгдсэн системийг бусад байгууллагуудтай холбож, бүхий л сервис үйлчилгээг гаргасан бөгөөд одоогийн байдлаар Байгаль, орчин, аялал, жуулчлал яам, Татварын ерөнхий газар, Чөлөөт бүсийн газар тус тус ашиглан нэгдсэн бүртгэлд шилжээд байна.

Үүнтэй холбоотой Газрын кадастрын мэдээллийн нэгдсэн системд газрын нэгдмэл сангийн мэдээлэл болон бусад шаардлагатай мэдээллийг бүрдүүлэх, боловсруулах, хадгалах, хамгаалах бусад байгууллагатай мэдээлэл солилцох, системийн аюулгүй байдлыг хангах, хэрэглэгчид болон олон нийтийг найдвартай, шуурхай, үнэн зөв мэдээллээр хангахтай холбогдсон харилцааг зохицуулах зорилгоор Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын даргын 2020 оны А/181 дугаар тушаалаар Газрын кадастрын мэдээллийн нэгдсэн системийг ажиллуулах журмыг шинэчлэн баталсан.

Мэдээллийн сангийн чиглэлээр бусад байгууллагатай хамтран ажиллах ажлын хүрээнд Газрын төлбөрийн тухай хууль, Газрын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт орсонтой холбогдуулан Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар болон Татварын ерөнхий газар нь газар өмчлөх, эзэмших, ашиглах эрх олгогдсон нэгж талбар бүрт газрын татвар, төлбөрийн нэхэмжлэл үүсгэх, төлбөр төлөлтийг цахимжуулах зорилгоор төрийн мэдээлэл солилцох нэгдсэн сүлжээгээр дамжуулан дундын мэдээллийн санг байгуулах ажлыг зохион байгуулан ажилласан.

Ингэснээр Газрын кадастрын мэдээллийн нэгдсэн санд бүртгэгдсэн нэгж талбар бүрээс гэрээнд заасан хэмжээгээр тухай бүр нь газрын татвар, төлбөрийг хураах газрын харилцааны салбараас улсын төсөв болон орон нутгийн төсөвт төвлөрөх орлогын хэмжээг бодитоор нэмэгдүүлэх боломж бүрдсэн.

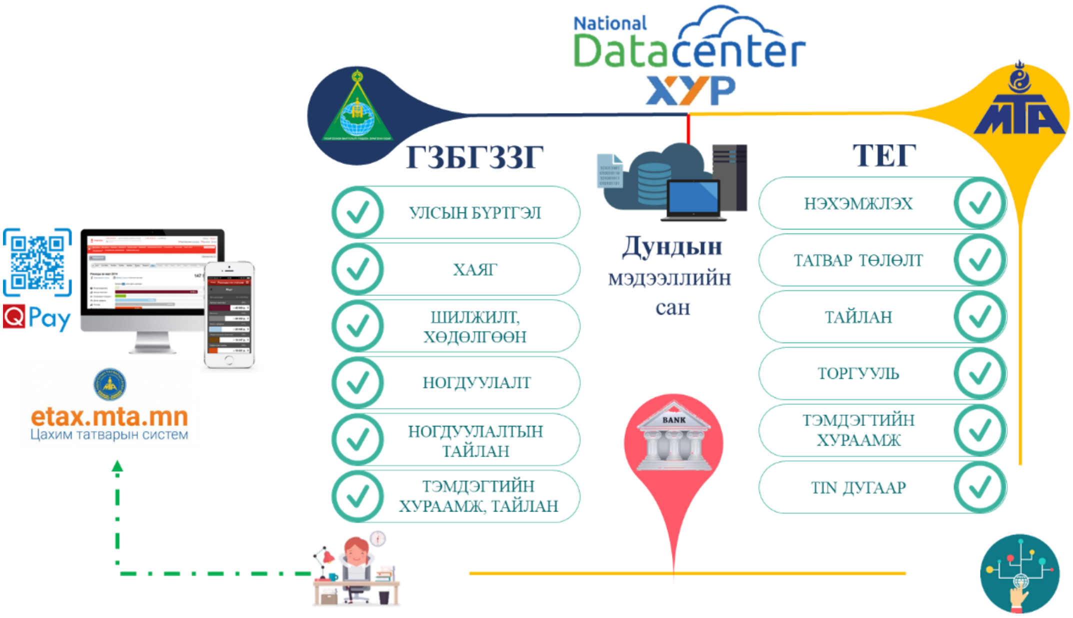

Зураг 1.1.3.2:

Мөн Монгол улсын Засгийн газраас төрийн үйлчилгээг цахимжуулах, цахим засаглалыг хөгжүүлэх зорилгоор хэрэгжүүлж буй E-MONGOLIA цахим системд газрын харилцааны салбарын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг холбох ажлыг зохион байгуулан ажиллаж байна. Ингэснээр иргэд олон нийт газартай холбоотой баталгаажсан мэдээлэл, лавлагаа орон зай цаг хугацаанаас үл хамааран хүртээмжтэй байдлаар олон эх сурвалжаас авах боломжийг бүрдүүлсэн юм.

Газрын кадастрын мэдээллийн нэгдсэн сангийн үйл ажиллагаа улсын хэмжээнд бүрэн нэвтэрч, өгөгдөл мэдээллийг холбогдох чанар стандартын дагуу бүрэн бүрдсэнтэй холбогдуулан Газрын кадастрын мэдээллийн нэгдсэн сангийн олон нийтэнд нээлттэй мэдээллийн цахим системийг /www.egazar.gov.mn/ шинэчлэн хөгжүүлсэн бөгөөд иргэд, олон нийтэд газрын харилцаатай холбоотой үйлчилгээг цахим хэлбэрээр орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран хүртээмжтэй хүргэх үйлчилгээг үйл ажиллагаанд нэвтрүүллээ.

Уг цахим хуудаснаас иргэд газартай холбоотой бүх төрлийн мэдээллийг баталгаат нэг эх үүсвэрээс авах боломж бүрдсэн ба энэ хугацаанд нийт 618’265 хандалт бүртгэгдсэн байна.

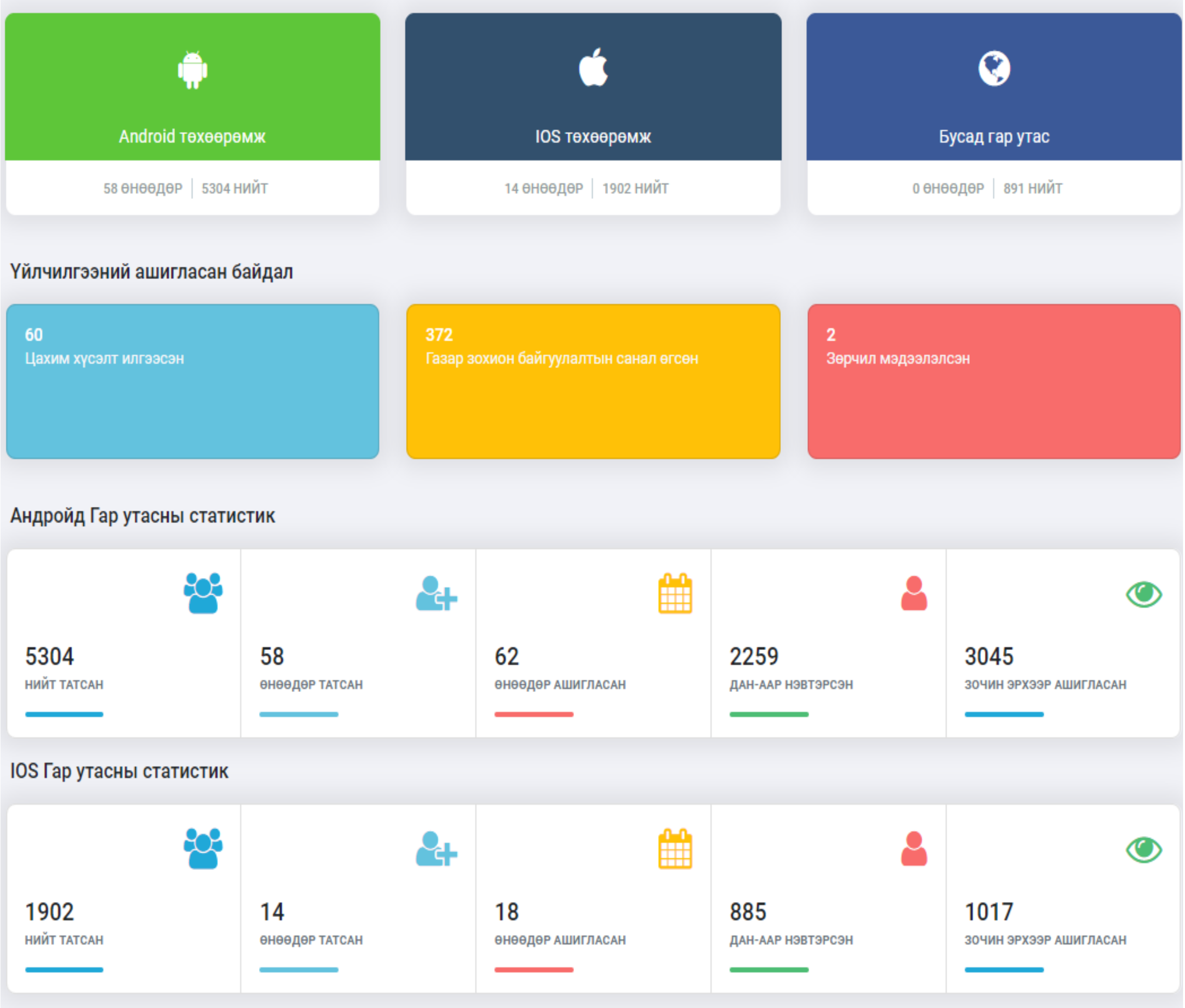

Зураг 1.1.3.3: www.egazar.gov.mn

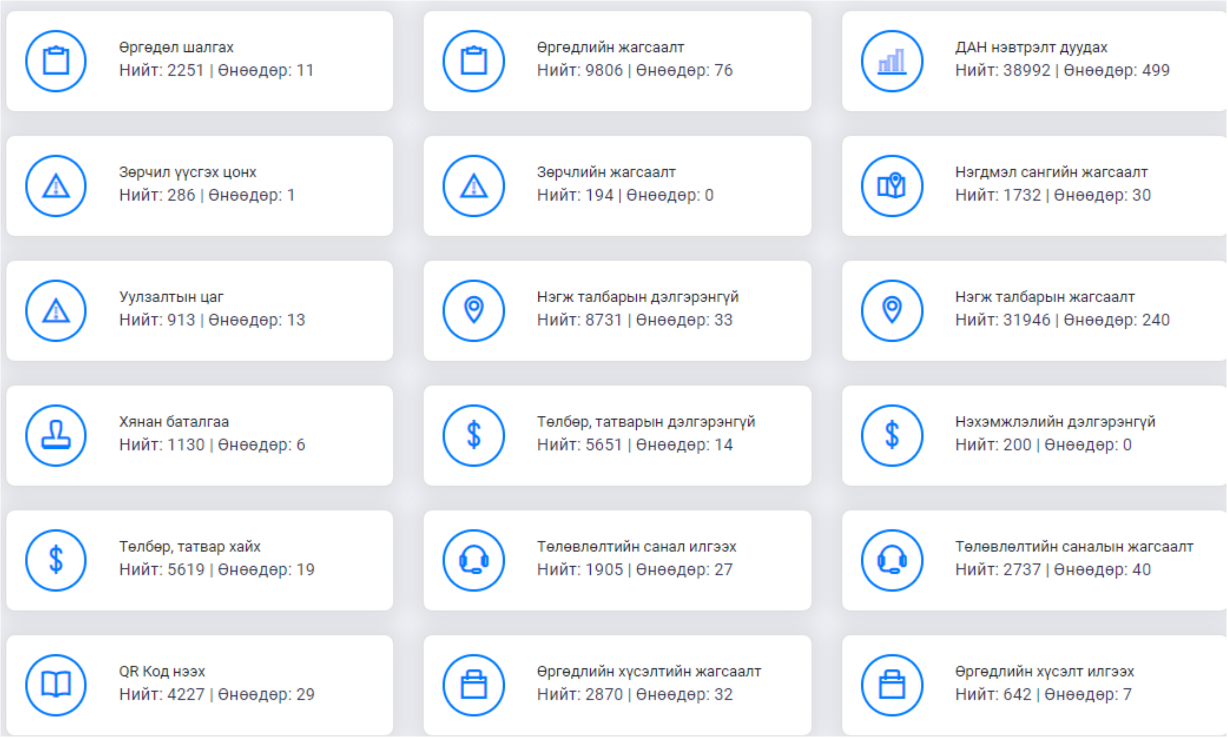

Зураг 1.1.3.4: Цахим системийн хандалтын байдал

Мөн иргэд, олон нийтэд газрын харилцааны бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг илүү ойртуулах зорилгоор гар утасны “Egazar” нэртэй аппликэйшнийг Андройд болон IOS платформ дээр хөгжүүлж, 2020 оны 11 дүгээр сард хэрэглээнд гаргасан. Уг аппликэйшнийг ашиглан иргэд тухайн жилийн Газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд санал өгөхөөс эхлээд 18 төрлийн үйлчилгээг авах боломж бүрдэж заавал харьяа нутгийн газрын албанд өөрийн биеэр очих шаардлагагүй болсон юм. Хэрэглээнд гаргасан өдрөөс хойш тус гар утасны аппликэйшнийг нийт 5304 хэрэглэгч татан авч ашиглаж байна. Ингэснээр дараах үйлчилгээг цахим хэлбэрээр авах боломжтой болсон.

Үүнд:

1. Иргэд өөрийн газартай холбоотой дэлгэрэнгүй мэдээлэл, лавлагааг гар утаснаасаа авах;
2. Газрын харилцаатай холбоотой үйлчилгээний төлбөр, газрын төлбөр, татварыг тус тус гар утаснаас төлөх;
3. Газартай холбоотой өргөдөл, хүсэлт, зөрчил мэдээллийг гар утаснаас харъяа Газрын албанд цахимаар хүргүүлэх;
4. Газар зохион байгуулалтын тухайн жилийн төлөвлөгөөнд санал өгөх;

Харъяа Газрын албаны мэргэжилтэн албан хаагчтай уулзах цаг авах зэрэг нийт 18 төрлийн үйлчилгээг авах боломжтой болсон.

Мөн Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газраас “Төрийн өмчийн газрыг зурагжуулж бүртгэн Газрын кадастрын мэдээллийн санд оруулж баталгаажуулах” ажлыг улсын төсвийн санхүүжилтээр хийж гүйцэтгэхээр тусгай зөвшөөрөл бүхий мэргэжлийн байгууллага “Ланд овнер” ХХК, “Газар дэлхий” ХХК-иудтай гэрээ байгуулан, Монгол улсын нийт нутаг дэвсгэрийг хамруулан 2021 оны 2 дугаар улиралд багтаан хийж дуусгахаар төлөвлөн ажиллаж байна.

Тухайн гэрээт ажлын хүрээнд дараах ажлууд хийгдэж байна. Үүнд:

- Газрын нэгдмэл сангийн үндсэн болон дэлгэрэнгүй ангиллын тооллого явуулах, зураглах;
- Өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтад олгогдсон газрын тооллогыг шинэчлэн хийх, зөрчилтэй нэгж талбаруудын зөрчлийг арилгах;
- Төрийн өмчийн газрыг зурагжуулж бүртгэн, газрын кадастрын мэдээллийн санд оруулж баталгаажуулах;
- Зөвшөөрөлгүй газар ашиглалтыг газрын нэгдмэл сангийн ангилал тус бүрээр илрүүлэх, судалгаа хийх, шийдвэрлэх арга хэмжээг тодорхойлох;
- Газрын суурь үнэлгээг тогтоох;

Гэрээт ажлын явцын хувьд бэлтгэл болон хээрийн судалгаа, тодруулалтын үе шатны ажлууд хийгдэж дууссан бөгөөд ажлын явц 90 орчим хувьтай байна.

Газрын төлбөр, татварын системийг улсын хэмжээнд нэвтрүүлэх ажлын хүрээнд:

Газрын төлбөр, татварын системийг Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын даргын 2020 оны 1/05 дугаар тушаалаар улсын хэмжээнд нэвтрүүлсэн бөгөөд 21 аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газар, нийслэл, 9 дүүргийн Газар зохион байгуулалтын алба, 330 сумын газрын даамалууд өдөр тутмын үйл ажиллагаандаа тогтмол ашиглаж байна.

Газрын төлбөр, татварын системийг улсын хэмжээнд нэвтрүүлэхтнй холбоотойгоор 2020 онд дараах ажлуудыг хийж гүйцэтгэлээ. Үүнд:

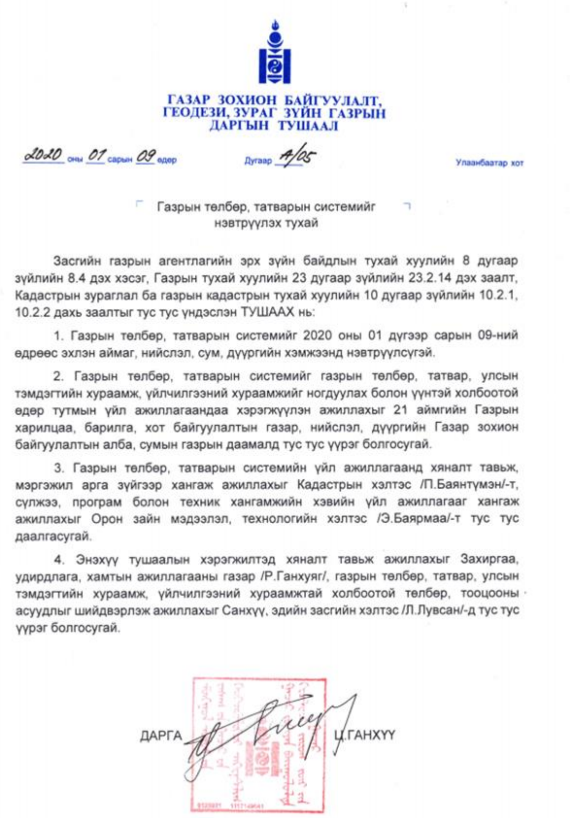

ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ, ГЕОДЕЗИ, ЗУРАГ ЗҮЙН ГАЗРЫН ДАРГЫН ТУШААЛ

2020 оны 01 сарын 09 өдөр Дугаар А/05 Улаанбаатар хот

Газрын төлбөр, татварын системийг нэвтрүүлэх тухай

Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.4 дэх хэсэг, Газрын тухай хуулийн 23 дугаар зүйлийн 23.2.14 дэх заалт, Кадастрын зураглал ба газрын кадастрын тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.2.1, 10.2.2 дахь заалтыг тус тус үндэслэн ТУШААХ нь:

1. Газрын төлбөр, татварын системийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 09-ний өдрөөс эхлэн аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн хэмжээнд нэвтрүүлсүгэй.

2. Газрын төлбөр, татварын системийг газрын төлбөр, татвар, улсын тэмдэгтийн хураамж, үйлчилгээний хураамжийг ногдуулах болон үүнтэй холбоотой өдөр тутмын үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлэн ажиллахыг 21 аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газар, нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын алба, сумын газрын даамалд тус тус үүрэг болгосугай.

3. Газрын төлбөр, татварын системийн үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, мэргэжил арга зүйгээр хангаж ажиллахыг Кадастрын хэлтэс /П.Баянтүмэн/-т, сүлжээ, програм болон техник хангамжийн хэвийн үйл ажиллагааг хангаж ажиллахыг Орон зайн мэдээлэл, технологийн хэлтэс /Э.Баярмаа/-т тус тус даалгасугай.

4. Энэхүү тушаалын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Захиргаа, удирдлага, хамтын ажиллагааны газар /Р.Ганхуяг/, газрын төлбөр, татвар, улсын тэмдэгтийн хураамж, үйлчилгээний хураамжтай холбоотой төлбөр, тооцооны асуудлыг шийдвэрлэж ажиллахыг Санхүү, эдийн засгийн хэлтэс /Л.Лувсан/-д тус тус үүрэг болгосугай.

ДАРГА Ц.ГАНХҮҮ

1. Системийн хөгжүүлэлтийн ажлыг хийж дуусгасан.
2. Татварын ерөнхий газартай дундын мэдээллийн санг байгуулж, харилцан мэдээлэл солилцох боломжтой болгосон.
3. Эрх зүйн бичиг баримтыг боловсруулан баталгаажуулсан.
4. Нийслэлийн хэмжээнд сүүлийн 5 жилийн буюу 2014-2019 оны 122437 газрын төлбөрийн мэдээлэл, 21 аймгийн хэмжээнд 63147 газрын төлбөрийн мэдээллийг нөхөн оруулж, мэдээллийн сан үүсгэсэн..
5. Газрын төлбөр, татварын мэдээллийг иргэд цахим хэлбэрээр харах, хянах, төлөх боломжийг бүрдүүлсэн;

6. Газрын төлбөр, татварын системийн сервисийг Татварын удирдлагын нэгдсэн системд холбох, тус системээс сервис хүлээн авах хөгжүүлэлтийн ажлыг 100 хувь гүйцэтгэн, дундын мэдээллийн санг байгуулсан;
7. Иргэдэд зориулсан Газрын төлбөр, татварын цахим веб /www.egazar.gov.mn/ систем болон гар утасны аппликеэйшн /egazar/-ийг хэрэглээнд гаргасан;
8. Газрын төлбөр, татварын ногдуулалтыг илгээх, төлөлтийн мэдээг хүлээн авахад шаардлагатай 7 төрлийн сервисийн үйлчилгээг нэвтрүүлсэн;
9. Бусад байгууллагуудын мэдээллийн сантай Газрын төлбөр, татварын нэгдсэн системийг холбох, дундын мэдээллийн санг байгуулсан;
10. Газар эзэмшигч, ашиглагч, өмчлөгч нь татвар төлөгч /TIN/ байх шаардлагатай бөгөөд татварын удирдлагын нэгдсэн системээс 807000 иргэн, аж ахуйн нэгжийн татвар төлөгчийн /TIN/ дугаарыг татан авч иргэдийн мэдээлэлтэй холбох ажлыг хийж гүйцэтгэсэн;
11. Улсын хэмжээнд газар эзэмших, ашиглах, эрх олгогдсон 800 мянга гаруй газрын зураглал, бүртгэлийн мэдээллийг засварлаж, нэгдсэн стандартад оруулж, баталгаажуулан, хуулийн дагуу Улсын бүртгэлд бүртгэсэн;
12. Нийслэлийн хэмжээнд газар эзэмших, ашиглах эрх үүссэн 146060 нэгж талбаруудыг Улсын нэгдсэн системд бүрэн хамруулсан;
13. Улсын бүртгэлийн ерөнхий газраас иргэн, хуулийн этгээдийн сервисийг авч Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн нэгдсэн системд холбоосон бөгөөд нийт 180 мянга гаруй иргэн, хуулийн этгээдийн мэдээллийг засварласан;
14. Газрын кадастрын мэдээллийн санд бүртгэлтэй өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтад олгогдсон газруудын мэдээллийг татварын системд хөрөнгөөр бүртгэсэн.

Газрын төлбөр, татварын системийг улсын хэмжээнд нэвтрүүлснээр газрын төлбөр, газраас авах үл хөдлөх хөрөнгийн албан татвар, улсын тэмдэгтийн хураамжийн ногдуулалтыг хийх, төлөх, хяналт тавих ажлыг бүрэн цахимжуулсан юм. Үүнд:

1. Улсын хэмжээнд 333279 нэгж талбарын 126 тэрбум 334 сая төгрөгний ногдуулалт хийснээс 110 тэрбум 54 сая төгрөгний ногдуулалтыг Татварын системд илгээж, газрын төлбөрийн орлогоос нийт 108 тэрбум 85 сая төгрөгийг орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлж, газрын төлбөрийн орлогын төлөвлөгөө 125 тэрбум төгрөгөөс гүйцэтгэл 86.4 хувьтай байна.
2. Улсын хэмжээнд 46 сая төгрөгний 12411 улсын тэмдэгтийн хураамжийн төлбөрийн даалгавар үүсгэсэн.
3. Иргэдэд чиглэсэн цахим веб систем, гар утасны аппликейшнийг хэрэглээнд гаргасан бөгөөд 2020 онд Дан системийг ашиглан нийт 8401 хүн хандалт хийснээс 4500 гаруй иргэн, хуулийн этгээд Газрын төлбөр, татварын цахим веб систем болон гар утасны аппликейшнийг ашиглан газрын төлбөрийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг авч, газрын төлбөр, татвар, улсын тэмдэгтийн

хураамжийг нэхэмжлэхийн дагуу цахим /и-баримт, и-газар, QPAY, бүх банкны аппликеэйшн/-аар төлсөн байна.

4. Мөн газрын кадастрын мэдээллийн сангийн нэгдсэн веб системд нийт 484196 хүн хандаж, 3620 хүн гар утасны аппликейшнийг татаж суулгасан тоон мэдээлэл байна.

Дүгнээд үзэхэд Газрын төлбөр, татварын системийг нэвтрүүлснээр газрын харилцааг цахимжуулах ажилд том дэвшлийг авч ирсэн гэж үзэж байна. Үүний нэг жишээ нь иргэд 1 жилийн өмнө газрын төлбөрөө төлөхийн тулд хэд хэдэн шат дамжлага дамжин, банкинд оочирлон 3-8 цагийг зарцуулан төлдөг байсан бол өнөөдөр цахим хэлбэрээр 1 минутын дотор ч газрын төлбөр, татварыг төлөх боломжтой болсон явдал юм.

Газрын цахим биржийн чиглэлээр.

Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газраас газар өмчлөх, эзэмших, ашиглах эрхийн дуудлага худалдаа, төсөл сонгон шалгаруулалтыг цахим хэлбэрээр түргэн, шуурхай, ил тодоор зохион байгуулах, газрын барьцаа, түрээсийн бүртгэл хийх, газрын зах зээлийн үнийн мэдээ цуглуулж нэгдсэн мэдээллийн сан бий болгох, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, статистик мэдээллээр иргэд, олон нийтэд үйлчлэх, зорилгоор Газрын биржийн цахим систем /www.mle.mn/-ийг хэрэглээнд нэвтрүүлсэн.

Зураг 1.1.3.5: Газрын биржийн цахим систем /www.mle.mn/

Уг системийг 21 аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газар, нийслэл, дүүргийн Газрын алба, 330 сумын Газрын даамлууд үйл ажиллагаандаа ашиглаж байгаа бөгөөд тус систем нь Байгууллагын орон зайн өгөгдлийн дэд бүтэц, Газрын кадастрын нэгдсэн мэдээллийн сан, Газрын үнэлгээний мэдээллийн сантай

болон холбогдох бусад байгууллагын мэдээллийн сантай холбогдон ажиллах боломжийг бүрдүүлсэн.

Иргэд, хуулийн этгээд газар өмчлөх, эзэмших, ашиглах эрхийн дуудлага худалдаа, төсөл сонгон шалгаруулалтад байршил харгалзахгүй оролцож, олон шат дамжлагагүй, түргэн шуурхай үйлчилгээг авах боломжтой болсон.

2020 оны жилийн эцсийн байдлаар Газрын биржийн цахим системд нийт 6746 газрын дуудлага худалдаа, 431 газрын эзэмшүүлэх төсөл сонгон шалгаруулалтыг зохион байгуулж, 19425 газрын барьцаа, 36699 газрын үл хөдлөх хөрөнгийн зах зээлийн үнийн мэдээ бүртгэж оруулсан.

Газар өмчлөх, эзэмших, ашиглах эрхийн дуудлага худалдаа, төсөл сонгон шалгаруулалтаас жил дунджаар 4 тэрбум төгрөг улсын төсөвт ордог байсан бол тус системийг хэрэглээнд нэвтрүүлснээс хойш жил бүр нэмэгдэж байгаа бөгөөд 2020 оны жилийн эцсийн байдлаар 10.5 тэрбум төгрөг улсын төсөвт төвлөрүүлээд байна.

Зураг 1.1.3.6:. Дуудлага худалдаа зохион байгуулсан байдал /2009-2020 он/

Зураг 1.1.3.7: Дуудлага худалдааны орлого /2009-2020 он, тэрбум төгрөгөөр/

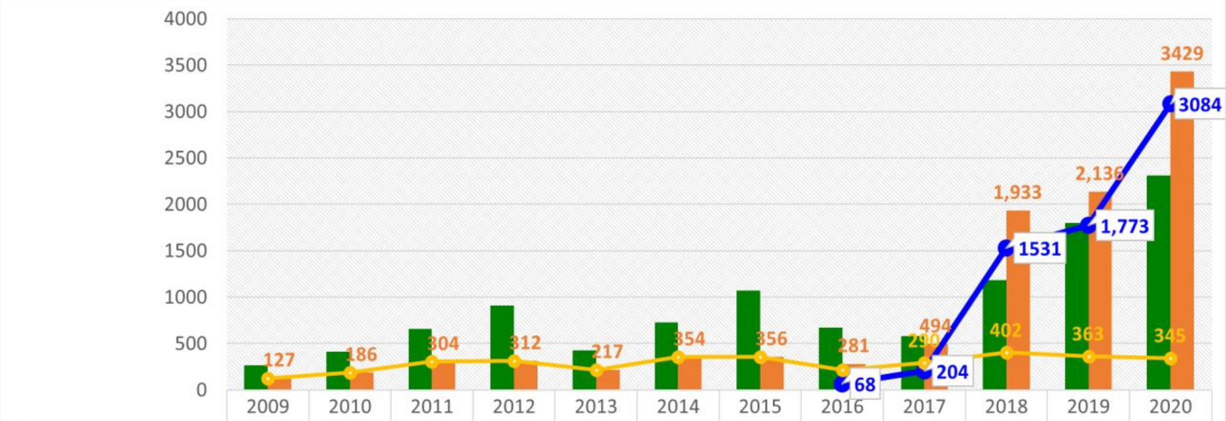

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Зохион байгуулсан	263	414	654	909	428	725	1072	672	583	1179	1801	2309
Нийт оролцогч	127	186	304	312	217	354	356	281	494	1,933	2,136	3429
Цахим								68	204	1531	1,773	3084
Танхим	127	186	304	312	217	354	356	213	290	402	363	345

Зураг 1.1.3.8: Дуудлага худалдааны оролцогчдын тоо /2009-2020 он/

Тус системээс иргэн, хуулийн этгээд газартай холбоотой бүх төрлийн мэдээ, мэдээллийг авч, өөрийн газар өмчлөх, эзэмших эрхээ дуудлага худалдаагаар бусдад шилжүүлэх болон худалдах, түрээслэх зар мэдээллээ уг системд оруулж бусдад арилжаалах боломжтой бөгөөд нийт 11699 иргэн, хуулийн этгээд үйлчилгээ авсан байна.

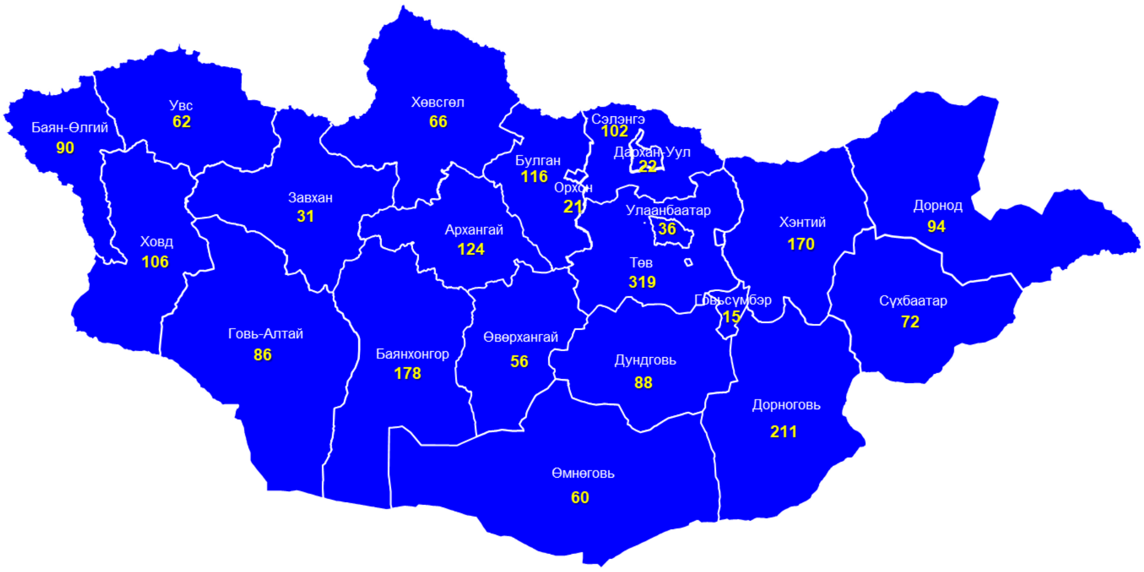

Зураг 1.1.3.9:Газрын биржийн цахим системийг ашиглан дуудлага худалдаа зохион байгуулсан байдал.

Газрын биржийн цахим системийн эрх зүйн орчныг сайжруулах чиглэлээр

Газрын тухай хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.1.2 дахь заалт, 44 дүгээр зүйлийн 44.4 дэх хэсэг, Монгол Улсын иргэнд газар өмчлүүлэх тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.6.2, 5.1.8.2 дахь заалтыг үндэслэн Засгийн газрын 2016 оны 10 дугаар тогтоолоор “Газар өмчлүүлэх, эзэмшүүлэх, ашиглуулах дуудлага худалдаа явуулах журам”, “Газар эзэмшүүлэх, ашиглуулах төсөл сонгон шалгаруулах журам”-ыг тус тус баталсан.

Газрын биржийн цахим систем /www.mle.mn/-ийг ашиглан газар өмчлүүлэх, эзэмшүүлэх дуудлага худалдаа, төсөл сонгон шалгаруулалтыг цахимаар зохион байгуулахад үнийн санал өгөх хугацаа тодорхойгүй, хариуцлагын асуудлыг тодорхой тусган оруулж өгөөгүйн улмаас гомдол, маргаан гарах, оролцогчид буруу ойлголт авах зэрэг асуудлууд гарч байсан тул нэмэлт зохицуулалтыг тусгах шаардлага гарсан.

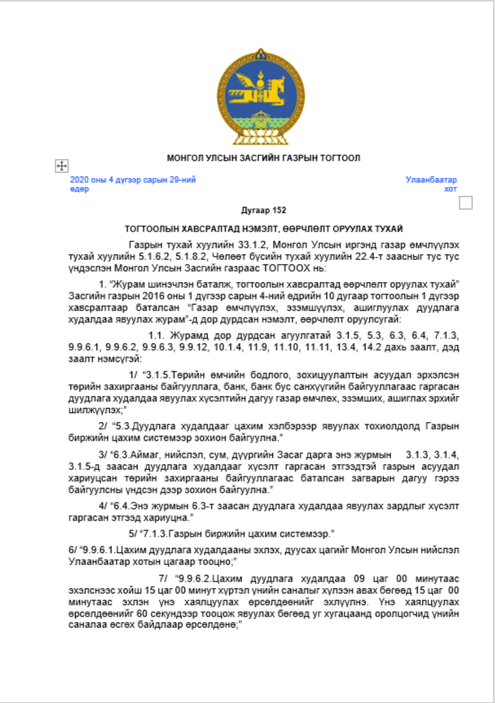

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

2020 оны 4 дүгээр сарын 29-ний өдөр — Улаанбаатар хот

Дугаар 152

ТОГТООЛЫН ХАВСРАЛТАД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

Газрын тухай хуулийн 33.1.2, Монгол Улсын иргэнд газар өмчлүүлэх тухай хуулийн 5.1.6.2, 5.1.8.2, Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн 22.4-т заасныг тус тус үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газраас ТОГТООХ нь:

1. "Журам шинэчлэн баталж, тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай" Засгийн газрын 2016 оны 1 дүгээр сарын 4-ний өдрийн 10 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар баталсан "Газар өмчлүүлэх, эзэмшүүлэх, ашиглуулах дуудлага худалдаа явуулах журам"-д дор дурдсан нэмэлт, өөрчлөлт оруулсугай:

1.1. Журамд дор дурдсан агуулгатай 3.1.5, 5.3, 6.3, 6.4, 7.1.3, 9.9.6.1, 9.9.6.2, 9.9.6.3, 9.9.12, 10.1.4, 11.9, 11.10, 11.11, 13.4, 14.2 дахь заалт, дэд заалт нэмсүгэй:

1/ "3.1.5.Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, банк, банк бус санхүүгийн байгууллагаас гаргасан дуудлага худалдаа явуулах хүсэлтийн дагуу газар өмчлөх, эзэмших, ашиглах эрхийг шилжүүлэх;"

2/ "5.3.Дуудлага худалдааг цахим хэлбэрээр явуулах тохиолдолд Газрын биржийн цахим системээр зохион байгуулна."

3/ "6.3.Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга энэ журмын 3.1.3, 3.1.4, 3.1.5-д заасан дуудлага худалдааг хүсэлт гаргасан этгээдтэй газрын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагаас баталсан загварын дагуу гэрээ байгуулсны үндсэн дээр зохион байгуулна."

4/ "6.4.Энэ журмын 6.3-т заасан дуудлага худалдаа явуулах зардлыг хүсэлт гаргасан этгээд хариуцна."

5/ "7.1.3.Газрын биржийн цахим системээр."

6/ "9.9.6.1.Цахим дуудлага худалдааны эхлэх, дуусах цагийг Монгол Улсын нийслэл Улаанбаатар хотын цагаар тооцно;"

7/ "9.9.6.2.Цахим дуудлага худалдаа 09 цаг 00 минутаас эхэлснээс хойш 15 цаг 00 минут хүртэл үнийн саналыг хүлээн авах бөгөөд 15 цаг 00 минутаас эхлэн үнэ хаялцуулах өрсөлдөөнийг эхлүүлнэ. Үнэ хаялцуулах өрсөлдөөнийг 60 секундээр тооцож явуулах бөгөөд уг хугацаанд оролцогчид үнийн саналаа өсгөх байдлаар өрсөлдөнө;"

Иймд Засгийн газрын 2020 оны 152 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар батлагдсан "Газар өмчлүүлэх, эзэмшүүлэх, ашиглуулах дуудлага худалдаа явуулах журам", "Газар эзэмшүүлэх, ашиглуулах төсөл сонгон шалгаруулах журам"-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан бөгөөд уг нэмэлт, өөрчлөлтөөр дараах зүйлүүдийг нэмж тусгасан. Үүнд:

1. Төрийн байгууллага болон банк санхүүгийн байгууллагын хураагдсан газрын эрхийг тухайн байгууллагаас хүсэлт гаргасан тохиолдолд газрын биржийн цахим системээр дамжуулж дуудлага худалдаа явуулдаг байх;
2. Дуудлага худалдаа, төсөл сонгон шалгаруулалтын зарыг газрын биржийн цахим системээр дамжуулан нийтэд мэдээлдэг байх;
3. Дуудлага худалдаа, төсөл сонгон шалгаруулалт зохион байгуулах явцад байгалийн давтагдашгүй хүчин зүйл, програм, техник хангамж, цахилгаан, сүлжээний доголдол үүсэх эрсдлээс шалтгаалж оролцогчдын үнийн санал өгөх эрхийг хязгаарласан тохиолдолд тухайн дуудлага худалдааг давтан зохион байгуулдаг байх;
4. Дуудлага худалдааны ялагч Иргэний хуулийн 197 дугаар зүйлд заасан үүргээ биелүүлээгүй бол дуудлага худалдааг дахин явуулдаг байх, ялагч хүндэтгэн үзэх шалгааны улмаас гэрээ байгуулах боломжгүй болсон бол хугацааг сунгах зохицуулалт;
5. Дуудлага худалдааны орлогыг зарцуулах арга хэмжээг тодорхой болгож, дэнчин, хураамж, орлогыг төвлөрүүлэх данс, зарцуулах арга хэмжээг нарийвчилсан.
6. Дуудлага худалдаа эхлэх, дуусах, санал ирүүлэх хугацаа зэргийг тодорхой тусгасан.

Дээрх нэмэлт, өөрчлөлт батлагдсанаар газрын дуудлага худалдаа, төсөл сонгон шалгаруулалтад оролцох иргэн, хуулийн этгээдийн шударга, тэгш оролцоог хангаж, түргэн шуурхай үйлчилгээ үзүүлэх эрх зүйн зохицуулалт тодорхой болсон байна.

1.2. ГАЗРЫН ХАРИЛЦААНЫ САЛБАРЫН ХҮНИЙ НӨӨЦИЙН СУДАЛГАА

Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар нь Барилга, хот байгуулалтын Сайдын “Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр шинэчлэн батлах тухай” 2019 оны 22 дугаар тушаалаар баталсан стратеги, бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөрт заасны дагуу Захиргаа, удирдлага, хамтын ажиллагааны газар, Газар зохион байгуулалтын хэлтэс, Геодези, зураг зүйн хэлтэс, Суурь судалгаа, мониторингийн хэлтэс, Кадастрын хэлтэс, Орон зайн мэдээлэл, технологийн хэлтэс, Хот байгуулалтын хэлтэс, Хот байгуулалтын кадастрын хэлтэс, Санхүү, эдийн засгийн хэлтэс, Архив, мэдээллийн төв гэсэн нийт 10 нэгж, нийслэлийн Газар зохион байгуулалтын алба, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын алба, аймагт Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газар, сумдад Газрын даамал гэсэн нэгжтэйгээр ажиллаж байна /Зураг 1.2.1/.

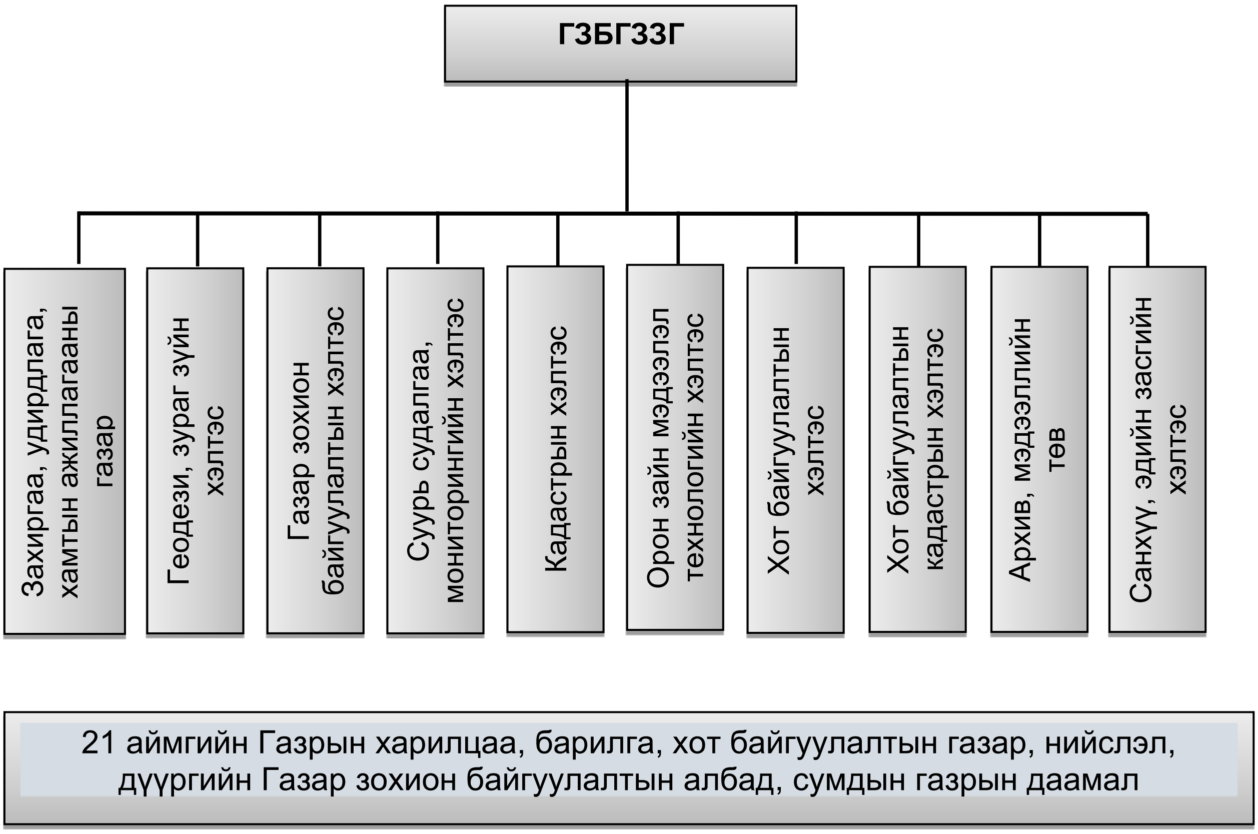

Зураг 1.2.1: Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын бүтэц

Газрын харилцааны салбарт Барилга, хот байгуулалтын яаманд 5, Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газарт 86, нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албанд 223, аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газарт 408, сумдад Газрын даамал 361, нийт 1083 албан хаагч ажиллаж байна /Зураг 1.2.2/.

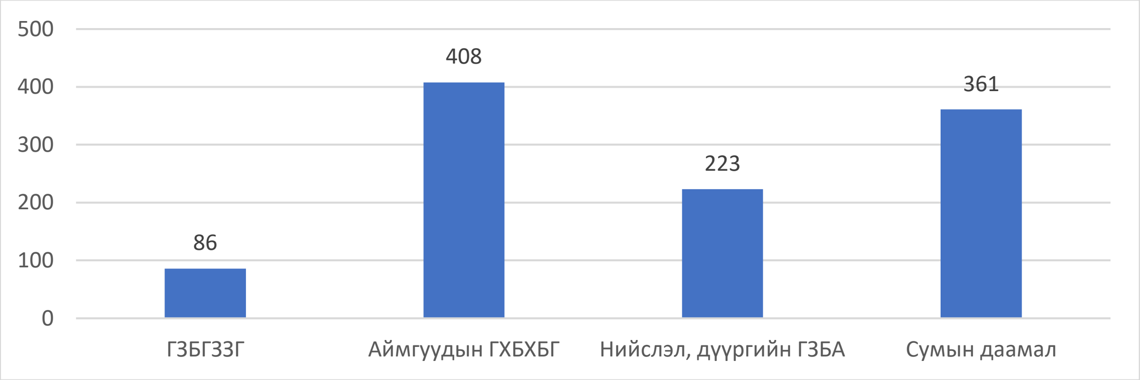

Зураг 1.2.2: Улсын хэмжээнд газрын салбарт ажиллаж байгаа албан хаагчдын тоо

Газрын харилцааны салбарын хэмжээнд агентлаг, аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газар, /сумдын газрын даамал/, нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албанд ажиллаж буй төрийн албан хаагчдын дэлгэрэнгүй мэдээлэл, судалгааг дараах үзүүлэлтүүдээр гаргасан болно.

Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын хүний нөөцийн судалгаа

Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газарт ажиллаж буй албан хаагчдыг насны үзүүлэлтээр ангилж үзэхэд дийлэнх буюу 21%-ийг 26-30 насны албан хаагчид, 24%-ийг 31-35 насны албан хаагчид, 34%-ийг 36-45 насны албан хаагчид, 14%-ийг 46-55 насны албан хаагчид, 0.3%-ийг 56-аас дээш насны албан хаагч эзэлж байна.

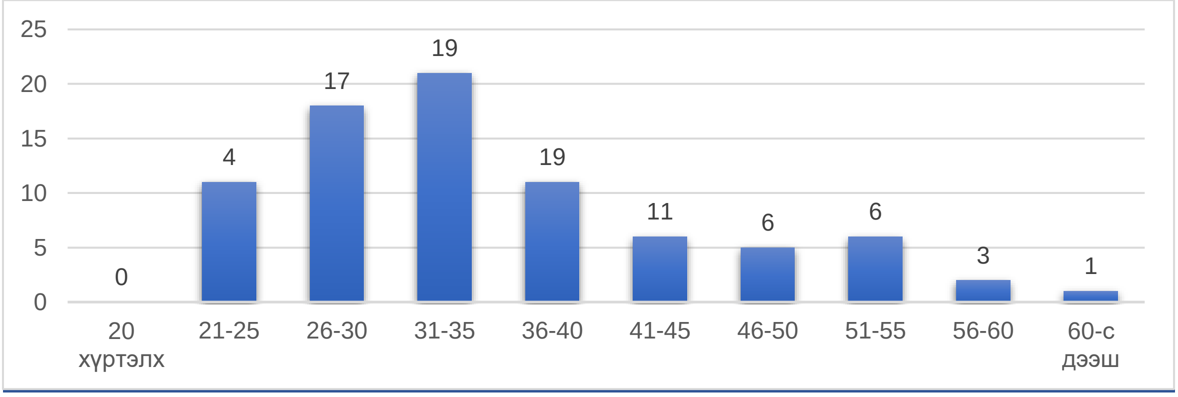

Зураг 1.2.3: Агентлагт ажиллаж байгаа албан хаагчид /насны байдлаар/

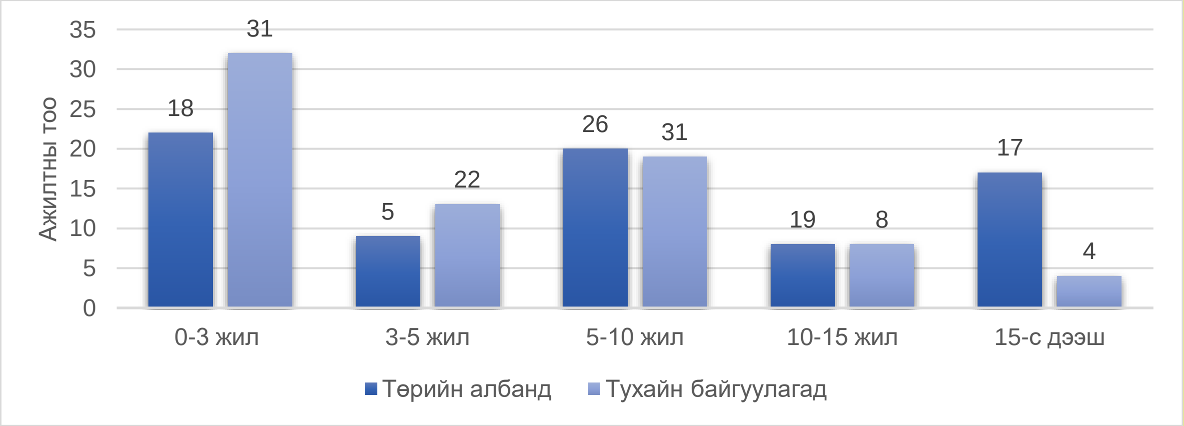

Зураг 1.2.4: Агентлагт ажиллаж байгаа албан хаагчдын ажилласан жил, төрийн албанд ажилласан жил

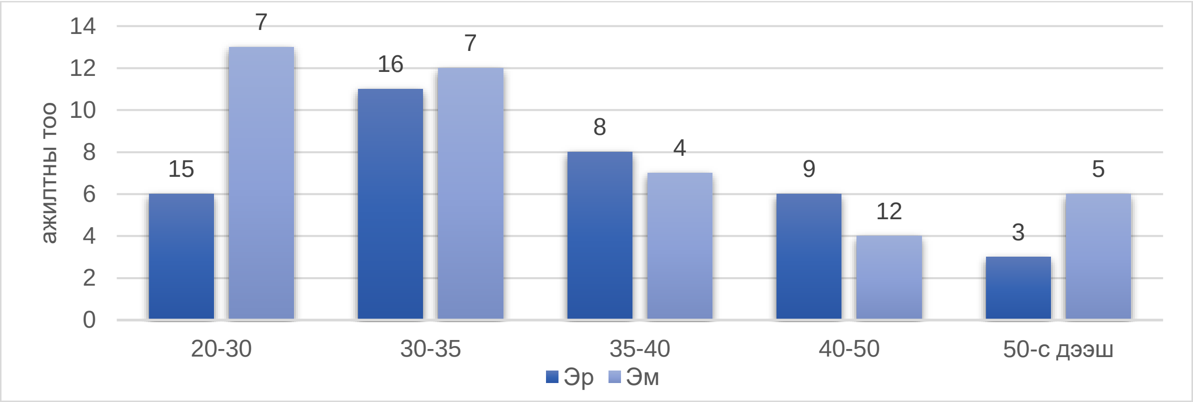

Зураг 1.2.5: Агентлагт ажиллаж байгаа албан хаагчдын нас, хүйсийн байдлаар

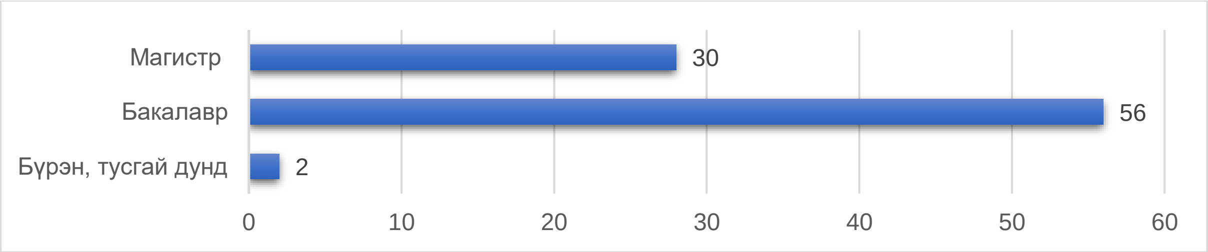

Зураг 1.2.6: Агентлагт ажиллаж байгаа албан хаагчдын боловсролын байдал

2020-2025 онд салбарын хэмжээнд хэрэгжүүлэх “Төрийн албан хаагчийн сургалтын хөтөлбөр”, “Төрийн албан хаагчийн ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгааны хөтөлбөр”-ийг шинэчлэн боловсруулж хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Төрийн албаны тухай хууль шинэчлэн батлагдсантай холбогдон дагалдан гарсан эрх зүйн баримт бичгийг агентлагийн албан хаагчид, орон нутгийн харьяа байгууллага, газрын мэргэжлийн байгууллагуудад мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөөг тухай бүр хариуцсан ажлын чиглэлээр тогтмол өгч, салбарын хүний нөөцийн хэрэгцээг тодорхойлох, боловсон хүчнийг бэлтгэх, давтан сургах, мэргэшүүлэх, ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгаа хангах ажлыг удирдан зохион байгуулан ажиллаж ирсэн.

Газрын харилцааны салбарын хэмжээнд аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газар, нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албаны төрийн албан хаагчдын дэлгэрэнгүй мэдээлэл, судалгааг дараах үзүүлэлтээр гаргасан болно.

Нийслэл, дүүргийн албан хаагчдын хүний нөөцийн судалгаа

Газрын харилцаа, геодези, зураг зүйн газрын даргын 2020 оны Б/62 дугаар тушаалаар нийслэлийн Газар зохион байгуулалтын албаны бүтэц, орон тоог баталж, тус алба нь 8 хэлтэс, 9 дүүргийн Газар зохион байгуулалтын алба, нийт 223 ажилтан, албан хаагчтайгаар үйл ажиллагаагаа явуулж байна. Төрийн албаны зөвлөлийн 2020 оны 11 дүгээр сарын 04-ний өдрийн хуралдаанаар нийслэлийн Газар зохион байгуулалтын албаны, 2021 оны 02 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуралдаанаар дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албаны нийт 176 албан хаагчид

хамаарах 53 албан тушаалын тодорхойлолтыг жишиг байдлаар хянаж зөвшөөрөн, батлагдсан /Зураг 1.2.7/.

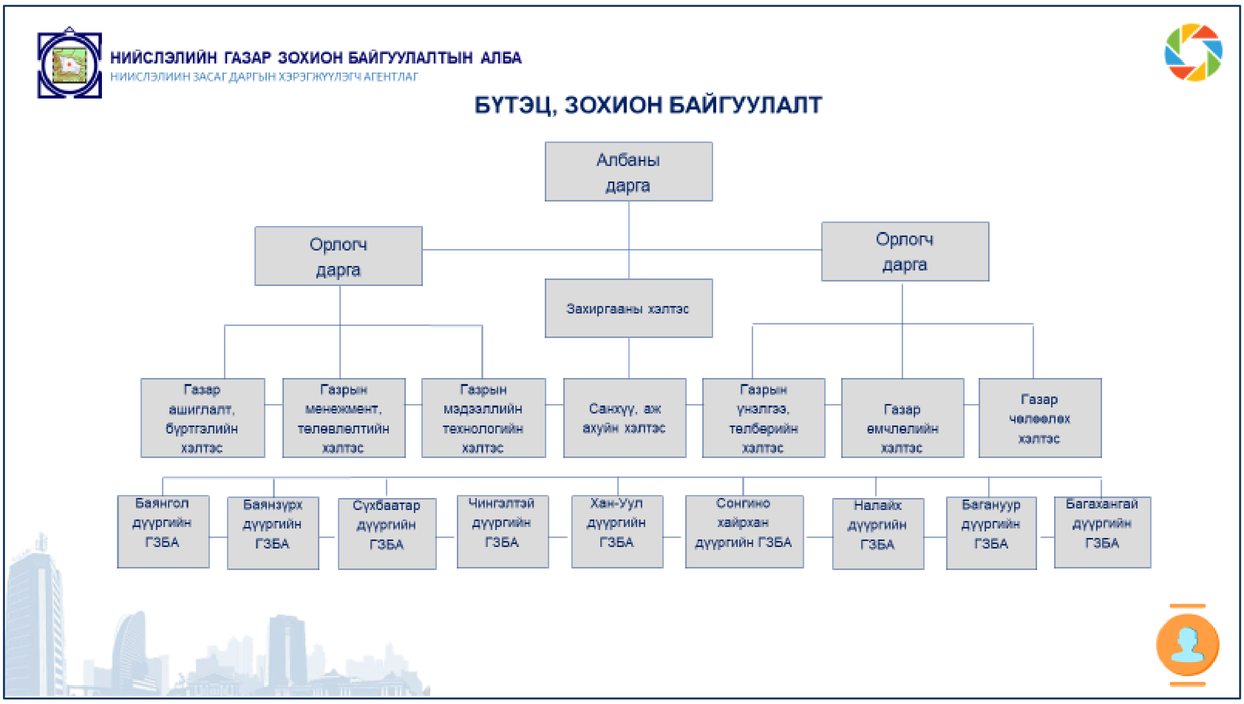

Зураг 1.2.7: Нийслэлийн Газар зохион байгуулалтын албаны бүтэц

Нийслэлийн Газар зохион байгуулалтын алба, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албанд нийт 223 албан хаагч ажиллаж байна /Зураг 1.2.8, 1.2.9/.

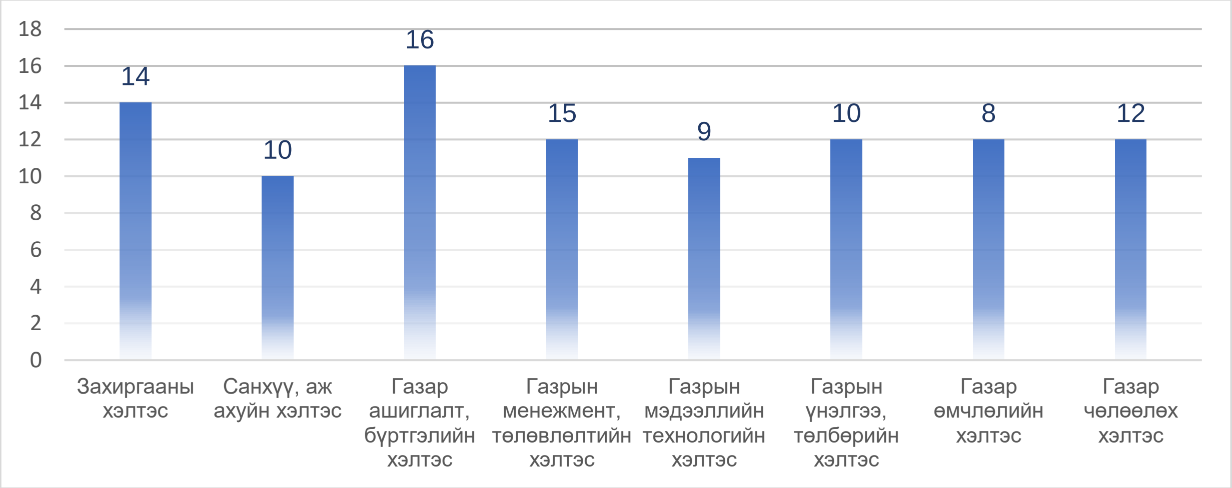

Зураг 1.2.8: Нийслэлийн Газар зохион байгуулалтын албаны хэлтэс, албан хаагчийн тоо

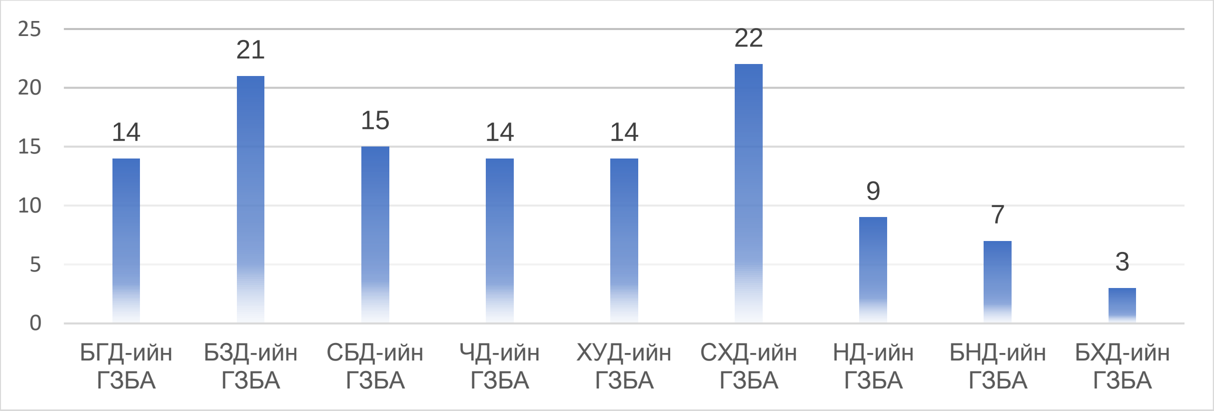

Зураг 1.2.9: Дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албад, албан хаагчийн тоо

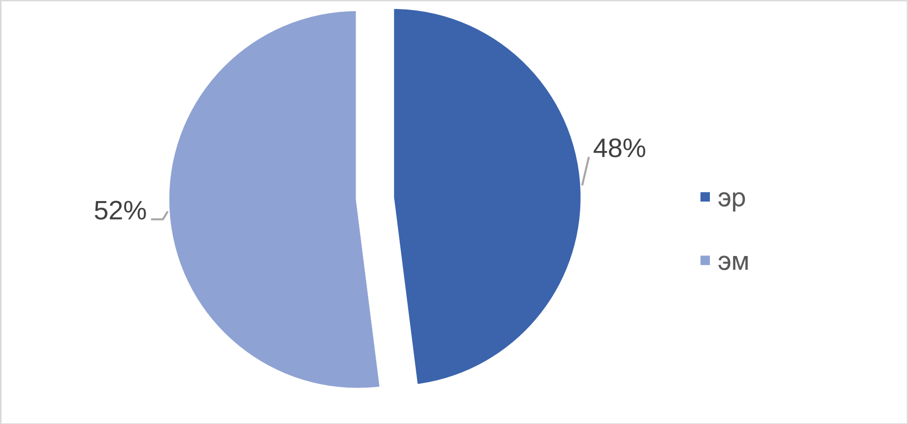

Зураг 1.2.10: Нийслэлийн хэмжээнд газрын салбарт ажиллаж байгаа албан хаагчдын хүйсийн харьцаа

Насны ангиллаар нь авч үзвэл 21-25 насны 17 албан хаагч буюу 7.7%, 26-30 насны 51 албан хаагч буюу 23%, 31-35 насны 39 албан хаагч буюу 17.6%, 36-40 насны 67 албан хаагч буюу 30.3%, 41-45 насны 22 албан хаагч буюу 10%, 46-50 насны 12 албан хаагч буюу 5.4%, 51-55 насны 11 албан хаагч буюу 5%, 56-с дээш насны 2 албан хаагч буюу нийт албан хаагчийн 1% байна. Үүнээс үзэхэд 36-40 насны албан хаагч хамгийн их буюу 30.3 хувийг эзэлж байна /Зураг 1.2.11/.

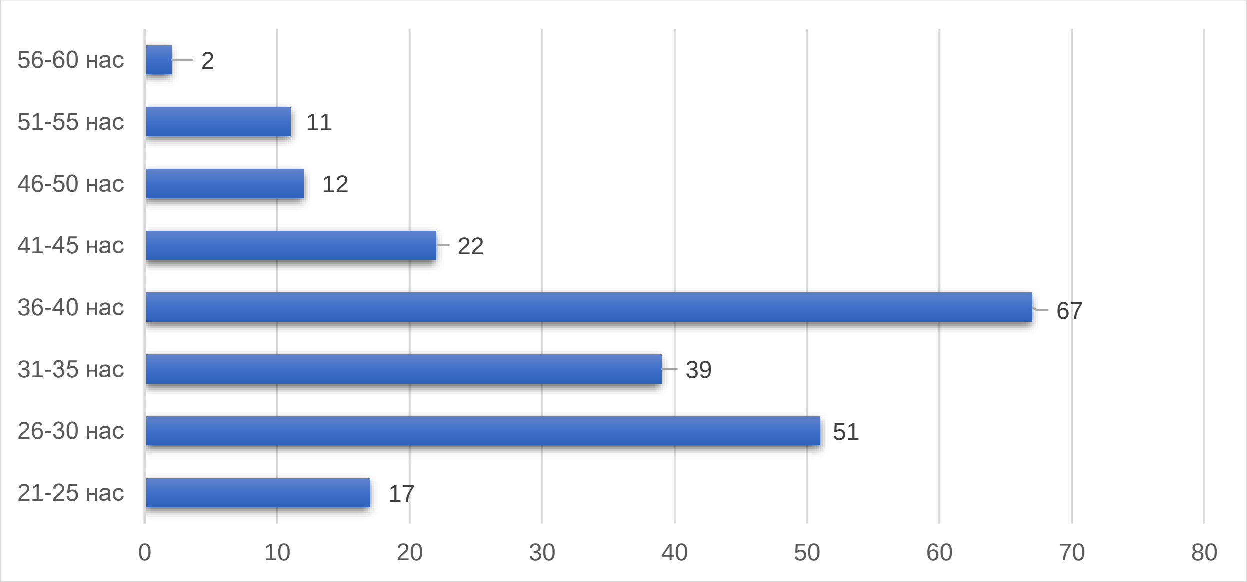

Зураг 1.2.11: Нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албаны албан хаагчдын насны ангилал

Ажилласан жилээр нь авч үзвэл нийт албан хаагчдын 37,5% нь төрийн албанд 1-5 жил ажилласан байгаа бол 6-15 жил төрийн албанд ажиллаж байгаа 97 албан хаагч байгаа нь нийт албан хаагчдын 43,9%-ийг эзэлж байна. Мөн төрийн албанд 16-20 жил ажилласан 16 албан хаагч буюу 7,2%, 21-ээс дээш жил ажилласан 25 албан хаагч буюу 11,3%-ийг эзэлж байна.

Судалгаанаас харахаад нийт албан хаагчдын 138 албан хаагч буюу 62,8 хувь нь төрийн албанд 6-аас дээш жил ажилласан албан хаагчдаас бүрджээ.

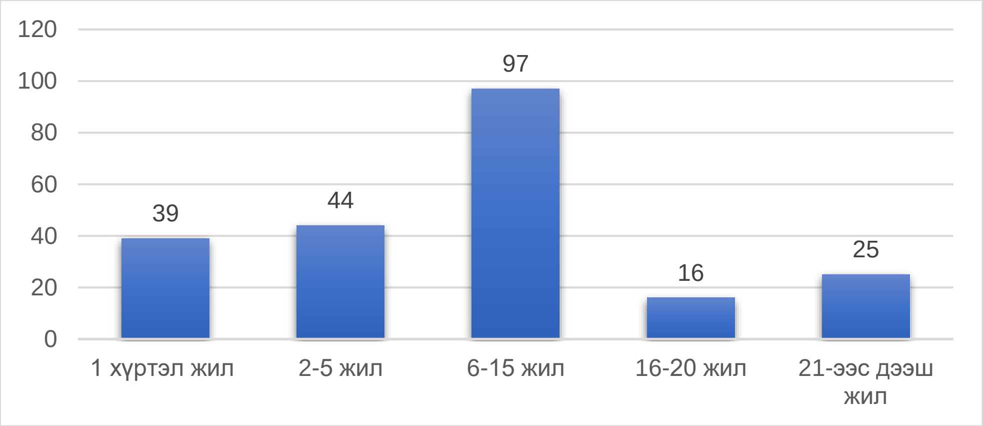

Зураг 1.2.12: Нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албаны албан хаагчдын төрийн албанд мэргэшсэн байдал /ажилласан жилээр/

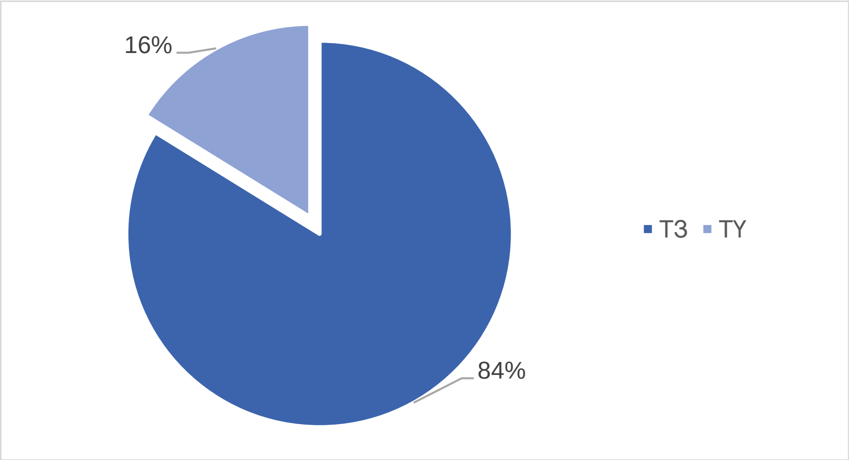

Зураг 1.2.13: Албан тушаалын ангилал, зэрэглэл

Нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албаны албан хаагчдын 82,3% нь төрийн захиргааны албан хаагч, 17,7% нь төрийн үйлчилгээний албан хаагч байна.

Төрийн захиргааны албан хаагчид ТЗ-5-аас ТЗ-10 хүртэл албан тушаалын зэрэглэлтэй байна. Нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албаны 80,5% бакалавр зэрэгтэй, 19,5% магистр зэрэгтэй албан хаагчид байна /Зураг 1.2.14/.

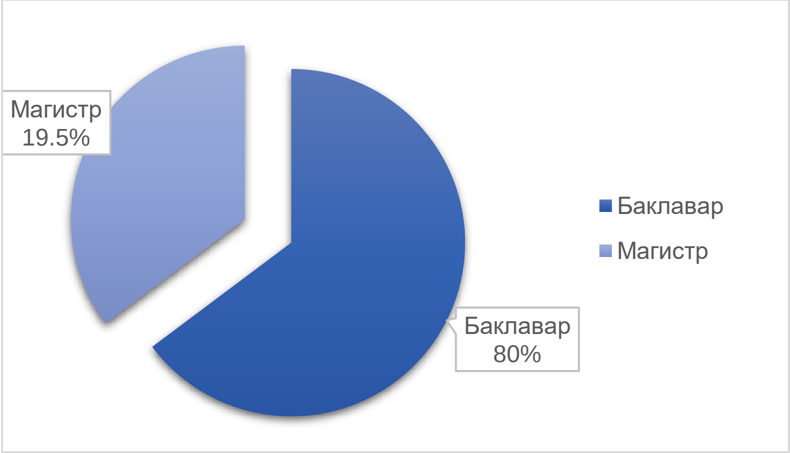

Зураг 1.2.14: Нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албаны албан хаагчдын боловсролын түвшин

Газрын харилцааны ажлын байранд шаардагддаг ArcGis, AutoCad, LM програм хангамжийг нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албаны албан хаагчдын 100% нь дундаас дээд түвшинд эзэмшсэн байна /Зураг 1.2.15/.

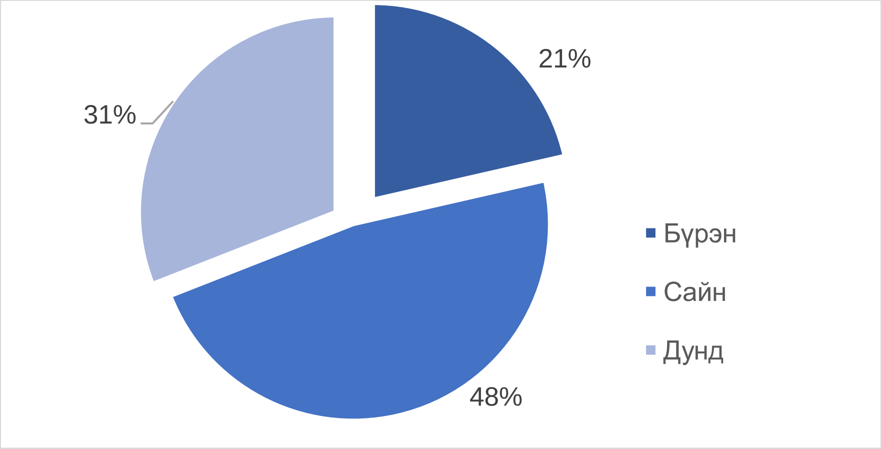

Зураг 1.2.15: Нийслэлийн Газар зохион байгуулалтын албаны албан хаагчдын ур чадвар

Гадаад хэлний мэдлэгээр ихэнх нь англи, орос хэлний хосолсон, нийт албан хаагчдын 52% Англи, 33% Орос хэлийг эзэмшсэн бусад буюу Солонгос, Хятад, Герман, Япон хэлийг 15% нь эзэмшсэн байна /Зураг 1.2.16/.

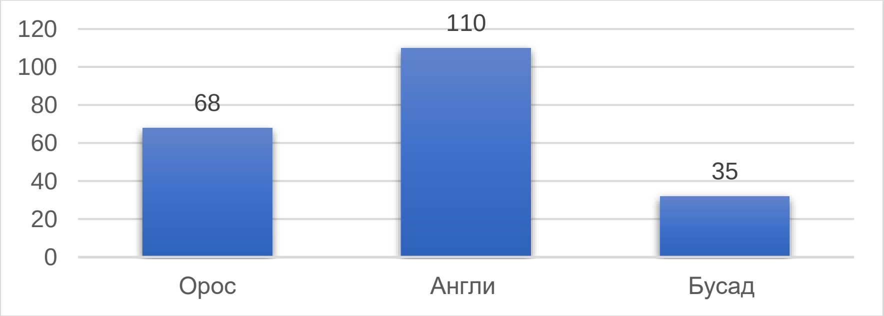

Зураг 1.2.16: Нийслэлийн Газар зохион байгуулалтын албаны албан хаагчдын хэлний мэдлэг

Албан хаагчдын 61% нь газар эзэмших, өмчлөх, ашиглах эрхтэй байна. нийслэл, дүүргийн 68% албан хаагч банк, санхүүгийн байгууллагад зээлтэй, 32% нь зээлгүй байна /Зураг 1.2.17/

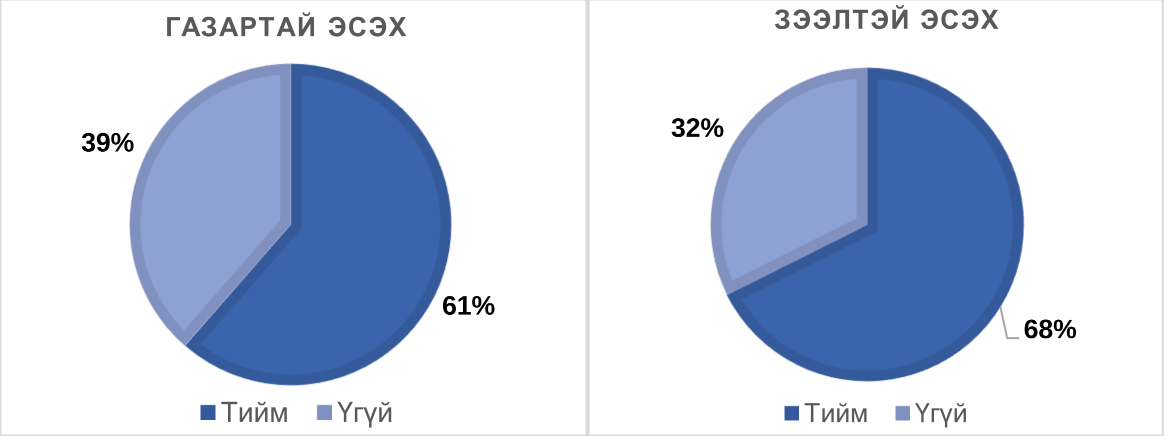

Зураг 1.2.17: Нийслэл, дүүргийн албан хаагчдын нийгмийн асуудал

21 аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газар

Засгийн газрын 2019 оны 275 дугаар тогтоолоор батлагдсан "Төрийн захиргааны албан тушаалын ангилал, зэрэглэл, жагсаалт", 276 дугаар тогтоолоор "Төрийн үйлчилгээний албан тушаалын зэрэглэл" тус тус шинэчлэгдэн батлагдсантай холбогдуулан 21 аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газрын зохион байгуулалтын бүтэц, орон тоо, албан тушаалын ангилал, зэрэглэл жагсаалтыг агентлагийн даргын 2019 оны Б/123 дугаар тушаалаар шинэчлэн баталсан.

Төрийн албаны зөвлөлийн 2020 оны 360 дугаар тогтоолоор 21 аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газрын 336 албан хаагчид хамаарах захиргааны албан хаагчийн 15 албан тушаалын тодорхойлолтыг жишиг байдлаар хянаж зөвшөөрөн, батлагдсан.

21 аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газарт ажиллаж байгаа албан хаагчдыг насны байдлаар ангилж үзвэл:

Нийт албан хаагчдын 27% нь 18-30 насны, 46% нь 31-40 насны, 15% нь 41-50 насны, 12 % нь 51-с дээш насныхан байна /Зураг 1.2.18/.

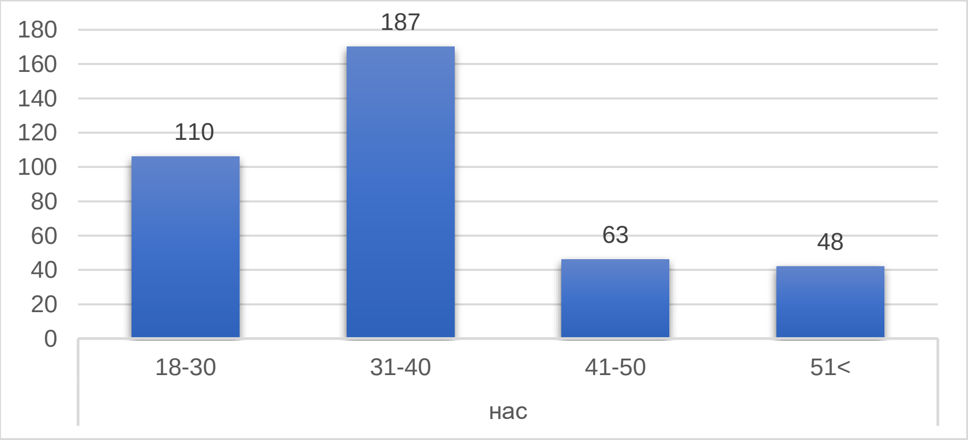

Зураг 1.2.18: Аймгийн газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газрын

нийт албан хаагчдын насны харьцуулалт

Нийт албан хаагчдын 54% нь эрэгтэй, 46% нь эмэгтэй, албан хаагчдын 85% нь тухайн орон нутгийн уугуул иргэд ажиллаж байна /Зураг 1.2.19/.

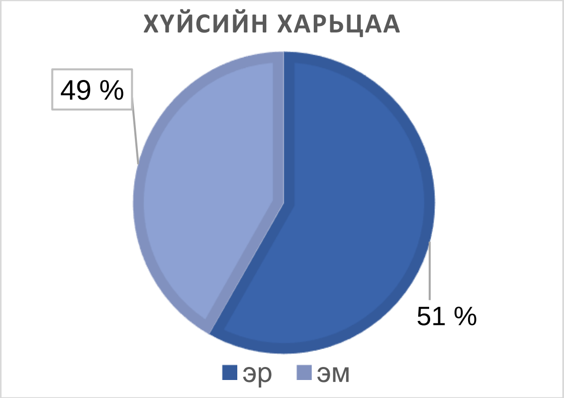

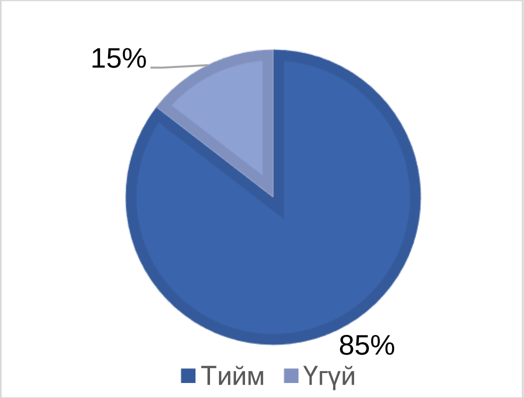

Зураг 1.2.19: Аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газрын албан хаагчдын хүйсийн харьцаа болон тухайн орон нутгийн уугуул иргэн эсэх

Аймгийн Газрын харилцааны салбарт 6-15 жил төрийн албанд ажиллаж байгаа албан хаагчид хамгийн их буюу 42%-ийг эзэлж байна /Зураг 1.2.20/.

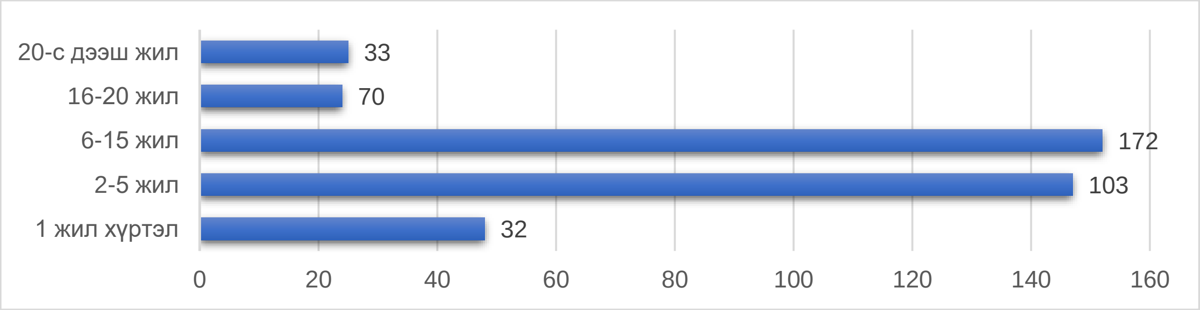

Зураг 1.2.20: Аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газруудын албан хаагчдын төрийн албанд мэргэшсэн байдал /ажилласан жилээр/

21 аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газрын нийт 408 албан хаагчдаас Төрийн захиргааны албан хаагч 88%, Төрийн үйлчилгээний албан хаагч 12% байна /Зураг 1.2.21/.

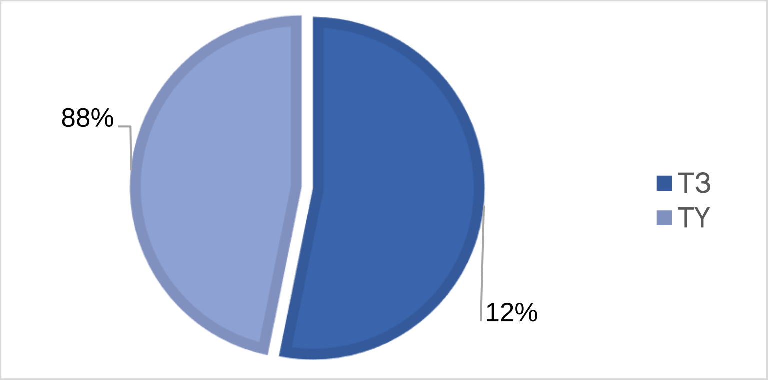

Зураг 1.2.21: Албан тушаалын ангилал, төрийн захиргааны албан хаагчийн зэрэг дэвтэй эсэх

Аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газруудын нийт албан хаагчдын 82% нь бакалаврын зэрэгтэй, 9% нь магистрын зэрэгтэй, 9% нь бүрэн болон тусгай дунд боловсролтой байна.

Бүрэн болон тусгай дунд боловсролтой албан хаагчид өдөр тутмын үйл ажиллагаа хэвийн явуулахад дэмжлэг үзүүлэх чиглэлийн үйлчилгээний албан үүргийг гүйцэтгэж байна /Зураг 1.2.22/.

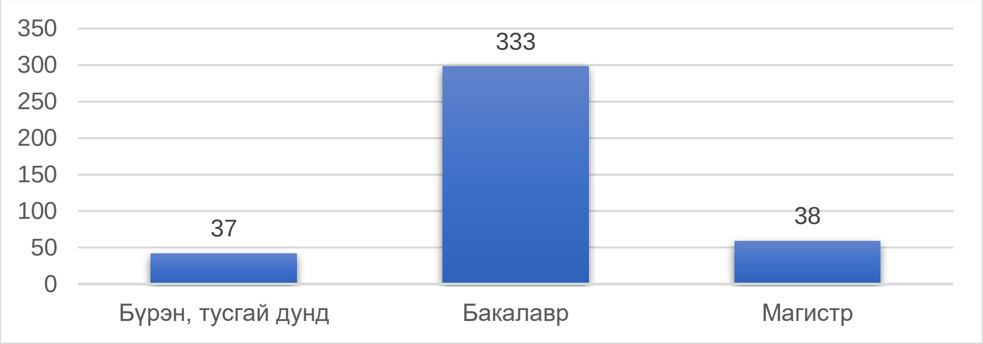

Зураг 1.2.22: Аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газрын албан хаагчдын боловсролын түвшин

ArcGis, AutoCad, QuantumGIS, Лэнд менежер гэх мэт ажлын байранд шаардагддаг програм хангамжийг нийт албан хаагчдын 21% нь бүрэн эзэмшсэн, 50% нь сайн эзэмшсэн, давхардсан тоогоор англи хэлний мэдлэгтэй 283, орос хэлний мэдлэгтэй 47, бусад хэл буюу Солонгос, Япон, Хятад, Герман хэлний мэдлэгтэй 15 албан хаагч ажиллаж байна /Зураг 1.2.23/.

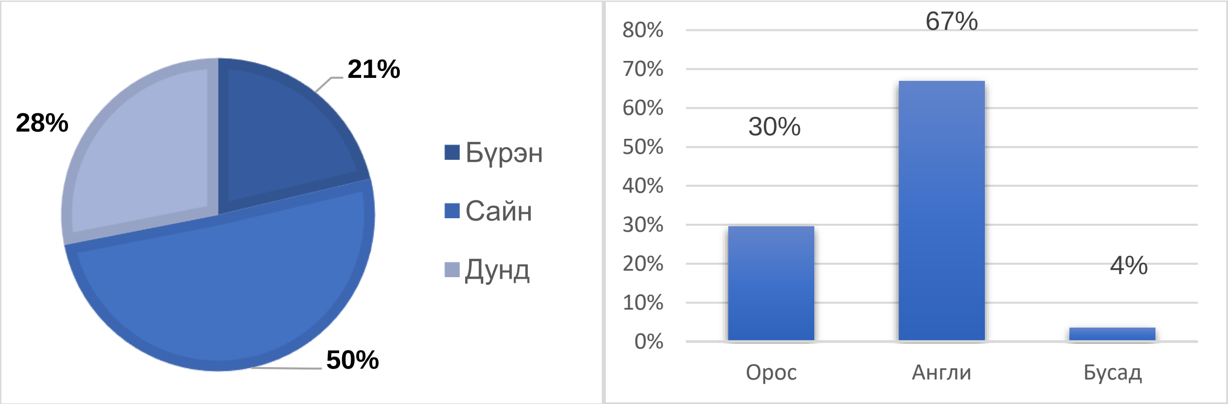

Зураг 1.2.23: Аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газрын албан хаагчдын ур чадвар

Нийт албан хаагчдын 55% нь газар өмчилж, эзэмшиж, ашигласан, 81% нь санхүүгийн байгууллагад тодорхой хэмжээний зээлтэй байна /Зураг 1.2.24/.

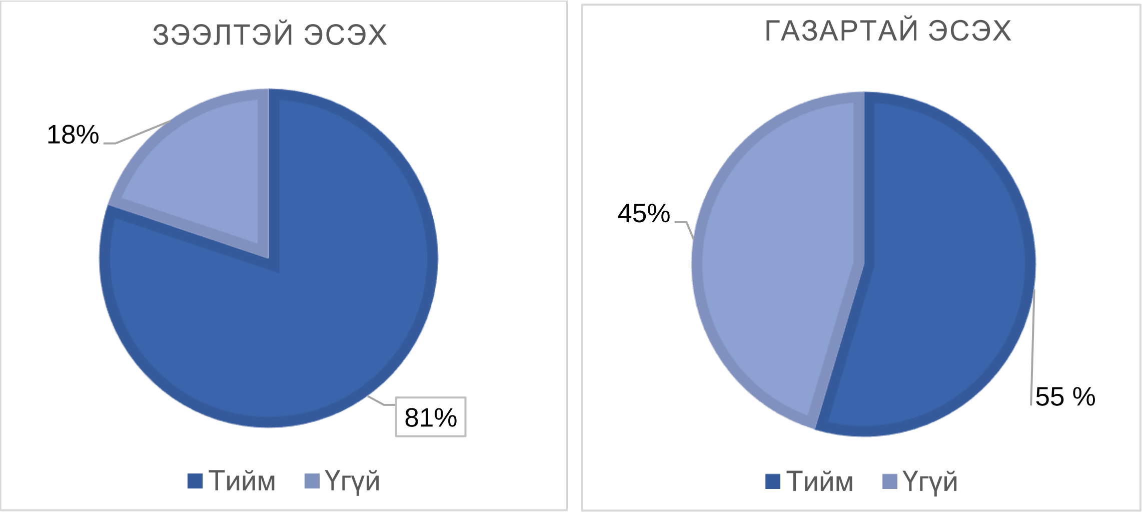

Зураг 1.2.24: Аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газруудын албан хаагчдын нийгмийн асуудал

Сумын газрын даамлууд.

Сумдын газрын даамлуудыг Засгийн газрын 2017 оны 9 дүгээр сарын 13-ны өдрийн "Тогтоол, тогтоолын хавсралтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай" 253 дугаар тогтоолын 1-д заасны дагуу Газрын даамлын ангилал, зэрэглэлийг өөрчилж туслах түшмэл /ТЗ-3/-ээс дэс түшмэлийн ангилал, зэрэглэл ТЗ-5-д шилжүүлсэн бөгөөд 21 аймгийн сумдад 361 газрын даамал ажиллаж байгаа бөгөөд ажлын онцлог, сумын нутаг дэвсгэр, хүн амын тооноос шалтгаалж суманд газрын даамал харилцан адилгүй тоогоор ажиллаж байна. Төрийн албаны зөвлөлийн 2020 оны 361 дүгээр тогтоолоор сумдын газрын даамлын албан тушаалын тодорхойлолтод нэмэлт өөрчлөлт оруулж, үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгон ажиллаж байна.

Сумын газрын даамлуудыг нас болон хүйсээр нь харьцуулан авч үзэхэд: нийт газрын даамлуудын 37% нь 18-30 насны, 42% нь 31-40 насны, 12% нь 41 ба түүнээс дээш насны албан хаагчид ажиллаж байна /Зураг 1.2.25/.

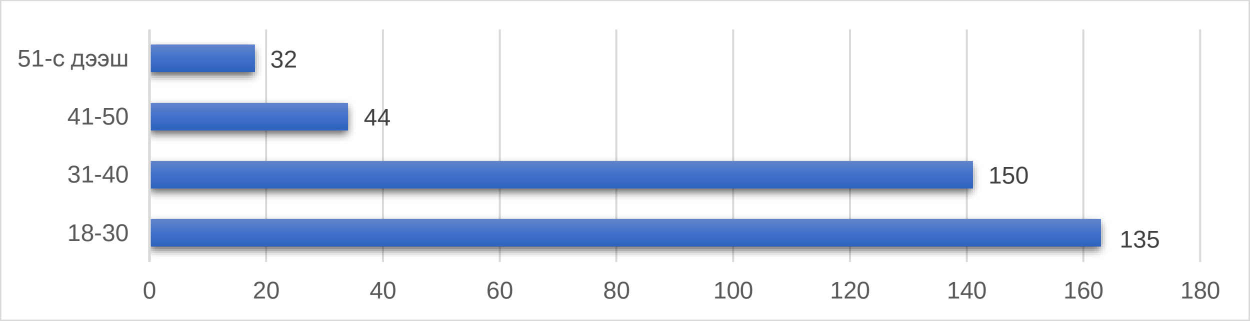

Зураг 1.2.25: Сумын газрын даамлуудын насны ангилал

Сумын газрын даамлуудыг ажилласан жилийг нь харьцуулан авч үзэхэд: нийт газрын даамлуудын 16% нь 1 жил хүртэл, 27% нь 2-5 жил, 37% нь 6-15 жил, 14% 16-20 жил бусад 20-оос дээш жил түүнээс дээш насны албан хаагчид ажиллаж байна /Зураг 1.2.26/.

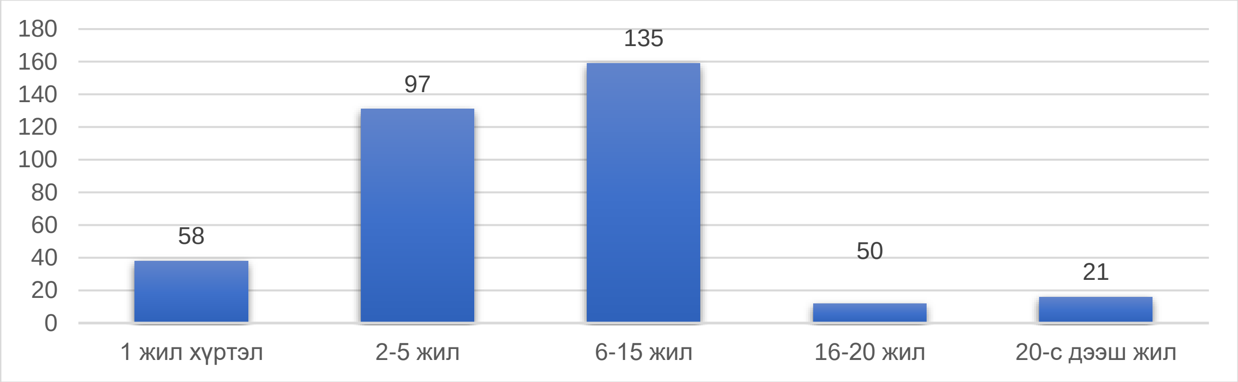

Зураг 1.2.26: Сумын газрын даамлуудын ажилласан жилийн байдал

Нийт албан хаагчдын 48% нь эрэгтэй, 52% нь эмэгтэй албан хаагчид байгаа ба 87 % нь тухайн орон нутгийн уугуул иргэд ажиллаж байна /Зураг 1.2.27/.

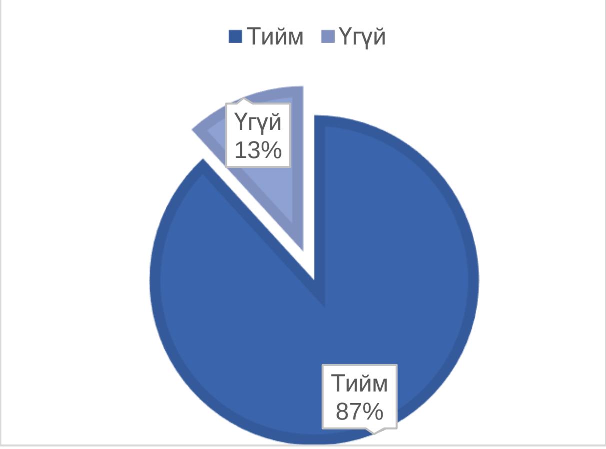

Зураг 1.2.27: Сумын газрын даамлуудын хүйсийн харьцаа, тухайн орон нутгийн уугуул иргэд эсэх

Газрын даамлуудын төрийн албанд 27% нь 2-5 жил, 37% нь 6-15 жил, 20% 16-аас дээш жил ажиллаж байна /Зураг 1.2.28/.

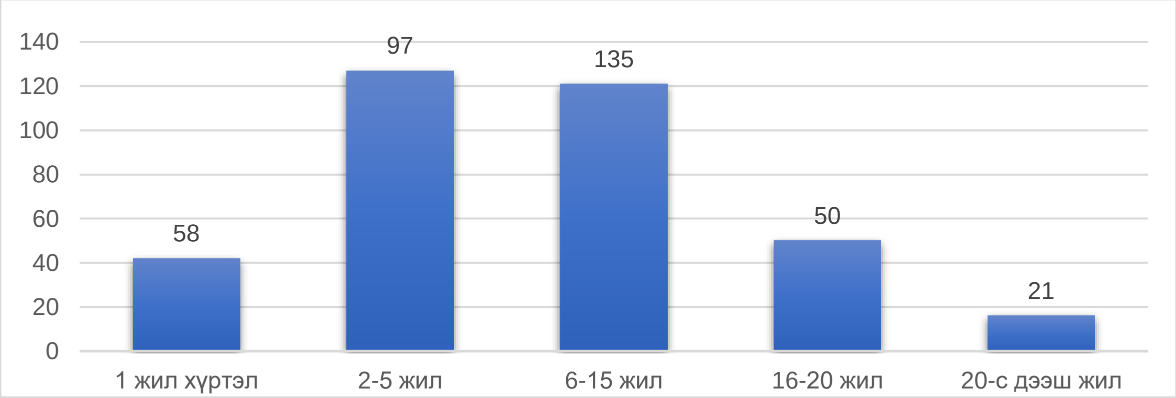

Зураг 1.2.28: Сумын газрын даамлуудын ажилласан жил

Нийт ажилчдын 92% бакалаврын зэрэгтэй, 8% нь магистрын зэрэгтэй газрын даамал ажиллаж байна /Зураг 1.2.29/.

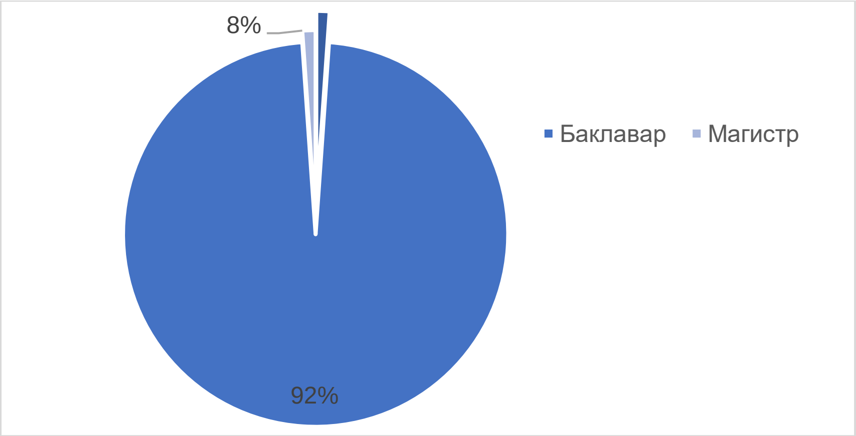

Зураг 1.2.29: Сумын газрын даамлуудын боловсролын түвшин

Давхардсан тоогоор англи хэлний мэдлэгтэй 227 буюу 63% хувь нь, орос хэлний мэдлэгтэй буюу 13% хувь нь бусад хэлний мэдлэгтэй 2 % хувь буюу 5 газрын даамал ажиллаж байна /Зураг 1.2.30/.

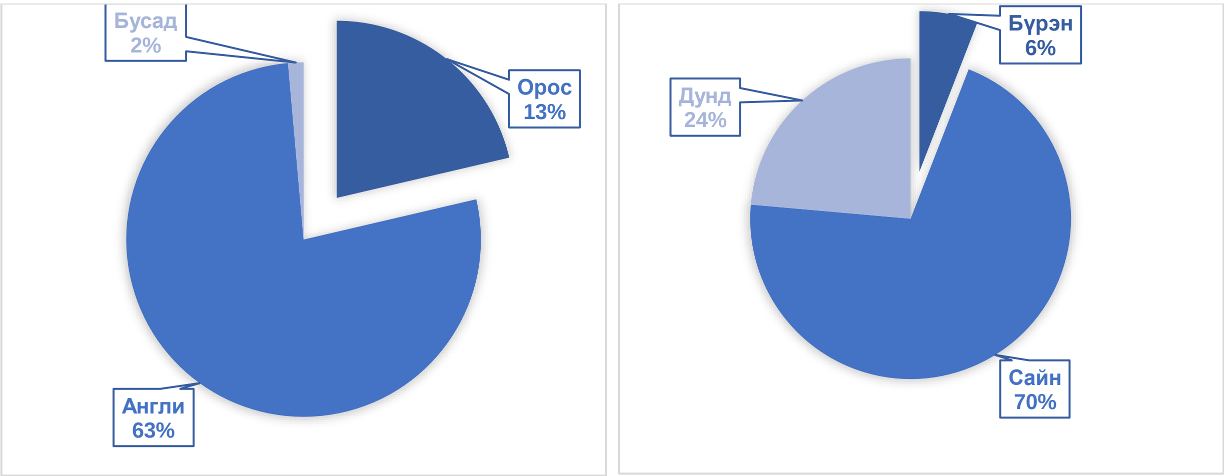

Зураг 1.2.30: Сумын газрын даамлуудын хэлний түвшин болон програм хангамж эзэмшсэн түвшин

Сумдын газрын даамлууд ажлын байранд шаардагдах програм хангамжийг тодорхой хэмжээгээр эзэмшсэн ба үүнээс 42 нь бүрэн, 235 нь сайн, 84 нь дунд хэмжээгээр эзэмшсэн байгаа хэдий ч Төрийн албан хаагчийн богино болон дунд хугацааны сургалт /Чиглүүлэх богино хугацааны сургалт, Мэргэшүүлэх дунд хугацааны сургалт, Мэргэшүүлэх дунд хугацааны давтан сургалт/-д Төрийн албаны тухай хууль тогтоомжийн дагуу мэргэшүүлэхэд анхаарч ажиллах нь зүйтэй байна.

Нийт албан хаагчдын 211 нь газар өмчилж, эзэмшиж, ашигласан, 269 нь санхүүгийн байгууллагад тодорхой хэмжээний зээлтэй байна /Зураг 1.2.31/.

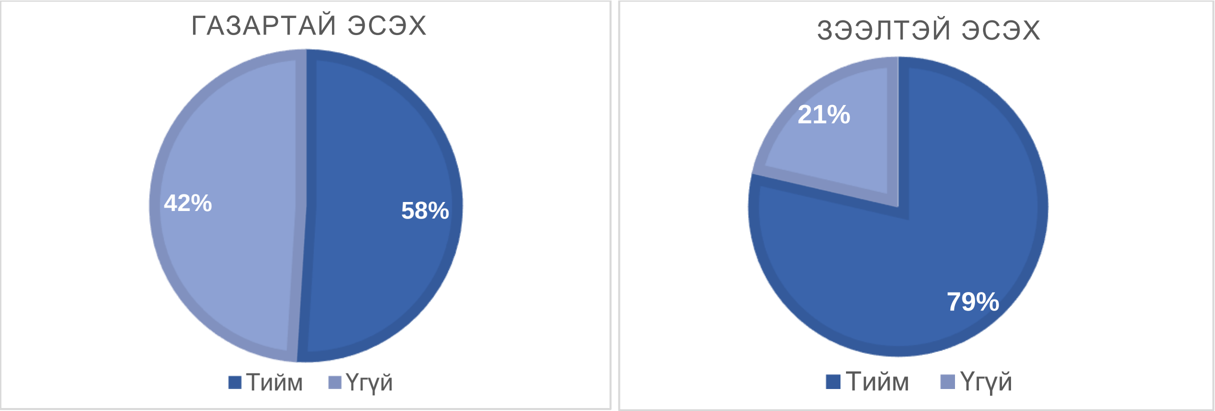

Зураг 1.2.31: Сумын газрын даамлуудын нийгмийн асуудал

1.3. ГАЗРЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ, ТОГТООМЖИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ТАЛААР ХИЙСЭН ХЯНАЛТ, ШАЛГАЛТ

2020 онд 21 аймгийн хэмжээнд Газрын талаарх хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд давхардсан тоогоор нийт 1009 удаагийн хяналт, шалгалт хийснээс Булган, Дорноговь, Төв аймгууд хамгийн олон удаагийн давтамжтай буюу ихэнх сумдаа хамруулж 93-183 удаа хяналт, шалгалт явуулсан байна.

Харин Орхон, Говьсүмбэр, Дархан-Уул зэрэг цөөн сумтай аймгууд болон Сүхбаатар аймаг хамгийн бага давтамжтай буюу 2-6 удаа хяналт, шалгалт хийсэн бол Архангай аймаг тайлант онд хяналт, шалгалтын ажил хийгээгүй байна /Зураг 1.3.1/.

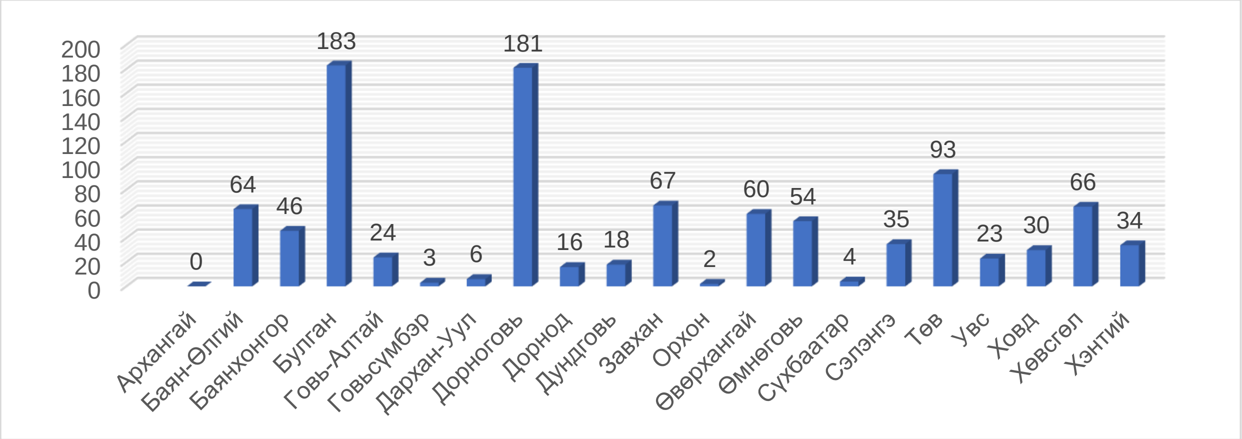

Зураг 1.3.1: Газрын харилцааны хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хийсэн хяналт, шалгалтын тоо

Газрын тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хийсэн хяналт, шалгалтын тоо, хэмжээ улсын хэмжээнд 2018 оноос эхлэн жил дараалан өссөн үзүүлэлттэй байна /Зураг 1.3.2/.

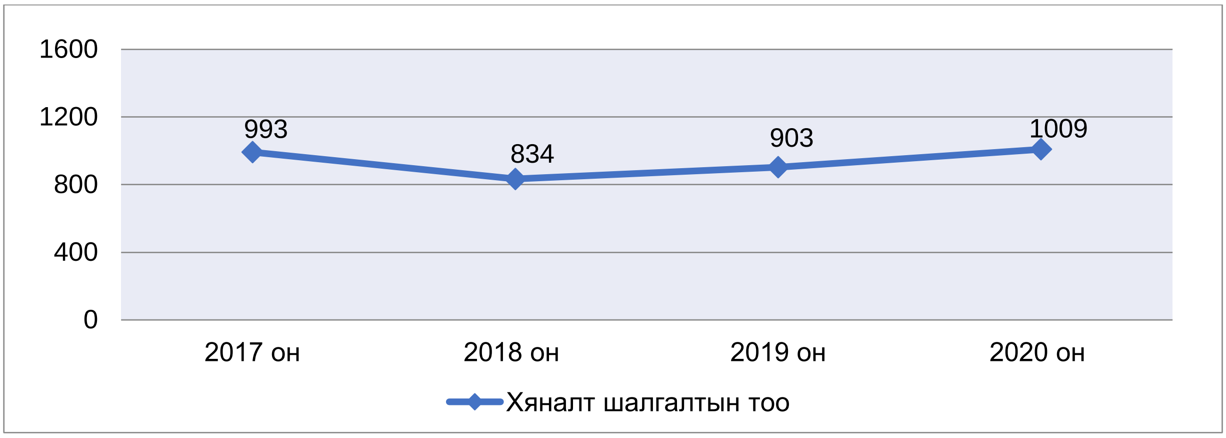

Зураг 1.3.2: Газрын харилцааны хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт, шалгалт хийсэн тоо 2017, 2018, 2019, 2020 он

Орон нутагт хийсэн хяналт, шалгалтын ажлын давтамжаас хамаарч илэрсэн зөрчлийн тоо харилцан адилгүй байна.

2020 онд хийсэн хяналт, шалгалтаар 20095 зөрчил илэрсэн байна /Зураг 1.3.3/.

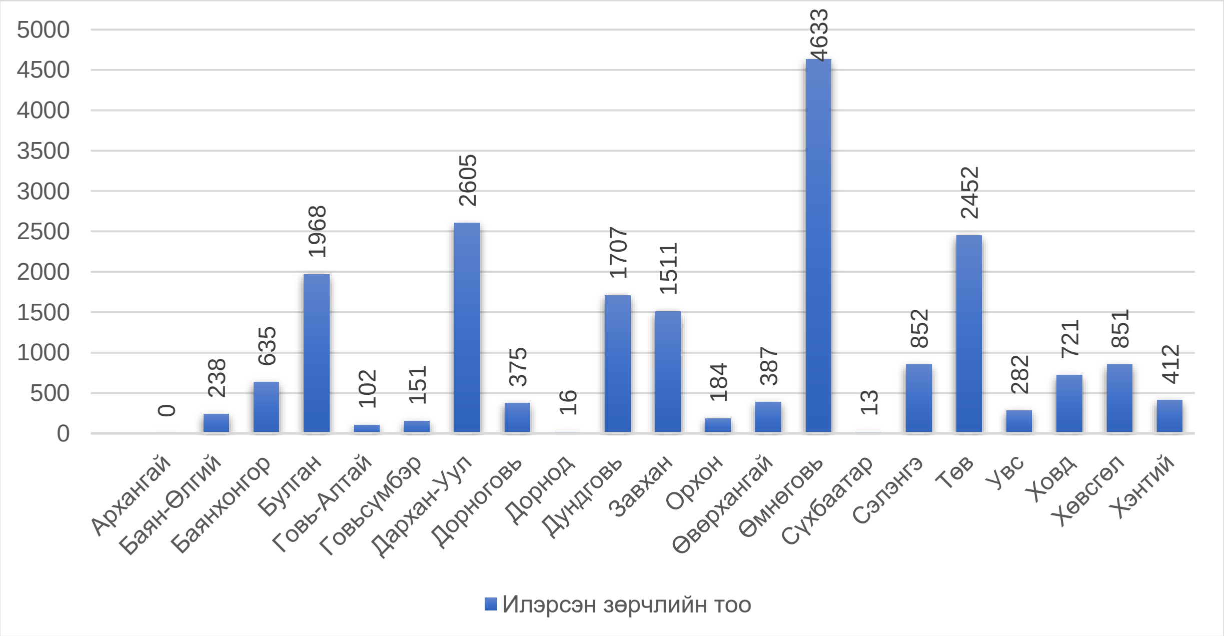

Зураг 1.3.3: Газрын харилцааны хууль, тогтоомжийн хэрэгжилтэд хийсэн хяналт, шалгалтаар илэрсэн зөрчлийн тоо /Аймаг тус бүрээр/

2020 онд Газрын хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хийсэн хяналт, шалгалтаар нийт 19266 зөрчил илэрсэн байна. Үүний 18185 буюу 94% нь газар эзэмших, ашиглах гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй, 791 буюу 4% нь эрх бүхий албан тушаалтны зөвшөөрөлгүй газар ашигласан зөрчил ээлж байгаа бол 290 буюу 2% нь төрийн албан хаагчийн буруутай үйл ажиллагаанаас хамаарсан зөрчил тус тус ээлж байна /Зураг 1.3.4/.

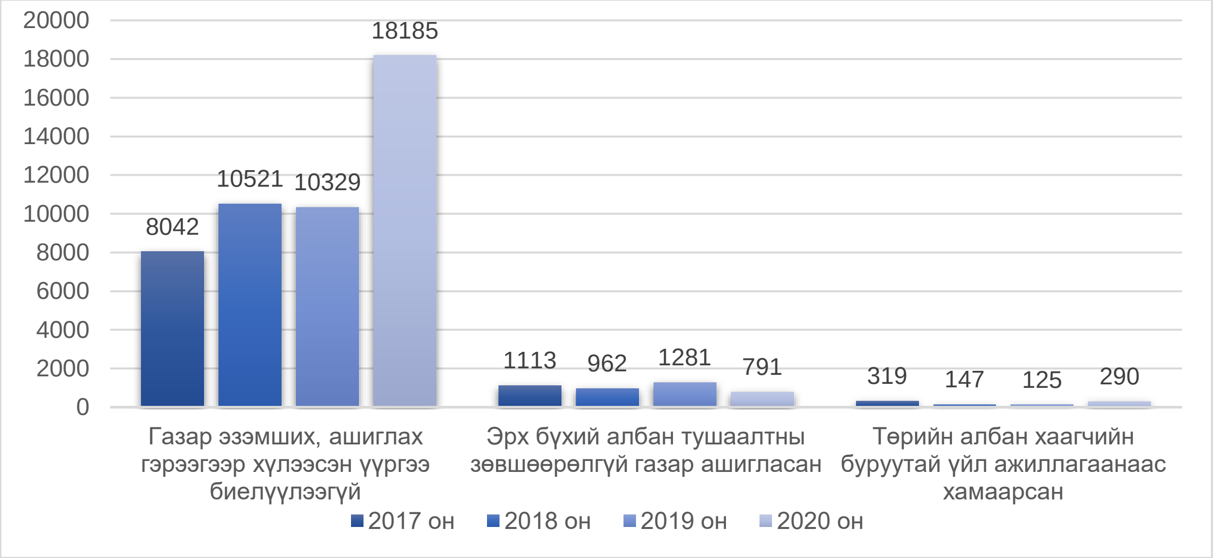

Зураг 1.3.4: Газрын харилцааны хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хийсэн хяналт, шалгалтаар илэрсэн зөрчлийн төрөл, түүний харьцуулалт

2020 онд газар эзэмших, ашиглах гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй зөрчил болон Төрийн албан хаагчийн буруутай үйл ажиллагаанаас хамаарсан зөрчил өмнөх оноос өссөн үзүүлэлттэй байна. Харин Эрх бүхий албан тушаалтны зөвшөөрөлгүйгээр газар ашигласан зөрчил өмнөх оноос буурсан үзүүлэлттэй байна.

Газар эзэмших, ашиглах гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй зөрчлийг дотор нь ангилж авч үзвэл 2 жил дараалан ашиглаагүй 4915 /27%/, гэрээнд заасан зориулалт бусаар газар ашигласан 145 /1%/, газар эзэмших, ашиглах эрхийн хугацаа дууссан 1634 /9%/, газрын төлбөрөө хугацаанд нь төлөөгүй 11491 /63%/ зөрчил тус тус эзэлж байна /Зураг 1.3.5/.

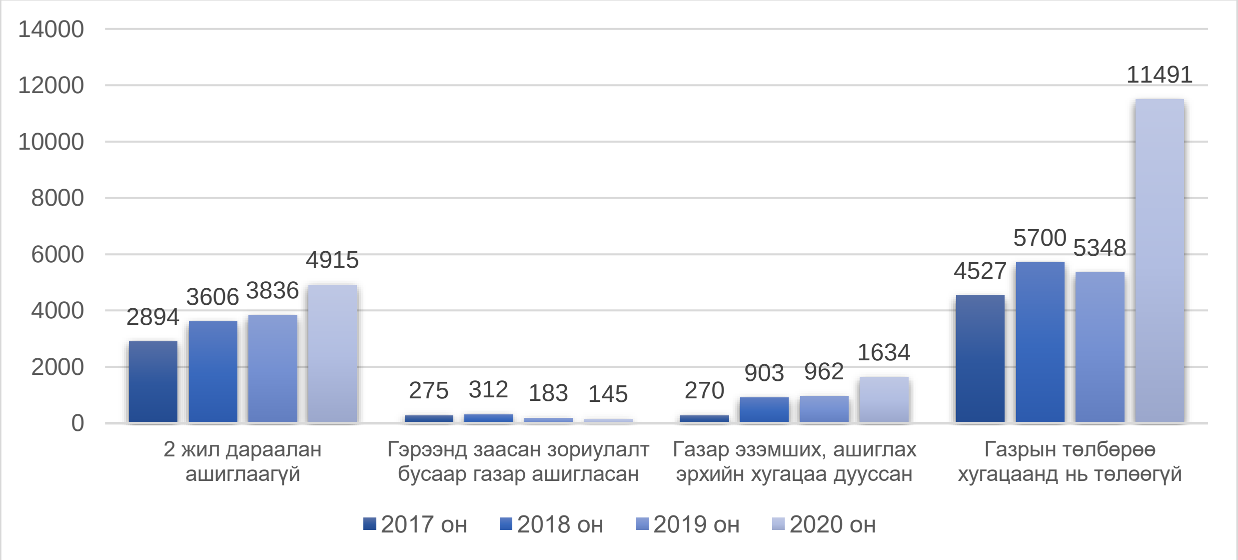

Зураг 1.3.5: Газар эзэмших, ашиглах гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэхгүй байх зөрчил

Зураг 1.3.5-аас харахад 2 жил дараалан газраа ашиглаагүй зөрчил 28.1%-иар, газар эзэмших, ашиглах эрхийн хугацаа дууссан зөрчил 69.9%-иар, газрын төлбөрөө хугацаанд нь төлөөгүй зөрчил 114.9%-иар өсч, гэрээнд заасан зориулалт бусаар газар ашигласан зөрчил өмнөх оныхоос 20.8%-иар буурсан үзүүлэлттэй байна.

1.4. ӨРГӨДӨЛ, ХҮСЭЛТ, ТЭДГЭЭРИЙН БАРАГДУУЛАЛТЫН СУДАЛГАА

2020 онд 21 аймаг болон нийслэлийн хэмжээнд газар ашиглах, эзэмших, эзэмшиж байгаа газраа өмчлөх, шинээр өмчлөх эрхтэй холбогдон ирүүлсэн өргөдөл хүсэлтийн судалгааг нэгтгэн дүгнэхэд нийт 105032 өргөдөл, хүсэлт ирүүлснээс шинээр газар эзэмших 39158 /37.28%/, шинээр газар ашиглах 1341 /1.28%/, газар эзэмших эрхийн гэрчилгээг бусдад шилжүүлэх 17388 /16.55%/, газар эзэмших эрхийн гэрчилгээгээ барьцаалах 7310 /6.96%/, газар ашиглалтын зориулалт өөрчлөх 1117 /1.1%/, газар эзэмших, ашиглах гэрээ, гэрчилгээний хугацаа сунгуулах 6486 /6.18%/, эзэмшил газраа бусдад ашиглуулах 178 /0.17%/, газар эзэмших, ашиглах эрхийн гэрчилгээ нөхөн авах 2418 /2.30%/, эзэмшиж байгаа газраа өмчлөх 5010 /4.77%/, өмчилсөн газрынхаа хэмжээг өөрчлөх 2843 /2.71%/, өмчилсөн газраа барьцаалах 2534 /2.41%/, шинээр газар өмчлөх 8115 /7.73%/, өмчлөх эрхээ шилжүүлэх 9404 /8.95%/, газар эзэмших, ашиглах эрхээ хүчингүй болгуулах хүсэлт 1411 /1.34%/ -ийг тус тус гаргаж ирүүлсэн байна.

Тайлант онд 21 аймаг, нийслэлийн хэмжээнд нийт 105032 өргөдөл, хүсэлт ирснээс 91101 /86.73%/ өргөдөл, хүсэлтийг шийдвэрлэж, 13931 /13.26%/ өргөдөл, хүсэлт шийдвэрлэгдээгүй байна.

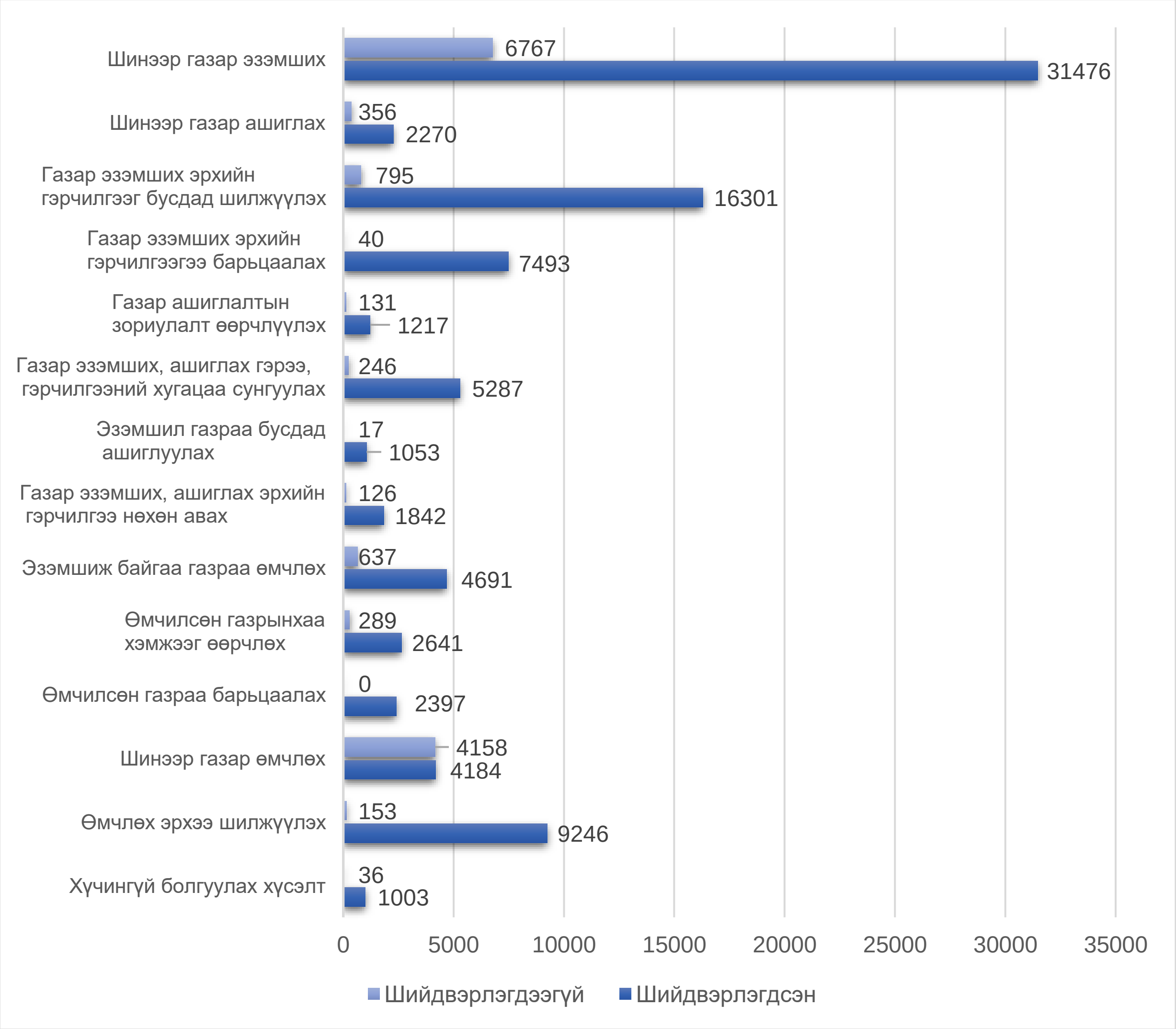

Зураг 1.4.1: Өргөдөл, хүсэлтийг шийдвэрлэсэн байдал

Өргөдөл хүсэлт, тэдгээрийн барагдуулалтын 2020 оны тайланг 2019 оны дүнтэй харьцуулахад шинээр газар эзэмших өргөдөл 1359, шинээр газар ашиглах өргөдөл 1124, газар эзэмших эрхийн гэрчилгээг бусдад шилжүүлэх 682, газар эзэмших эрхийн гэрчилгээг барьцаалах өргөдөл 5217, эзэмшил газраа бусдад ашиглуулах өргөдөл 322, эзэмшиж байгаа газраа өмчлөх хүсэлт 1411, шинээр газар өмчлөх хүсэлт 24924, хүчингүй болгуулах хүсэлт 1356-аар буурсан, газар ашиглалтын зориулалт өөрчлүүлэх хүсэлт 10, газар эзэмших, ашиглах гэрээ, гэрчилгээний хугацаа сунгуулах хүсэлт 349, газар эзэмших, ашиглах эрхийн гэрчилгээ нөхөн авах 343, өмчилсөн газрынхаа хэмжээг өөрчлөх өргөдөл 189, өмчлөх эрхээ шилжүүлэх 1737-оор тус тус нэмэгдсэн байна.

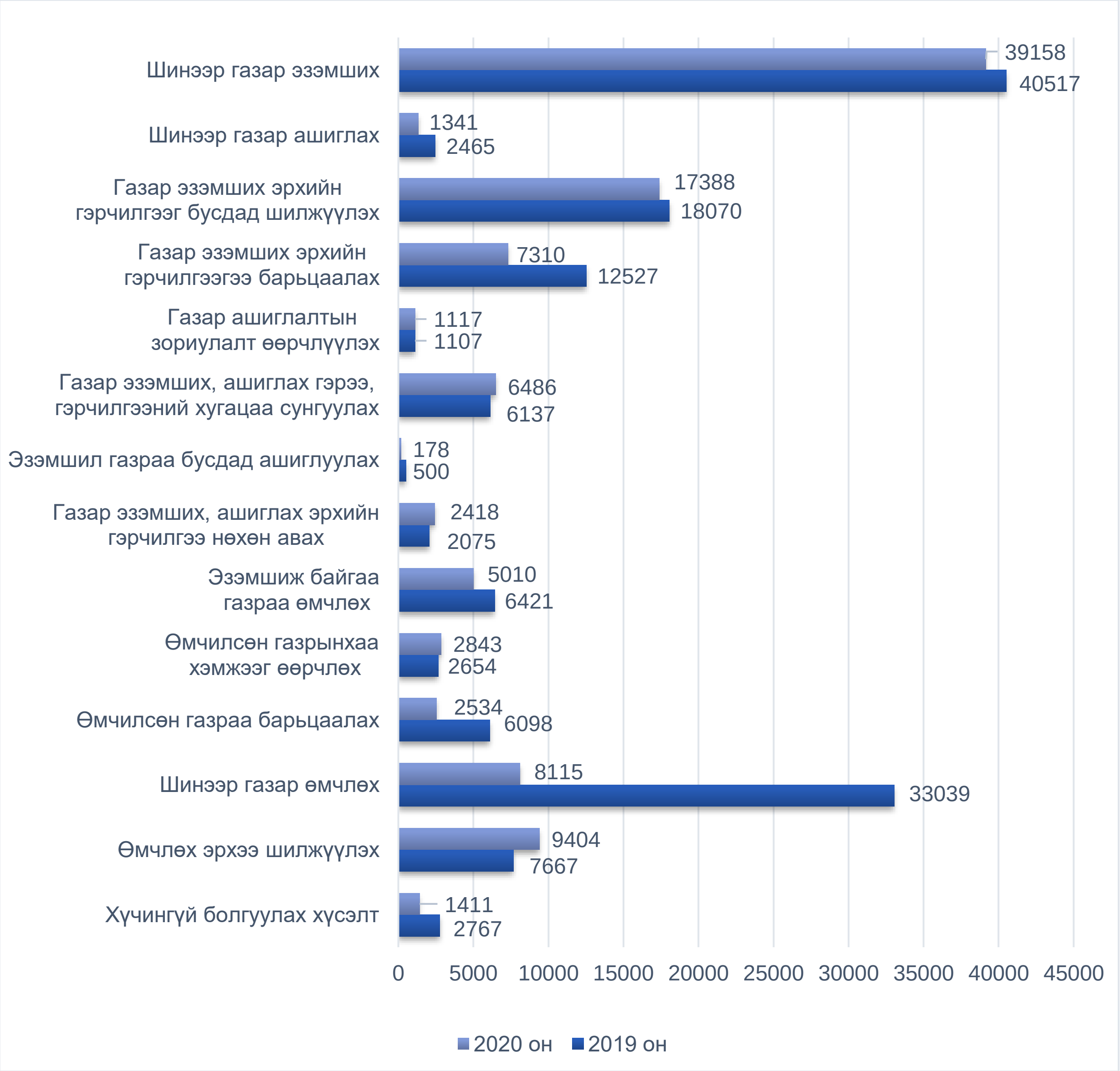

Зураг 1.4.2: Өргөдөл, хүсэлтийн шийдвэрлэлтийн байдлын судалгааг 2019 онтой харьцуулсан байдал

Тайлант онд Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газарт 5049 албан бичиг ирснээс хугацаандаа шийдвэрлэсэн нь 2976 / 58.94%/, хариугүй албан бичиг 1688 /33.43/, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас ирсэн өргөдөл 385 /7.62%/-ийг тус тус шийдвэрлэн ажилласан байна.

Өргөдөл, хүсэлтийг шийдвэрлээгүй нийтлэг шалтгаан нь дараах байдалтай байна. Үүнд:

- Тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд шинээр өмчлүүлэх газар тусгагдаагүй газарт хүсэлт гаргасан;
- Өргөдөл, хүсэлтийн бичиг баримт бүрдүүлэлт дутуу;
- Бичиг баримтын зөрчилтэй, баримт бичгийн бүрдүүлэлт дутуу
- Хүсэлт ирүүлсэн газар бусдад олгогдсон газартай давхардсан;
- Инженерийн шугам сүлжээ бүхий газар, авто замын зурвас газарт орсон;
- Үерийн аман дээр газар эзэмших, өмчлөх, ашиглах хүсэлт гаргасан
- Эзэмшиж байгаа газраа өмчлөхөөр хүсэлт гаргасан боловч ГКМ сан дах кадастрын зураг нь бодит хашаалсан газрын хэмжээнаас зөрүүтэй, материал дутуу;
- Шинээр өмчлөх өргөдлийг Засгийн газрын 2020 оны 170 дугаар тогтоол гарсантай холбогдуулан шийдвэрлэх боломжгүй.

1.5. ГАЗРЫН МАРГААН, ТҮҮНИЙГ ШИЙДВЭРЛЭСЭН БАЙДАЛ

2020 онд газрын зөрчил, маргааны шийдвэрлэсэн байдлыг нэгтгэн үзэхэд нийт гарсан маргаан 2946, үүнээс газар эзэмшихтэй холбоотой 1279 /43.4%/, газар өмчлөхтэй холбоотой 426 /14.4%/, засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн хилийн цэстэй холбоотой 1137 /38.5%/, газар ашиглахтай холбоотой 104 /3.5%/ маргаан тус тус гарсан байна.

Хүснэгт 1.5.1: Газрын маргаан, түүнийг шийдвэрлэсэн байдал

№	Аймгийн нэр	Маргааны тоо				Үүнээс							
						Шийдвэрлэгдсэн				Шийдвэрлэгдээгүй			
		Эзэмших	Өмчлөх	Хилийн цэсийн	Ашиглах	Эзэмших	Өмчлөх	Хилийн цэсийн	Ашиглах	Эзэмших	Өмчлөх	Хилийн цэсийн	Ашиглах
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Архангай	29	10	9	-	25	10	9	-	4	-	-	-
2	Баянхонгор	60	28	16	8	35	24	3	7	25	4	13	1
3	Баян-Өлгий	57	18	-	16	51	14	-	12	6	4	-	4
4	Булган	111	30	4	7	50	26	3	7	62	3	1	-
5	Говь-Алтай	66	4	14	-	7	4	8	-	59	-	6	-
6	Говьсүмбэр	2	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-
7	Дархан-Уул	21	10	-	-	18	9	-	-	3	1	-	-
8	Дорнод	3	25	-	-	3	24	-	-	-	-	1	-
9	Дорноговь	69	3	12	-	63	1	1	-	6	2	11	-
10	Дундговь	30	18	40	-	28	15	7	-	2	3	33	-
11	Завхан	199	8	332	-	-	-	-	-	199	8	331	-
12	Орхон	52	14	-	-	52	14	-	-	-	-	-	-
13	Өвөрхангай	10	6	23	-	9	6	2	-	1	-	21	-
14	Өмнөговь	60	81	190	-	27	73	93	-	33	8	97	-
15	Сүхбаатар	4	4	4	2	2	2	4	2	2	2	-	-

16	Сэлэнгэ	104	27	7	65	100	25	6	65	4	2	1	-
17	Төв	151	101	449	-	138	98	123	-	13	3	326	-
18	Увс	18	-	7	-	17	-	1	-	1	6	-	-
19	Ховд	47	-	-	2	33	-	-	-	14	-	-	2
20	Хөвсгөл	73	-	5	-	67	-	2	-	6	3	-	-
21	Хэнтий	23	23	25	1	21	23	7	-	2	-	18	1
22	Улаанбаатар	90	16	-	3	29	9	-	-	61	7	-	3
Дүн		**1279**	**426**	**1137**	**104**	**776**	**377**	**269**	**93**	**504**	**56**	**859**	**11**

2020 оны байдлаар нийт 2946 маргаан гарснаас газар эзэмших, ашиглах, өмчлөх эрхтэй холбоотой 1515 маргааныг шийдвэрлэн, 1530 газрын маргааныг шийдвэрлээгүй байна.

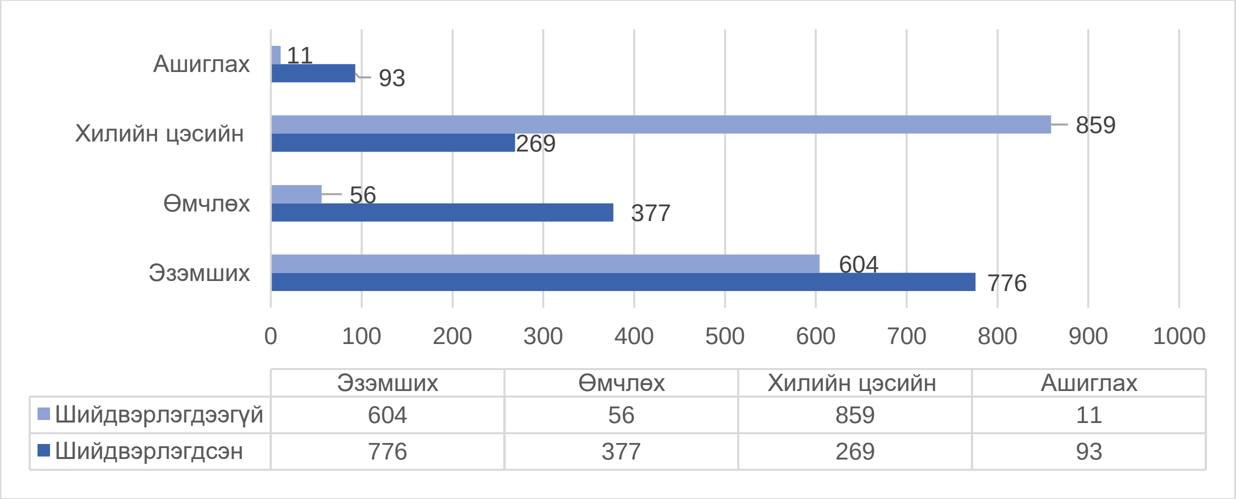

Зураг 1.5.1: Газрын маргааныг шийдвэрлэсэн байдал

Улсын хэмжээнд гарсан 2020 оны маргааны тоог 2019 оны маргааны тоотой харьцуулахад газар эзэмших эрхтэй холбоотой үүссэн маргаан 545, өмчлөх эрхтэй холбоотой үүссэн маргаан 350, газар ашиглах эрхтэй холбоотой үүссэн маргаан 51 тус тус тоогоор буурсан, хилийн цэсийн асуудлаар үүссэн маргаан 232-оор өссөн дүнтэй байна.

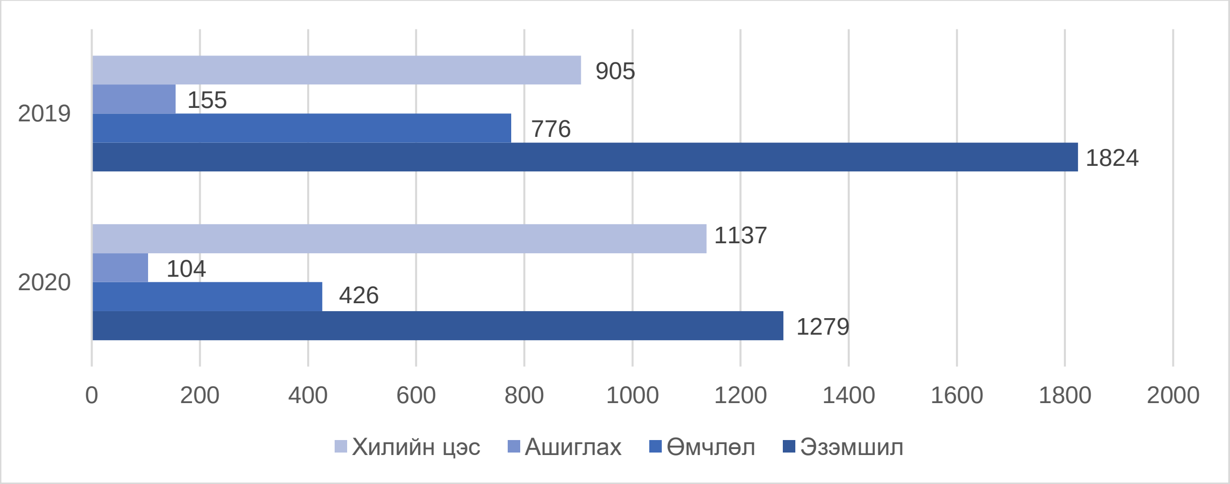

Зураг 1.5.2: 2019 оны үзүүлэлттэй харьцуулсан байдал

Захиргааны хэргийн анхан шатны, давж заалдах шатны, хяналтын шатны шүүх байгууллагад газартай холбоотой үүссэн маргааны тоог www.shuukh.mn-ээс авч 2018, 2019, 2020 онуудтай харьцуулан үзэхэд буурсан үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 1.5.2: Хянан шийдвэрлэгдсэн захиргааны хэргийг төрлөөр харуулсан байдал

Д/д	ШҮҮХИЙН ҮЕ ШАТ	2018 он			2019 он			2020 он		
		Нийт	Газартай холбоотой маргаан	Эзлэх хувь	Нийт	Газартай холбоотой маргаан	Эзлэх хувь	Нийт	Газартай холбоотой маргаан	Эзлэх хувь
1	Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх	1010	234	23.1	1029	203	19.72	692	172	24.85
	Давж заалдах шатны шүүх	560	127	22.6	612	151	24.67	540	118	21.85
	Хяналтын шатны шүүх	375	99	26.3	411	97	23.60	412	75	18.2
НИЙТ		1945	460	23.6	2052	451	21.97	1644	365	22.20

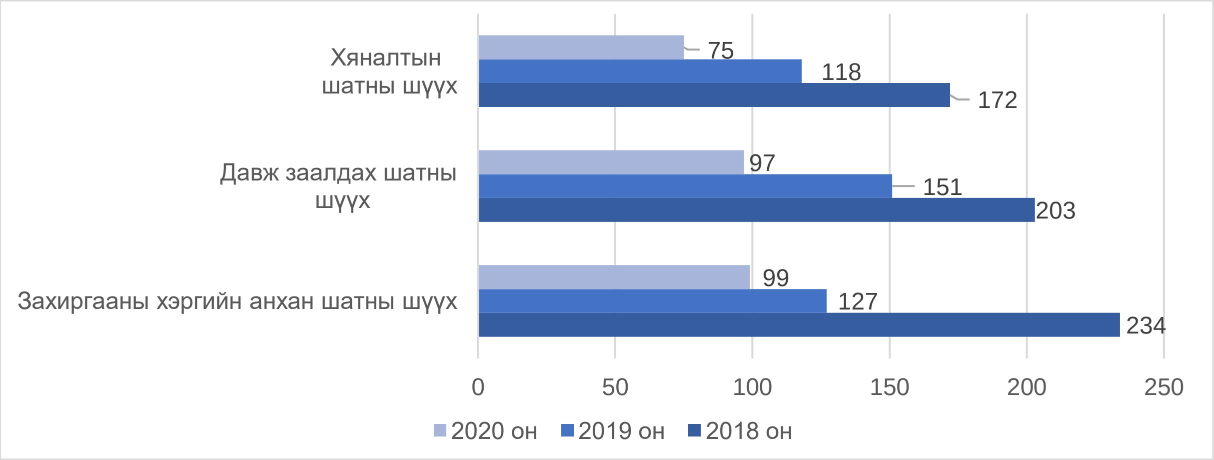

Зураг 1.5.3: Газартай холбоотой үүссэн маргааны тоо

2020 оны байдлаар бүх шатны шүүх, төрийн байгуулага, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хүсэлтийг үндэслэн Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын даргын тушаалаар шинжээчийн дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг байгуулан нийт 37 шинжээчийн дүгнэлтийг холбогдох газарт хүргүүлсэн байна. Үүнд:

- Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс – 11
- Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхээс – 12
- Иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагаас ирүүлсэн – 15
- Авлигатай тэмцэх газраас ирүүлсэн – 5
- Орхон аймаг дахь захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх-1

ГЗБГЗЗГ-ын Кадастрын хэлтсээс 2020 онд нийт 654 удаагийн нотлох баримтыг бүх шатны шүүх, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад хүргүүлсэн байна.

2020 онд шинжээчийн дүгнэлт буюу нотлох баримт хүргүүлсэн байдлыг өмнөх 2019 онтой харьцуулан үзэхэд шинжээчийн дүгнэлт гаргах ажил 20-оор буурч, нотлох баримт гаргуулах өргөдөл, хүсэлт 385-аар өссөн дүнтэй байна.

Дээрх тайлан, мэдээнээс дүгнэхэд газрын маргаан гарч буй шалтгааныг ангилбал:

Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас шалтгаалах шалтгаан	Төрийн байгууллага, эрх бүхий албан тушаалтнаас шалтгаалах шалтгаан
Газар эзэмших гэрээний нөхцөл : - Газар, эзэмших, ашиглах гэрээгээ дүгнүүлээгүй - Газар эзэмших эрхийн гэрчилгээний хугацааг сунгуулаагүй; - Захирамжаар олгогдсон газрын хэмжээг дур мэдэн нэмэгдүүлдэг - Газар дээрээ хил заагаа хашиж тэмдэглэдэггүй - Гэрээний дагуу газар эзэмшиж ашиглладаггүй - Хөрш хоорондын заагийг хязгаарлаж хашаа татаагүй - **Холбогдох хууль тогтоомж болон норм дүрэм зөрчсөн:** - Нийтийн эзэмшлийн зам талбайг зөвшөөрөлгүй эзэмших, ашиглах /хашаа хайс барих/ - 1 давхарын барилгын өргөтгөлийг зөвшөөрөлгүй дур мэдэн өргөтгөл хийдэг. - Газар эзэмших гэрээ, гэрчилгээ олгогдоогүй, эрх зүйн харилцаа үүсээгүй байхад бусдын эзэмшиж, өмчилж буй газартай давхардуулан хашаа болон барилга байгууламж барьдаг. - Газар дээрээ өөрийн өмчлөлдөө барилга байгууламж барьсан хэдий ч газар доогуур эзэмшлийн газраа томсгож авто гарааш барих - Инженерийн шугам сүлжээ, өндөр хүчдэл бүхий газрын хамгаалалтын зурвас бүхий газарт буух /хашаа хайс барих/	- **Эрх бүхий албан тушаалтанаас :** - Тухайн эзэмшиж, өмчилж буй газар дээр давхардуулан газар олголт явуулдаг - Эрх бүхий албан тушаалтан тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдаагүй газар олголт хийдэг. - Нэгж талбарыг дур мэдэн устгаж, эзэмшигчийн мэдээллийг солих - Хэмжилт болон газар олголтыг хийхдээ хөршийг байлцуулан хөршийн тэмдэглэл хийдэггүй.

1.6. ГАЗАР ЭЗЭМШИХ ЭРХ БОЛОН ӨМЧИЙН ГАЗРАА БАНК, САНХҮҮГИЙН БАЙГУУЛЛАГАД БАРЬЦААЛСАН БАЙДЛЫН ТАЙЛАН

Газрын тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.1. дэх хэсэгт “Газар эзэмших эрхийн гэрчилгээг хуулиар зөвшөөрсөн хэлбэрээр бусдад шилжүүлж, барьцаалж болно. Эрхийн гэрчилгээг бусдад шилжүүлэх, барьцаалах үйл ажиллагаа нь зөвхөн Монгол Улсын иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хооронд явагдана” гэж заасны дагуу газар эзэмших эрхийн гэрчилгээгээ барьцаалагч иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага улсын бүртгэлд бүртгүүлдэг.

Мөн “Газар эзэмших, ашиглах эрхийн гэрчилгээ олгох журам”-ын 8 дугаар зүйлийн 8.8-д эрхийн гэрчилгээ барьцаалах болон эзэмшил газраа бусдад ашиглуулах хүсэлтийг тухайн шатны Засаг дарга зөвшөөрсөн тохиолдолд энэ тухай албан бичгийг үндэслэн Газрын кадастрын мэдээллийн сантай бол мэдээллийн санд, байхгүй бол тухайн журмын 5 дугаар хавсралт “Газар ашиглуулсан, барьцаалсан тухай бүртгэл”-д бүртгэж өргөдөл гаргагчид мэдэгдэнэ гэж заасны дагуу Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газраас Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн нэгдсэн системээр барьцааны бүртгэлийг хийж байгаа бөгөөд 21 аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газар, нийслэл, дүүргийн Газрын алба, сумын Газрын даамал газар ашиглуулсан, барьцаалсан бүртгэлийг бүртгэж жилийн эцсээр нэгтгэн тайлан гаргаж байна.

Тухайн бүртгэлээс харахад 2020 онд улсын хэмжээнд 4920 газар эзэмших эрхээ банк, санхүүгийн байгууллагад барьцаалсан байна. Мөн Улсын бүртгэлийн ерөнхий газраас авсан судалгаагаар 32612 Монгол улсын иргэн өөрийн өмчийн газраа банк, санхүүгийн байгууллагад барьцаалсан байх ба нийт 37532 нэгж талбар /газар эзэмших эрх, өмчийн газар/ буюу Монгол улсын нийт нэгж талбарын 4.7 хувийг банк, санхүүгийн байгууллага болон иргэн, хуулийн этгээдэд барьцаалсныг бүртгэсэн байна.

2020 онд газар эзэмших эрх болон өмчийн газраа барьцаалсан байдлыг улсын хэмжээнд нэгтгэж хүснэгт 1.6.1, зураг 1.6.1-д үзүүлэв.

Хүснэгт 1.6.1: Газар эзэмших эрх болон өмчийн газраа шинээр барьцаалсан байдал

№	Аймаг, нийслэл	Барьцаалсан нэгж талбарын тоо	Үүнээс	
			Эзэмших	Өмчлөх
1	Архангай	537	52	485
2	Баян-Өлгий	1125	244	881
3	Баянхонгор	1181	50	1131
4	Булган	533	160	373
5	Говь-Алтай	539	81	458
6	Говьсүмбэр	411	44	367
7	Дархан-Уул	1485	218	1267
8	Дорнод	662	87	575
9	Дорноговь	402	62	340
10	Дундговь	429	84	345
11	Завхан	697	64	633
12	Орхон	2206	112	2094
13	Өвөрхангай	2290	336	1954
14	Өмнөговь	1201	91	1110
15	Увс	862	44	818
16	Сүхбаатар	560	55	505
17	Сэлэнгэ	2348	632	1716
18	Төв	2153	148	2005
19	Ховд	913	7	906
20	Хөвсгөл	1852	277	1575
21	Хэнтий	931	45	886
22	Нийслэл	14215	2027	12188
ДҮН		**37532**	**4920**	**32612**

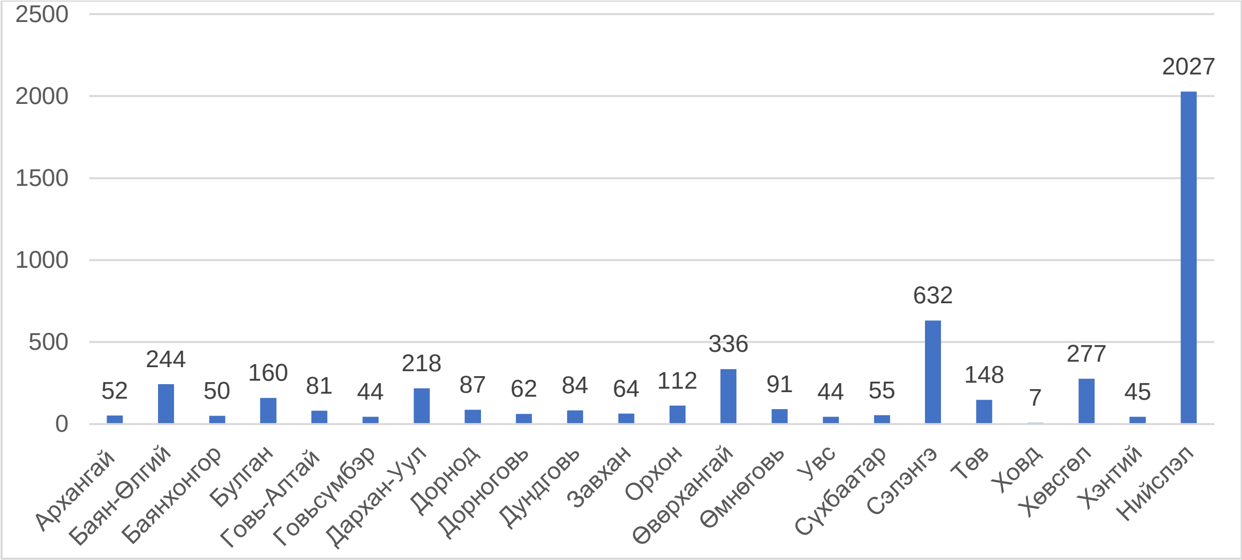

Зураг 1.6.1: Барьцаа бүртгүүлсэн байдал

Тайлант онд бүртгүүлсэн газар эзэмших эрхээ болон өмчийн газраа барьцаалсан байдлаас харахад нийт барьцаанд байгаа газрын 42 хувь нь гэр бүлийн хэрэгцээний газар байна. Улсын хэмжээнд хөдөө аж ахуйн зориулалттай буюу төмс, хүнсний ногоо тариалан, жимс, жимсгэний усалгаагүй тариалан, үр тарианы усалгаагүй тариалан, өвөлжөө, хаваржааны гэх мэт газрын банк, санхүүгийн байгууллагуудад барьцаалсныг зураг 1.6.2-д үзүүлэв.

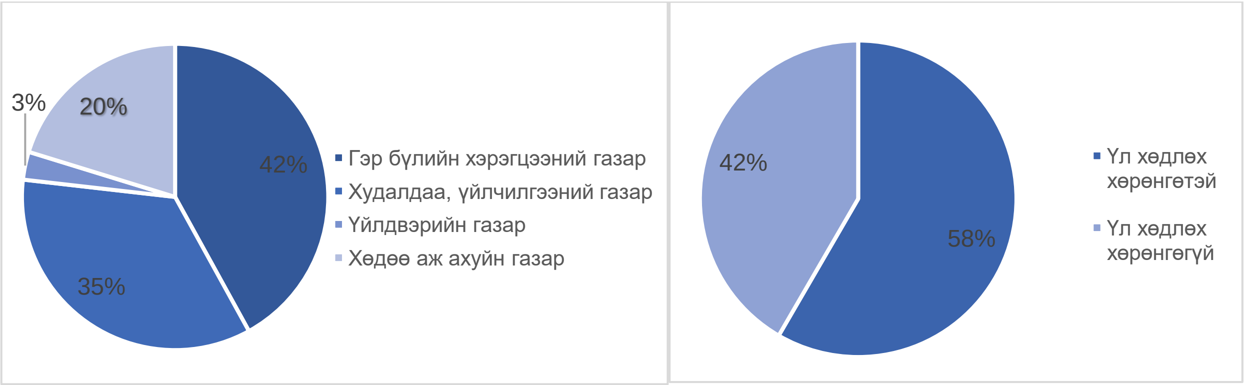

Зураг 1.6.2: Банк, санхүүгийн байгууллагуудад барьцаалсан газрын зориулалт ба төрөл

2020 онд улсын хэмжээнд шинээр газар эзэмших эрхийг банк, санхүүгийн байгууллагад барьцаалсан бүртгэлийг сүүлийн 5 жилийн мэдээтэй харьцуулав. /Хүснэгт 1.6.2, Зураг 1.6.2./

Хүснэгт 1.6.2: 2015-2020 онд улсын хэмжээнд шинээр эзэмших эрхийг банк, санхүүгийн байгууллагад барьцаалсан байдал

д/д	Аймаг, нийслэл	2016 он	2017 он	2018 он	2019 он	2020 он
1	Архангай	122	153	178	59	52
2	Баян-Өлгий	31	107	317	261	244
3	Баянхонгор	433	524	269	89	50
4	Булган	131	160	152	109	160
5	Говь-Алтай	449	561	575	202	81

6	Говьсүмбэр	103	151	85	88	44
7	Дархан-Уул	189	409	328	272	218
8	Дорнод	297	74	87	49	87
9	Дорноговь	35	365	405	491	62
10	Дундговь	73	161	129	84	84
11	Завхан	0	391	91	109	64
12	Орхон	744	130	179	211	112
13	Өвөрхангай	127	313	365	327	336
14	Өмнөговь	58	91	60	96	91
15	Увс	130	859	458	272	44
16	Сүхбаатар	156	82	119	91	55
17	Сэлэнгэ	8	361	704	475	632
18	Төв	199	67	72	99	148
19	Ховд	392	380	356	238	7
20	Хөвсгөл	343	320	285	305	277
21	Хэнтий	56	173	76	114	45
22	Нийслэл	4521	5152	6331	494	2027
Нийт		**8597**	**10984**	**11621**	**4535**	**4920**

Газар эзэмших эрхийг банк, санхүүгийн байгууллагад барьцаалсан байдлыг өмнөх оны мэдээтэй харьцуулахад 7.8 хувиар нэмэгдсэн байна.

Мөн 2020 онд газар эзэмших эрхээ банк, санхүүгийн байгууллагад барьцаалсан байдлаас харахад 70 хувийг банканд үлдсэн 30 хувийг банк бус санхүүгийн байгууллага, хоршоо болон иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад барьцаалсан байна. Үүнээс хамгийн их хувь буюу 40 хувийг Хаан банкинд, 11 хувийг Хас банкинд, 8 хувийг Төрийн банкинд, 4 хувийг Голомт банкинд, 3 хувийг Худалдаа хөгжлийн банкинд, 4 хувийг бусад банкинд барьцаалсан байна /Зураг 1.6.3/.

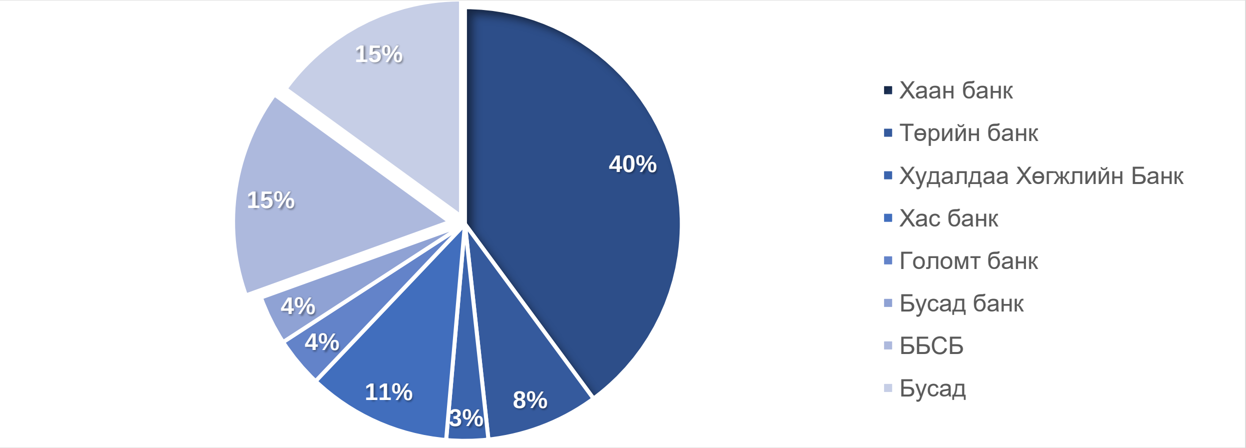

Зураг 1.6.3: Газар эзэмших эрхийг банк, санхүүгийн байгууллагад барьцаалсан байдал.

Газар эзэмших эрх болон өмчийн газрыг банк, санхүүгийн байгууллагад дундажаар 2.5 жил хугацаатайгаар барьцаалсан байна.

1.7. ГАЗРЫН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ТОЙМ

Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газраас Газрын биржийн цахим систем /www.mle.mn/-ээр газар, үл хөдлөх хөрөнгийн зах зээлийн үнийн мэдээг цуглуулж, дүн шинжилгээ хийн нийтэд мэдээлдэг бөгөөд тус системд нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын алба, 21 аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газар, сумдын Газрын даамлууд газрын зах зээлийн үнийн мэдээг цуглуулж байна.

Газар, үл хөдлөх хөрөнгийн зах зээлийн үнийн мэдээг гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалттай /ГХ/, хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн зориулалттай /ХАА/, худалдаа үйлчилгээний зориулалттай /ХҮ/, хөдөө аж ахйн газраас бусад үйлдвэрлэлийн зориулалттай /Ү/ гэсэн 4 төрлөөр цуглуулж байгаа бөгөөд газрын эрхээ шилжүүлж байгаа худалдагчаас, шилжүүлж авч байгаа худалдан авагчаас, түрээслэгч, түрээсүүлэгч болон бусад эх сурвалжаас бүрдүүлж байна.

2020 оны жилийн эцсийн байдлаар Газрын биржийн цахим системд нийт 37393 газар, үл хөдлөх эд хөрөнгийн үнийн мэдээ бүртгэгдээд бөгөөд үүнээс тайлант онд 5609 үнийн мэдээг нэмж бүртгэсэн. Бүртгэгдсэн газар, үл хөдлөх эд хөрөнгийн үнийн мэдээнээс гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалттай 3822, худалдаа үйлчилгээний зориулалттай 998, хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн зориулалттай 655, хөдөө аж ахуйн газраас бусад үйлдвэрлэлийн зориулалттай 134 үнийн мэдээ тус тус эзэлж байна.

Хүснэгт 1.7.1: Газрын зах зээлийн үнийн мэдээ цуглуулсан байдал

№	Аймаг/ нийслэл	Нийт үнийн мэдээ	Үүнээс							
			Гэр бүлийн хэрэгцээний газар	Үүнээс		Худалдаа үйлчилгээний газар	Үүнээс		Хөдөө аж ахуйн газар	Үйлдвэрийн газар
				Үл хөдлөх хөрөнгөтэй	Үл хөдлөх хөрөнгөгүй		Үл хөдлөх хөрөнгөтэй	Үл хөдлөх хөрөнгөгүй		
1	Нийслэл	472	401	1	400	31	-	31	18	22
2	Архангай	113	18	9	9	52	8	44	41	2
3	Баян-Өлгий	149	110	26	84	30	5	25	9	-
4	Баянхонгор	329	234	46	188	70	13	57	18	7
5	Булган	313	184	46	138	68	8	60	56	5
6	Говь-Алтай	102	46	18	38	45	8	37	11	-
7	Говьсүмбэр	50	41	1	41	8	-	8	-	1
8	Дархан-Уул	184	122	16	108	41	11	30	18	3
9	Дорноговь	200	119	34	85	72	6	66	5	4
10	Дорнод	345	312	6	306	23	-	23	5	5
11	Дундговь	102	64	8	56	32	4	28	5	1
12	Завхан	120	63	33	30	50	19	31	6	1
13	Орхон	66	28	5	23	32	7	24	-	6
14	Өвөрхангай	649	523	20	503	92	8	84	30	4
15	Өмнөговь	307	238	1	237	40	1	39	7	22

16	Сэлэнгэ	398	146	28	118	75	9	66	161	16
17	Сүхбаатар	143	96	33	63	16	3	13	18	13
18	Төв	714	502	1	501	85	6	79	116	11
19	Увс	130	69	12	57	22	2	20	38	1
20	Ховд	210	192	6	186	15	6	9	0	3
21	Хэнтий	317	170	24	146	67	4	63	75	5
22	Хөвсгөл	196	144	44	104	32	1	31	18	2
Нийт дүн		5609	3822	417	3421	998	129	868	655	134

Тайлант хугацаанд цуглуулсан газар, үл хөдлөх эд хөрөнгийн үнийн мэдээ 68 хувийг гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалттай газрын үнийн мэдээ, 18 хувийг худалдаа үйлчилгээний зориулалттай газрын үнийн мэдээ, 12 хувийг хөдөө аж ахуйн зориулалттай газрын үнийн, 2 хувийг үйлдвэрлэлийн зориулалттай газрын үнийн мэдээ эзэлж байгаа юм.

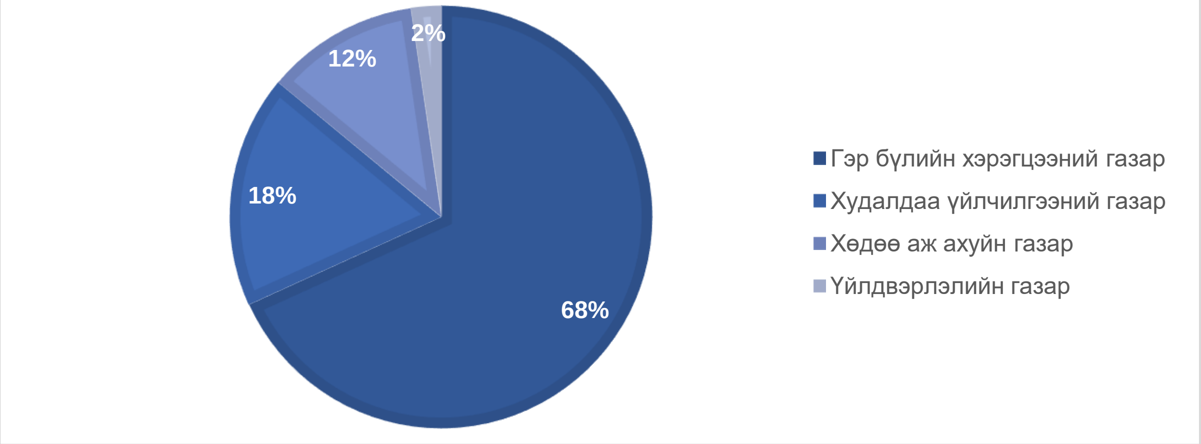

Зураг 1.7.1: Газрын зах зээлийн үнийн мэдээний эзлэх хувь.

Нийт цуглуулсан үнийн мэдээний хувьд 4502 буюу 80 хувь нь шууд худалдагдсан үнэ, 853 буюу 16 хувь нь дуудлага худалдаагаар худалдсан үнэ, 120 буюу 2 хувь нь үнэлэгдсэн болон түрээсийн үнэ, 134 буюу 3 хувийг худалдахаар санал болгож буй үнэ тус тус эзэлж байна.

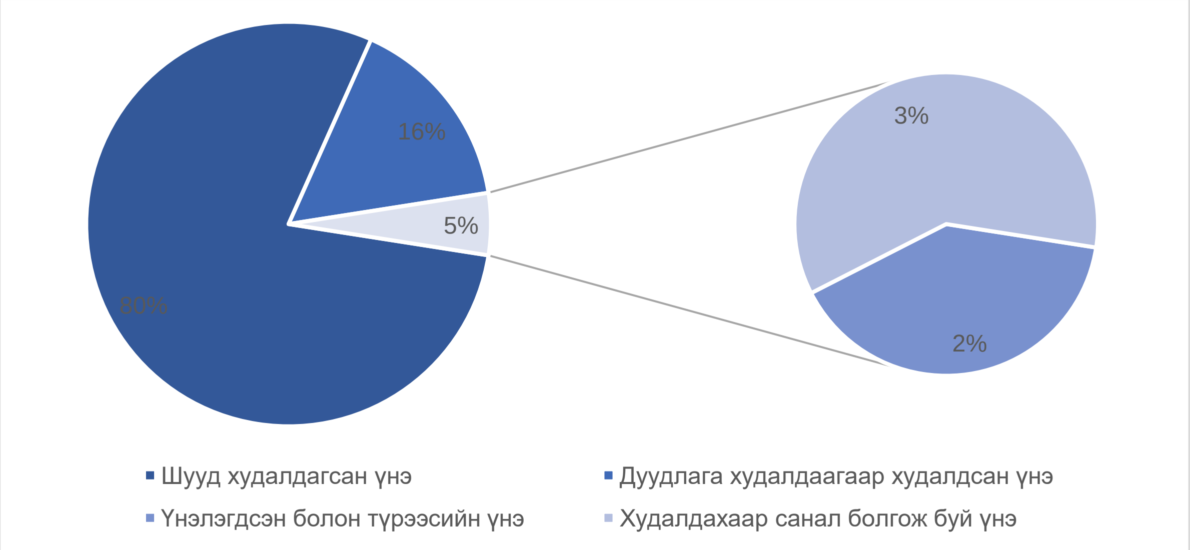

Зураг 1.7.2: Газрын зах зээлийн үнийн мэдээний төрөл.

Үнийн мэдээний эх сурвалжны хувьд газрын эрхээ шилжүүлж байгаа худалдагчаас 67 хувийг, шилжүүлж авч байгаа худалдан авагчаас 16 хувийг, түрээслэгч, түрээсүүлэгч болон бусад эх сурвалжаас 17 хувийг бүрдүүлсэн байна.

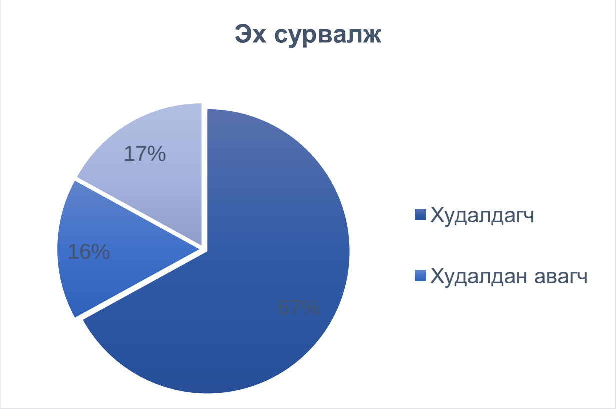

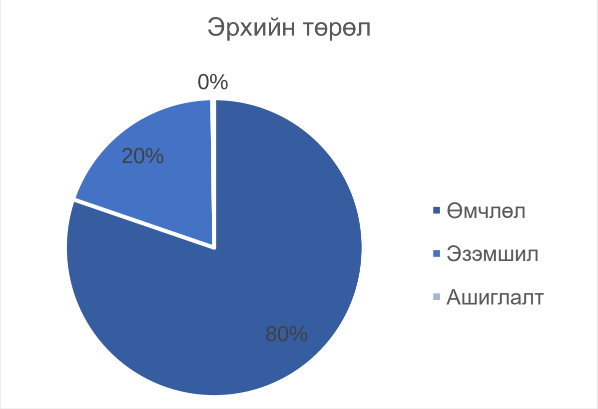

Зураг 1.7.3: Газрын зах зээлийн үнийн мэдээний эх сурвалж, эрхийн төрөл.

Мөн нийт цуглуулсан үнийн мэдээг эрхийн төрлөөр нь ангилахад 3775 өмчилсөн газрын, 919 эзэмшил газрын, 10 ашиглаж буй газрын үнийн мэдээ тус тус бүртгэгдсэн байна.

Хүснэгт 1.7.2: 1 метр газрын зах зээлийн дундаж үнэ.

Аймаг/ нийслэл	1 м.кв газрын дундаж үнэ								
	Гэр бүлийн хэрэгцээний газар	Үүнээс: Үл хөдлөх хөрөнгөтэй	Үүнээс: Үл хөдлөх хөрөнгөгүй	Худалдаа үйлчилгээний газар	Үүнээс: Үл хөдлөх хөрөнгөтэй	Үүнээс: Үл хөдлөх хөрөнгөгүй	Хөдөө аж ахуйн газар	Үүнээс: Тэжээлийн ургамлын, Үр тарианы Төмс, хүнсний ногооны тариалангийн газар	Үйлдвэрийн газар
Нийслэл	10400	31200	10300	32000	-	32000	1000	-	17900
Архангай	11900	23700	6800	12200	24500	5500	290	190	2540
Баян-Өлгий	6300	13000	4900	11600	18200	5500	1200	170	-
Баянхонгор	10500	22200	7600	11200	14000	5700	900	216	4600
Булган	6600	10000	5000	21700	27000	10800	650	240	4100
Говь-Алтай	10000	17300	7600	21700	23000	12000	900	-	-
Говьсүмбэр	2400	15400	2600	14700	-	14700	-	-	-
Дархан-Уул	10000	12100	8300	23800	28000	19000	520	110	-
Дорноговь	9700	24800	9500	17600	19200	10400		-	2800
Дорнод	8100	17300	7600	4200	-	4200	310	110	1740
Дундговь	8500	18000	7600	9400	16300	4600	900	-	1690
Завхан	10900	19700	9600	15900	21500	7300	1200	-	3400
Орхон	10400	12600	9300	23500	27000	19500	-	-	1870
Өвөрхангай	11400	19800	9300	16700	22000	12200	390	-	3500
Өмнөговь	7100	24200	6300	15000	-	15000	-	-	1900
Сэлэнгэ	9600	11300	5700	18600	24800	9300	230	220	2100
Сүхбаатар	11300	24800	7200	9600	10600	6300	1060	-	3700
Төв	4000	23000	4000	12300	19800	7100	1300	230	1980
Увс	7600	18100	9900	11500	15600	6700	1200	260	2100
Ховд	5100	11000	4700	14400	23200	3800	-	-	3600
Хэнтий	8800	13700	6400	11800	12400	5900	550	130	2050
Хөвсгөл	9900	19000	6600	7900	-	7900	390	140	-
Дундаж	7783	18267	6467	11250	16320	6283	900	190	2686

<u>Гэр бүлийн хэрэгцээний газар:</u>

Газрын биржийн цахим системд бүртгэгдсэн гэр бүлийн хэрэгцээний газрын 3822 үнийн мэдээ бүртгэгдсэн бөгөөд уг мэдээнд дүн шинжилгээ хийж үзэхэд газрын үнэ нь байршил, орон нутгийн эдийн засаг, нийгмийн байдлаас хамаарч харилцан адилгүй байгаа тул газрын үнийг улсын хэмжээнд дундажлах боломжгүй байна. Иймд аймаг тус бүрээр нь газрын дундаж үнийг тооцож гаргасан.

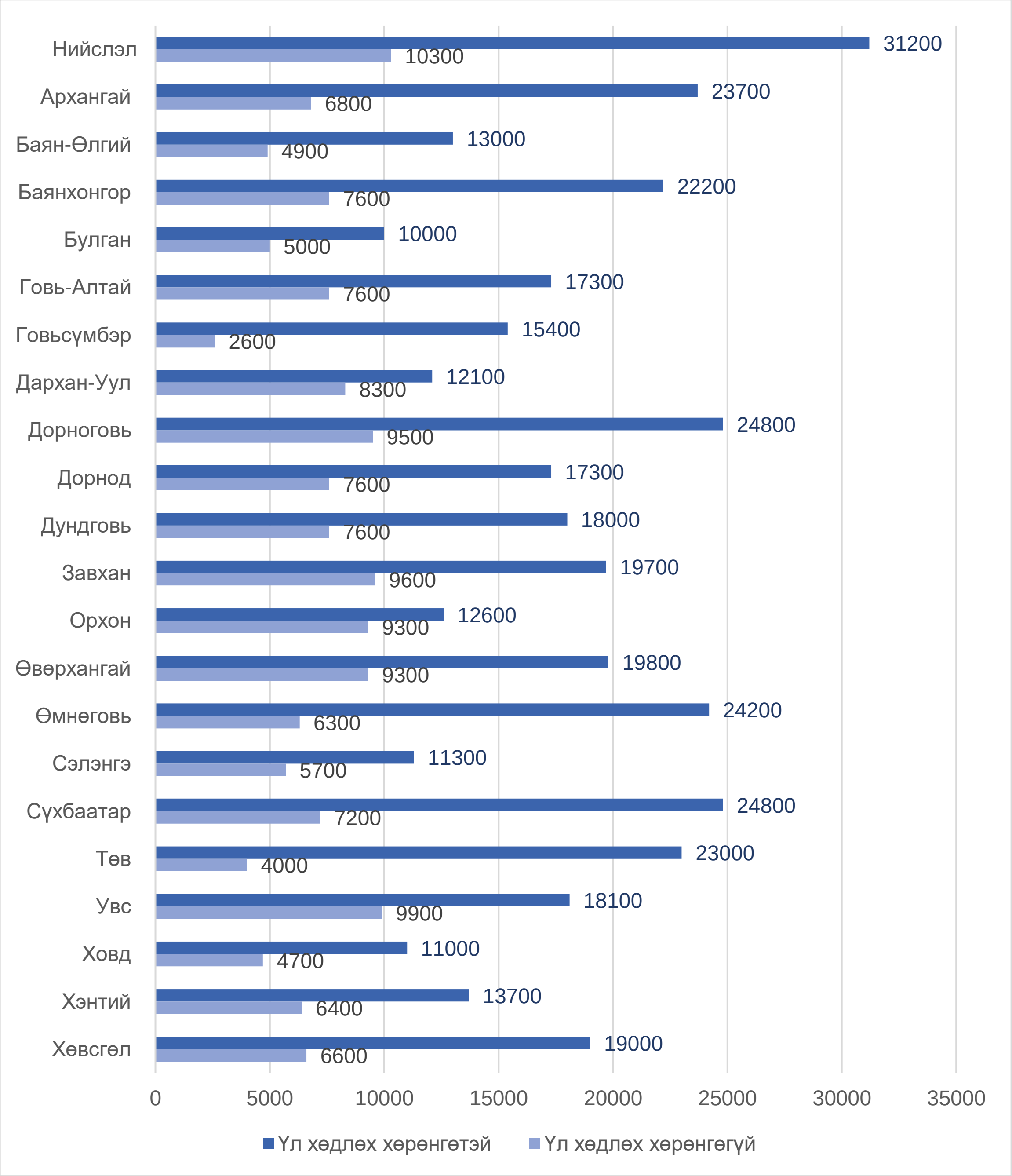

Зураг 1.7.4: Гэр бүлийн хэрэгцээний 1 метр квадрат газрын дундаж үнэ

Тайлант хугацаанд гэр бүлийн хэрэгцээний газрын дундаж үнэ нийслэл Улаанбаатар хотод хамгийн өндөр бөгөөд байршлаасаа хамаарч харилцан адилгүй байна. Нийслэл Улаанбаатар хотын гэр бүлийн хэрэгцээний 507 газрын зах зээлийн үнийн мэдээнд дүн шинжилгээ хийж үзэхэд хөрөнгө оруулалт хийгдээгүй 1 метр квадрат газрын дундаж үнэ 10300 төгрөг, хөрөнгө оруулалт хийгдсэн 1 метр квадрат газрын дундаж үнэ 31200 төгрөг байна. Өөрөөр хэлбэл Улаанбаатар хотод нэг

айлын 0,07 га газрын дундаж үнэ хөрөнгө оруулалт хийгдээгүй бол 7,210,000 төгрөг, хөрөнгө оруулалт хийгдсэн бол 21,840,000 төгрөгөөр эдийн засгийн эргэлтэнд орж байна. Гэр хорооллын газар нь Сүхбаатар, Баянгол дүүрэг болон хотын төвд ойр байх тусам үнэтэй, харин Сонгинохайрхан, Баянзүрх дүүрэгт хотын төвөөс зайдуу байх тусам үнэ нь багасч байна. Улсын хэмжээнд гэр бүлийн хэрэгцээний 0.07 га буюу 700 метр квадрат газрын дундаж үнэ нь 5.4 сая төгрөг байна.

Мөн аймгуудын хувьд хөрөнгө оруулалт хийгдсэн гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалттай 1 метр квадрат газрын дундаж үнэ Архангай, Сүхбаатар, Өмнөговь, Дорноговь, Төв аймагт 20,000-25,000 төгрөг, Баян-Өлгий, Булган, Орхон, Хэнтий, Баянхонгор, Завхан, Баян-Өлгий, Говь-Алтай, Говьсүмбэр, Дархан, Дорнод, Дундговь, Сэлэнгэ, Увс, Хөвсгөл, Өвөрхангай, Ховд аймагт 10,000-19,000 төгрөг байна.

<u>Худалдаа үйлчилгээний зориулалттай газар:</u>

Улсын хэмжээнд худалдаа үйлчилгээний зориулалттай газрын зах зээлийн үнийн 998 мэдээнд дүн шинжилгээ хийж үзэхэд дараах байдалтай байна.

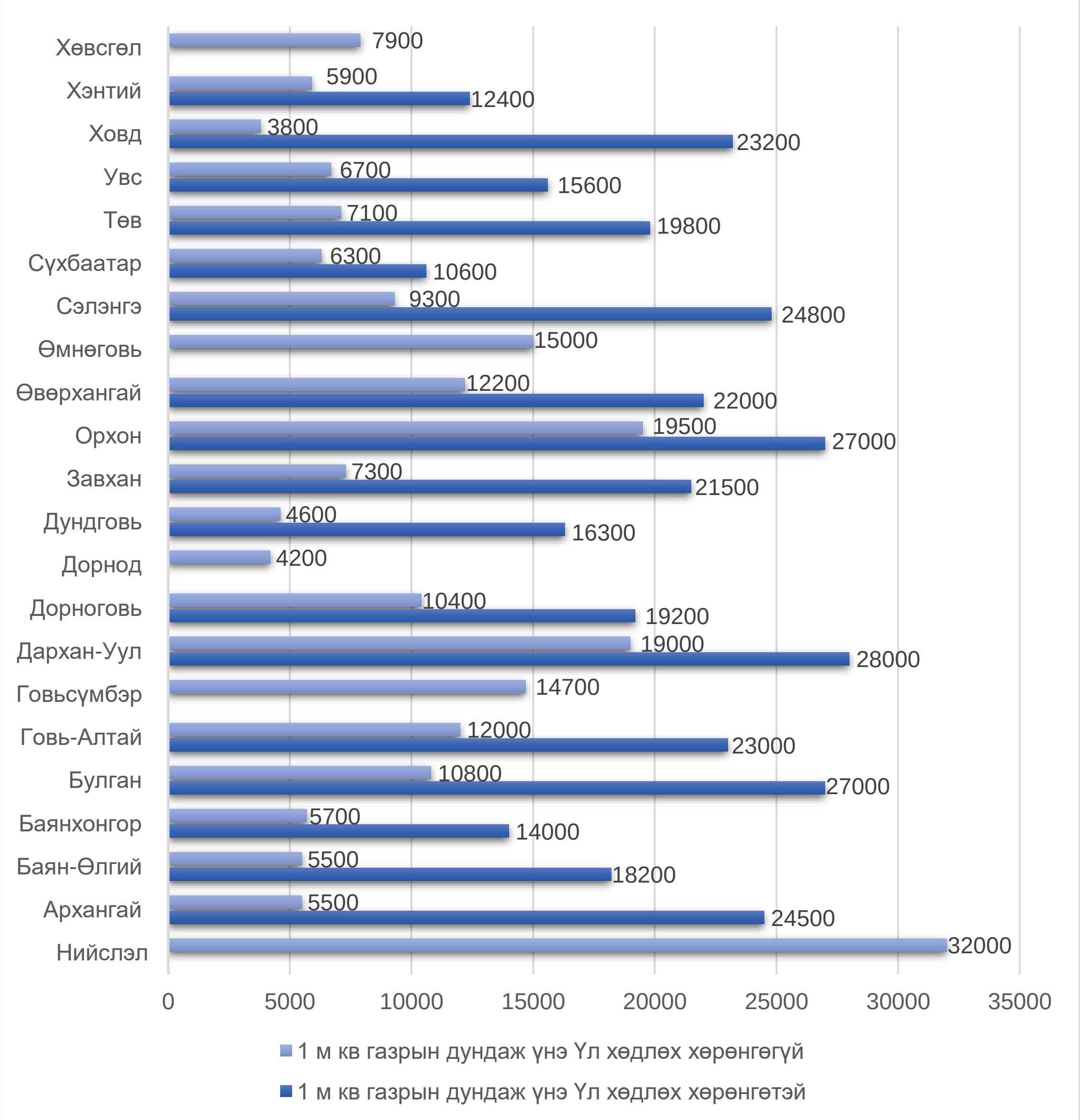

Зураг 1.7.5: Худалдаа, үйлчилгээний зориулалттай 1 метр квадрат газрын дундаж үнэ

Худалдаа, үйлчилгээний зориулалттай 1 метр квадрат газрын дундаж үнэ Улаанбаатар хотын хувьд 32000 төгрөг, Орхон, Дархан-Уул, Булган, Говь-Алтай аймагт 20,000-30,000 төгрөг, Дорноговь, Завхан, Өвөрхангай, Өмнөговь, Сэлэнгэ, аймагт 15,000-19,900 төгрөг бусад аймагт 4,000-14,999 төгрөгийн хооронд байна.

Мөн өмнөх онтой харьцуулахад худалдаа үйлчилгээний зориулалтай газрын үнэ тайлант онд буурсан үзүүлэлттэй байна.

ХАА-н зориулалттай газар

Улсын хэмжээнд хөдөө аж ахуйн зориулалттай /Төмс, хүнсний ногоо тариалан, Жимс, жимсгэний усалгаагүй тариалан, Үр тарианы усалгаагүй тариалан, Өвөлжөө, хаваржааны гэх мэт/ газрын зах зээлийн үнийн 655 мэдээ цуглуулсан байна.

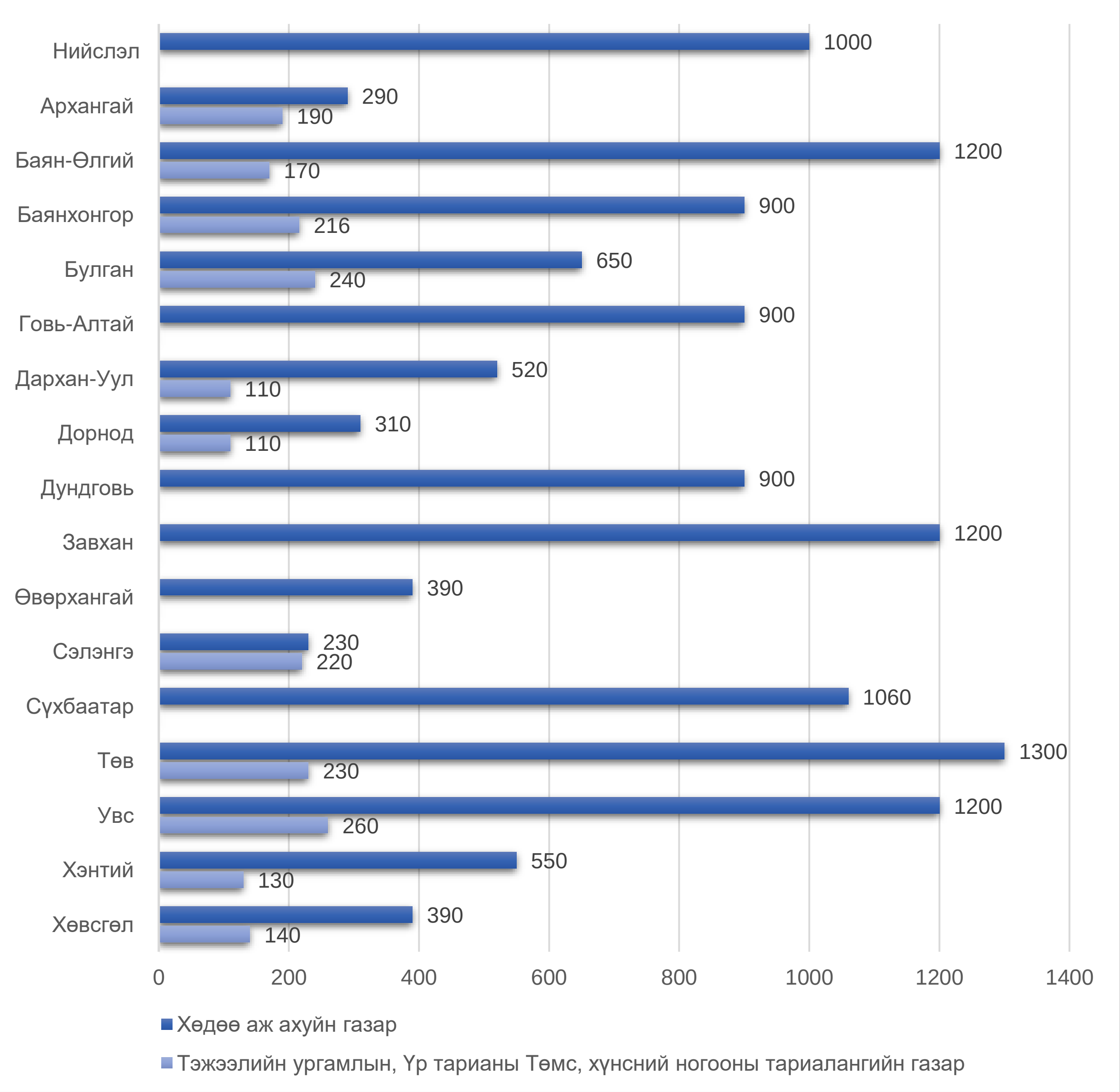

Зураг 1.7.6: Хөдөө аж ахуйн 1 метр квадрат газрын газрын дундаж үнэ

Хөдөө аж ахуйн зориулалттай 1 метр квадрат газрын дундаж үнэ Төв аймагт хамгийн өндөр буюу 1300 төгрөг, Увс, Завхан, Баян-Өлгий аймагт 1200 төгрөг, бусад аймагт 230-1060 төгрөгийн хооронд байна. Хөрс, цаг уурын тааламжтай нөхцөл бүхий

Сэлэнгэ аймагт хөдөө аж ахуйн зориулалттай 1 метр квадрат газрын дундаж үнэ хамгийн бага буюу 230 төгрөг байна.

Говьсүмбэр, Дорноговь, Орхон, Өмнөговь, Ховд аймгийн хувьд тайлант хугацаанд хөдөө аж ахуйн зориулалттай газрын үнэ бүртгэгдээгүй байна.

Тэжээлийн ургамлын, үр тарианы төмс, хүнсний ногооны тариалангийн зориулалтай 1 метр квадрат газрын дундаж үнэ 110-260 төгрөг ба улсын хэмжээнд харьцангүй ойролцоо үнэтэй байгаа. Нийслэл, Говь-Алтай, Говьсүмбэр, Дундговь, Завхан, Орхон, Өвөрхангай, Өмнөговь, Ховд аймгуудад тэжээлийн ургамлын, үр тарианы төмс, хүнсний ногооны тариалангийн зориулалтаар бүртгэгдээгүй байна.

Үйлдвэрийн газар

Тайлант онд Улсын хэмжээнд үйлдвэрийн зориулалттай газрын зах зээлийн үнийн 134 мэдээ цуглуулсан бөгөөд үүнээс хамгийн өндөр буюу Улаанбаатар хотын үйлдвэрийн зориулалттай 1 метр квадрат газрын дундаж 17900 төгрөг, хамгийн бага нь Дундговь аймагт 1690 төгрөг байна. Харин бусад аймгуудын хувьд 1740-4600 төгрөгийн хооронд байна.

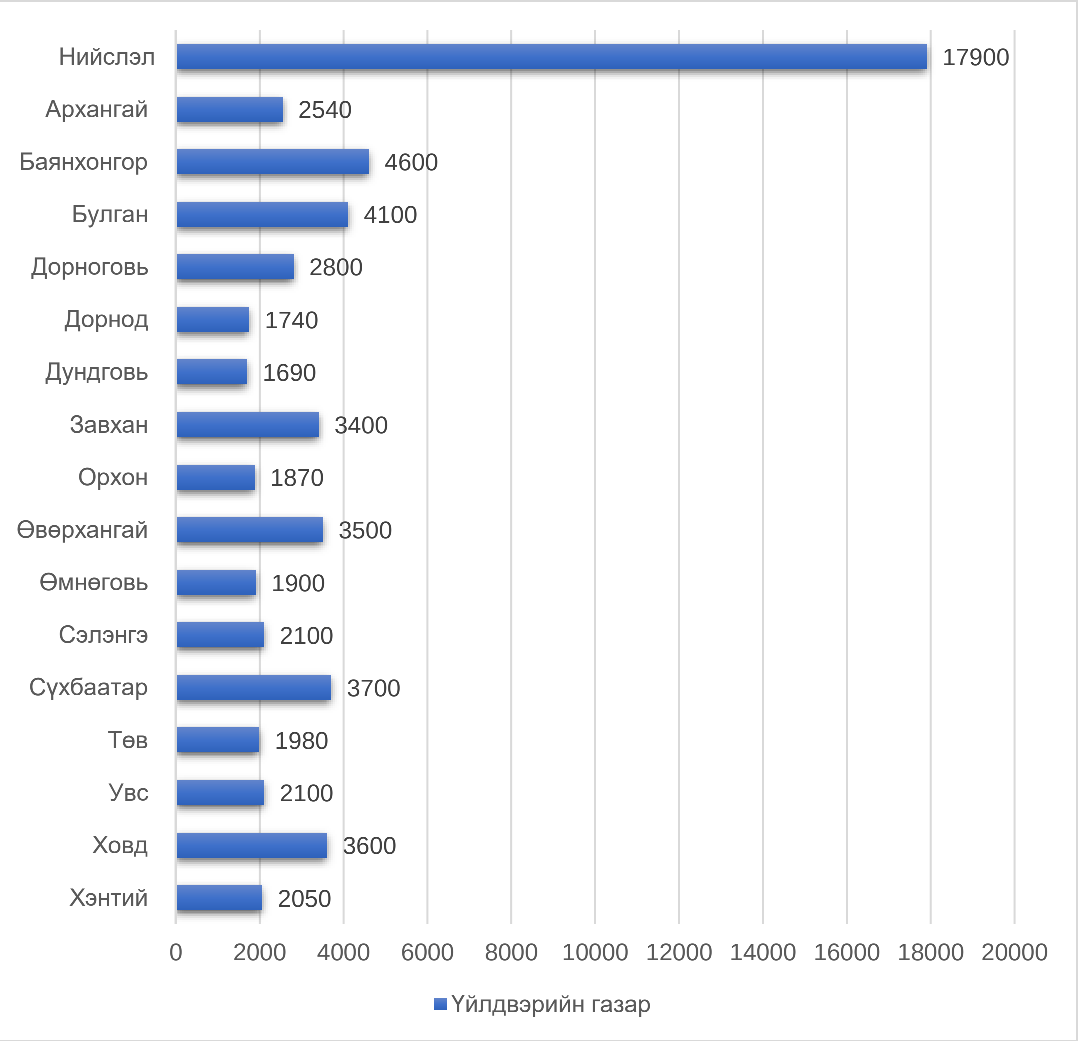

Зураг 1.7.7: Үйлдвэр үйлчилгээний зориулалттай 1 метр квадрат газрын дундаж үнэ.

2020 оны байдлаар улсын хэмжээнд нийт **1110045** газар өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагч бүртгэгдсэн ба үүнээс **70698** нь буюу 6.4 хувь нь газрын зах зээлийн

эргэлтэнд орсон байна. Энэ өмнөх оны мэдээтэй харьцуулахад 2.1 хувиар багассан дүнтэй байна.

Хүснэгт 1.7.3: Газар өмчлөгч, эзэмшигчийн эрхийн өөрчлөлтөнд орсон байдал

Он	Газар эзэмших эрхийн өөрчлөлт	Үүнээс		Газар өмчлөх эрхийн өөрчлөлт	Үүнээс		
		Газар эзэмших эрхээ шилжүүлсэн	Газар эзэмших эрхээ барьцаалсан		Газар өмчлөх эрхээ худалдсан	Газар өмчлөх эрхээ бэлгэлсэн	Газар өмчлөх эрхээ барьцаалсан
2016 он	19445	10848	8597	42105	7284	3525	31296
2017 он	21968	10984	10984	52402	9117	3876	39409
2018 он	23585	11964	11621	104954	12036	4007	88911
2019 он	21933	17398	4535	62461	12902	3611	45948
2020 он	21221	16301	4920	49477	13620	3245	32612

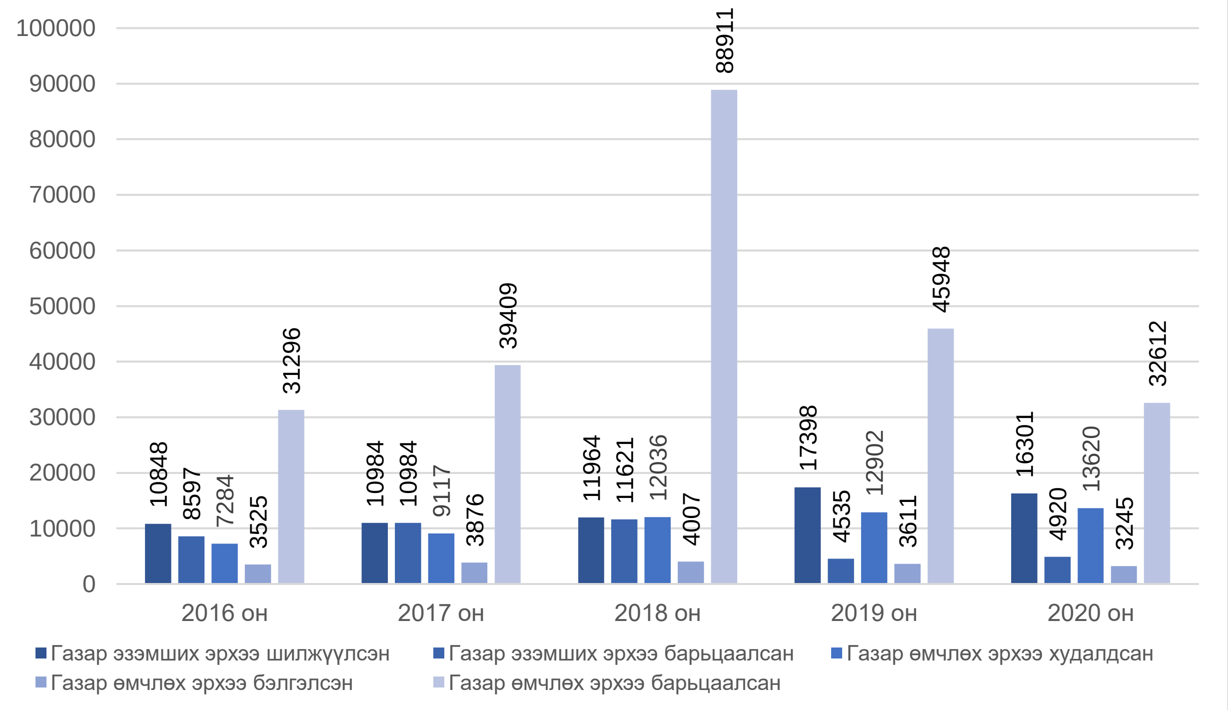

Зураг 1.7.8: Газар өмчлөгч, эзэмшигчийн эрхийн өөрчлөлтөнд орсон байдал

2020 онд 74446 га газар буюу ойролцоогоор нийт газар нутгийн 0.05 хувь нь эдийн засгийн эргэлтэнд орсон байна. Харин газар өмчлөх, эзэмших эрхийн санхүүгийн эргэлтийн хэмжээ 1.1 их наяд төгрөг болж буурсан судалгаа гарсан байна.

Тухайн тайлант онд Үндэсний статистикийн хорооны гаргасан судалгаагаар Монгол улсын ДНБ 36.9 их наяд төгрөгт[1] ба үүнийг газрын санхүүгийн эргэлтийн хэмжээтэй харьцуулахад ДНБ-ний **2.98** хувийг эзэлж байна. Мөн дотоодын нийт

[1] https://www.1212.mn/tables.aspx?tbl_id=DT_NSO_0500_001V1&13999001_select_all=0&13999001SingleSelect=&ISIC_I_select_all=0&ISIC_ISingleSelect=_12_0&YearY_select_all=0&YearYSingleSelect=_2020&viewtype=table

бүтээгдэхүүний эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилалын Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагааны нийт дүнтэй харьцуулахад 52.6 хувийг тус тус эзэлж байна.

Иргэн, хуулийн этгээд Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газраас хэрэглээнд нэвтрүүлсэн Газрын биржийн цахим систем /www.mle.mn/-д нэвтэрч Газрын кадастрын мэдээллийн сангаас өөрийн өмчлөл, эзэмшилд байгаа газраа сонгон бусдад худалдах, түрээслэх зар мэдээллээ үнэ, төлбөргүйгээр байршуулж бусдад арилжаалах боломжтой болсон. Газар худалдан авах, хөрөнгө оруулалт хийх гэж буй иргэн, хуулийн этгээд тус системээс Газрын кадастр, Газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө, Газрын төлөв байдал, Инженер-геологи, Гео-экологийн талаарх газартай холбоотой бүх төрлийн мэдээ, мэдээллийг баталгаатай эх үүсвэрээс авч газарт хөрөнгө оруулалт хийх боломжийг бүрдүүлсэн.

1.8. ГАЗАР ЭЗЭМШҮҮЛЭХ ЭРХИЙН ДУУДЛАГА ХУДАЛДАА, ТӨСӨЛ СОНГОН ШАЛГАРУУЛАЛТЫН ТАЛААРХ МЭДЭЭ, ТАЙЛАН

2020 онд газар өмчлүүлэх, эзэмшүүлэх, ашиглуулах дуудлага худалдаа, газар эзэмшүүлэх төсөл сонгон шалгаруулалтыг дараах тогтоол, журам аргачлалуудын дагуу улсын хэмжээнд зохион байгуулан ажиллав. Үүнд:

- Засгийн газрын 2016 оны 01 дүгээр сарын 04-ний өдрийн 10 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар батлагдсан “Газар өмчлүүлэх, эзэмшүүлэх, ашиглуулах дуудлага худалдаа явуулах журам”, 2 дугаар хавсралтаар батлагдсан “Газар эзэмшүүлэх, ашиглуулах төсөл сонгон шалгаруулалт явуулах журам”;
- Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2018 оны 01 дүгээр сарын 25-ны өдрийн 15 дугаар тушаалаар батлагдсан “Газар эзэмших, ашиглах эрхийн дуудлага худалдааны анхны үнэ тодорхойлох аргачлал”;
- Засгийн газрын 2018 оны 06 дугаар сарын 20-ны өдрийн “Газрын үнэлгээний тойрог, зэрэглэл (бүс), суурь үнэлгээ, газрын төлбөрийн хэмжээг тогтоох тухай” 182 дугаар тогтоол;
- Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2018 оны 01 дүгээр сарын 25-ны өдрийн 208 дугаар тушаалаар батлагдсан “Газар эзэмших, ашиглах эрхийн дуудлага худалдааны анхны үнэ тодорхойлох аргачлал”.

Газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдаа

2020 онд улсын хэмжээнд 2282 удаа газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдааг зохион байгуулснаас 852 дуудлага худалдаа хүчинтэй болж, 9353.81 га газрыг иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад эзэмшүүлжээ. Энэ нь өмнөх оныхтой харьцуулж үзвэл газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдаа зохион байгуулсан тоо 481-ээр, эзэмшүүлсэн газрын хэмжээ 1899.42 га-гаар тус тус нэмэгдсэн байна. */Хүснэгт 1.8.1/*.

Хүснэгт 1.8.1: 2019 онд газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдаа зохион байгуулсан байдал

№	Аймаг, нийслэл	Дуудлага худалдаа зохион байгуулсан тоо		Талбай /м2/		Төсөвт орсон орлого /мян.төг/	
		2019 он	2020 он	2019 он	2020 он	2019 он	2020 он
1	Архангай	137	124	21520868	5936292	558051.0	565326.0
2	Баян-Өлгий	34	90	239839	299391	85616.0	182732.4
3	Баянхонгор	80	178	441708	21602176	918837.0	707183.4
4	Булган	83	116	2147659	2994054	197323.0	330755.0
5	Говь-Алтай	42	86	154471	1236911	25298.0	231218.0
6	Говьсүмбэр	24	15	1715100	186800	1387943.0	145189.0
7	Дархан-Уул	22	22	46162	174828	115568.0	139000.0
8	Дорноговь	155	211	26994896	10152875	3850425.0	2981539.8
9	Дорнод	76	94	1597764	2800566	437905.0	192129.0
10	Дундговь	60	88	88080	140777	47138.0	87058.0
11	Завхан	1	31	1800	36155	3465.0	33111.6
12	Орхон	10	21	26190	699847	190958.0	214277.0
13	Өвөрхангай	69	56	561196	5450055	104530.0	233862.0
14	Өмнөговь	32	61	313200	511469	99045.0	358394.0
15	Сүхбаатар	4	72	706400	273298	92439.0	354037.4
16	Сэлэнгэ	83	102	6828771	2321444	175807.0	415377.7
17	Төв	288	319	25135747	33737646	910673.0	882681.9
18	Увс	93	62	185700	113415	38668.0	467271.0
19	Ховд	117	106	1029772	533832	80970.0	66128.2
20	Хөвсгөл	47	66	1042600	549081	155297.0	224003.1
21	Хэнтий	218	170	3705719	2064255	577011.0	870569.8
22	Нийслэл	126	192	1498992	1722979	167115.0	699789.0
ДҮН		**1801**	**2282**	**95982634**	**93538146**	**10220074.0**	**10381633.3**

2020 онд Сэлэнгэ, Хэнтий, Дорноговь, Архангай, Баянхонгор, Булган, Ховд, Сүхбаатар аймгууд, нийслэл хамгийн олон буюу 100-аас дээш газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдаа, Орхон, Завхан, Дархан-Уул, Говьсүмбэр аймгууд хамгийн бага буюу 31-ээс доош газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдааг зохион байгуулсан байна.

2019 он, 2020 онд газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдаа явуулсан тоог аймаг, нийслэлээр харьцуулан дараах зурагт үзүүлэв /Зураг 1.8.1/.

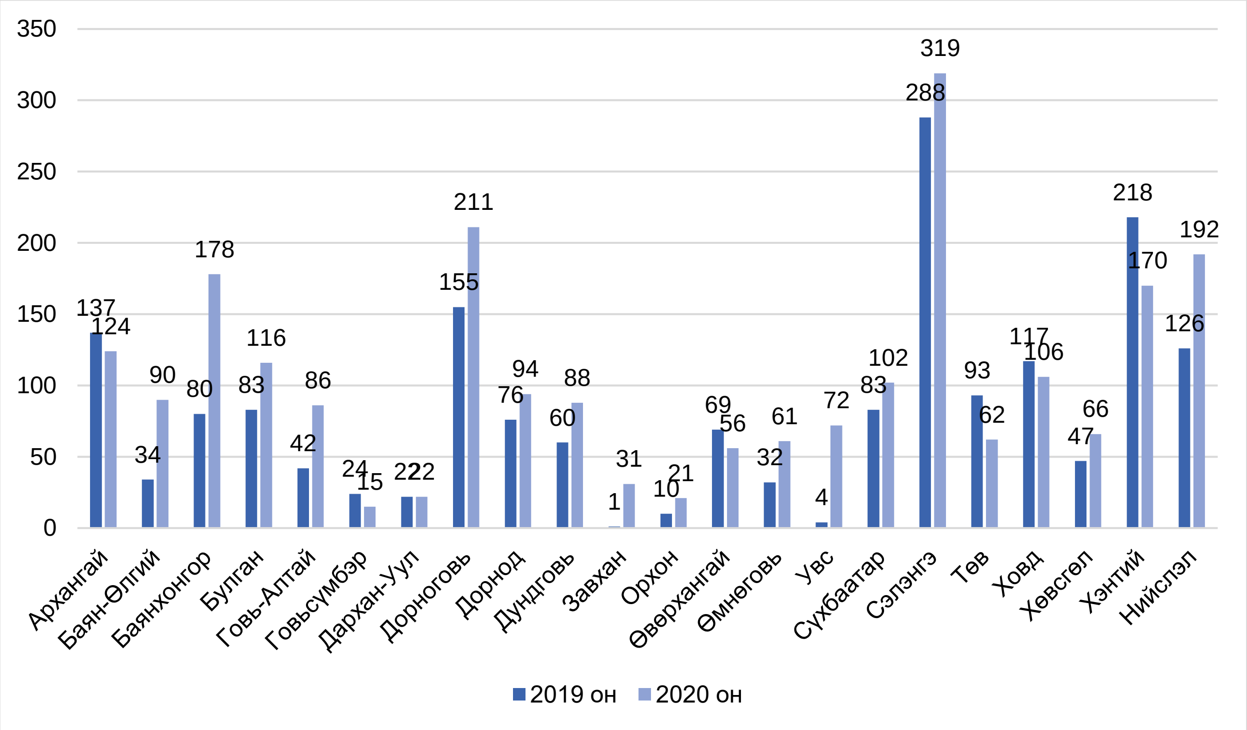

Зураг 1.8.1: 2019 он, 2020 онд газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдаа явуулсан тоо

2020 онд нийт 2282 удаагийн дуудлага худалдааг зохион байгуулснаас 1418 удаагийн буюу 78.7 хувь нь хүчингүй болсон ба үүнээс 1175 удаагийн буюу 82.9 хувь нь оролцогчгүйн улмаас хүчингүй болж, 243 удаагийн буюу нийт зохион байгуулсан дуудлага худалдааны 17.1 хувь нь дуудлага худалдааны үнийг “Газар өмчлүүлэх, эзэмшүүлэх, ашиглуулах дуудлага худалдаа явуулах журам”-д заасан хугацаанд төлөөгүй байна.

Мөн дуудлага худалдаанд оролцогч ирээгүй тохиолдол 47.0 хувь болж 6.0 хувиар буурсан, 1 оролцогч оролцсон тохиолдол 10.0 хувь болж 2.0 хувиар буурсан, 2 оролцогч оролцсон тохиолдол 22.0 хувь болж 2.0 хувиар буурсан, 2-оос дээш оролцогч оролцсон тохиолдол 21.0 хувь болж 10 хувиар нэмэгдсэн байна /Зураг 1.8.2/.

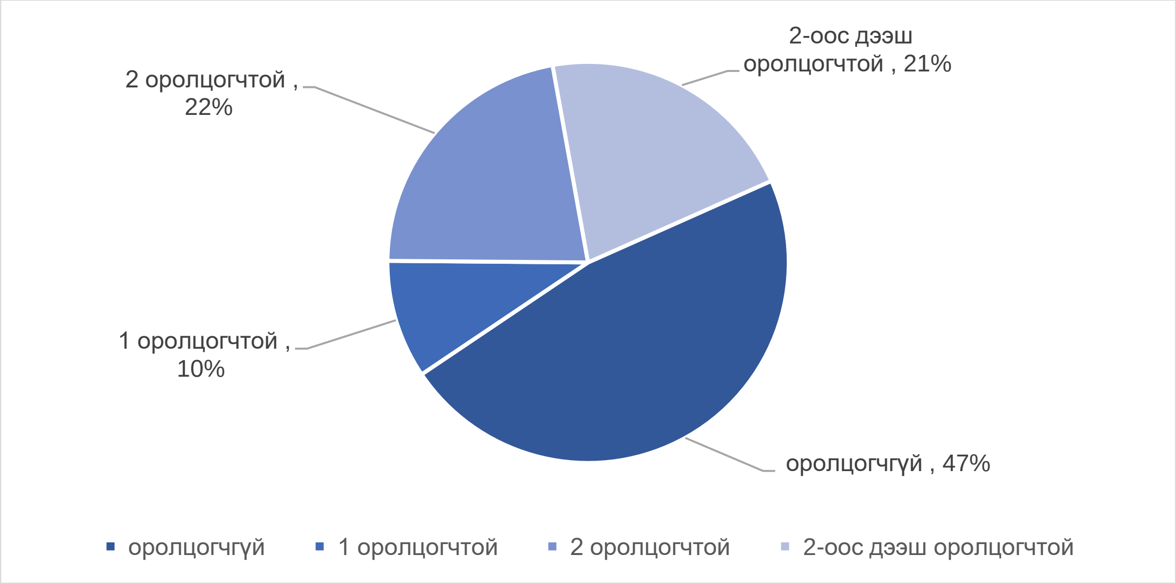

Зураг 1.8.2: Дуудлага худалдааны оролцогчийн эзлэх хувь

Шинэчлэн батлагдсан “Газар өмчлүүлэх, эзэмшүүлэх, ашиглуулах дуудлага худалдаа явуулах журам”-д цахим хэлбэрээр дуудлага худалдааг зохион байгуулахаар журамласны дагуу 2020 онд улсын хэмжээнд дуудлага худалдааг цахим хэлбэрээр зохион байгуулсан байна /*Зураг 1.8.3/*

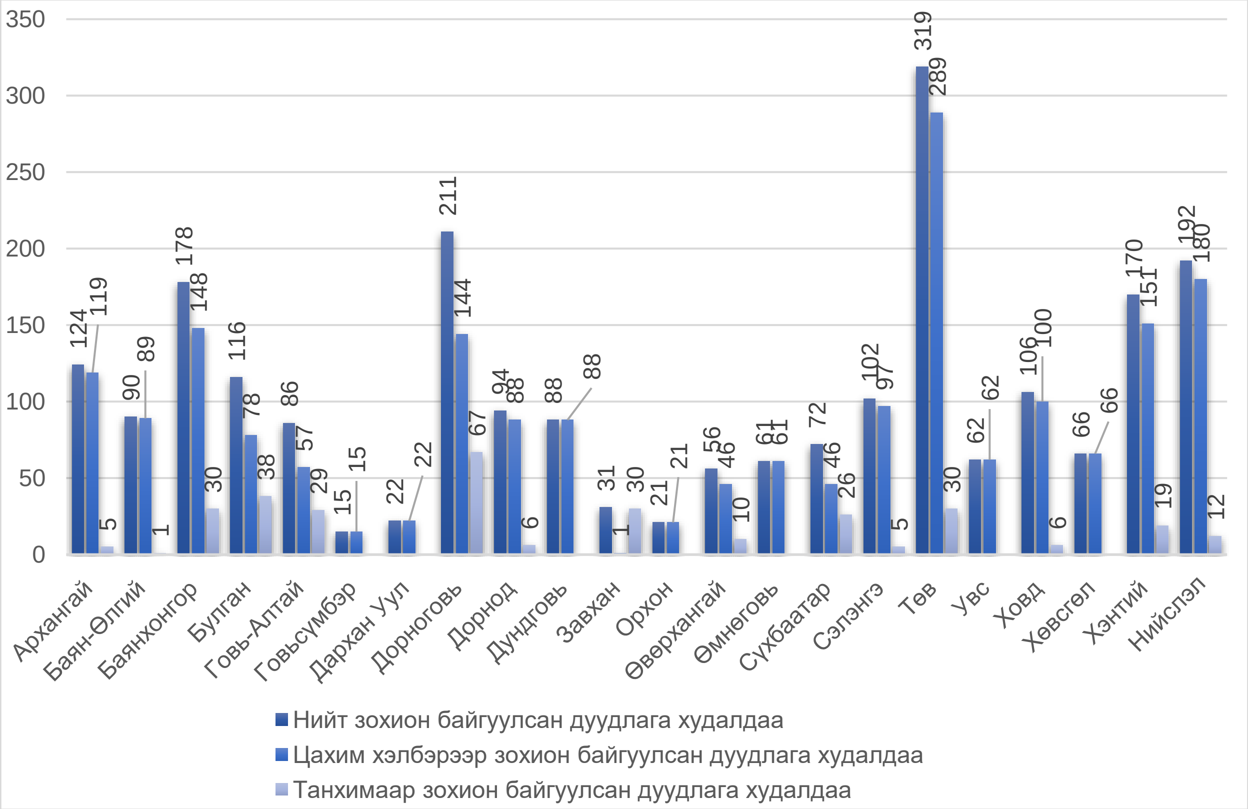

Зураг 1.8.3: 2020 онд цахим хэлбэрээр зохион байгуулсан дуудлага худалдаа

2020 онд газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдаагаар улсын хэмжээнд нийт 10 тэрбум 381 сая 633 мянган төгрөгийг улсын төсөвт төвлөрүүлснээс Дорноговь аймгаас 28.7 хувь буюу 2 тэрбум 981.5 сая төгрөг, Төв аймгаас 8.5 хувь буюу 882.7 сая төгрөг, Хэнтий аймгаас 8.4 хувь буюу 870.6 сая төгрөгийг тус тус төвлөрүүлснээр тэргүүлж байна /Зураг 1.8.4/.

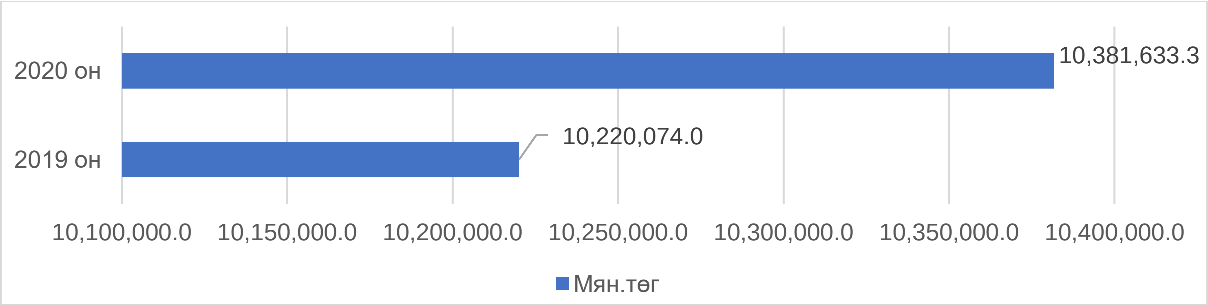

Зураг 1.8.4: 2019 он, 2020 онд улсын хэмжээнд газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдаагаар улсын төсөвт орсон орлого /мян.төг/

2019 онд газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдааны орлогоос орон нутгийн төсөвт 10.2 тэрбум төгрөг төвлөрүүлж байсан бол уг дүн 2020 онд 1.6 хувиар нэмэгдэж 10.4 тэрбум төгрөгийг төвлөрүүлсэн бөгөөд сүүлийн 10 жилийн байдлаар дуудлага худалдааны орлого тогтмол нэмэгдсэн байна /Зураг 1.8.5/.

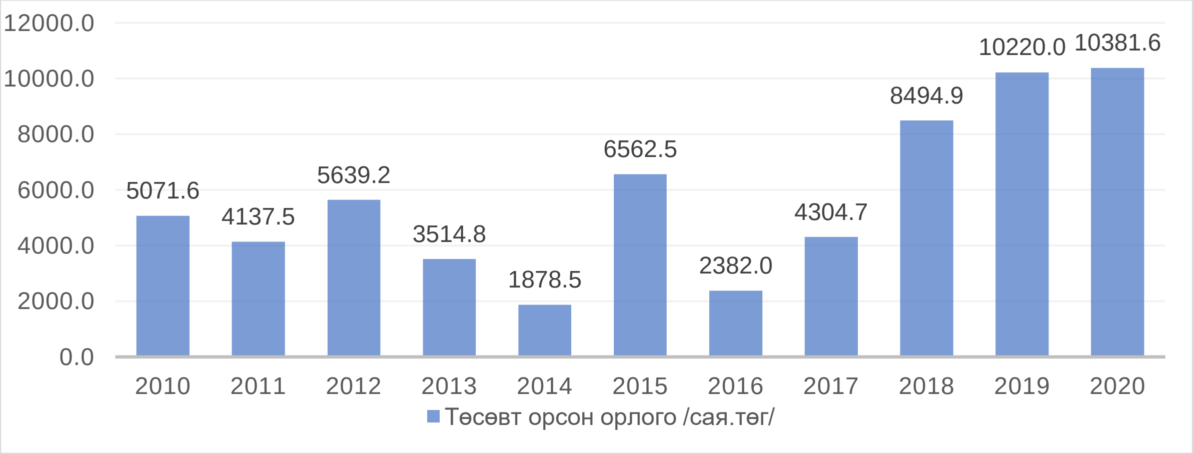

Зураг 1.8.5: 2010-2020 онд улсын хэмжээнд газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдаагаар улсын төсөвт орсон орлого /сая.төг/

Газар эзэмшүүлэх эрхийн төсөл сонгон шалгаруулалт

2020 онд улсын хэмжээнд 37 удаа газар эзэмшүүлэх төсөл сонгон шалгаруулалт зохион байгуулснаас 19 хүчинтэй болж 159.0 га газрыг эзэмшүүлжээ. Энэ нь өмнөх онтой харьцуулж үзвэл газар эзэмшүүлэх эрхийн төсөл сонгон шалгаруулалт зохион байгуулсан тоо 13-аар нэмэгдсэн бол эзэмшүүлсэн газрын хэмжээ 175.2 га-аар буурсан байна /*Хүснэгт 1.8.2*/.

Хүснэгт 1.8.2: 2020 оны газар эзэмшүүлэх төсөл сонгон шалгаруулалтын мэдээ

№	Аймаг, нийслэл	Төсөл сонгон шалгаруулалт явуулсан тоо		Төсөл сонгон шалгаруулалтаар эзэмшүүлсэн газрын талбайн хэмжээ /м2/	
		2019 он	2020 он	2019 он	2020 он
1	Архангай	1		150000	
2	Баян-Өлгий				
3	Баянхонгор	3		101255	
4	Булган	1		1450000	
5	Говь-Алтай				
6	Говьсүмбэр	3		90000	
7	Дархан-Уул				
8	Дорноговь				
9	Дорнод				
10	Дундговь	1		6500	
11	Завхан	2		1158	
12	Орхон				
13	Өвөрхангай	3		100900	
14	Өмнөговь				
15	Сүхбаатар				
16	Сэлэнгэ				
17	Төв	3	2	96200	112053
18	Увс	3	20	30000	195051
19	Ховд	2	8	16000	53995
20	Хөвсгөл		3		42207
21	Хэнтий	2	4	1300000	1187026
22	Нийслэл				
ДҮН		**24**	**37**	**3603414**	**1590332**

2019 он, 2020 онд газар эзэмшүүлэх төсөл сонгон шалгаруулалт явуулсан тоог аймаг, нийслэлээр харьцуулж харуулав /Зураг 1.8.5/.

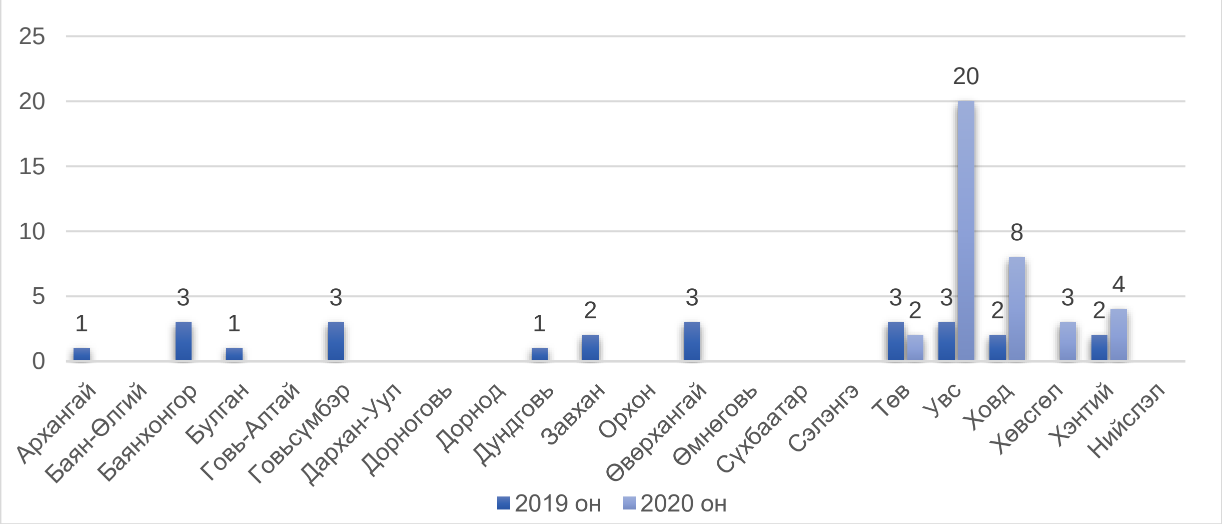

Зураг 1.8.5: 2019-2020 онд газар эзэмшүүлэх төсөл сонгон шалгаруулалт явуулсан тоо

2020 онд 37 газар эзэмшүүлэх төсөл сонгон шалгаруулалт зохион байгуулснаас 18 удаагийн буюу 48.6 хувь нь төсөл ирээгүйн улмаас хүчингүй болжээ /Зураг 1.8.6/.

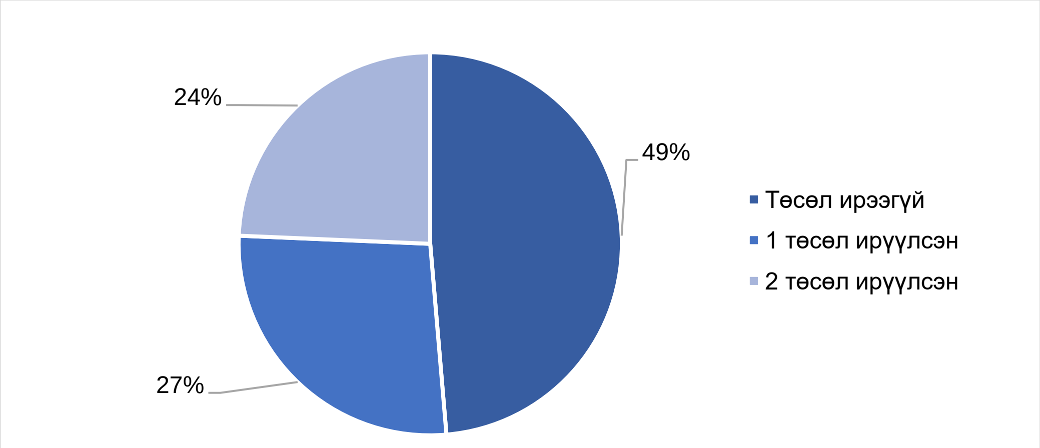

Зураг 1.8.6: Газар эзэмшүүлэх төсөл сонгон шалгаруулалтын оролцогчийн эзлэх хувь

2017 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдөр Газрын тухай хуулийн 33.5.-д “Энэ хуулийн 33.1.2-т заасны дагуу төсөл шалгаруулах хэлбэрээр газар эзэмших эрхийг зөвхөн улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар эсхүл гадаад улс, олон улсын байгууллагын буцалтгүй тусламж, хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжүүлэх төсөл, хөтөлбөрт зориулж олгоно” гэж нэмэлт өөрчлөлт орсон. Энэхүү нэмэлт өөрчлөлт нь 2018 оны 1 дүгээр сараас хэрэгжиж эхэлсэн тул сүүлийн жилүүдэд газар эзэмшүүлэх төсөл сонгон шалгаруулалт буурсан байна. Гэвч Ховд аймагт нийтийн зориулалттай орон сууцны хороолол барих, Увс аймагт аялал, жуулчлалын бааз, Хөвсгөл аймагт сүм, хийд, шашны байгууллагын зориулалтаар төсөл сонгон шалгаруулалт зохион байгуулсан нь дээрх хуулийн заалтыг зөрчсөн байна.

Газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдаа, төсөл сонгон шалгаруулалтаар эзэмшүүлсэн хугацааны хувьд авч үзвэл ихэвчлэн 15 жилээр эзэмшүүлсэн байна.

1.9. КАДАСТРЫН ХЭМЖИЛТ, ЗУРАГЛАЛЫН ТАЙЛАН

Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар нь Газрын тухай хууль болон Кадастрын зураглал ба газрын кадастрын тухай хуульд заасан хүрээнд газрын кадастрын мэдээллийн санг эрхлэх, зохион байгуулах үүрэгтэй бөгөөд Газрын даргын 2020 оны А/181 тушаалаар батлагдсан "Газрын кадастрын мэдээллийн нэгдсэн системийг ажиллуулах журам"-ыг журмыг 21 аймгийн ГХБХГ, 330 сумын газрын даамал, нийслэл болон дүүргийн Газар зохион байгуулалтын алба нь мөрдөн ажиллаж байна.

2020 оны байдлаар Газрын кадастрын мэдээллийн санд шинээр 138370 нэгж талбар, 20637 барилга бүртгэгдсэн байна. Мөн тус онд 1084 нэгж талбарыг хуваан, 332 нэгж талбарыг нэгтгэн, 3483 нэгж талбарын талбайн хэмжээг өөрчлөн тус мэдээллийн санд бүртгэсэн байна.

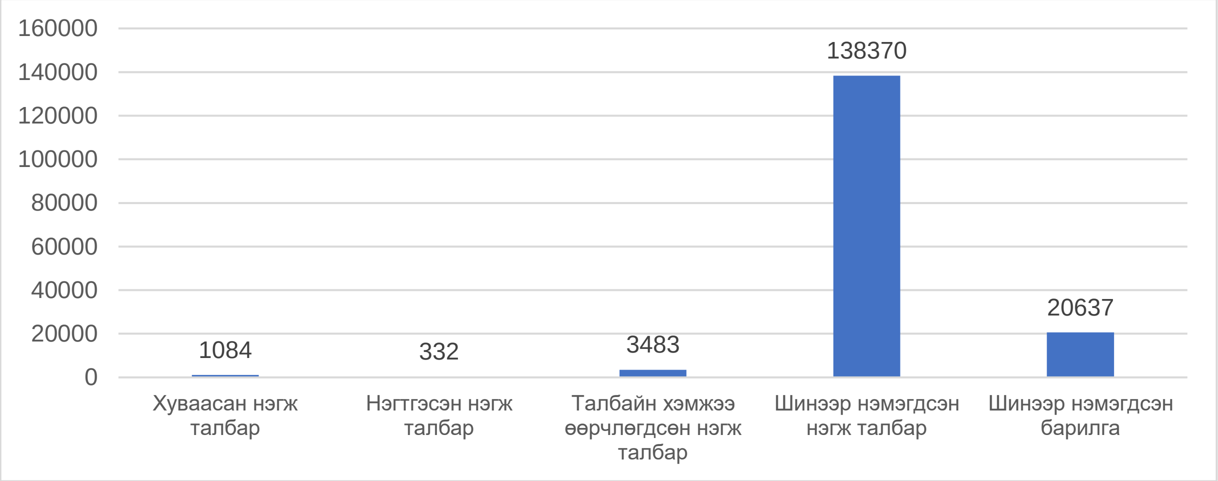

Зураг.1.9.1: Тайлант онд Газрын кадастрын мэдээллийн санд өөрчлөлт орсон байдал

Тайлант оны шинээр бүртгэгдсэн нэгж талбар болон барилгын тоон мэдээллийг өнгөрсөн оныхтой харьцуулан үзэхэд 59214 нэгж талбар, 9032 барилгын мэдээллээр өссөн дүнтэй байна.

Хүснэгт 1.9.1: Шинээр бүртгэгдсэн нэгж талбар болон барилгын мэдээллийг харьцуулсан байдал

	2019 он	2020 он	Зөрүү
Кадастрын зурагт орсон хуучин байсан нэгж талбарын тоо	872112	951268	79156
Шинээр нэмэгдсэн нэгж талбарын тоо	79156	138370	59214
Шинээр орсон барилгын тоо	11605	20637	9032
Нийт барилгын тоо	491078	511715	20637
Нийт цэгийн тоо	10160	9041	-1119
Өмнөх онд бүртгэгдсэн цэг, тэмдэгтийн тоо	9051	10160	1109
Устсан цэгийн тоо	812	677	-135

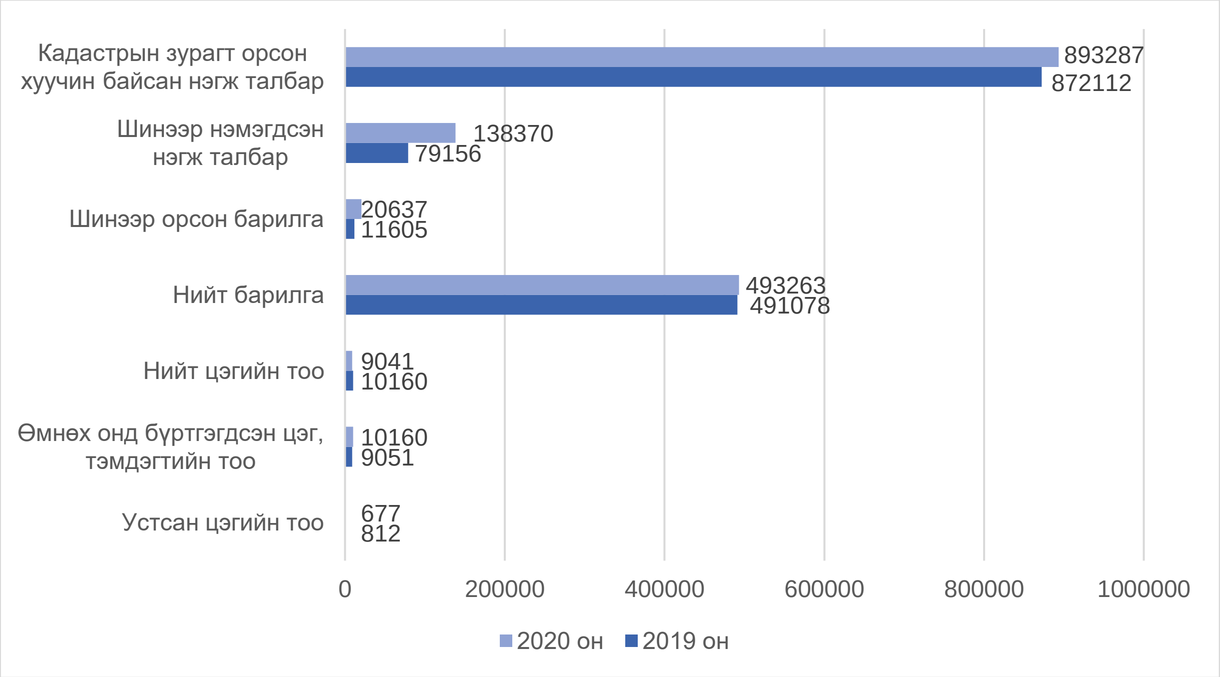

Зураг.1.9.2: Газрын кадастрын мэдээллийн санд өөрчлөлтийг харьцуулсан байдал

1.10. ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН 2020 ОНЫ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТ, 2021 ОНЫ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

1.10.1. Газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөний хэрэгжилт

Хот, тосгон, бусад суурин газрын төлөвлөгөөний хэрэгжилт

Улсын хэмжээнд сумдын газар зохион байгуулалтын 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хот, тосгон бусад суурины ангиллын газарт нийт **30574** байршил бүхий **84748.42** га газрыг төлөвлөснөөс жилийн эцсийн байдлаар нийт **20913** байршилд **23526.63** га газрыг өмчлүүлэх, эзэмшүүлэх, ашиглуулах, хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн байна.

Хүснэгт 1.10.1.1: Хот, тосгон бусад суурины ангиллын газар дахь газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн байдал

№	Аймаг, нийслэл	Төлөвлөсөн		Хэрэгжсэн		Хэрэгжилтийн хувь % байршлаар
		Газрын хэмжээ	Газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан байршлын тоо	Газрын хэмжээ	Газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжсэн байршлын тоо	
1	065: Архангай	76.73	926	40.35	735	79.37
2	064: Баянхонгор	4955.81	486	2661.65	132	27.16
3	083: Баян-Өлгий	146.74	825	37.95	328	39.76
4	063: Булган	2131.41	1334	2052.45	967	72.49
5	082: Говь-Алтай	177.84	359	42.86	209	58.22
6	042: Говьсүмбэр	37.79	41	12.02	33	80.49

7	045: Дархан-Уул	153.59	176	47.69	147	83.52
8	021: Дорнод	22620.9	374	653.95	190	50.80
9	044: Дорноговь	33338.73	1400	10574.79	704	50.29
10	048: Дундговь	10273.9	297	933.47	153	51.52
11	081: Завхан	249.72	854	168.27	339	39.70
12	061: Орхон	75.15	215	25.7	92	42.79
13	062: Өвөрхангай	316.16	440	88.45	92	20.91
14	046: Өмнөговь	1076.83	840	262.51	739	87.98
15	022: Сүхбаатар	71.77	347	43.29	114	32.85
16	043: Сэлэнгэ	945.35	2212	722.55	290	13.11
17	041: Төв	1519	1580	373.58	587	37.15
18	085: Увс	2078.32	621	2036.74	299	48.15
19	084: Ховд	659.91	407	40.92	85	20.88
20	067: Хөвсгөл	215.25	1814	81.38	686	37.82
21	023: Хэнтий	2341.52	685	1414.07	311	45.40
22	011: Улаанбаатар	1286	14341	1211.99	13681	95.40
	Нийт	**84748.42**	**30574**	**23526.63**	**20913**	**68.40**

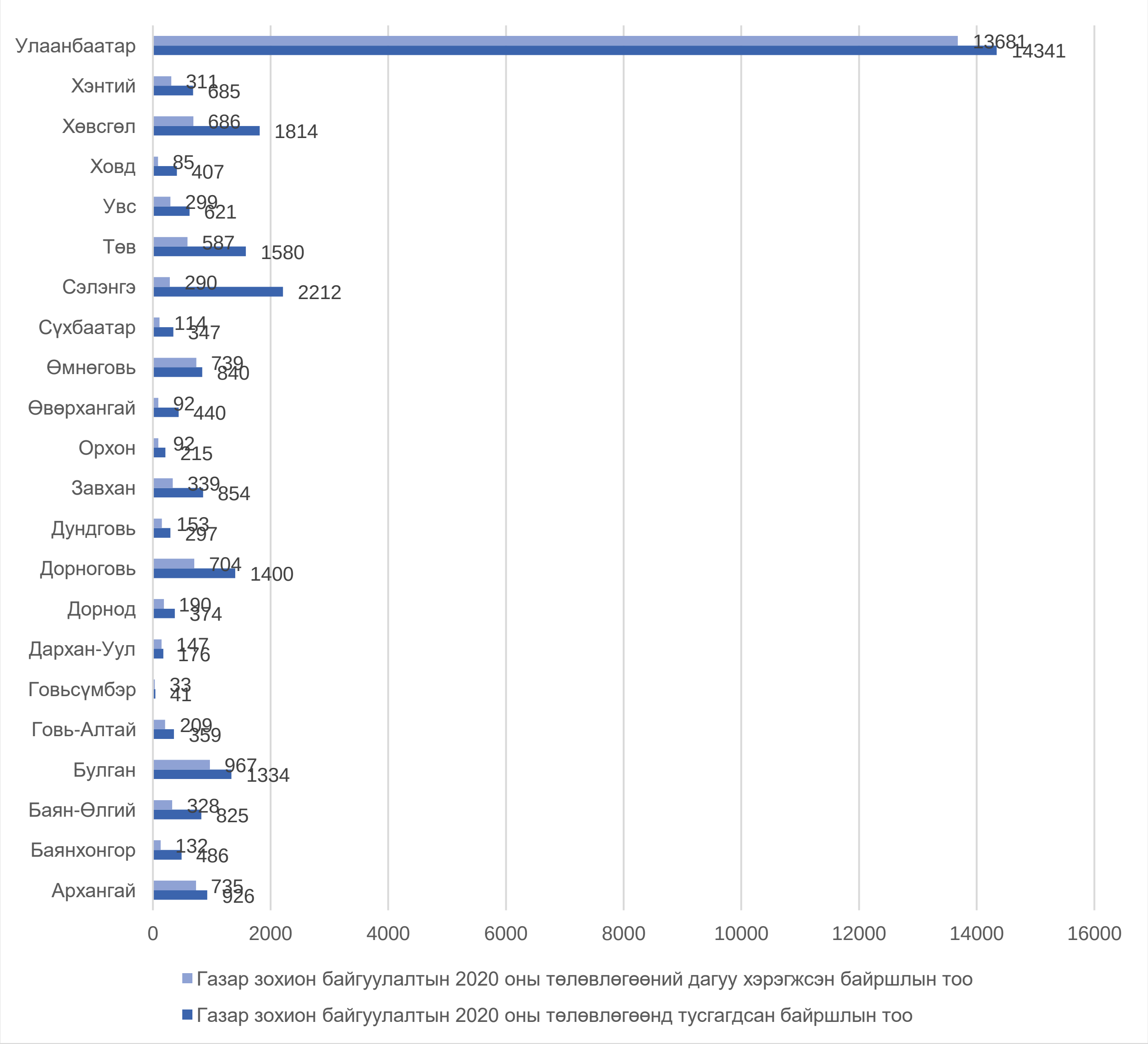

Зураг 1.10.1.1: Төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн байршлын тоо

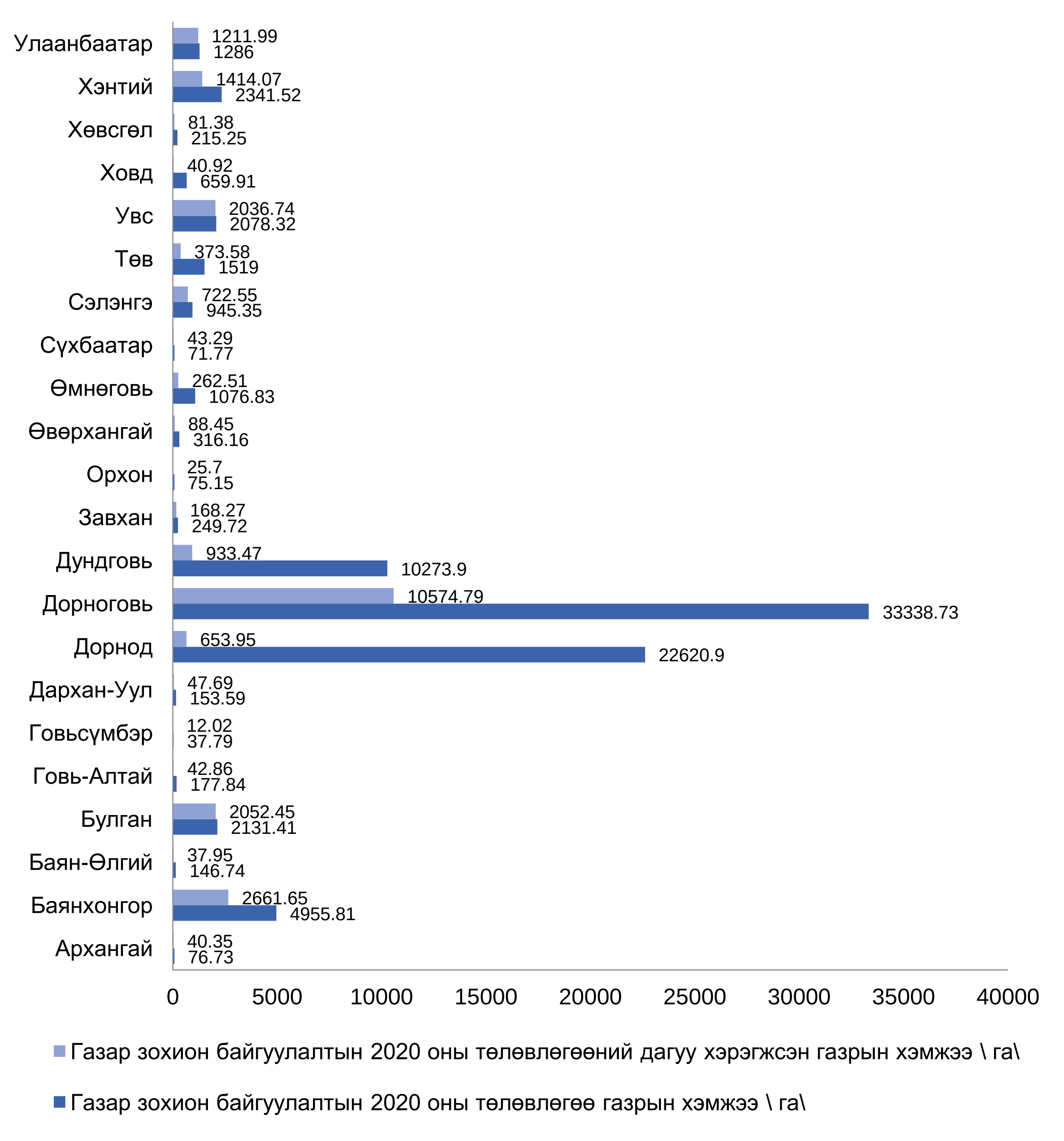

Зураг 1.10.1.2: Төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хувь /аймгаар/

Дээрх графикаас харахад Дорноговь аймгийн хэмжээнд иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад уул уурхайн зориулалтаар ашиглуулахаар нийт 20366.21 га газрыг төлөвлөсөн боловч 2020 оны жилийн эцсийн байдлаар 6.02 га газрыг иргэн, ААНБ-д ашиглуулсан, мөн Дундговь аймаг нь мод бут, сөөг тарих зориулалттай эзэмшүүлэхээр 17,25 га газрыг, уул уурхайн ашиглалт олборлолт явуулахаар 9222.51 га газрыг, Ховд аймгийн хэмжээнд тариалангийн зориулалттай эзэмшүүлэхээр 499.51 га газрыг, Өвөрхангай аймгийн хэмжээнд Амралт аялал жуулчлалын бүс байгуулахаар 42 га газрыг тус тус төлөвлөсөн бөгөөд хэрэгжээгүй, Баян-Өлгий аймгийн хэмжээнд Орон нутгийн чанартай аялал жуулчлалын зориулалтаар эзэмшүүлэхээр 24.81 га газрыг тус тус төлөвлөсөн боловч 2020 оны жилийн эцсийн байдлаар 0.49 га газарт иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад тус тус

эзэмшүүлсэн нь газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг тооцоо судалгаатай, үндэслэлтэй төлөвлөх шаардлагатай байгааг харуулж байна.

Хот, тосгон, бусад суурин газрын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг байршлын тоогоор нь 2019, 2020 онтой харьцуулсан байдал

2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хот, тосгон, бусад суурины ангиллын газарт дараах аймгууд хангалттай сайн хэрэгжүүлж ажилласан байна. Үүнд:

Улаанбаатар аймаг 94.40 хувь, Өмнөговь аймаг 87.98 хувь, Дархан-Уул аймаг 83.52 хувь, Говьсүмбэр аймаг 80.49 хувь, Архангай аймаг 79.37 хувь, Булган аймаг 72.49 хувь, Говь-Алтай 58.22 хувь, Дундговь аймаг 51.52 хувь, Дорнод аймаг 50.80 хувь, Дорноговь аймаг 50.29 хувь тус тус хангалттай хэрэгжүүлж ажилласан байна. Харин Увс аймаг 48.15 хувь, Хэнтий аймаг 45.40 хувь, Орхон аймаг 42.79 хувь, Баян-Өлгий аймаг 39.76 хувь, Завхан аймаг 39.70 хувь, Хөвсгөл аймаг 37.82 хувь, Төв аймаг 37.15 хувь, Сүхбаатар аймаг 32.85 хувь, Баянхонгор аймаг 27.16 хувь, Өвөрхангай аймаг 20.91 хувь, Ховд аймаг 20.88 хувь, Сэлэнгэ аймаг 13.11 хувьтай тус тус хэрэгжсэн байна.

Аймгуудын нийтлэг төлөвлөн хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээг нэгтгэн харьцуулж үзвэл: 20612003: Гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалтаар эзэмшиж байгаа газрыг өмчлөх газар 27.05 хувь, 20616001: Төсөвт байгууллагын зайлшгүй хэрэгцээнд олгох газар 63.21 хувь, 21001001: Гэр бүлийн хэрэгцээнд зориулан эзэмших төмс, хүнсний ногооны талбай 28.63 хувь, 21401002: Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад дуудлага худалдаагаар эзэмшүүлэх газар 37.29 хувь тус тус хэрэгжсэн байна.

Нийт хот тосгон бусад суурины газрын 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө **50.72 хувьтай** хэрэгжсэн байна /Хүснэгт 1.10.1.2/.

Хүснэгт 1.10.1.2: 2019, 2020 онуудын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хувийг /байршлаар/ харьцуулсан байдал

№	Аймаг, нийслэл	2019 он %	2020 он %
1	Архангай	35.76	79.37
2	Баянхонгор	15.9	27.16
3	Баян-Өлгий	20.98	39.76
4	Булган	47.33	72.49
5	Говь-Алтай	68.19	58.22
6	Говьсүмбэр	30.28	80.49
7	Дархан-Уул	40.88	83.52
8	Дорнод	50.92	50.80
9	Дорноговь	56.99	50.29
10	Дундговь	17.35	51.52
11	Завхан	79.07	39.70
12	Орхон	122.64	42.79
13	Өвөрхангай	32.79	20.91
14	Өмнөговь	61.7	87.98
15	Сүхбаатар	26.8	32.85
16	Сэлэнгэ	29.38	13.11
17	Төв	87.58	37.15
18	Увс	44.61	48.15
19	Ховд	93.31	20.88

20	Хөвсгөл	52.26	37.82
21	Хэнтий	48.85	45.40
22	Улаанбаатар	45.6	95.40
Нийт		50.42	50.72

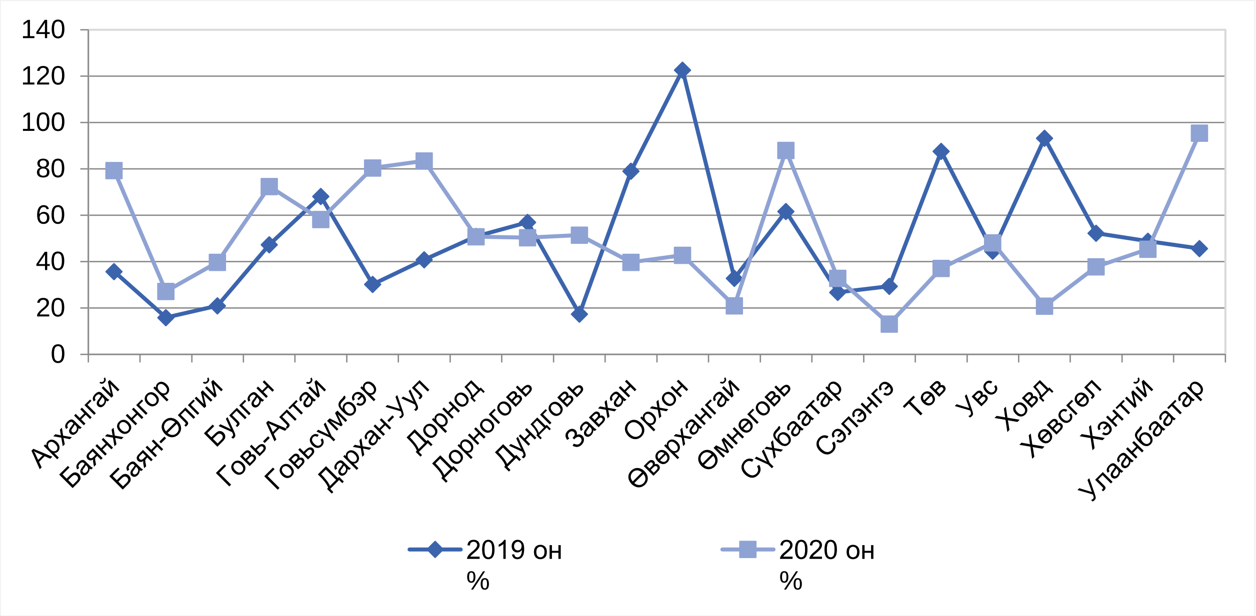

Зураг 1.10.1.2: 2019, 2020 онуудын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хувийг /байршлаар/ харьцуулсан байдал

Хөдөө аж ахуйн газрын төлөвлөгөөний хэрэгжилт

Улсын хэмжээнд сумдын газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөний хөдөө аж ахуйн ангиллын газарт нийт **10198** байршил бүхий **5014275.79** га газрыг төлөвлөснөөс **6030** байршилд **4645268.68** га газрыг эзэмшүүлэх болон өмчлүүлэх, хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн байна /Хүснэгт 1.10.1.3/.

Хүснэгт 1.10.1.3: Хөдөө аж ахуйн ангиллын газар дахь 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн байдал

№	Аймаг, нийслэл	Төлөвлөсөн		Хэрэгжсэн		Хэрэгжилтийн хувь % байршлаар
		Газрын хэмжээ	Газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан байршлын тоо	Газрын хэмжээ	Газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжсэн байршлын тоо	
1	065: Архангай	738.22	89	610.07	78	87.64
2	064: Баянхонгор	3094428.57	988	3064102	439	44.43
3	083: Баян-Өлгий	122.27	124	5.95	61	49.19
4	063: Булган	323489.27	747	314896.7	554	74.16
5	082: Говь-Алтай	35042.88	208	35040.2	174	83.65
6	042: Говьсүмбэр	1.12	18	1.12	18	100.00

7	045: Дархан-Уул	193.38	77	187.09	71	92.21
8	021: Дорнод	184216.14	1764	87145.22	1223	69.33
9	044: Дорноговь	154.7	291	127	269	92.44
10	048: Дундговь	150.03	326	67.87	145	44.48
11	081: Завхан	484478.07	641	482211.2	437	68.17
13	062: Өвөрхангай	282518.09	885	156363.5	792	89.49
14	046: Өмнөговь	102.27	233	54.85	163	69.96
15	022: Сүхбаатар	10501.88	137	10489.31	70	51.09
16	043: Сэлэнгэ	989.01	367	646.86	280	76.29
17	041: Төв	2886.25	239	763	25	10.46
18	085: Увс	475988.49	541	472682.5	309	57.12
19	084: Ховд	1381.19	842	794.09	52	6.18
20	067: Хөвсгөл	13216.39	951	162.71	235	24.71
21	023: Хэнтий	103677.57	730	18917.47	635	86.99
	Нийт	**5014275.79**	**10198**	**4645269**	**6030**	**63.90**

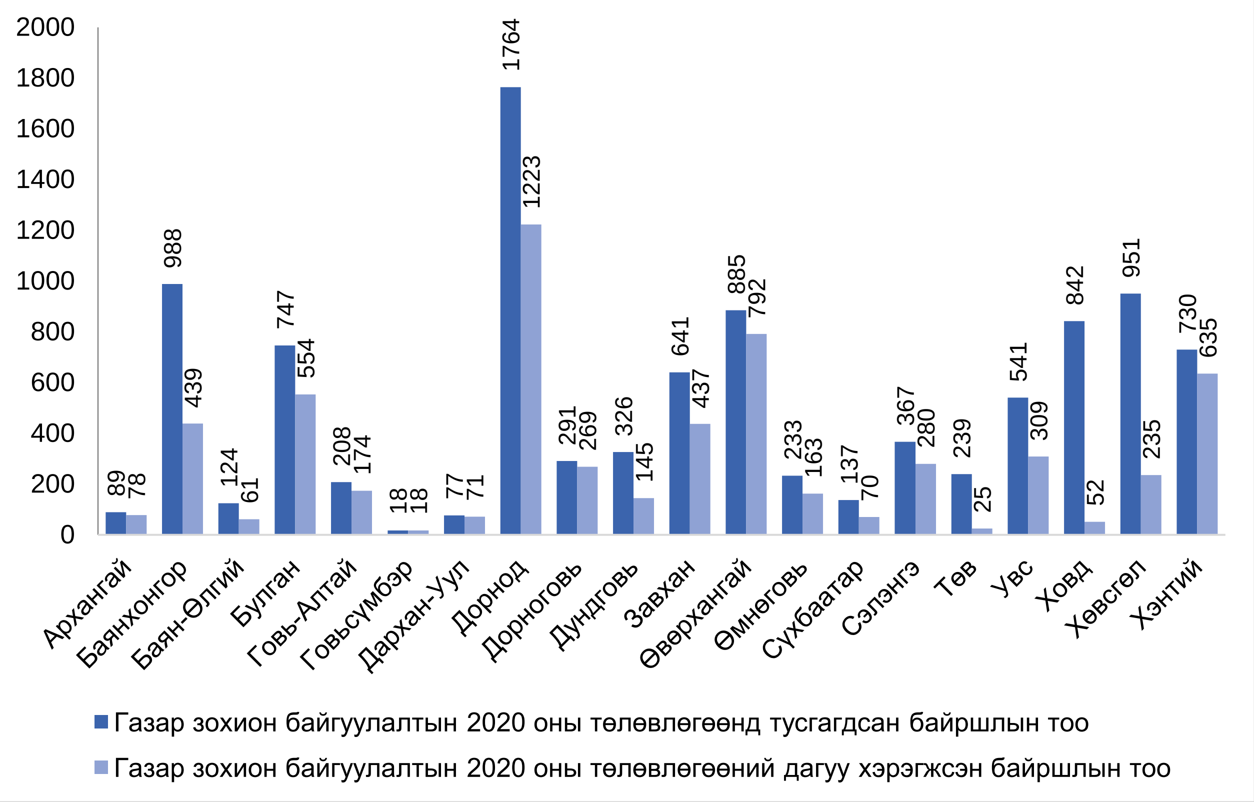

Зураг 1.10.1.3: Хөдөө аж ахуйн ангиллын газар дахь 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн байдал /байршлаар/

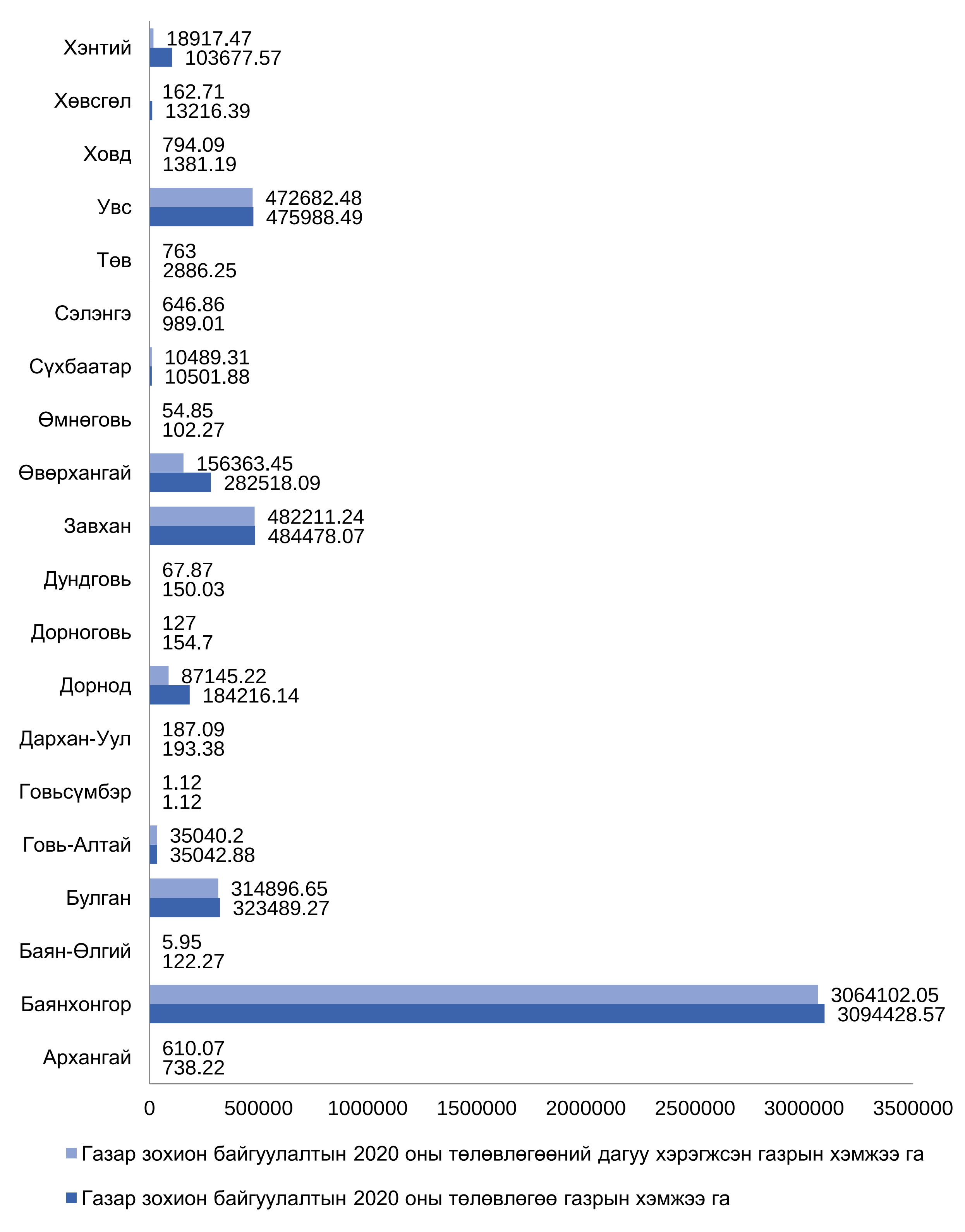

Зураг 1.10.1.4: Хөдөө аж ахуйн ангиллын газар дахь 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн байдал /га-гаар/

2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хөдөө, аж ахуйн ангиллын газарт дараах аймгууд хангалттай сайн хэрэгжүүлж ажилласан байна. Үүнд:

Говьсүмбэр аймаг 100 хувь, Дорноговь аймаг 92.4 хувь, Дархан-Уул аймаг 92.21 хувь, Өвөрхангай аймаг 89.49 хувь, Архангай аймаг 87.64 хувь, Хэнтий аймаг

86.99 хувь, Говь-Алтай аймаг 83.65 хувь, Сэлэнгэ аймаг 76.29 хувь, Булган аймаг 74.16, Өмнөговь аймаг 69.96 хувь, Дорнод аймаг 69.33 хувь, Завхан аймаг 68.17, Увс аймаг 57.2 хувь, Сүхбаатар аймаг 51.09 хувьтай тус тус хангалттай хэрэгжүүлж ажилласан байна.

Харин Баян-Өлгий аймаг 49.19 хувь, Дундговь аймаг 44.48 хувь, Баянхонгор аймаг 44.43 хувь, Хөвсгөл аймаг 24.71 хувь, Төв аймаг 10.46 хувь, Ховд аймаг 6.18 хувьтай тус тус хэрэгжсэн байна.

Дундговь аймгийн хэмжээнд ХАА-ын газрын зориулалтаар нийт 1381.19 га газрыг төлөвлөсөн ба жилийн эцсийн байдлаар 794.09 га газрыг эзэмшүүлж, ашиглуулж, хамгаалах арга хэмжээ авсан байна. Үүнээс элсний нүүлтээс хамгаалах бэлчээр 250.9 га газрыг төлөвлөсөн боловч жилийн эцсийн байдлаар хэрэгжээгүй байна. Төв аймаг төмс, хүнсний ногоо тариалах 470.28 га газрыг төлөвлөсөн бөгөөд 4.96 га газар нь хэрэгжсэн байна. Иймээс Газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө боловсруулахдаа эхнээсээ үнэн бодит, үндэслэлтэй боловсруулж байх шаардлагатай байна.

Улсын хэмжээнд нийт хөдөө аж ахуйн ангиллын газрын хэрэгжилт **63.90 хувьтай** хэрэгжсэн байна /Хүснэгт 1.10.1.4/.

Хүснэгт1.10.1.4: 2019, 2020 онуудын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний ХАА-н ангиллын газрын хэрэгжилтийн хувийг харьцуулсан байдал

Д/д	Аймаг, нийслэл	2019 он	2020 он
1	Архангай	62.70	87.64
2	Баянхонгор	40.46	44.43
3	Баян-Өлгий	62.70	49.19
4	Булган	72.94	74.16
5	Говь-Алтай	60.99	83.65
6	Говьсүмбэр	0.00	100.00
7	Дархан-Уул	90.91	92.21
8	Дорнод	94.31	69.33
9	Дорноговь	94.31	92.44
10	Дундговь	78.53	44.48
11	Завхан	60.68	68.17
12	Өвөрхангай	58.33	89.49
13	Өмнөговь	64.02	69.96
14	Сүхбаатар	85.82	51.09
15	Сэлэнгэ	0.00	76.29
16	Төв	32.74	10.46
17	Увс	56.36	57.12
18	Ховд	65.47	6.18
19	Хөвсгөл	68.42	24.71
20	Хэнтий	66.36	86.99
	Нийт	**60.80**	**63.90**

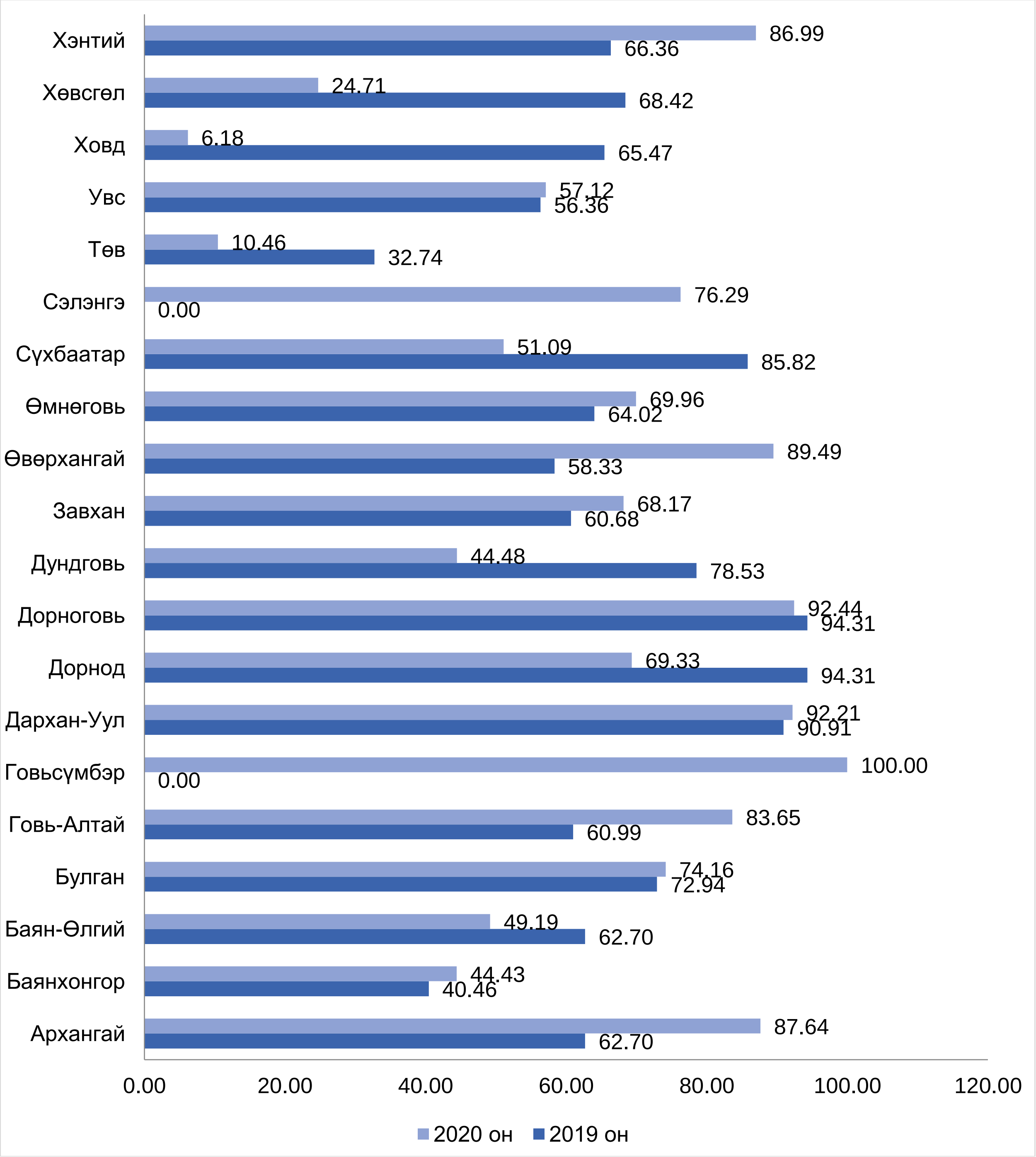

Зураг 1.10.1.5: 2019, 2020 онуудын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний ХАА-н ангиллын газрын хэрэгжилтийн хувийг харьцуулсан байдал

Тусгай хэрэгцээний газар, ойн сан, усны сан бүхий газрын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилт

Улсын хэмжээнд сумдын газар зохион байгуулалтын 2019 оны төлөвлөгөөний тусгай хэрэгцээний газар, ойн сан, усны сан бүхий газарт нийт **334** байршил бүхий **289436.38** га газрыг төлөвлөснөөс **202** байршилд **267590.13** га газрыг эзэмшүүлэх, ашиглуулах, өмчлүүлэх, хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн байна.

2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний тусгай хэрэгцээний газар, ойн сан, усны сан бүхий ангиллын газарт дараах аймгууд хангалттай сайн хэрэгжүүлж ажилласан байна. Үүнд:

Говь-Алтай аймаг 100 хувь, Дархан-Уул аймаг 100 хувь, Сүхбаатар аймаг 90.00 хувь, Увс аймаг 85.33 хувь, Өмнөговь аймаг 80.49 хувь, Сэлэнгэ аймаг 81.48 хувь, Архангай аймаг 74.07 хувь, Улаанбаатар 75 хувь, Хөвсгөл аймаг 60.71 хувь, Дорноговь аймаг 57.14 хувь, Булган аймаг 53.84 хувьтай тус тус хангалттай хэрэгжүүлж ажилласан байна.

Харин Баянхонгор аймаг 50 хувь, Завхан аймаг 47.5 хувь, Хэнтий аймаг 37.5 хувь, Дорнод аймаг 30 хувь, Өвөрхангай аймаг 28.57 хувь, Төв аймаг 9 хувь, Сэлэнгэ аймаг 9 хувь, Баян-Өлгий аймаг 7.6 хувьтай тус тус хэрэгжүүлсэн байна.

Нийт улсын хэмжээнд төлөвлөгөө **60.48** хувьтай хэрэгжсэн байна /Хүснэгт 1.10.1.5/

Хүснэгт 1.10.1.5: Тусгай хэрэгцээний газар, ойн сан, усны сан бүхий газрын 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн байдал

№	Аймаг, нийслэл	Төлөвлөсөн		Хэрэгжсэн		Хэрэгжилтийн хувь % байршлаар
		Газрын хэмжээ	Газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан байршлын тоо	Газрын хэмжээ	Газар зохион байгуулалтын 2020оны төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжсэн байршлын тоо	
1	065: Архангай	116.38	27	105.37	20	74.07
2	064: Баянхонгор	84.99	6	75.3	3	50.00
3	083: Баян-Өлгий	14.82	13	0.1	1	7.69
4	063: Булган	8.98	13	6.4	7	53.85
5	082: Говь-Алтай	22.2	4	22.2	4	100.00
7	045: Дархан-Уул	1	2	1	2	100.00
8	021: Дорнод	5001.13	10	1.13	3	30.00
9	044: Дорноговь	1125.49	7	10.3	4	57.14
10	048: Дундговь	30.01	1	0	0	0.00
11	081: Завхан	43.86	40	25.72	19	47.50
12	061: Орхон	0	0	0	0	0.00
13	062: Өвөрхангай	7	7	1.5	2	28.57
14	046: Өмнөговь	179.5	41	65.8	33	80.49
15	022: Сүхбаатар	228541.1	10	228539.1	9	90.00
16	043: Сэлэнгэ	13.9	11	2	1	9.09
17	041: Төв	51	11	5	1	9.09
18	085: Увс	53996.15	75	38564.64	64	85.33
20	067: Хөвсгөл	64.52	28	50.61	17	60.71
21	023: Хэнтий	113.48	24	99.83	9	37.50
22	011: Улаанбаатар	20.87	4	14.13	3	75.00
23	Нийт	289436.38	334	267590.1	202	60.48

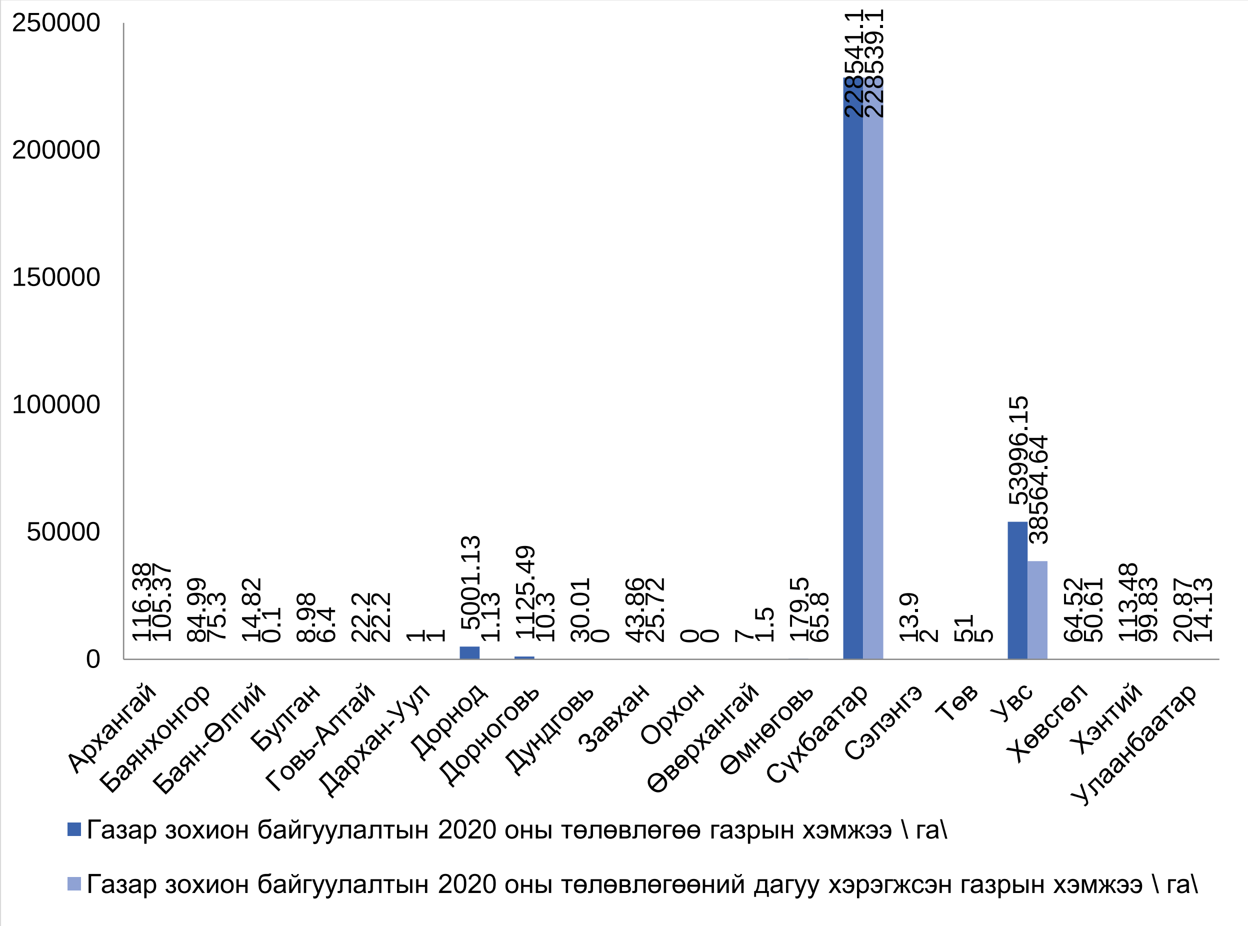

Зураг 1.10.1.6: Тусгай хэрэгцээний газар, ойн сан, усны сан бүхий газрын 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн байдал /га-гаар/

Зураг 1.10.1.7: Тусгай хэрэгцээний газар, ойн сан, усны сан бүхий газрын 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн байдал /байршлаар/

Зам, шугам сүлжээний зориулалтаар ашиглуулах газрын 2019 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилт

2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд нийт 118 байршилд 4069.53 га газар төлөвлөснөөс жилийн эцсийн байдлаар 114 байршилд 3932.95 га газрыг ашиглуулсан ба улсын хэмжээнд 60.64 хувьтай биелсэн байна /Хүснэгт 1.10.1.6/

Хүснэгт 1.10.1.6: Зам, шугам сүлжээний газрын 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн байдал

№	Аймаг, нийслэл	Төлөвлөсөн		Хэрэгжсэн		Хэрэгжилтийн хувь, байршлаар
		Газрын хэмжээ	Газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан байршлын тоо	Газрын хэмжээ	Газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжсэн байршлын тоо	
1	065: Архангай	0.08	3	0.03	1	33.33
2	064: Баянхонгор	35.28	3	0.01	1	33.33
4	063: Булган	0.08	4	0.08	4	100.00
6	042: Говьсүмбэр	249.99	4	249.99	4	100.00
7	045: Дархан-Уул	0.03	2	0	0	0.00
8	021: Дорнод	491.52	1	491.52	1	100.00
9	044: Дорноговь	627.98	45	597.12	23	51.11
10	048: Дундговь	0.07	1	0	0	0.00
11	081: Завхан	11.97	7	11.97	7	100.00
13	062: Өвөрхангай	0.01	2	0	1	50.00
14	046: Өмнөговь	2615.04	91	2545.01	50	54.95
15	022: Сүхбаатар	0.06	4	0.06	4	100.00
16	043: Сэлэнгэ	25.67	5	25.46	4	80.00
17	041: Төв	0.81	1	0.81	1	100.00
18	085: Увс	0	5	0	5	100.00
20	067: Хөвсгөл	0.32	2	0.32	2	100.00
21	023: Хэнтий	0.15	3	0.1	1	33.33
22	011: Улаанбаатар	10.47	5	10.47	5	100.00
23	**Нийт**	**4069.53**	**188**	**3932.95**	**114**	**60.64**

Зураг 1.10.1.8: Зам, шугам сүлжээний газрын 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн байдал /байршлаар/

2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний улсын хэмжээний хэрэгжилт

Улсын хэмжээнд сумдын газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөний газрын нэгдмэл сангийн бүх ангиллын газарт нийт **41294** байршил бүхий **5392530.12** га газрыг төлөвлөснөөс **27259** байршилд **4940318.39** га газрыг эзэмшүүлэх болон өмчлүүлэх, хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн байна /Хүснэгт 1.10.1.7/

Мөн 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг дараах аймгууд хангалттай сайн хэрэгжүүлж ажилласан байна. Үүнд:

Улаанбаатар хот 95.39 хувь, Говьсүмбэр аймаг 87.30 хувь, Дархан -Уул аймаг 85.6 хувь, Өмнөговь аймаг 81.74 хувь, Архангай аймаг 79.90 хувь, Булган аймаг 73.02 хувь, Говь-Алтай аймаг 67.77 хувь, Өвөрхангай аймаг 66.49 хувь, Хэнтий аймаг 66.29 хувь, Дорноговь аймаг 65.93 хувь, Дорнод аймаг 57.37 хувь, Увс аймаг 54.50 хувь, Завхан аймаг 52.01 хувьтай тус тус хангалттай хэрэгжүүлсэн байна.

Харин Дундговь аймаг 47.68 хувь, Орхон аймаг 42.79 хувь, Баян-Өлгий аймаг 40.54 хувь, Сүхбаатар аймаг 39.55 хувь, Баянхонгор аймаг 38.77 хувь, Хөвсгөл аймаг 33.63 хувь, Төв аймаг 33.53 хувь, Сэлэнгэ аймаг 22.15 хувь, Ховд аймаг 10.96 хувьтай тус тус хэрэгжсэн байна.

Нийт улсын хэмжээнд 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилт **66.01 хувьтай** хэрэгжсэн байна.

Хүснэгт 1.10.1.7: 2020 оны Газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилт

2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө, түүний хэрэгжилт /Нийт/						Хэрэгжилтийн хувь % байршлаар
№	Аймаг, нийслэл	Төлөвлөсөн		Хэрэгжсэн		
		Газрын хэмжээ /га/	Байршлын тоо	Газрын хэмжээ /га/	Байршлын тоо	
1	065: Архангай	931.41	1045	755.82	834	79.81
2	064: Баянхонгор	3099505	1483	3066839	575	38.77
3	083: Баян-Өлгий	283.83	962	44	390	40.54
4	063: Булган	325629.7	2098	316955.58	1532	73.02
5	082: Говь-Алтай	35242.92	571	35105.26	387	67.78
6	042: Говьсүмбэр	288.9	63	263.13	55	87.30
7	045: Дархан-Уул	348	257	235.78	220	85.60
8	044: Дорноговь	212329.7	2149	88291.82	1417	65.94
9	021: Дорнод	35246.9	1743	11309.21	1000	57.37
10	048: Дундговь	10454.01	625	1001.34	298	47.68
11	081: Завхан	484783.6	1542	482417.2	802	52.01
12	061: Орхон	75.15	215	25.7	92	42.79
13	062: Өвөрхангай	282841.3	1334	156453.4	887	66.49
14	046: Өмнөговь	3973.64	1205	2928.17	985	81.74
15	022: Сүхбаатар	239114.8	498	239071.76	197	39.56
16	043: Сэлэнгэ	1973.93	2595	1396.87	575	22.16
17	041: Төв	4457.06	1831	1142.39	614	33.53
18	085: Увс	532063	1242	513283.86	677	54.51

19	084: Ховд	2041.1	1249	835.01	137	10.97
20	067: Хөвсгөл	13496.48	2795	295.02	940	33.63
21	023: Хэнтий	106132.7	1442	20431.47	956	66.30
22	011: Улаанбаатар	1317.34	14350	1236.59	13689	95.39
	Нийт	**5392530**	**41294**	**4940318.4**	**27259**	**66.01**

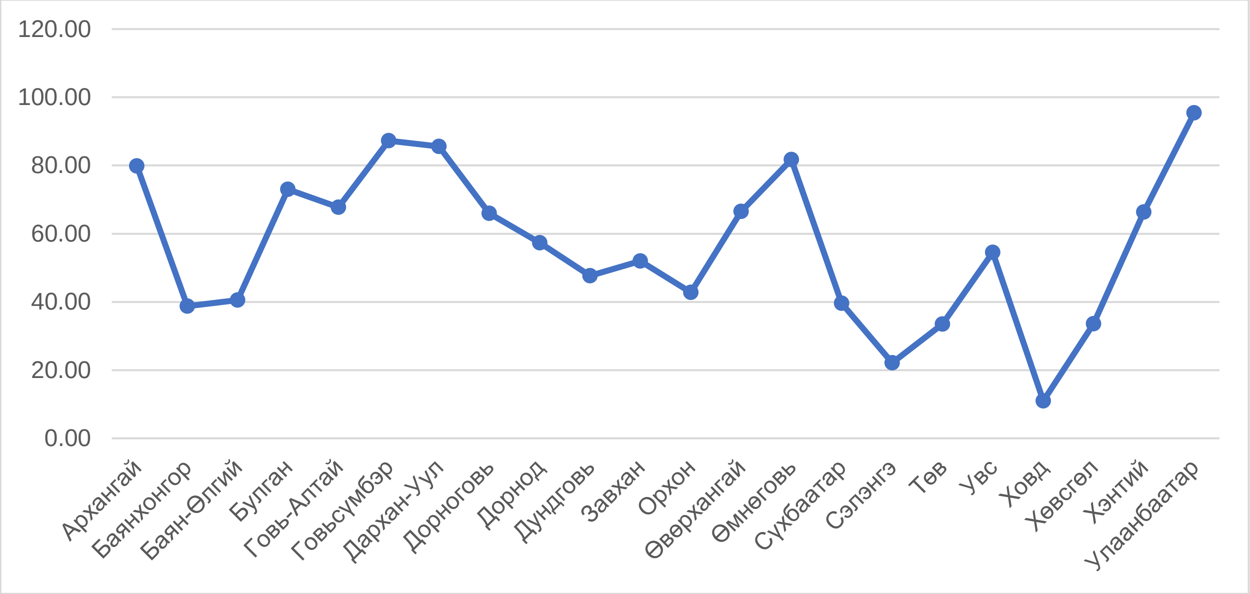

Зураг 1.10.1.9: 2020 оны төлөвлөгөөний хэрэгжилт /байршлаар/

Аймгийн хэмжээнд арга хэмжээний төрлөөр нэгтгэж үзэхэд Дорноговь аймгийн хэмжээнд нийт 71, Сэлэнгэ аймгийн хэмжээнд нийт 60 арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлсэн нь хамгийн **их**, харин Говьсүмбэр аймгийн хэмжээнд нийт 8 арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлсэн байгаа нь хамгийн **бага**, аймгуудын **дундажийг** авч үзвэл 40-50 арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлсэн байна. Үүнээс харахад олон арга хэмжээ төлөвлөн хэрэгжүүлж байгаа аймгууд нь тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг газрын нэгдмэл сангийн ангиллын газрыг бүрэн хамруулсан, мөн газар хамгаалах, нөхөн сэргээх болон газар зохион байгуулалтын бусад арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлсэн байгаа нь сайшаалтай байна.

Говьсүмбэр, Орхон, Сүхбаатар, Сэлэнгэ аймгууд нь газар хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлээгүй байна. Иймээс цаашид газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд зөвхөн эзэмших, ашиглах, өмчлөхөөс бусад зориулалтаар төлөвлөгөөг иж бүрэн хийж байх шаардлагатай байна.

Улсын хэмжээнд нийт газрын нэгдмэл сангийн ангиллын газрын 2020 оны газар зохион байгуулалтын тодотголын төлөвлөгөөний хэрэгжилт

2020 төлөвлөгөөнд нийт 10 аймаг (Говьсүмбэр, Сэлэнгэ, Дорноговь, Дархан-Уул, Өмнөговь, Булган, Говь-Алтай, Хэнтий, Увс, Баянхонгор) тодотгол хийсэн бөгөөд нийт **637** байршил бүхий **2235.02** га газрыг төлөвлөснөөс **505** байршилд **1294.01** га газрыг эзэмшүүлж хэрэгжүүлсэн байна. Аймгууд нь 40 арга хэмжээний төрлөөр төлөвлөн хэрэгжүүлсэн байна.

Хүснэгт 1.10.1.8: 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний тодотголын хэрэгжилт

2020 оны газар зохион байгуулалтын тодотголын төлөвлөгөө, хэрэгжилт /Нийт/						
№	Аймаг, нийслэл	Төлөвлөсөн		Хэрэгжсэн		Хэрэгжилтийн хувь % байршлаар
		Байршлын тоо	Газрын хэмжээ /га/	Байршлын тоо	Газрын хэмжээ /га/	
1	Баянхонгор	1	0.08	1	0.08	100.00
2	Булган	250	49.57	227	40.16	90.80
3	Говь-Алтай	127	76.26	120	61.94	94.49
4	Говьсүмбэр	7	6.6	4	0.28	57.14
5	Дархан-Уул	40	87.76	38	87.62	95.00
6	Дорноговь	63	6.05	33	4.02	52.38
7	Өмнөговь	63	4.58	63	4.58	100.00
8	Сэлэнгэ	9	121.1	6	3.22	66.67
9	Увс	76	1828.57	12	1037.66	15.79
10	Хэнтий	1	54.45	1	54.45	100.00
	Нийт	**637**	**2235.02**	**505**	**1294.01**	**79.28**

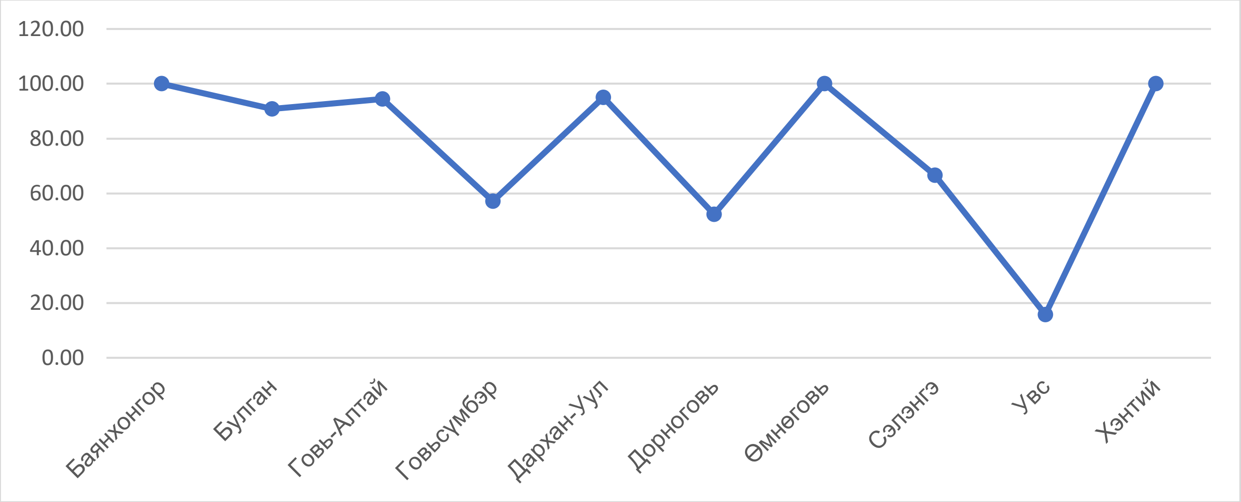

Зураг.1.10.1.10: 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний тодотголын хэрэгжилт /байршлаар/

2020 оны Газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний тодотголын хэрэгжилтийг / Газрын нэгдмэл сангийн ангиллаар авч үзвэл/:

Хөдөө аж ахуйн ангиллын газарт нийт **218** байршил бүхий **1959.56** га газрыг төлөвлөснөөс **170** байршилд **1168.54** га газрыг эзэмшүүлэх болон өмчлүүлэх, хамгаалах арга хэмжээг тодотгон хэрэгжүүлсэн байна. Аймгууд ихэнхдээ өвөлжөө, хаваржааны доорх газрыг эзэмшүүлэхээр нийт **129** байршилд **61.66** га төлөвлөсөнөөс Говьалтай аймаг 107 байршилд, Булган аймаг **17** байршилд, Говьсүмбэр аймаг **5** байршилд тус тус төлөвлөжээ.

Харин Хөдөө аж ахуйн үйлдэрлэлийн цогцолбор байгуулахаар Дархан уул, Булган, Увс аймгууд нийт **18** байршил бүхий **40.66** га газрыг төлөвлөснөөс **16** байршилд **37.66** га газрыг эзэмшүүлсэн байна.

Хот, тосгон бусад суурины ангиллын газарт нийт **394** байршил бүхий **202.51** га газрыг төлөвлөснөөс жилийн эцсийн байдлаар нийт **328** байршилд **69.53** га газрыг эзэмшүүлж тодотгон хэрэгжүүлсэн байна. Аймгууд зонхилон төлөвлөсөн арга хэмжээг тодорхойлбол Худалдаа, үйлчилгээний зориулалтаар олгох газар Дархан-Уул, Булган, Увс аймгууд **6** байршил бүхий **2.44** га газрыг төлөвлөснөөс **4** байршилд **2.27** га газрыг эзэмшүүлсэн байна.

Харин Төсөвт байгууллагын зайлшгүй хэрэгцээнд олгох газар Сэлэнгэ, Дорноговь, Булган, Баянхонгор, Говь-Алтай, Увс аймгууд нийт **16** байршил бүхий **19.44** га газрыг төлөвлөснөөс **14** байршилд **17.94** га газрыг эзэмшүүлсэн байна.

Тусгай хэрэгцээний газар, зам шугам сүлжээ, ойн сан бүхий газарт **25** байршил бүхий **72.95** га газрыг төлөвлөснөөс жилийн эцсийн байдлаар нийт **7** байршилд **55.94** га газрыг эзэмшүүлэх хэмжээг Хэнтий, Дархан-Уул, Булган, Говь-Алтай, Увс аймгууд тодотгол хийж хэрэгжүүлсэн байна.

Газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тодотгол хийсэн арга хэмжээний төрлөөр нь /байршилыг/ авч үзвэл: Газар зохион байгуулалтын бусад арга хэмжээ **12.5** хувь, дуудлага худалдаа **1.78** хувь, өргөдлийн дагуу олгох **79.76** хувь, төсөл сонгон шалгаруулалт **5.9** хувиар тус тус хэрэгжсэн байна.

Улсын болон орон нутгийн төсөвт хөрөнгөд тусгагдсан зайлшгүй хэрэгжүүлэх арга хэмжээнээс бусад тохиолдолд төлөвлөгөөнд тодотгол хийхгүй байхыг анхаарах шаардлагатай байна.

1.10.2. Улсын хэмжээний 2021 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө

Улсын хэмжээнд сум, дүүргийн газар зохион байгуулалтын тухайн жилийн 2021 оны төлөвлөгөөнд нийт **5800406.92** га газрыг төлөвлөсөн байна. Үүнээс хөдөө аж ахуйн ангиллын газарт нийт **5293474.8** га газрыг болон хот, тосгон бусад суурины газарт **66500.47** га газрыг, Зам шугам, сүлжээний газарт **1999.3** га газрыг, Бусад ангиллын газарт **438432.35** га газрыг өмчлүүлэх, эзэмшүүлэх, ашиглуулах, хамгаалахаар тус тус төлөвлөжээ /Хүснэгт 1.10.2.1/.

Хүснэгт 1.10.2.1: Сумдын газар зохион байгуулалтын 2021 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээ газрын хэмжээгээр

№	Аймаг, нийслэлийн нэр	Нийт	Үүнээс			
			Хөдөө аж ахуйн газрын ашиглалт, хамгаалалтын 2021 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан газрын хэмжээ /га-аар/	Хот, тосгон бусад суурины газрын ашиглалт, хамгаалалтын 2021 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан газрын хэмжээ /га-аар/	Зам шугам, сүлжээний газрын ашиглалт, хамгаалалтын	Бусад ангиллын газрын 2021 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан газрын хэмжээ /га-аар/

1	Архангай	1843.13	1341.47	485.27		16.39
2	Баян-Өлгий	728.14	174.54	507.06	7.65	38.89
3	Баянхонгор	3364808.44	3303094.64	4282.32	62.52	57368.96
4	Булган	45635.56	44528.22	526.23	498.37	82.74
5	Говь-Алтай	16443.97	16175.71	268.03	0.23	
6	Говь-Сүмбэр	277.9	16.75	261.15		
7	Дархан-Уул	233.57	45.56	107.79	45.01	35.21
8	Дорноговь	1977.03	160.83	1668.52	147.68	
9	Дорнод	241305.19	207145.56	33839.04	263.54	57.05
10	Дундговь	10648.84	225.96	10270.13	90.18	62.57
11	Завхан	416131.53	415945.98	114.73	11.23	59.59
12	Орхон	72.87	4.12	67.68		1.07
13	Өвөрхангай	158684.43	158151.84	417.6	68.92	46.07
14	Өмнөговь	1545.12	82.98	1058.33	315.56	88.25
15	Сүхбаатар	767968.69	424568.51	186.21	79.72	343134.25
16	Сэлэнгэ	16453.97	14570.29	1802.24	61.26	20.18
17	Төв	152227.86	149295.27	2465.28	131.07	336.24
18	Увс	453598.65	447427.35	3275.95	50.33	2845.02
19	Ховд	46764.34	46459.19	270.66		34.49
20	Хөвсгөл	28373.02	28187.28	153.92	22.45	9.37
21	Хэнтий	74323.96	36174.34	3885.05	124.94	34139.63
22	Улаанбаатар	1527.74	33.68	1413.99	18.64	61.43
	Нийт дүн	**5800406.92**	**5293474.8**	**66500.47**	**1999.3**	**438432.35**

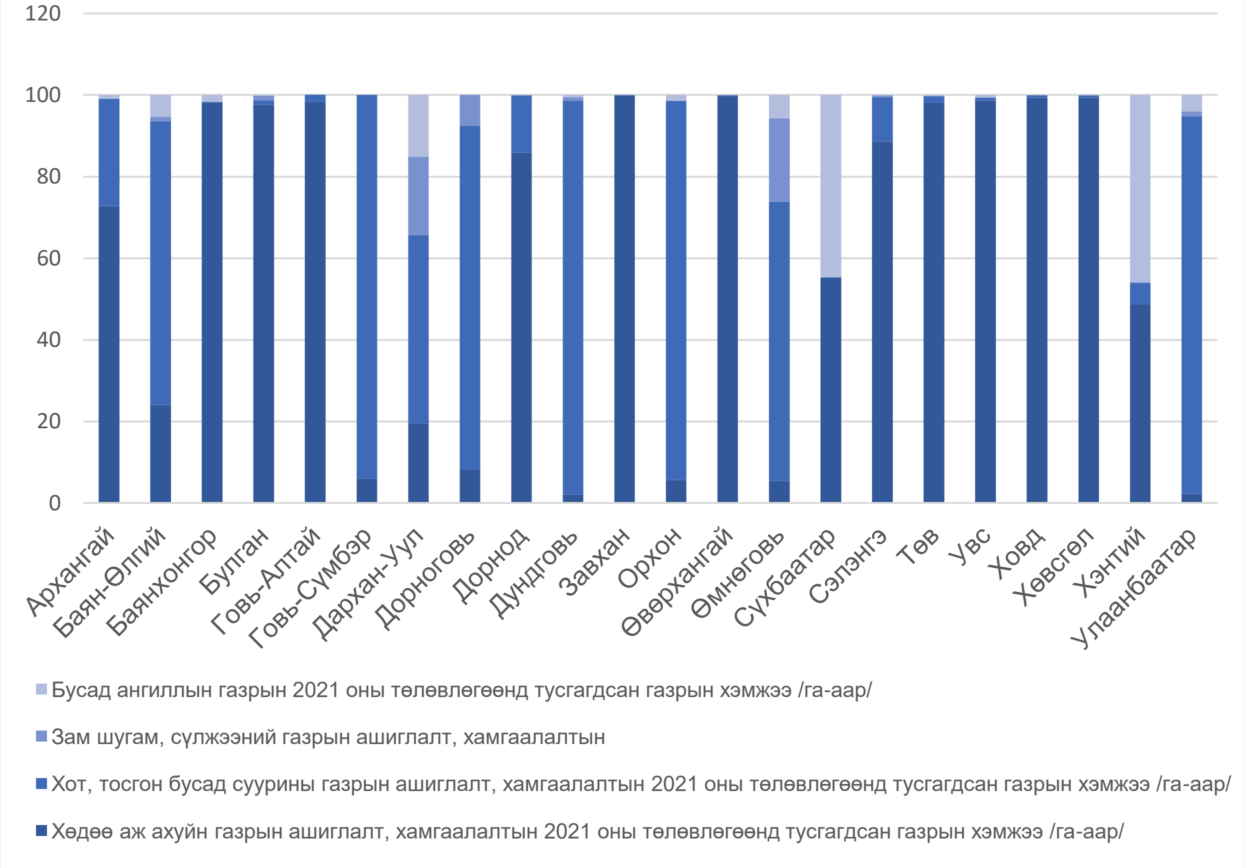

Зураг 1.10.2.1: Газар зохион байгуулалтын 2021 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан газрын хэмжээ /хувиар/

Улсын хэмжээнд сум, дүүргийн газар зохион байгуулалтын тухайн жилийн төлөвлөгөөнд нийт **67052** байршилд төлөвлөсөн байна. Үүнээс хөдөө аж ахуйн ангиллын газарт нийт **11782** байршилд, Хот, тосгон бусад суурины газарт **54637** байршилд, Зам шугам, сүлжээний газарт **231** байршилд, Бусад ангиллын газарт **402** байршилд тус тус төлөвлөжээ /Хүснэгт 1.10.2.2/.

Хүснэгт 1.10.2.2: Сумдын газар зохион байгуулалтын 2021 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээ /байршлаар/

№	Аймаг, нийслэлийн нэр	Нийт	Үүнээс			
			Хөдөө аж ахуйн газрын ашиглалт, хамгаалалтын 2021 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан байршлын тоо	Хот, тосгон бусад суурины газрын ашиглалт, хамгаалалтын 2021 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан байршлын тоо	Зам шугам, сүлжээний газрын ашиглалт, хамгаалалтын 2021 оны төлөвлөгөөнд байршлын тоо	Бусад ангиллын газрын 2021 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан байршлын тоо
1	065: Архангай	835	54	766		15
2	083: Баян-Өлгий	5643	674	4942	8	19
3	064: Баянхонгор	1771	782	969	6	14
4	063: Булган	2140	385	1726	11	18
5	082: Говь-Алтай	1250	486	759	5	
6	042: Говьсүмбэр	56	19	37		
7	045: Дархан-Уул	390	25	358	5	2
8	044: Дорноговь	1447	119	1321	7	
9	021: Дорнод	2510	1318	1149	14	29
10	048: Дундговь	2348	278	2060	4	6
11	081: Завхан	1484	653	798	9	23
12	061: Орхон	782	9	772		1
13	062: Өвөрхангай	3991	441	3494	12	44
14	046: Өмнөговь	5182	198	4883	70	31
15	022: Сүхбаатар	2045	247	1787	3	8
16	043: Сэлэнгэ	5172	517	4742	27	9
17	041: Төв	7735	2576	5382	6	26
18	085: Увс	1408	591	720	22	75
19	084: Ховд	1137	365	760		12
20	067: Хөвсгөл	2716	1396	1304	5	11
21	023: Хэнтий	2916	689	2169	13	45
22	011: Улаанбаатар	14094	53	14019	6	16
	Бүгд	**67052**	**11782**	**54637**	**231**	**402**

2021 оны нийслэл, сум, дүүргийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг арга хэмжээний төрлөөр ангилах нь:

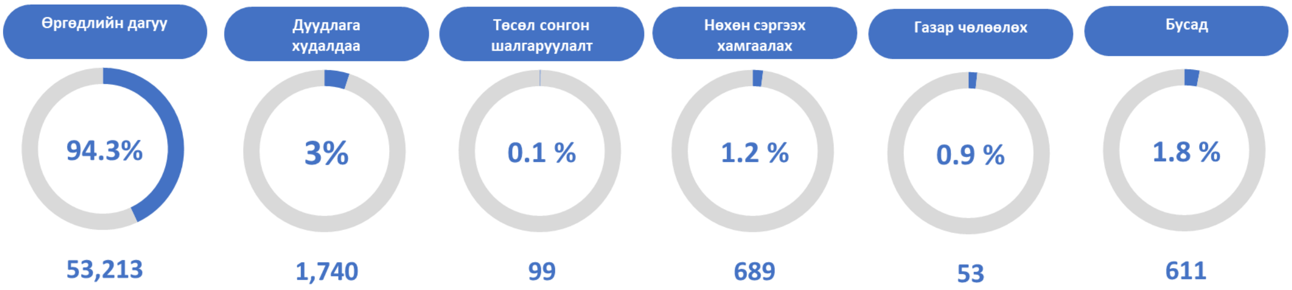

Зураг 1.10.2.2: 2021 оны нийслэл, сум, дүүргийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг арга хэмжээний төрөл

Энэхүү графикаас харахад иргэн, аж ахуйн нэгжид олгохоор төлөвлөсөн газар нь нийт төлөвлөгөөний **94.7** хувийг эзэлж байгаа нь цаашид газар хамгаалах нөхөн сэргээх, ойжуулах, ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэх, бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээг төлөвлөгөөнд тусгах шаардлагатай байна.

1.11. СУУЦ ӨМЧЛӨГЧДИЙН ХОЛБООНД АШИГЛУУЛЖ БУЙ ГАЗРЫН ТАЙЛАН

2020 оны жилийн эцсийн байдлаар Улсын хэмжээнд нийт 1153 Сууц өмчлөгчдийн холбоо үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас нийслэлд 1062, орон нутагт 114 бүртгэгдсэн байна. 2009 оноос хойшхи СӨХ-ны бүртгэгдсэн байдлыг дараах зурагт харуулав /Зураг 1.11.1/.

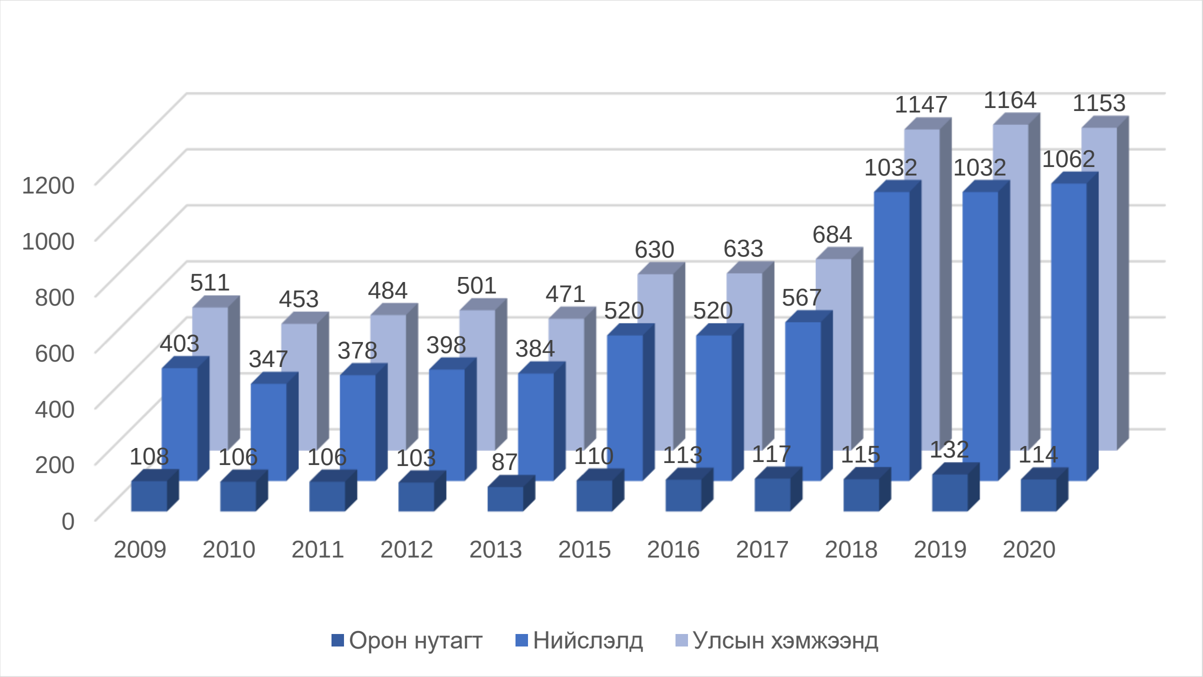

Зураг 1.11.1. СӨХ-ны тоо

Хүснэгт 1.11.1. СӨХ-ны орчны газрын баталгаажилтын явц /Улсын хэмжээнд/

Д/Д	Аймаг	Нийт СӨХ-ны тоо	Тооллогонд хамрагдсан СӨХ-ны тоо	Газар ашиглахаар хүсэлт гаргасан СӨХ-ны тоо	Аймаг, нийслэлийн Засаг даргын захирамжаар баталгаажсан	Үүнээс					
						Захирамжаар баталгаажигдсан СӨХ-оос газар ашиглах эрхийн гэрээ байгуулсан	Нийт СӨХ-ны ашиглаж байгаа талбайн хэмжээ /м2/	Маргаантай болон судалж байгаа	Захирамж гарахаар хүлээгдэж байгаа	Ерөнхий төлөвлөгөө хийгдэж байгаа СӨХ-ны тоо	Ерөнхий төлөвлөгөө хийгдсэн СӨХ-ны тоо
1	Архангай	1	1	1	1	1	47900.0	0	0	0	0
2	Баянхонгор										
3	Баян-Өлгий										
4	Булган	1	1		1	1	32197.9				

5	Говь-Алтай	5	5	0	5	5	51000.0	0	0	0	0
6	Говьсүмбэр	4	2		4	4	131335.0				
7	Дархан-Уул	37	36	32	27	16	562401.0	2	5	7	30
8	Дорнод	12	12		8	8	160579.0				
9	Дорноговь	12	7	6	7	7	266671.4		3	10	
10	Дундговь										
11	Завхан										
12	Орхон	25	25	25	25	25	866000.0				
13	Өвөрхангай	4	0	0	0	4	33415.0	0	0	0	0
14	Өмнөговь	2	2	2	2	2	14618.7	0	0	0	0
15	Сүхбаатар	1	1	0	1	1	3500.0	0	0	0	0
16	Сэлэнгэ	8	8	8	8	8	337199.0	0	0	0	0
17	Төв										
18	Увс										
19	Ховд										
20	Хөвсгөл	2		2	2	2	49967.2				
21	Хэнтий										
22	Нийслэл	1062	482	40	1062	794	1394771		15		
	Нийт	**1176**	**582**	**116**	**1153**	**878**	**3951555**	**2**	**23**	**17**	**30**

Тайлант оны байдлаар улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй нийт **1153** СӨХ-ны **878** нь орчны газраа ашиглах эрхээ аймаг, нийслэлийн Засаг даргын захирамжаар баталгаажуулж, **878** СӨХ-ны орчны **3951555 м.кв** газрыг ашиглуулахаар гэрээ байгуулсан байна.

Баянхонгор, Баян-Өлгий, Дундговь, Завхан, Төв, Увс, Ховд, Хэнтий аймгуудад орчны газраа баталгаажуулан ашиглаж буй Сууц өмчлөгчдийн холбоо бүртгэгдээгүй байна.

2. ГАЗРЫН НЭГДМЭЛ САНГИЙН ТАЙЛАН

2.1. ГАЗРЫН НЭГДМЭЛ САНГИЙН ҮНДСЭН АНГИЛАЛ, ГАЗАР АШИГЛАЛТЫН ТӨРӨЛД ГАРСАН ӨӨРЧЛӨЛТ, ШИЛЖИЛТИЙН ҮНДЭСЛЭЛ /МАЯГТ ГТ-1, 5/

2020 оны жилийн эцсийн байдлаар Монгол Улсын газрын нэгдмэл санд хөдөө аж ахуйн газар 114041.8 мянган га буюу 72.9 хувь, хот, тосгон бусад суурины газар 917.6 мянган га буюу 0.6 хувь, зам, шугам сүлжээний газар 474.8 мянган га буюу 0.3 хувь, ойн сан бүхий газар 14255.9 мянган га буюу 9.1 хувь, усны сан бүхий газар 660.9 мянган га буюу 0.4 хувь, улсын тусгай хэрэгцээний газар 26060.7 мянган га буюу 16.7 хувийг тус тус эзэлж байна /Зураг 2.1.1/

Зураг 2.1.1: Газрын нэгдмэл сангийн үндсэн ангиллын тус бүрийн эзлэх хувь

2020 оны газрын нэгдмэл сангийн тайлангийн дүнг 2019 оны дүнтэй харьцуулахад хөдөө аж ахуйн газар 694.9 мянган га, ойн сан бүхий газар 81.1 мянган га, усны сан бүхий газар 24.9 мянган га-гаар тус тус хасагдаж, хот тосгон, бусад суурины газар 10.8 мянган га, улсын тусгай хэрэгцээний газар 790.2 мянган га-гаар тус тус нэмэгдсэн байна. Зам, шугам сүлжээний газрын нийт дүнд өөрчлөлт ороогүй боловч дэд ангилал дотроо нэмэгдэж, хасагдсан дүнтэй байна /Хүснэгт 2.1.1/.

Хүснэгт 2.1.1: Улсын газрын нэгдмэл сангийн ангиллын өөрчлөлтийн товчоо /мян.га/

№	Газрын нэгдмэл сангийн ангилал	2019	2020	Өөрчлөлт /мян га/
I	**Хөдөө аж ахуйн газар**	**114736.7**	**114041.8**	**-694.9**
1	Бэлчээрийн газар	110330.6	109645.6	**-685.0**
2	Хадлангийн талбай	1709.1	1708.4	**-0.7**
3	Тариалангийн газар	1117.2	1127.5	**10.3**
4	Атаршсан газар	216.6	211.5	**-5.1**
5	ХАА-н барилга, байгууламжийн дэвсгэр газар	103.5	87.7	**-15.8**
6	ХАА-н хэрэгцээнд тохиромжгүй газар	1259.7	1261.1	**1.4**
II	**Хот, тосгон бусад суурины газар**	**906.8**	**917.6**	**10.8**
7	Барилга, байгууламжийн дэвсгэр газар	80.1	81.4	**1.3**
8	Нийтийн эдэлбэр газар	322.1	320.8	**-1.3**

9	Үйлдвэрийн газар	46.0	46.5	**0.5**
10	Уурхайн газар	375.8	384.1	**8.3**
11	Гэр хорооллын газар	82.8	84.8	**2.0**
III	**Зам, шугам сүлжээний газар**	**474.8**	**474.8**	**0.0**
12	Авто замын газар	337.8	329.3	**-8.5**
13	Төмөр замын газар	29.8	35.4	**5.6**
14	Агаарын тээврийн газар	9.2	9.6	**0.4**
15	Шугам сүлжээний газар	98.0	100.5	**2.5**
16	Усан тээврийн буудлын газар	0.0	0.0	**0.0**
IV	**Ойн сан бүхий газар**	**14337.0**	**14255.9**	**-81.1**
17	Ой модоор бүрхэгдсэн газар	12187.5	12109.0	**-78.5**
18	Ой модыг нь огтолсон газар	132.9	133.0	**0.1**
19	Мод үржүүлгийн газар	65.0	62.3	**-2.7**
20	Ой тэлэн ургах нөөц газар	719.2	719.2	**0.0**
21	Ойн сангийн бусад газар	1232.4	1232.4	**0.0**
V	**Усны сан бүхий газар**	**685.8**	**660.9**	**-24.9**
22	Гол мөрний эзлэх газар	223.8	221.3	**-2.5**
23	Нуур, цөөрөм, тойрмын эзлэх газар	446.3	423.8	**-22.5**
25	Горхи, булаг, шандны эзлэх газар	13.2	13.2	**0.0**
24	Мөнх цас, мөсөн голын эзлэх газар	2.5	2.6	**0.1**
VI	**Улсын тусгай хэрэгцээний газар**	**25270.5**	**26060.6**	**790.2**
26	Улсын тусгай хамгаалалттай газар	21140.9	21927.0	**786.1**
27	Улсын хилийн зурвас газар	3112.0	3110.3	**-1.7**
28	Улсын батлан хамгаалах зориулалтын газар	124.1	124.1	**0.0**
29	Гадаадын дипломат, консул, төлөөлөгчийн газар	0.0	0.0	**0.0**
30	ШУ, туршилт, цаг уурын ажиглалтын талбай	36.1	36.1	**0.0**
31	Аймаг дундын отрын бэлчээр	691.4	691.4	**0.0**
32	Улсын тэжээлийн сангийн хадлангийн газар	110.9	110.9	**0.0**
33	Газрын тосны гэрээт талбай	24.5	24.5	**0.0**
34	Чөлөөт бүсийн газар	2.1	2.1	**0.0**
35	Үндэсний хэмжээний томоохон бүтээн байгуулалт, дэд бүтцийн төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх газар	28.4	34.2	**5.8**
36	Аюултай хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламж барих газар	0.0	0.0	**0.0**
	НИЙТ ДҮН	**156411.6**	**156411.6**	

2.1.1. Хөдөө аж ахуйн газар

Хөдөө аж ахуйн газар 114041.8 мянган га буюу нийт нутаг дэвсгэрийн 72.9 хувийг эзэлж байна.

Хөдөө аж ахуйн газарт бэлчээрийн газар 109645.6 мянган га буюу 96.1 хувь, хадлангийн газар 1708.4 мянган га буюу 1.5 хувь, тариалангийн газар 1127.5 мянган га буюу 1.0 хувь, атаршсан газар 211.5 мянган га буюу 0.2 хувь, хөдөө аж ахуйн барилга, байгууламжийн дэвсгэр газар 87.7 мянган га буюу 0.1 хувь, хөдөө аж ахуйн хэрэгцээнд тохиромжгүй газар 1261.1 мянган га буюу 1.1 хувийг тус тус эзэлж байна.

Зураг 2.1.1.1: Хөдөө аж ахуйн газрын эзлэх хувь

Хүснэгт 2.1.1.1: Хөдөө аж ахуйн газрын өөрчлөлт /мян.га/

№	Газрын нэгдмэл сангийн ангилал	2019	2020	Өөрчлөлт /мян га/
I	**Хөдөө аж ахуйн газар**	**114736.7**	**114041.8**	**-694.9**
1	Бэлчээрийн газар	110330.6	109645.6	**-685.0**
2	Хадлангийн талбай	1709.1	1708.4	**-0.7**
3	Тариалангийн газар	1117.2	1127.5	**10.3**
4	Атаршсан газар	216.6	211.5	**-5.1**
5	ХАА-н барилга, байгууламжийн дэвсгэр газар	103.5	87.7	**-15.8**
6	ХАА-н хэрэгцээнд тохиромжгүй газар	1259.7	1261.1	**1.4**

Бэлчээрийн газар

Бэлчээрийн газар нь 2019 оны тайлангийн дүнтэй харьцуулахад 685.0 мянган га-аар хасагдсан байна. Тайлант онд уурхайн газар, зам, шугам сүлжээний газар, тариалангийн газар, улсын тусгай хэрэгцээний газарт өөрчлөлт хийж шилжүүлсэн байна.

Хадлангийн газар

Хадлангийн газар нийтдээ 0.7 мянган га-гаар нэмэгдсэн байгаа бөгөөд Баян-Өлгий аймагт улсын тусгай хэрэгцээний зориулалтаар авсан газарт 527.8 мянган га хадлангийн газар хамрагдсанаар тухайн ангилалд шилжсэн байна. Мөн Говь-Алтай, Увс, Ховд аймгуудад хадлангийн газрыг иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад газар эзэмшүүлсэнтэй холбоотойгоор хадлангийн газар нэмэгдсэн байна.

Тариалангийн газар

Тариалангийн газар нь 2019 оны тайлангийн дүнтэй харьцуулахад 10.3 мянган га-аар нэмэгдсэн байна. Тариалангийн газрын хэмжээнд гарсан өөрчлөлтийг аймаг тус бүрээр дараах хүснэгтээр харуулав /Хүснэгт 2.1.1.2/.

Хүснэгт 2.1.1.2: Тариалангийн газрын өөрчлөлт /аймгаар/

№	Аймгийн нэр	2019	2020	Зөрүү
1	Архангай	28899.1	29566.1	667.0
2	Баянхонгор	2194.8	2159.7	-35.0
3	Баян-Өлгий	2662.0	2662.0	0.0
4	Булган	89187.7	89579.8	392.1
5	Говь-Алтай	5207.4	5207.4	0.0
6	Говьсүмбэр	360.0	362.0	2.0
7	Дархан-Уул	34222.9	34261.3	38.4
8	Дорноговь	563.3	581.2	17.9
9	Дорнод	101821.7	102723.7	902.0
10	Дундговь	701.6	703.2	1.6
11	Завхан	17406.5	18820.7	1414.3
12	Орхон	5101.7	5112.9	11.1
13	Өвөрхангай	25467.7	25577.4	109.7
14	Өмнөговь	740.7	684.9	-55.8
15	Сүхбаатар	17197.7	17225.3	27.5
16	Сэлэнгэ	315981.8	316665.5	683.6
17	Төв	261391.2	262701.2	1310.0
18	Увс	77391.0	81135.5	3744.5
19	Ховд	9890.1	10636.8	746.7
20	Хөвсгөл	32736.2	32838.4	102.2
21	Хэнтий	80257.4	80197.9	-59.5
22	Нийслэл	7860.7	8136.7	276.1
Нийт дүн		**1117243.1**	**1127539.7**	**10296.6**

2019 оны дүнтэй харьцуулахад тариалангийн газар хамгийн их нэмэгдсэн нь Завхан аймагт 1414.3 га, Төв аймагт 1310.0 га, Увс аймагт 3744.5 га, Дорнод аймагт 902.0 га, Сэлэнгэ аймагт 683.6 га, Ховд аймагт 746.7 га байна. Эдгээр аймгуудын ихэнхэд нь Газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсаны дагуу атаршсан талбайг эргүүлэн үр тариа, төмс, хүнсний ногоо, жимс жимсгэнэ, таримал ургамал тариалах зориулалтаар иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагуудад шинээр эзэмшүүлсэнтэй холбоотойгоор гарсан өөрчлөлт юм.

1990 оноос хойшх тариалангийн газрын талбайн хэмжээг дараах зурагт үзүүлэв /Зураг *2.1.1.2/.*

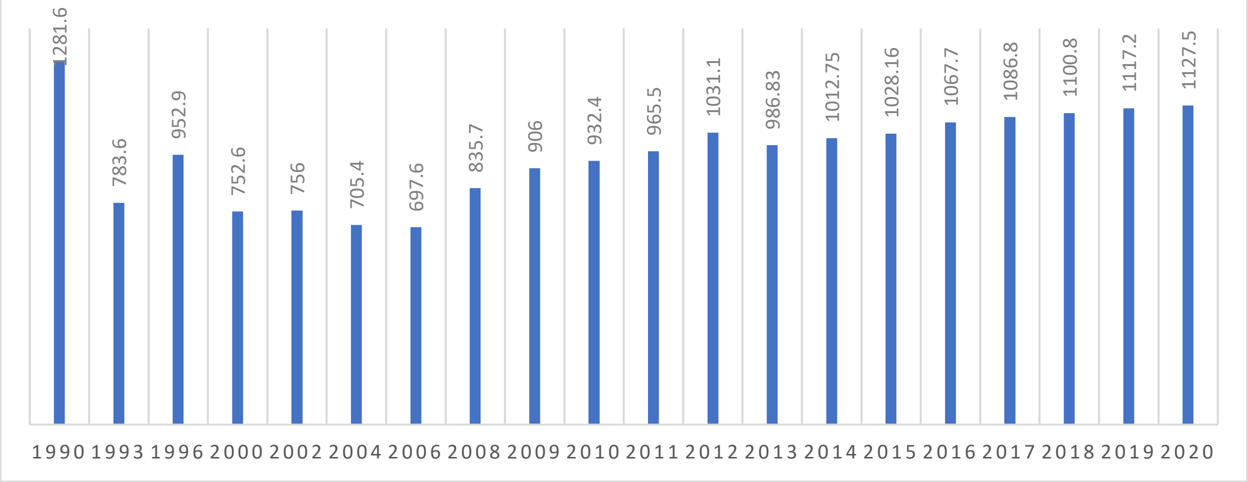

Зураг 2.1.1.2: Тариалангийн газрын өөрчлөлт /мян.га/

Хөдөө аж ахуйн барилга байгууламжийн дэвсгэр газар

Хөдөө аж ахуйн барилга байгууламжийн дэвсгэр газар Улсын хэмжээнд нийтдээ 15.8 мянган га-гаар хасагдсан байна.

Ихэнх аймгуудад уг газар бага хэмжээгээр нэмэгдсэн боловч Баян-Өлгий аймагт 17.4 мянган га-гаар хасагдсан байна. Учир нь усан цахилгаан станц барих төслийн хүрээнд тухайн аймгийн Алтанцөгц, Бугат сумдын нутаг дэвсгэрээс газар ашиглах эрх авсан “Зэт-Ти-Эм-Эм-Эн-Жи” ХХК нь тухайн зориулалтын дагуу газраа ашиглаагүй тул хүчингүй болгож, хөдөө аж ахуй барилга байгууламжийн газраас хасч бэлчээрийн газарт шилжүүлсэн байна.

Мөн Баян-Өлгий аймагт хөдөө аж ахуйн хэрэгцээнд тохиромжгүй газар 1.3 мянган га-гаар нэмэгдэж бүртгэгдсэн байна.

2.1.2. Хот, тосгон, бусад суурины газар

Хот, тосгон бусад суурины газар 906.8 мянган га буюу нийт нутаг дэвсгэрийн 0.6 хувийг эзэлж байна.

Хот, тосгон, бусад суурины газарт барилга, байгууламжийн дэвсгэр газар 81.4 мянган га буюу 8.9 хувийг, нийтийн эдэлбэр газар 320.8 мянган га буюу 35.0 хувийг, үйлдвэрийн газар 46.5 мянган га буюу 5.1 хувийг, уурхайн газар 384.1 мянган га буюу 41.9 хувийг, гэр хорооллын газар 84.8 мянган га буюу 9.2 хувийг тус тус эзэлж байна /Зураг 2.1.2.1/.

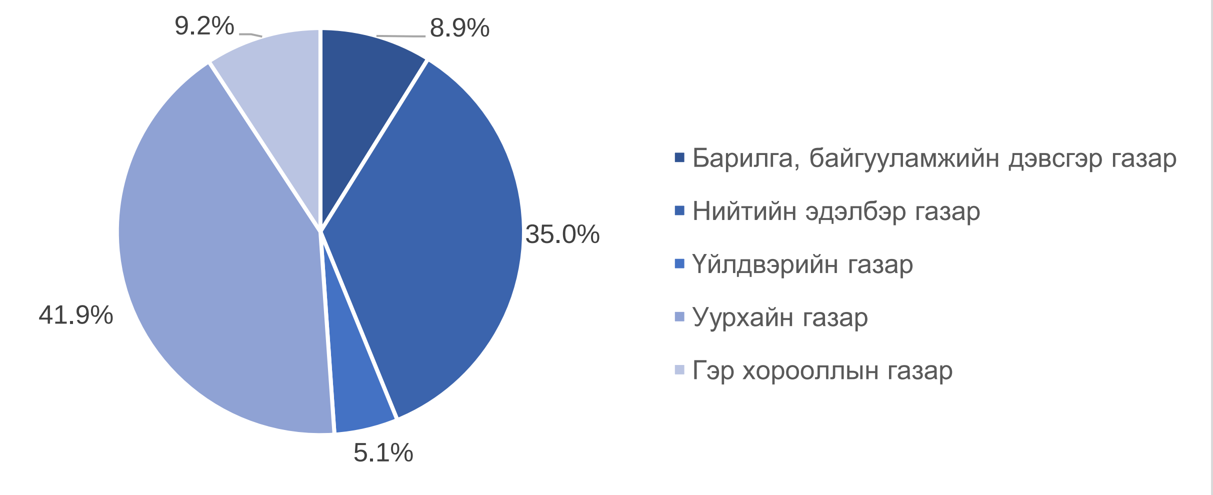

Зураг 2.1.2.1: Хот тосгон, бусад суурин газрын эзлэх хувь

Хүснэгт 2.1.2.1. Хот, тосгон, бусад суурин газрын өөрчлөлт /мян.га/

№	Газрын нэгдмэл сангийн ангилал	2019	2020	Өөрчлөлт /мян га/
II	**Хот, тосгон бусад суурины газар**	**906.8**	**917.6**	**10.8**
7	Барилга, байгууламжийн дэвсгэр газар	80.1	81.4	**1.3**
8	Нийтийн эдэлбэр газар	322.1	320.8	**-1.3**
9	Үйлдвэрийн газар	46.0	46.5	**0.5**
10	Уурхайн газар	375.8	384.1	**8.3**
11	Гэр хорооллын газар	82.8	84.8	**2.0**

2020 оны тайлангийн дүнгээр барилга байгууламжийн дэвсгэр газар 1.3 мянган га, гэр хорооллын газар 2.0 мянган га-аар нэмэгдсэн байгаа нь нийслэл болон аймгуудад барилга барих зориулалтаар болон Монгол Улсын иргэнд гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалтаар шинээр газар эзэмшүүлж, өмчлүүлж байгаатай холбоотой юм.

Мөн тайлант онд уурхайн газар Дорноговь аймагт 2227.6, Дундговь аймагт 1307.0, Өмнөговь аймагт 567.5, Төв аймагт 2849.3, Сэлэнгэ аймагт 1036.6 га-гаар тус тус нэмэгдсэн байна. Эдгээр аймгуудад уул уурхайн ашиглалтын лицензийг үндэслэн 2020 онд ашигт малтмал олборлох зориулалтаар үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгж, байгууллагуудад уул уурхайн зориулалтаар эзэмшүүлэх шийдвэр гаргаж, гэрээ байгуулсан байна.

2.1.3. Зам, шугам сүлжээний газар

Зам, шугам сүлжээний газар 474.8 мянган га буюу нийт нутаг дэвсгэрийн 0.3 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд 2020 оны тайлангийн дүнтэй харьцуулахад үндсэн ангиллын хэмжээнд өөрчлөлт ороогүй байна /Хүснэгт 2.1.3.1/.

Зам, шугам сүлжээний газарт авто замын газар 329.3 мянган га буюу 69.4 хувийг, төмөр замын газар 35.4 мянган га буюу 7.5 хувийг, агаарын тээврийн газар 9.6 мянган га буюу 2.0 хувийг, шугам сүлжээний газар 100.5 мянган га буюу 21.2 хувийг тус тус эзэлж байна /Зураг 2.1.3.1/.

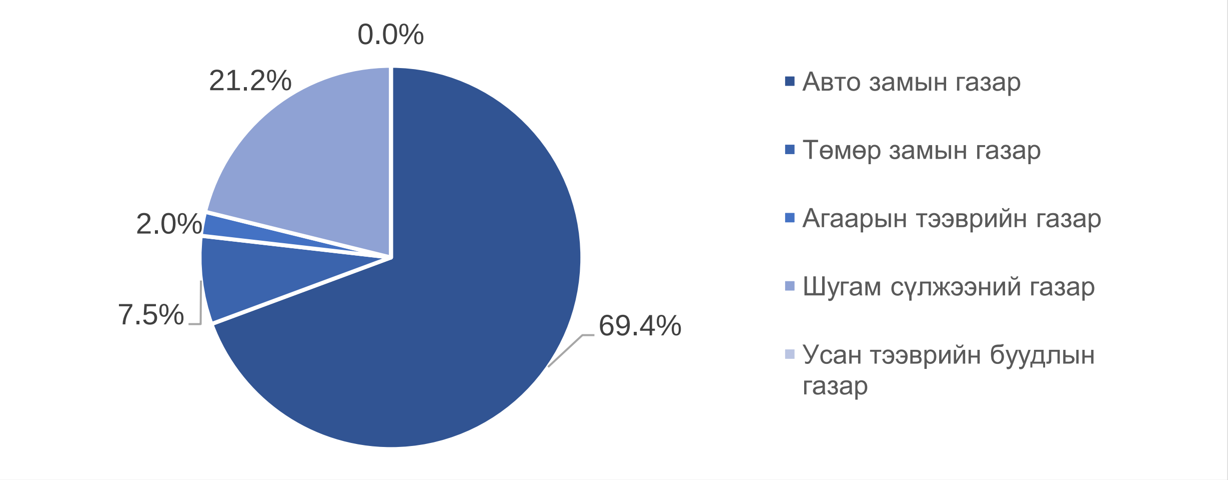

Зураг 2.1.3.1: Зам, шугам сүлжээний газрын эзлэх хувь

Хүснэгт 2.1.3.1: Зам, шугам, сүлжээний газрын ангиллын өөрчлөлт /мян.га/

№	Газрын нэгдмэл сангийн ангилал	2019	2020	Өөрчлөлт /мян га/
III	**Зам, шугам сүлжээний газар**	**474.8**	**474.8**	**0.0**
12	Авто замын газар	337.8	329.3	**-8.5**
13	Төмөр замын газар	29.8	35.4	**5.6**
14	Агаарын тээврийн газар	9.2	9.6	**0.4**
15	Шугам сүлжээний газар	98.0	100.5	**2.5**
16	Усан тээврийн буудлын газар	0.0	0.0	**0.0**

Автозамын газар нийт дүндээ 8.5 мянган га-гаар хасагдсан нь тайлант онд Улсын тусгай хэрэгцээний газарт шинээр газар авсантай холбогдуулан автозамын газраас Улсын тусгай хэрэгцээний газарт Баянхонгор, Баян-Өлгий, Увс, Завхан аймгуудад шилжсэн байна /Дэлгэрэнгүй тайлбарыг Улсын тусгай хэрэгцээний газрын тайлангаас харж болно/.

Төмөр замын газар улсын хэмжээнд 5.6 мянган га-гаар нэмэгдсэн байгаа нь Өмнөговь болон Сэлэнгэ аймагт бэлчээр болон нийтийн эдлбэр газраас төмөр замын ашиглалтын газрын зориулалтаар газар шилжүүлэн бүртгэсэн байна.

Шугам сүлжээний газар ихэнх аймгууд болон нийслэлд цэвэр, бохир ус дамжуулах хоолой, эрчим хүчний шугамыг шинээр барьж байгуулан бүртгэснээр улсын хэмжээнд 2.5 мянган га-гаар нэмэгдсэн дүнтэй байна.

Дорноговь аймагт агаарын тээврийн газар нэмэгдэж бүртгэгдсэн байна.

2.1.4. Ойн сан бүхий газар

Ойн сан бүхий газар 14255.9 мянган га буюу нийт нутаг дэвсгэрийн 9.1 хувийг эзэлж байна.

Ойн сан бүхий газарт ойгоор бүрхэгдсэн газар 12109.0 мянган га буюу 84.9 хувийг, ой модыг нь огтолсон газар 133.0 мянган га буюу 0.9 хувийг, мод үржүүлгийн газар 62.3 мянган га буюу 0.5 хувийг, ой тэлэн ургах нөөц газар 719.2 мянган га буюу 5.0 хувийг, ойн сангийн бусад газар 1232.9 мянган га буюу 8.6 хувийг тус тус эзэлж байна /Зураг 2.1.4.1/.

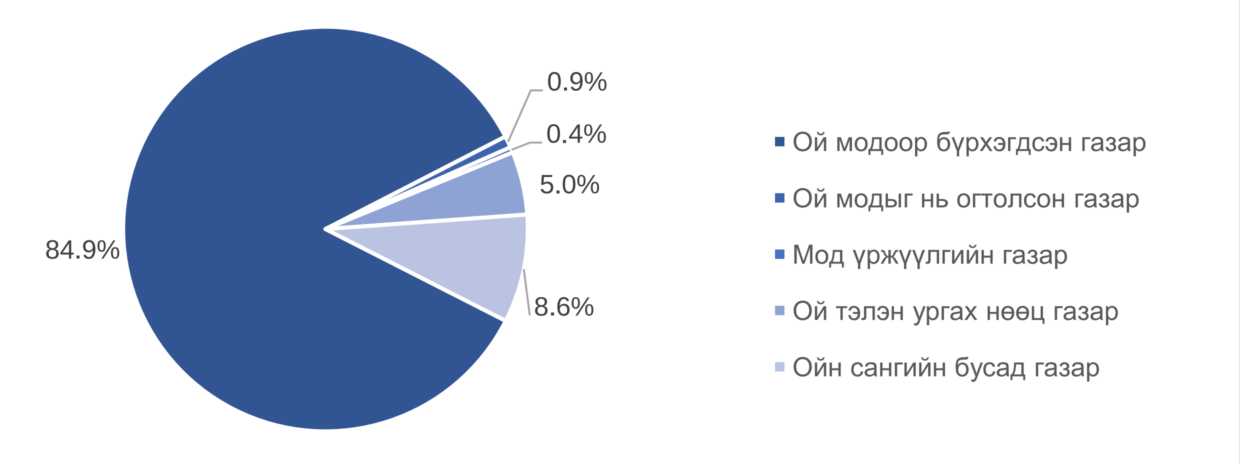

Зураг 2.1.4.1: Ойн сан бүхий газрын эзлэх хувь

Хүснэгт 2.1.4.1: Ойн сан бүхий газрын өөрчлөлт /мян.га/

№	Газрын нэгдмэл сангийн ангилал	2019	2020	Өөрчлөлт /мян га/
IV	**Ойн сан бүхий газар**	**14337.0**	**14255.9**	**-81.1**
17	Ой модоор бүрхэгдсэн газар	12187.5	12109.0	**-78.5**
18	Ой модыг нь огтолсон газар	132.9	133.0	**0.1**
19	Мод үржүүлгийн газар	65.0	62.3	**-2.7**
20	Ой тэлэн ургах нөөц газар	719.2	719.2	**0.0**
21	Ойн сангийн бусад газар	1232.4	1232.4	**0.0**

2020 онд Булган, Дархан-Уул, Дундговь, Орхон, Завхан, Сэлэнгэ, Төв аймгуудад мод үржүүлгийн газрын зориулалтаар газар олгож нэмэгдсэн боловч Өмнөговь аймагт тухайн ангиллын газар 6.9 мянган га-гаар буурснаар нийт дүндээ Улсын хэмжээнд буурсан дүнтэй гарсан байна. Тухайн аймгийн Хүрмэн суманд 6955.73 га, Ханхонгор суманд 40.0 га мод үржүүлгийн зориулалттай газрыг сумын Засаг даргын захирамжаар хүчингүй болгосноор бэлчээрт шилжүүлсний улмаас улсын хэмжээнд 2.7 мянган га-гаар буурсан дүнтэй гарсан байна.

Ойн сан бүхий газар улсын хэмжээнд 81.1 мянган га-гаар хасагдсан нь тайлант онд Улсын Их Хурлын 2020 оны 05 дугаар сарын 07-ны өдрийн 46 дугаар тогтоолоор Онон-Балжийн байгалийн цогцолборт газрын А хэсгийн хилийн заагт Хэнтий аймгийн Дадал, Биндэр сумын зарим хэсгийг хамруулан 27867.14 га газрыг өргөтгөлөөр, Дэвэлийн арал байгалийн нөөц газрын хилийн заагт Увс аймгийн Ховд, Бөхмөрөн сум, Баян-Өлгий аймгийн Ногооннуур, Алтанцөгц сумын нутагт орших Ачит нуурыг хамруулан 211552.82 га газрыг өргөтгөлөөр, Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших Хомын талын 411403.82 га газрыг байгалийн цогцолборт газрын ангиллаар, Хэнтий аймгийн Батширээт, Биндэр сумын нутагт орших Гутайн даваа-Хөмүүл голын эхийн 102690.69 га газрыг байгалийн цогцолборт газрын ангиллаар, Баянхонгор аймгийн Галуут сумын нутагт орших Хан уул орчмын 35712.55 га газрыг Хангайн нурууны байгалийн цогцолборт газрын өргөтгөлөөр улсын тусгай хэрэгцээнд авсантай холбоотойгоор ойн сан бүхий газраас улсын тусгай хэрэгцээний газарт шилжсэн байна.

2.1.5. Усны сан бүхий газар

Усны сан бүхий газар 660.9 мянган га буюу нийт газар нутгийн 0.4 хувийг эзэлж байна.

Усны сан бүхий газарт мөрөн, гол, горхи 221.3 мянган га буюу 33.5 хувийг, нуур, цөөрөм 423.8 мянган га буюу 64.1 хувийг, горхи, булаг, шанд 13.2 мянган га буюу 2.0 хувийг, мөнх цас, мөсөн гол 2.6 мянган га буюу 0.4 хувийг тус тус эзэлж байна /Зураг 2.1.5.1/.

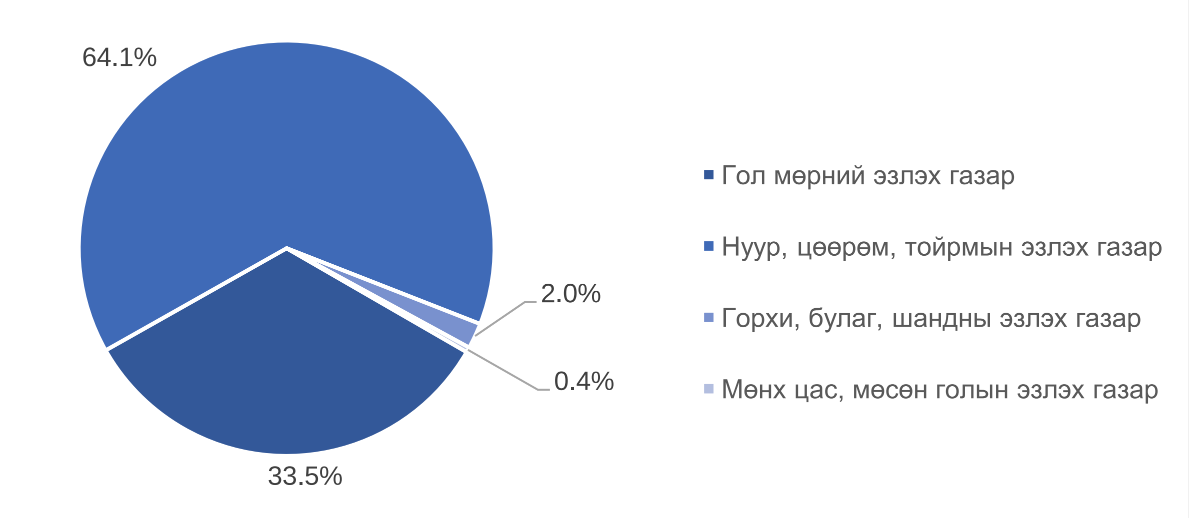

Зураг 2.1.5.1: Усны сан бүхий газрын эзлэх хувь

Хүснэгт 2.1.5.1: Усны сан бүхий газрын өөрчлөлт /мян.га/

№	Газрын нэгдмэл сангийн ангилал	2019	2020	Өөрчлөлт /мян га/
V	**Усны сан бүхий газар**	**685.8**	**660.9**	**-24.9**
22	Гол мөрний эзлэх газар	223.8	221.3	**-2.5**
23	Нуур, цөөрөм, тойрмын эзлэх газар	446.3	423.8	**-22.5**
25	Горхи, булаг, шандны эзлэх газар	13.2	13.2	**0.0**
24	Мөнх цас, мөсөн голын эзлэх газар	2.5	2.6	**0.1**

Усны сан бүхий газар нь нийт дүнгээрээ хасагдсан байгаа нь 2.1.4-д дурдсанчлан улсын тусгай хэрэгцээнд газар авсантай холбоотойгоор тухайн ангиллаас Улсын тусгай хэрэгцээний газарт шилжсэн байна.

2.2. УЛСЫН ТУСГАЙ ХЭРЭГЦЭЭНИЙ ГАЗАР /МАЯГТ ГТ-4/

2020 оны байдлаар Улсын тусгай хэрэгцээний газрын нийт хэмжээ 26060.7 мянган га талбай буюу улсын нийт нутаг дэвсгэрийн 16.66 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд өмнөх оныхоос 0.53 хувиар өссөн байна.

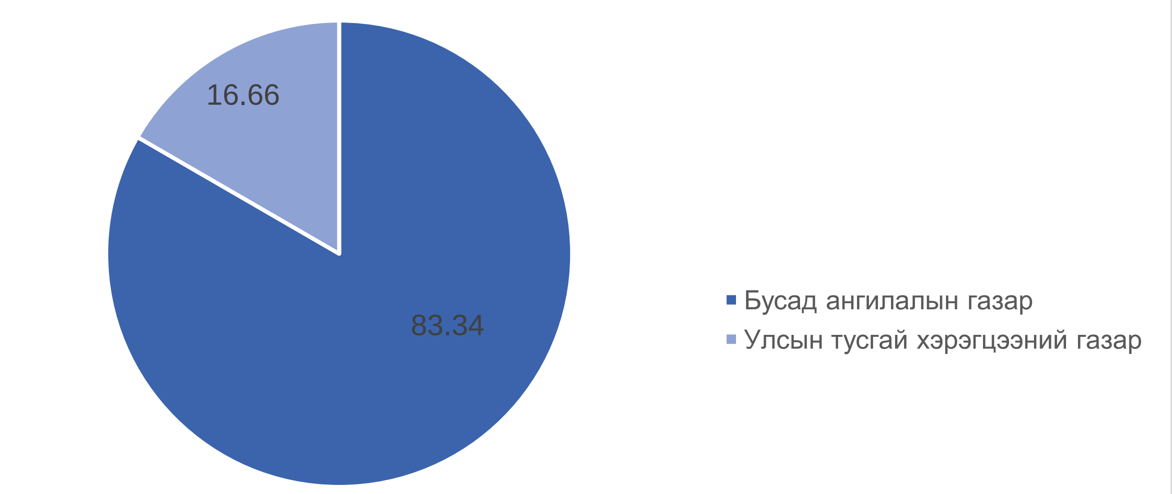

Зураг 2.2.1: Улсын тусгай хэрэгцээний газрын эзлэх хувь

Улсын тусгай хэрэгцээний газрын ангилалд улсын тусгай хамгаалалттай газар 21927.0 мянган га буюу 86.87 хувийг, улсын хилийн зурвас газар 3110.34 мянган га буюу 12.32 хувийг, улсыг батлан хамгаалах болон аюулгүй байдлыг хангах зориулалтаар олгосон газар 124.1 мянган га буюу 0.49 хувийг, гадаад улсын дипломат төлөөлөгчийн болон консулын газар, олон улсын байгууллагын төлөөлөгчийн газарт олгосон газар 0.04 мянган га буюу 0.0001 хувийг, шинжлэх ухаан, технологийн сорилт, туршилт болон байгаль орчин, цаг агаарын төлөв байдлын байнгын ажиглалтын талбай 36.13 мянган га буюу 0.14 хувийг, аймаг дундын отрын бэлчээр 691.41 мянган га буюу 2.74 хувийг, улсын тэжээлийн сангийн хадлангийн талбай 110.94 мянган га буюу 0.44 хувийг, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний дагуу хайгуулын зориулалтаар ашиглах газрын тосны гэрээт талбай 24.47 мянган га буюу 0.1 хувийг, чөлөөт бүсийн газар 2.11 мянган га буюу 0.01 хувийг, үндэсний хэмжээний томоохон бүтээн байгуулалт, дэд бүтцийн төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх газар 34.2 мянган га буюу 0.14 хувийг, аюултай хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламж барих газар 0.02 мянган га буюу 0.0001 хувийг тус тус эзэлж байна.

Тайланд онд дараах газруудыг улсын тусгай хэрэгцээнд авсан байна. Үүнд:

- Улсын Их Хурлын 2020 оны 05 дугаар сарын 07-ны өдрийн 46 дугаар тогтоолоор Онон-Балжийн байгалийн цогцолборт газрын А хэсгийн хилийн заагт Хэнтий аймгийн Дадал, Биндэр сумын зарим хэсгийг хамруулан 27867.14 га газрыг өргөтгөлөөр, Дэвэлийн арал байгалийн нөөц газрын хилийн заагт Увс аймгийн Ховд, Бөхмөрөн сум, Баян-Өлгий аймгийн Ногооннуур, Алтанцөгц сумын нутагт орших Ачит нуурыг хамруулан 211552.82 га газрыг өргөтгөлөөр, Завхан аймгийн Дөрвөлжин сумын нутагт орших Хомын талын 411403.82 га газрыг байгалийн цогцолборт газрын ангиллаар, Хэнтий аймгийн Батширээт, Биндэр сумын нутагт орших Гутайн даваа-Хөмүүл голын эхийн 102690.69 га газрыг байгалийн цогцолборт газрын ангиллаар, Баянхонгор аймгийн Галуут сумын нутагт орших Хан уул орчмын 35712.55 га газрыг Хангайн нурууны байгалийн цогцолборт газрын өргөтгөлөөр;
- Улсын Их Хурлын 2020 оны 05 дугаар сарын 14-ний өдрийн 53 дугаар тогтоолоор нийслэлийн Хан-Уул дүүргийн 18 дугаар хорооны нутаг дэвсгэрт байрлах Америкийн Нэгдсэн Улсын Элчин сайдын яамны 3.9967 га газрыг гадаад улсын дипломат төлөөлөгчийн болон консулын газар, олон улсын байгууллагын төлөөлөгчийн газарт олгосон газрын зориулалтаар;
- Монгол Улсын Засгийн газрын 2020 оны 11 дүгээр сарын 04-ний өдрийн 170 дугаар тогтоолоор Өмнөговь аймгийн Цогтцэций, Манлай, Дорноговь аймгийн Мандах, Сайхандулаан, Улаанбадрах, Сайншанд сумдын нутаг дэвсгэрийг дамнан баригдах Тавантолгой-Зүүнбаян чиглэлийн 416.2 километр төмөр замын зурвас газар болох 5802 га газрыг үндэсний хэмжээний томоохон бүтээн байгуулалт, дэд бүтцийн төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх зориулалтаар.

Тайланд онд дараах газруудыг улсын тусгай хэрэгцээнээс гаргасан байна. Үүнд:

- Улсын Их Хурлын 2020 оны 05 дугаар сарын 07-ны өдрийн 46 дугаар тогтоолоор Орхоны хөндийн байгалийн цогцолборт газрын хязгаарлалтын бүс дэх Өвөрхангай аймгийн Бат-Өлзий сумын төв орчмын 3108.92 га газрыг;
- Улсын Их Хурлын 2020 оны 05 дугаар сарын 14-ний өдрийн 53 дугаар тогтоолоор Монгол Улсын Их Хурлын 2015 оны 10 дугаар сарын 22-ны өдрийн 90 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар улсын тусгай хэрэгцээнд авсан нийслэлийн Сүхбаатар дүүргийн 7 дугаар хорооны нутаг дэвсгэрт байрлах Америкийн Нэгдсэн Улсын Элчин сайдын яамны газрын зарим хэсгийг буюу 0.2028 га газрыг;
- Засгийн газрын 2020 оны 04 дүгээр сарын 15-ны өдрийн 134 дүгээр тогтоолоор Нийслэлийн Багануур дүүргийн 3 дугаар хорооны нутаг дэвсгэр дэх аюултай хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламж барих газрын зориулалттай 10 га газрыг.

Дээр дурдсан 2020 онд улсын тусгай хэрэгцээнд авсан газруудтай холбоотой өөрчлөлтийг ГТ-4 тайланд тусгалаа.

Хүснэгт 2.2.1: Улсын тусгай хэрэгцээний газрын өөрчлөлт /га/

д/д	Газрын нэгдмэл сангийн ангилал	2019	2020	Зөрүү
VI	**Улсын тусгай хэрэгцээний газар**	25270497.04	26060758.78	790261.74
1	Улсын тусгай хамгаалалттай газар, бүгд	21140880.62	21926998.72	786118.10
а	*дархан цаазат газар*	*10919403.00*	*10919403.00*	*0.00*
б	*байгалийн цогцолборт газар*	*8097821.00*	*8883939.10*	*786118.10*
в	*байгалийн нөөц газар*	*2044351.62*	*2044351.62*	*0.00*
г	*дурсгалт газар*	*79305.00*	*79305.00*	*0.00*
2	Улсын хилийн зурвас газар	3111994.94	3110340.89	-1654.05
3	Улсыг батлан хамгаалах болон аюулгүй байдлыг хангах зориулалтаар олгосон газар	124097.61	124097.61	0.00
4	Гадаад улсын дипломат төлөөлөгчийн болон консулын газар, олон улсын байгууллагын төлөөлөгчийн газарт олгосон газар	33.82	37.62	3.79
5	Шинжлэх ухаан, технологийн сорилт, туршилт болон байгаль орчин, цаг агаарын төлөв байдлын байнгын ажиглалтын талбай	36125.84	36125.84	0.00
6	Аймаг дундын отрын бэлчээр	691413.80	691413.80	0.00
7	Улсын тэжээлийн сангийн хадлангийн талбай	110940.00	110940.00	0.00
8	Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний дагуу хайгуулын зориулалтаар ашиглах газрын тосны гэрээт талбай	24470.00	24470.00	0.00
9	Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн газар	2108.40	2108.40	0.00
10	Үндэсний хэмжээний томоохон бүтээн байгуулалт, дэд бүтцийн төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх газар	28400.00	34203.90	5803.90
11	Аюултай хог хаягдлын төвлөрсөн байгууламж барих газар	32.00	22.00	-10.00

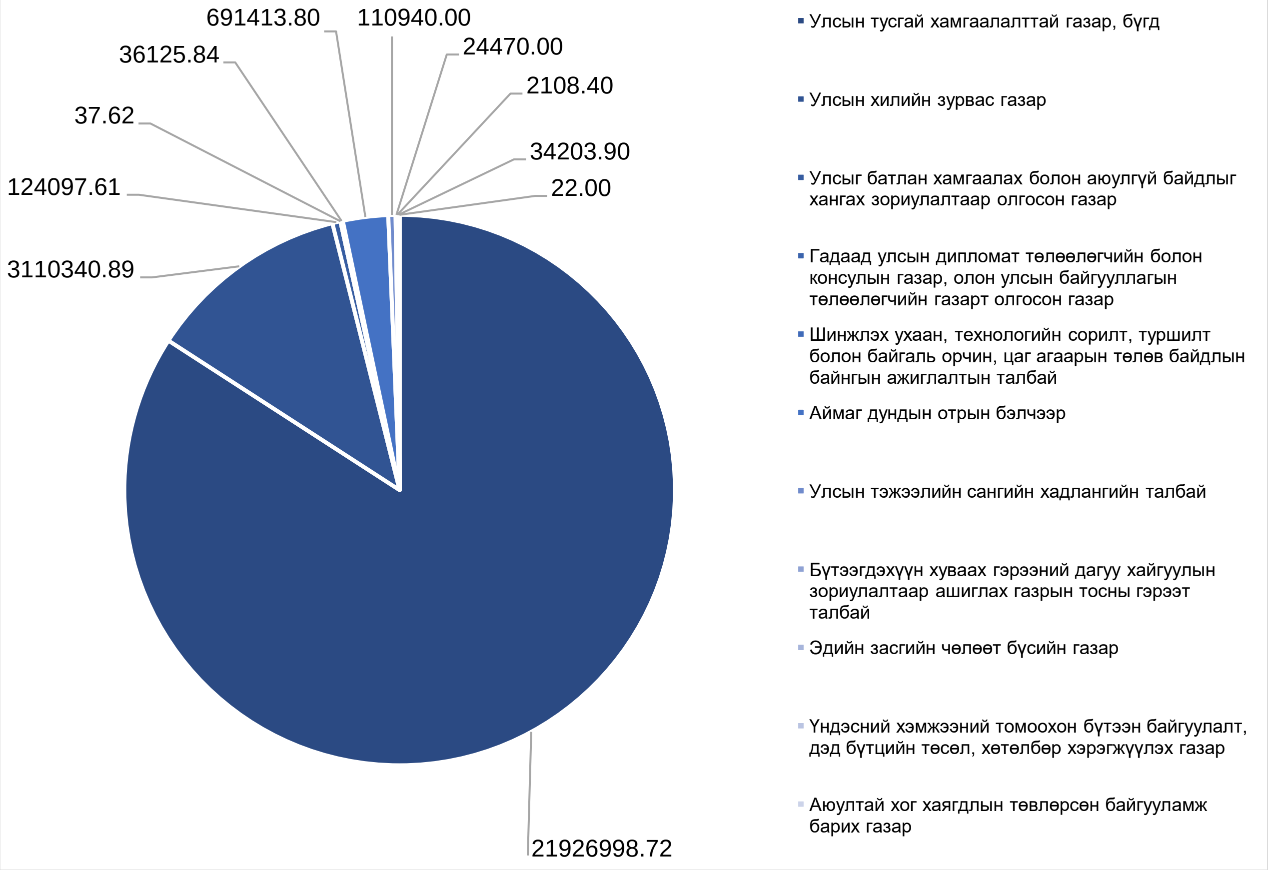

Зураг 2.2.2: Улсын тусгай хэрэгцээний газрын ангиллын талбайн хэмжээ /га/

Энэхүү өөрчлөлтөөр хөдөө аж ахуйн газраас 699174.9 га , хот тосгон, бусад суурины газраас 630.9 га, зам, шугам сүлжээний газраас 461.5 га, ойн сан бүхий газрын 73268.4 га, усны сан бүхий газраас 16726.7 га газар тус тус Улсын тусгай хэрэгцээний газрын ангилалд шилжсэн байна.

Хүснэгт 1.2.2: Улсын тусгай хэрэгцээний газрын ангилалд шилжсэн газрууд /га/

Газрын нэгдмэл сангийн ангилал		Талбайн хэмжээ /га/
Хөдөө аж ахуйн газар	Бүгд	699,174.90
	Бэлчээр	628,206.62
	Хадлан	67,028.74
	Тариалан	10.80
	Атаршсан газар	340.31
	ХАА-н барилга байгуулам-жийн дэвсгэр газар	194.67
	ХАА-н хэрэгцээнд тохиромжгүй газар	3,393.77
Хот тосгон, бусад суурины газар	Бүгд	630.88
	Барилга, байгуулам-ийн дэвсгэр газар	3.79
	Уурхайн газар	623.03
	Нийтийн эдэлбэрийн газар	3.91
	Гэр хорооллын газар	0.15
Зам, шугам сүлжээний газар	Бүгд	461.55
	Авто зам	442.18
	Шугам сүлжээний газар	19.36
Ойн сан бүхий газар	Бүгд	73,268.43
	Ойгоор бүрхэгдсэн газар	62,028.51
	Ой модыг нь огтолсон газар	740.66
	Мод үржүүлгийн газар	1,065.93
	Ой тэлэн ургах нөөц газар	9,433.34
Усны сан бүхий газар	Бүгд	16,726.73
	Мөрөн гол, горхи, булаг, шанд	2,658.96
	Нуур, цөөрөм, тойром	14,067.77
Нийт дүн		**790,262.49**

Харин тайлант онд Улсын Их Хурлын 2020 оны 05 дугаар сарын 07-ны өдрийн 46 дугаар тогтоолоор Алтан хөхий уулын байгалийн нөөц газрын хилийн заагт Ховд аймгийн Мянгад сумын зарим хэсгийг хамруулан өргөтгөл, болон Баянхонгор аймгийн Гурванбулаг, Завхан аймгийн Отгон сумын нутагт орших Хөх нуур-Бумбат орчмын газрыг байгалийн нөөц газрын ангиллаар, Хэнтий аймгийн Өмнөдэлгэр, Батширээт, Биндэр, Баян-Адрага сумын нутагт орших Хурх хүйтний хөндий орчмын газрыг байгалийн нөөц газрын ангиллаар, Баянхонгор аймгийн Галуут сумын нутагт орших Баянхонгор хайрхан уулыг дурсгалт газрын ангиллаар тус тус тусгай хамгаалалтад авсан газар нутгийн хил заагийг Засгийн газраас тогтоогоогүйгээс шалтгаалан тайланд тусгах боломжгүй байна.

2020 онд Улсын тусгай хэрэгцээний газрыг Кадастрын нэгдсэн системд бүртгэж, баталгаажуулахтай холбоотойгоор Газрыг улсын тусгай хэрэгцээнд авах, гаргах журам"-ын дагуу Улсын Их Хурлын 2020 оны 05 дугаар сарын 14-ний өдрийн 53 дугаар тогтоолоор Хан-Уул дүүргийн 18 дугаар хорооны нутаг дэвсгэрт байрлах Америкийн Нэгдсэн Улсын Элчин сайдын яамны гадаад улсын дипломат төлөөлөгчийн болон консулын газрын зориулалтаар улсын тусгай хэрэгцээнд авсан

3.9967 га газрыг Кадастрын нэгдсэн системд бүртгэж, Гадаад харилцааны яаманд Улсын тусгай хэрэгцээний газрын гэрчилгээ, кадастрын зураг хэвлэж олгох, хувийн хэрэг үүсгэх ажлыг хийлээ.

2.3. ГАЗРЫН НЭГДМЭЛ САНГИЙН ЭРХ ЗҮЙН БАЙДЛЫН ТАЙЛАН /МАЯГТ ГТ-2/

2020 оны жилийн эцсийн байдлаар Улсын хэмжээнд нийт **7981268.27** га газрыг иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтад олгоод байна. Үүнээс **65836.28** га-г өмчилж, **7573997.47** га-г эзэмшиж, **313970.73** га газрыг ашиглаж байна. Мөн бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч Монгол улсын иргэн, аж ахуйн нэгж, төрийн байгууллага **27463.79** га газрыг тус тус ашиглаж байна /Зураг 2.3.1/.

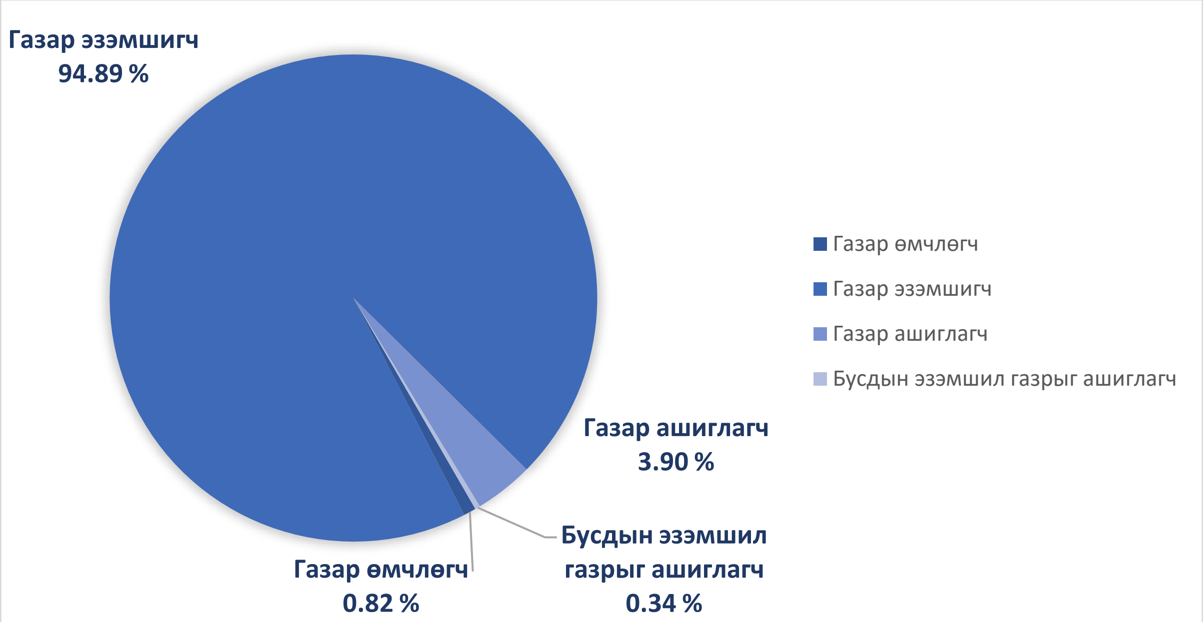

Зураг 2.3.1: 2020 оны байдлаар өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтад байгаа газар /хувиар/

Тайлант оны газар, өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчийн нийт талбайг 2019 онтой харьцуулбал **421025.13** га-гаар өссөн байна /*Зураг 2.3.2*/.

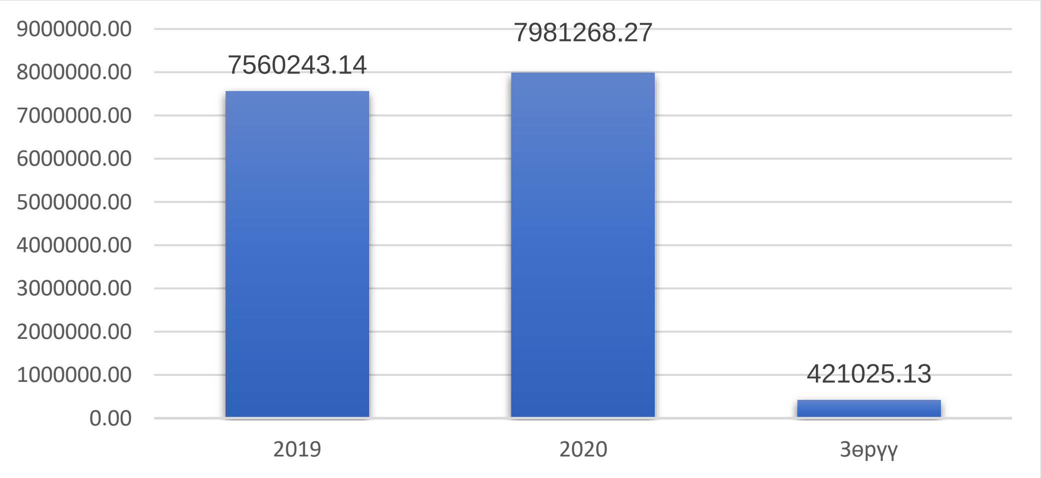

Зураг 2.3.2: Нийт өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтанд буй газрыг урьд оны дүнтэй харьцуулсан байдал /га-гаар/

Газрын эрхийн төрлөөр 2019 оны үзүүлэлттэй харьцуулахад иргэн, хуулийн этгээдийн өмчлөлийн газар **65166.72** га болж **1518.38** га-аар /Зураг 2.3.3/, иргэн, хуулийн этгээдийн эзэмшиж буй газар **7573997.47** га болж **443243.09** га-аар /Зураг 2.3.4/ тус тус өссөн дүнтэй байна. Харин иргэн, хуулийн этгээдийн ашиглаж буй газар **313970.73** га болж **23633.59** га-аар /Зураг 2.3.6/, бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч Монгол улсын иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын газар **27463.79** га болж **102.75** га-аар тус тус хасагдсан байна /Зураг 2.3.5/.

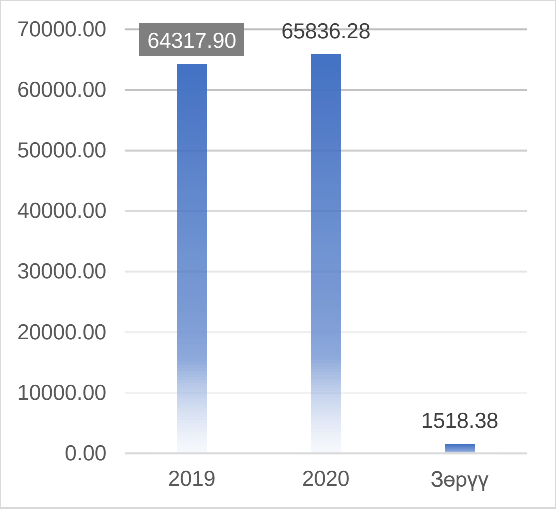

Зураг 2.3.3: Өмчлүүлсэн газар /га-гаар/

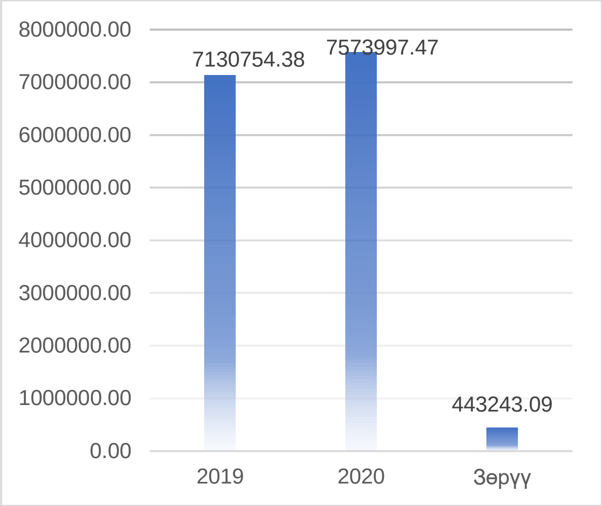

Зураг 2.3.4: Эзэмшүүлсэн газар /га-гаар/

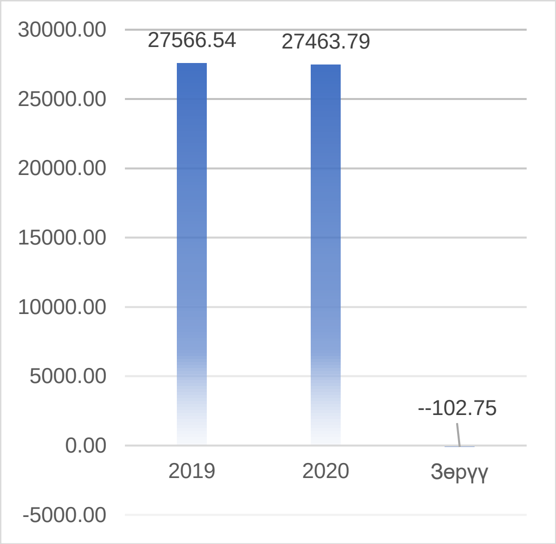

Зураг 2.3.5: Бусдад ашиглуулж буй эзэмшлийн газар /га-гаар/

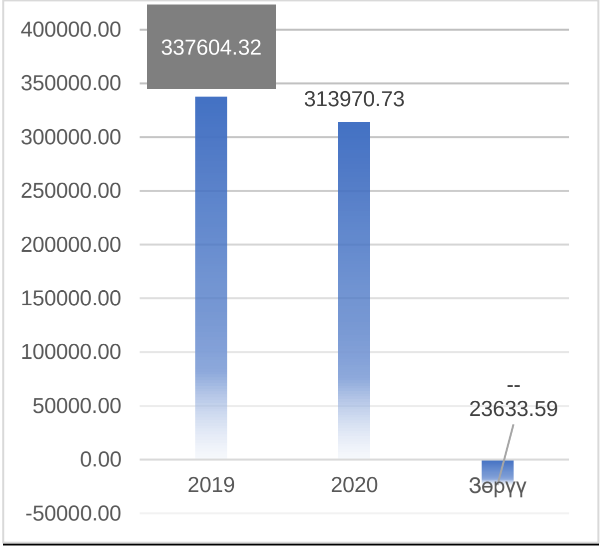

Зураг 2.3.6: Ашиглуулсан газар /га-гаар/

Газрын нэгдмэл сангийн дэлгэрэнгүй ангиллаар авч үзвэл хөдөө аж ахуйн газарт **1321678.29** га, хот тосгон, бусад суурины газарт **615151.42** га, зам, шугам сүлжээний газарт **187804.26** га, ойн сан бүхий газарт **680697.90** га, усны сан бүхий газарт **83263.67** га, улсын тусгай хэрэгцээний газарт **5092672.72** га газар иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтанд олгогдоод байна /Зураг 2.3.7/.

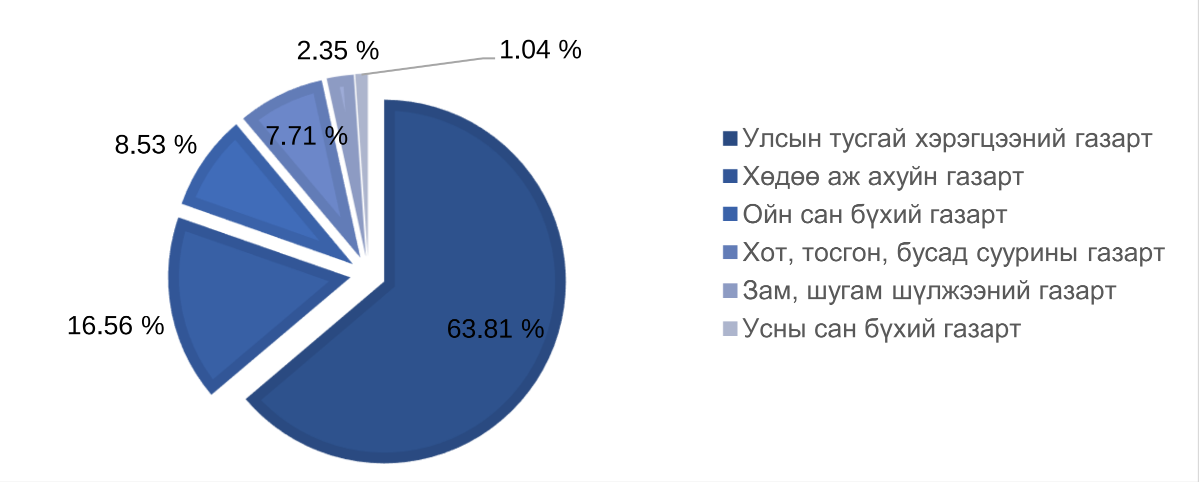

Зураг 2.3.7: Нийт газар өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчдыг газрын нэгдмэл сангийн ангиллаар үзүүлсэн байдал /хувиар/

Хүснэгт 2.3.1: Газрын нэгдмэл сангийн ангилал дахь эрхийн төрлийн өөрчлөлт

д/д	Газрын нэгдмэл сангийн ангилал	Эрхийн төрөл	2019 он	2020 он	Зөрүү
1	Хөдөө аж ахуйн газар	өмчлөгч	135.4	135.2	0.2
		эзэмшигч	1290246.9	1305985.0	15738.1
		бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч	7138.0	7035.7	-102.3
		ашиглагч	25912.8	8522.4	-17390.4
		нийт	1323433.1	1321678.3	-1754.8
2	Хот, тосгон, бусад суурины газар	өмчлөгч	63790.8	65701.04	1910.24
		эзэмшигч	328344.2	348960.9	20616.7
		бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч	16731.3	16731.3	0.0
		ашиглагч	191199.5	183758.2	-7441.3
		нийт	600065.8	614481.9	14416.1
3	Зам, шугам шүлжээний газар	өмчлөгч	0.07	0.00	-0.07
		эзэмшигч	146246.0	157294.7	11048.7
		бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч	3368.2	3367.7	-0.5
		ашиглагч	25949.3	27141.8	1192.5
		нийт	175563.5	187804.3	12240.8
4	Ойн сан бүхий газар	эзэмшигч	341963.4	674754.7	332791.3
		ашиглагч	0.0	5943.2	5943.2
		нийт	341963.4	680697.9	338734.5
5	Усны сан бүхий газар	эзэмшигч	83236.7	83263.7	0.0
		ашиглагч	0.0	0.00	0.0
		нийт	83236.7	83263.7	0.0
6	Улсын тусгай хэрэгцээний газар	эзэмшигч	4940717.2	5003738.4	63021.2
		бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч	329.1	329.1	0.0
		ашиглагч	88605.2	88605.9	0.7
		нийт	5029651.5	5092672.7	63021.2

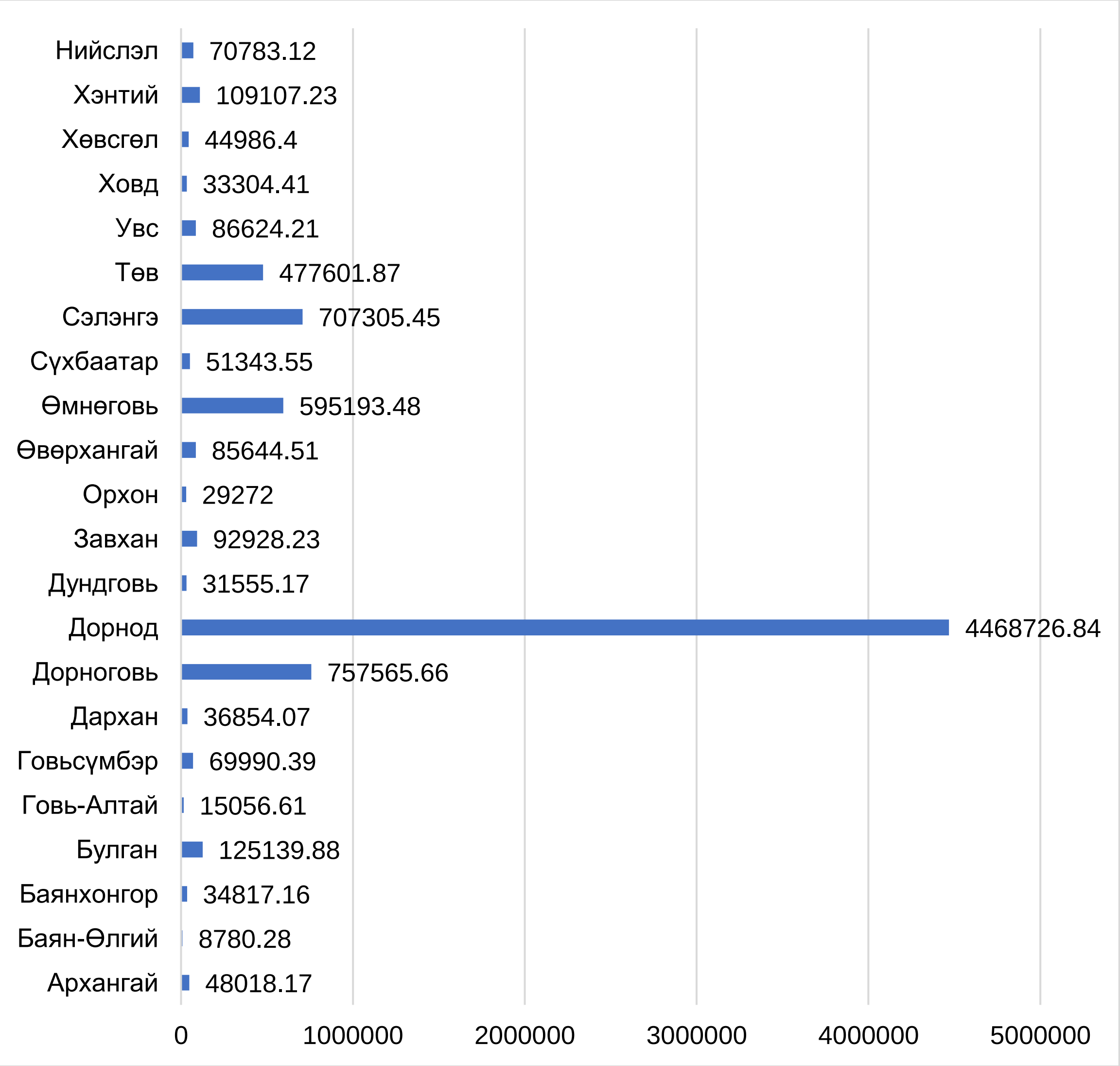

Зураг 2.3.8: Нийт газар өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчдыг 21 аймгийн хэмжээнд үзүүлсэн байдал /га-аар/

Тайлант онд Орхон аймагт “Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ нь газар эзэмших эрхтэй болсноор цэвэрлэх байгууламжийн **7372.1 га**, ашигт малтмал олборлож байгаа уурхайн **900 га**, үйлдвэрлэлийн зориулалттай барилга, байгууламжийн **1300.69 га**, ашиглалтын лицензээр эзэмшиж буй нөөц газар **1676 га** газрууд буюу нийт **11248.79 га** талбайтай газрууд нь төрийн байгууллагын газар эзэмших талбайн хэмжээнд хамрагдсан байна.

Мөн Сэлэнгэ аймагт ойн сан бүхий газарт газар эзэмшиж буй аж ахуйн нэгж байгууллагын талбайн хэмжээ **332272.99 га** болж томоохон өөрчлөлт орсон байна.

2.4. ГАЗРЫН УЛСЫН БҮРТГЭЛИЙН ТАЙЛАН /МАЯГТ ГТ-3/

2020 онд улсын хэмжээнд нийт **1110046** газар өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагч байгаа нь өмнөх оныхоос нийт дүнгээрээ **11670**-аар өссөн байна /Зураг 2.4.1/.

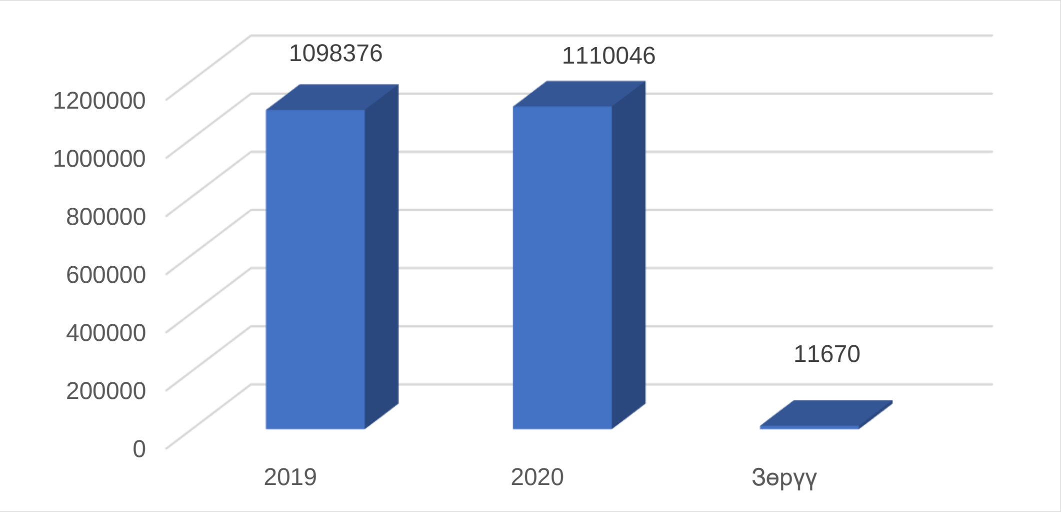

Зураг 2.4.1: Нийт өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчдыг урьд оны дүнтэй харьцуулсан байдал /тоогоор/

Тайлант онд газар өмчлөгч **647664**, эзэмшигч **460348**, бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч Монгол улсын иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага **770**, газар ашиглагч **1264** иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага тус тус байна /Зураг 2.4.2/.

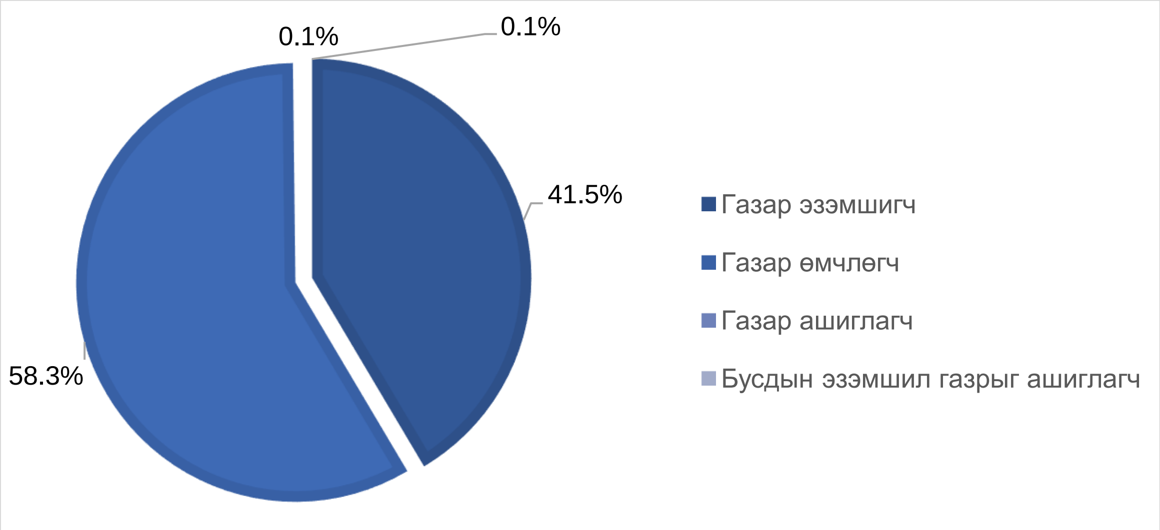

Зураг 2.4.2: Нийт газар өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчдын хувь

Газрын эрхийн төрлөөр 2019 оны үзүүлэлттэй харьцуулахад газар өмчлөгчийн тоо **647664** болж, **10163**-ээр /Зураг 2.4.3/, газар эзэмшигчийн тоо **460348** болж, **11358**-аар /Зураг 2.4.4/, газар ашиглагчийн тоо **1264** болж **66**-аар /Зураг 2.4.5/ өссөн дүнтэй байна. Харин бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч Монгол улсын иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага **770** болж 9917-оор /Зураг 2.4.6/ буурсан дүнтэй байна.

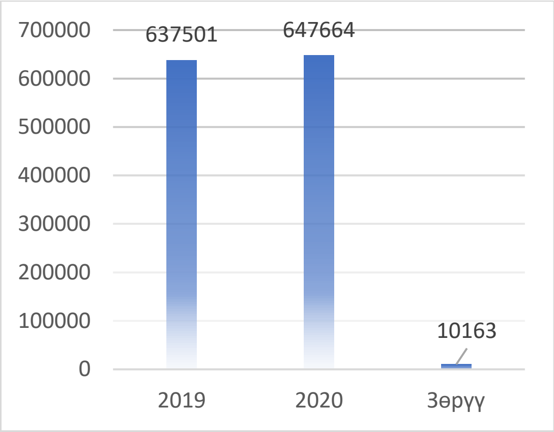

Зураг 2.4.3: *Газар өмчлөгч /тоогоор/*

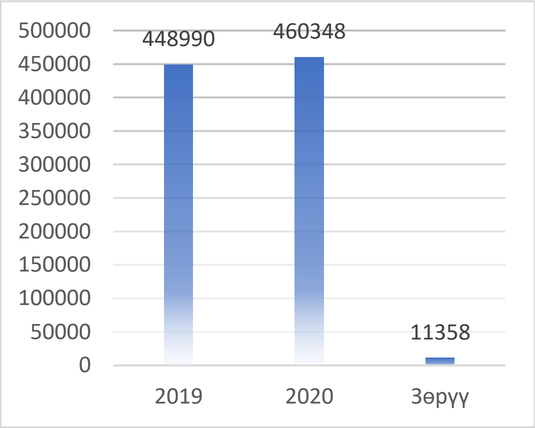

Зураг 2.4.4: Газар эзэмшигч /тоогоор/

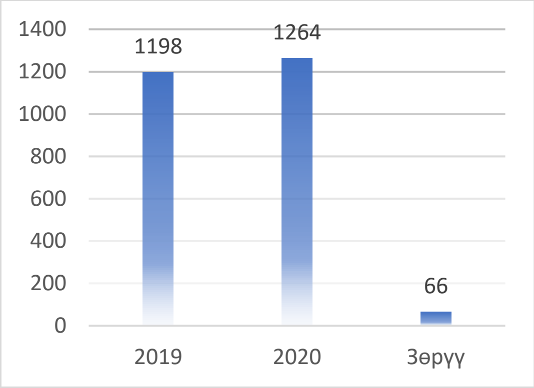

Зураг 2.4.5: Газар ашиглагч /тоогоор/

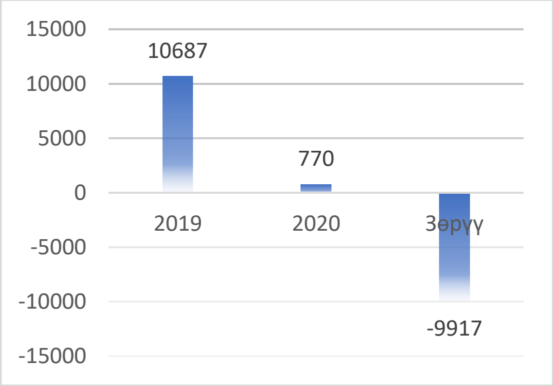

Зураг 2.4.6: Бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч

Нийт газар өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчдыг газрын нэгдмэл сангийн дэлгэрэнгүй ангиллаар үзүүлбэл хөдөө аж ахуйн газарт **177344**, хот тосгон, бусад суурины газарт **923484**, зам, шугам сүлжээний газарт **3133**, ойн сан бүхий газарт **4444**, усны сан бүхий газарт **68**, улсын тусгай хэрэгцээний газарт **1573** иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага газар өмчилж, эзэмшиж, ашиглаж байна /Зураг 2.4.7/.

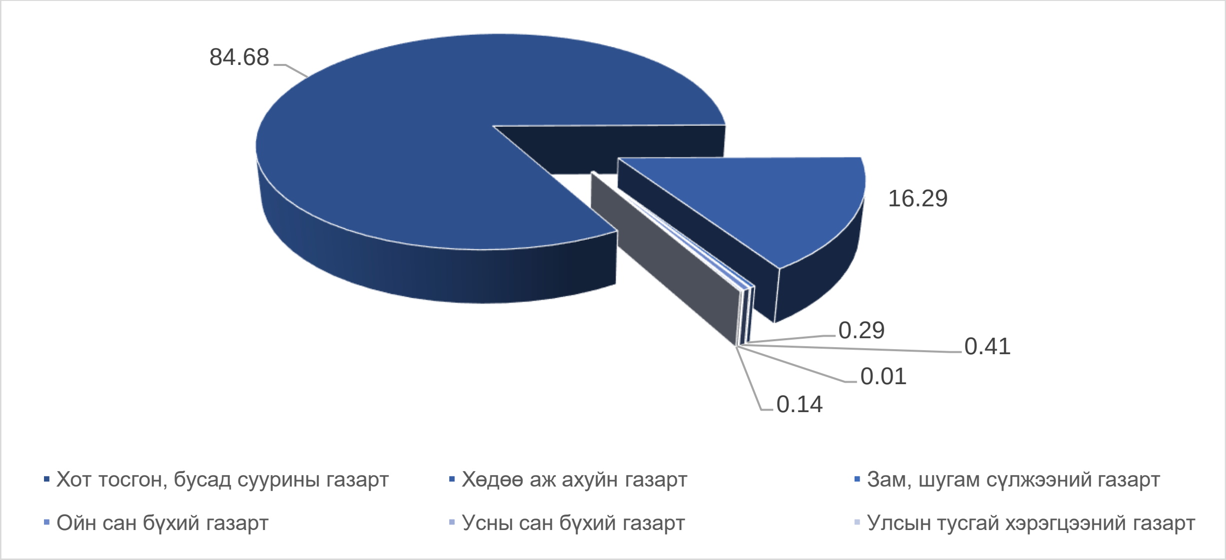

Зураг 2.4.7: Газрын нэгдмэл сангийн ангиллаар үзүүлсэн байдал /эзлэх хувь/

Хүснэгт 2.4.1: Газар эзэмшигч, ашиглагчдын өөрчлөлт /газрын нэгдмэл сангийн ангиллаар/

д/д	Газрын нэгдмэл сангийн ангилал	Эрхийн төрөл	2019	2020	Зөрүү
1	Хөдөө аж ахуйн газар	өмчлөгч	92	90	-2
		эзэмшигч	177017	177040	23
		бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч	186	170	-16
		ашиглагч	49	44	-5
		нийт	177344	177344	0
2	Хот, тосгон, бусад суурины газар	өмчлөгч	637408	647574	10166
		эзэмшигч	264051	274818	10767
		бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч	10077	183	-9894
		ашиглагч	855	909	54
		нийт	912391	922042	9651
3	Зам, шугам шүлжээний газар	өмчлөгч	1	0	-1
		эзэмшигч	2457	2822	365
		бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч	30	29	-1
		ашиглагч	266	281	15
		нийт	2754	3133	379
4	Ойн сан бүхий газар	эзэмшигч	4266	4436	170
		ашиглагч	7	8	1
		нийт	4273	4444	171
5	Усны сан бүхий газар	эзэмшигч	64	68	4
		ашиглагч	0	0	0
		нийт	64	68	4
6	Улсын тусгай хэрэгцээний газар	эзэмшигч	1135	1163	28
		бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч	388	388	0
		ашиглагч	21	22	1
		нийт	1544	1573	29

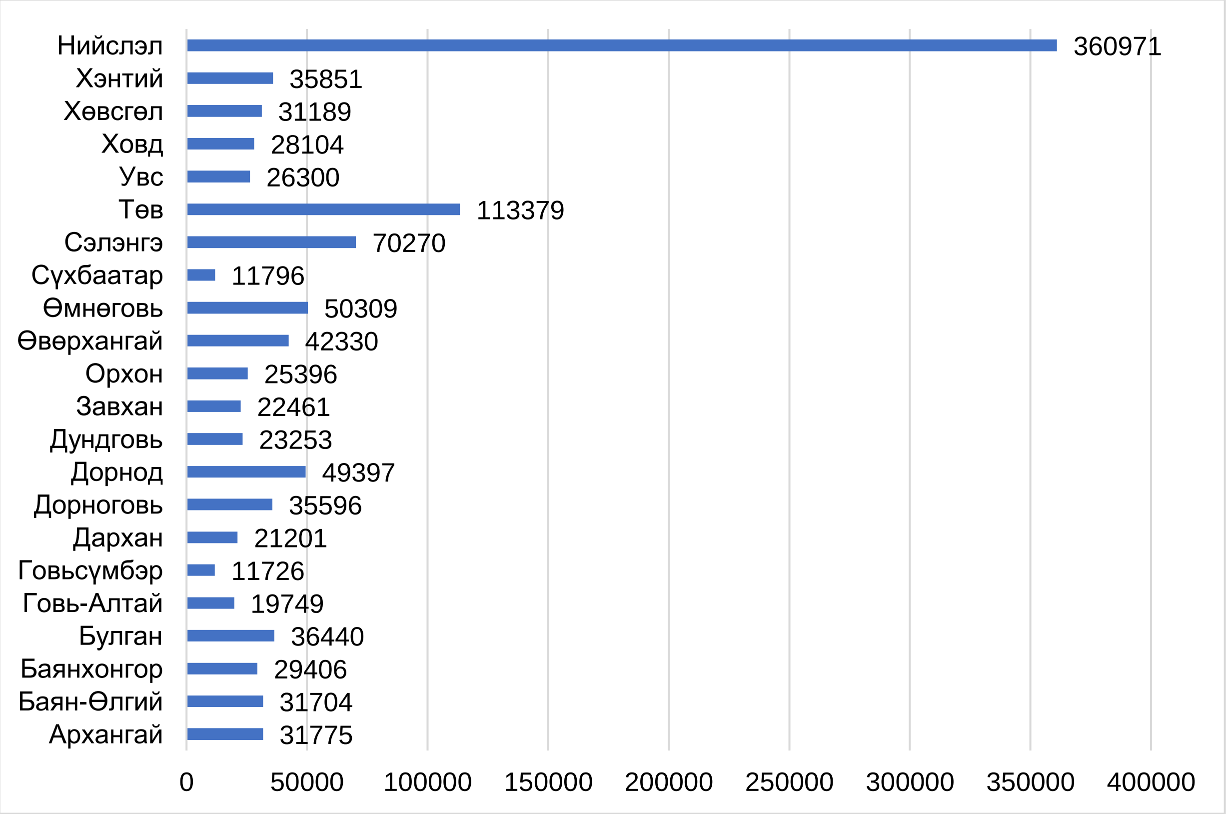

Зураг 2.4.8: Нийт газар өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчдын тоог 21 аймгийн хэмжээнд үзүүлсэн байдал /тоогоор/

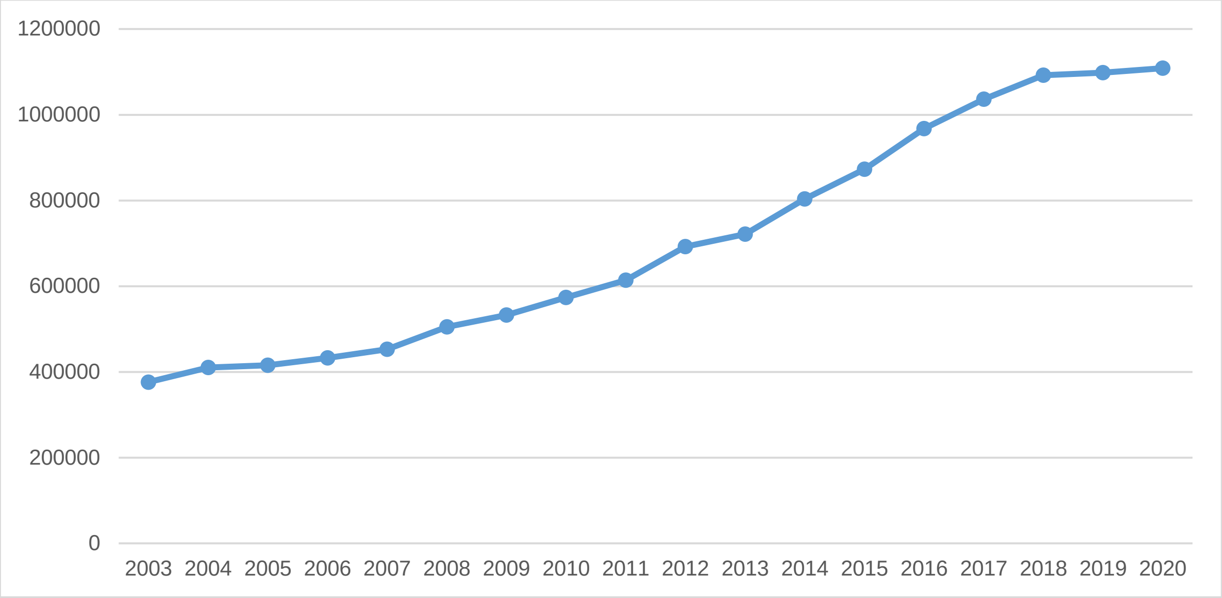

Зураг 2.4.9: Нийт газар өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчдын тооны өсөлтийг 2003 оноос хойш үзүүлсэн байдал /тоогоор/

2.5. ГАЗАРТ УЧРУУЛСАН ХОХИРЛЫН ТАЙЛАН /МАЯГТ ГТ-6/

21 аймаг, нийслэлээс ирүүлсэн 2020 оны “Газарт учруулсан хохирлын тайлан”-г ГТ-6 маягтаар хүлээн авч, улсын хэмжээнд нэгтгэн дүгнэв.

2020 онд улсын хэмжээнд нийт 5559192.9 га газарт хохирол учирсан байгаа бөгөөд өмнөх оны дүнгээс 2256521.2 га талбайгаар бага байна. Үүнийг ангилан үзвэл тариалангийн 86622.2 га, бэлчээр ба бусад өвслөг ургамал газрын 5255560.7 га, хот тосгон, бусад суурин газрын 44178.0 га, ойн сан бүхий газрын 136588.9 га, усны сан бүхий газрын 151.0 га газарт тус тус хохирол учирсан бол 36092.0 га газар ухагдаж эвдэрсэн байна /Зураг 2.5.1/.

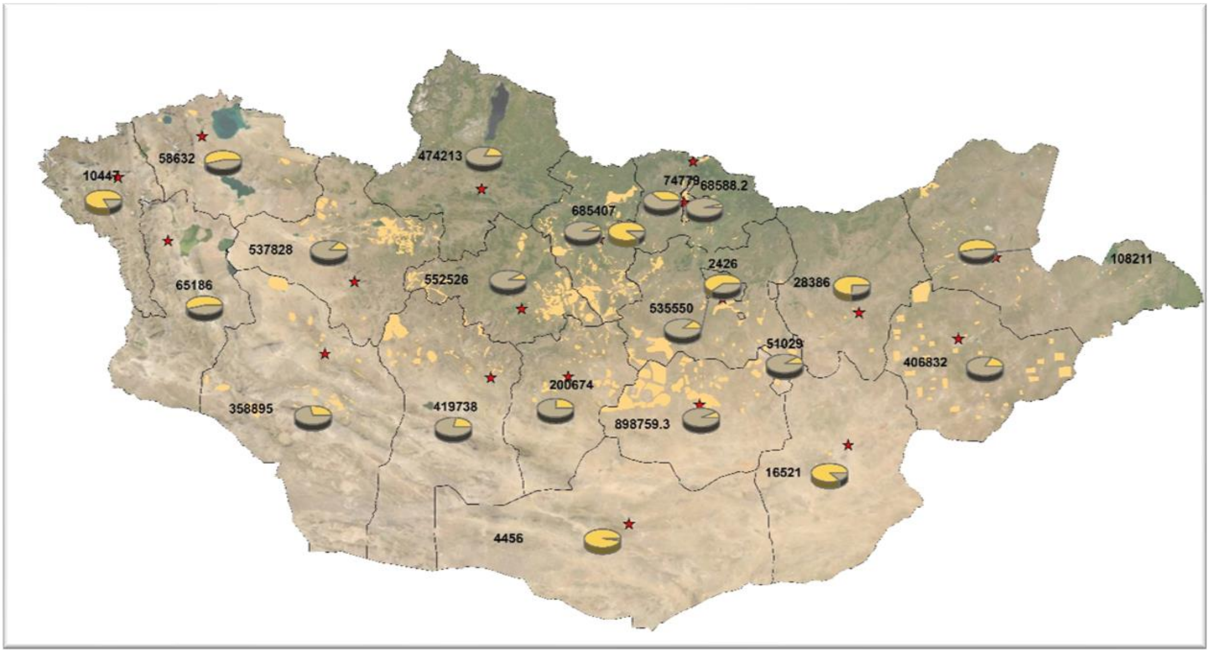

Зураг 2.5.1: Газарт учруулсан хохирлын хэмжээ.

2.5.1.Тариалангийн газар

Тариалангийн газрын хохирлын тайланг салхи, усны элэгдэл эвдрэлд орсон, үржил шим буурсан, хортон шавьжид нэрвэгдсэн, хөрс бохирдсон, химийн бодисоор бохирдсон, бусад гэсэн 8 үзүүлэлтээр гаргадаг.

Улсын хэмжээнд нийт 86622.2 га тариалангийн талбайд хохирол учирсан нь улсын хэмжээнд хохирол учирсан нийт талбайн 1.5 хувийг эзэлж байна. Энэ нь урьд оныхоос 52574.7 га талбайгаар буурсан байна.

Тариалангийн газарт хамгийн их хохирол учруулсан хүчин зүйл бол мэрэгчид, хортон шавьжийн нөлөө 51834.9 га (60%), хөрсний үржил шимийн бууралт 20201 га (23%) байна.

Хохирол учирсан талбайг ихээс бага руу эрэмбэлэн үзвэл химийн бодисоор бохирдсон 7896.2 га, салхины эвдрэлд орсон 3759.7 га, усны эвдрэлд орсон 2139.8 га, онц аюултай ургамалд нэрвэгдсэн 350.5 га, хөрс бохирдсон 40 га гэсэн дараалалтай байна /Зураг 2.5.1.1/.

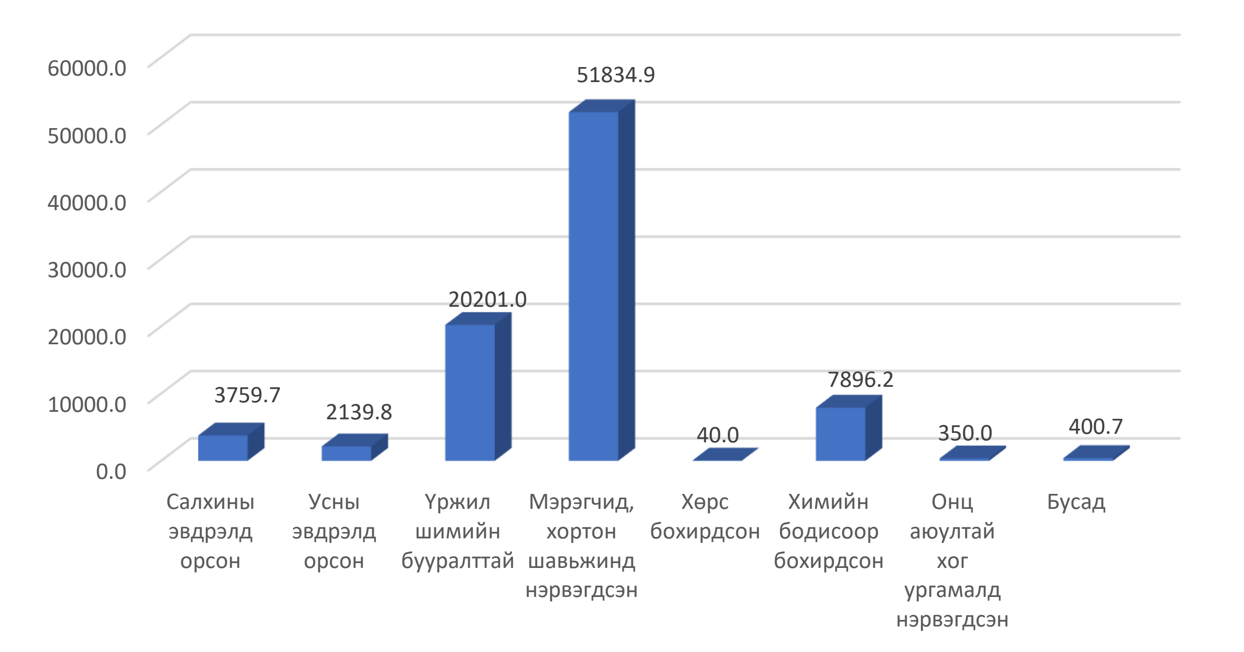

Зураг 2.5.1.1. Тариалангийн газарт учирсан хохирол, га-аар.

2.5.2. Бэлчээрийн газар

Бэлчээрийн газрын хохирлын тайланг талхлагдсан, салхи, усны эвдрэлд орсон, намагжсан, элсний нүүлтэд орсон, мэрэгчид, хортон шавьжид идэгдсэн, цөлжсөн, ашигт малтмалын олборлолтод өртсөн, газрын тосны олборлолтоос бохирдсон гэсэн 8 үзүүлэлтээр гаргадаг.

Улсын хэмжээнд нийт 5255560.0 га бэлчээрт хохирол учирсан нь улсын хэмжээнд хохирол учирсан нийт талбайн 94.5 хувийг эзэлж байна. Энэ нь урьд оны дүнгээс 1774594.7 га талбайгаар бага байна.

Бэлчээрийн газарт хамгийн их хохирол учруулсан хүчин зүйл бол мэрэгчид, хортон шавьжийн нөлөө байна. Өөрөөр хэлбэл нийт хохирол учирсан талбайн 73 хувь буюу 3855145.4 га талбай мэрэгчид, хортон шавьжийн нөлөөнд өртсөн байна.

Бусад хохирол учирсан бэлчээрийн газрыг ангилж үзвэл талхлагдсан 1050950 га (19%), цөлжсөн 214059.7 га (4%), элсний нүүлтэд орсон 129540.5 га (2.4%), салхи, усны эвдрэлд орсон 4526.9 га (0.08%), ашигт малтмалын олборлолтод өртсөн 1038.3 га (0.01%), намагжсан 300 га гэсэн үзүүлэлттэй байна /Зураг 2.5.2.1/.

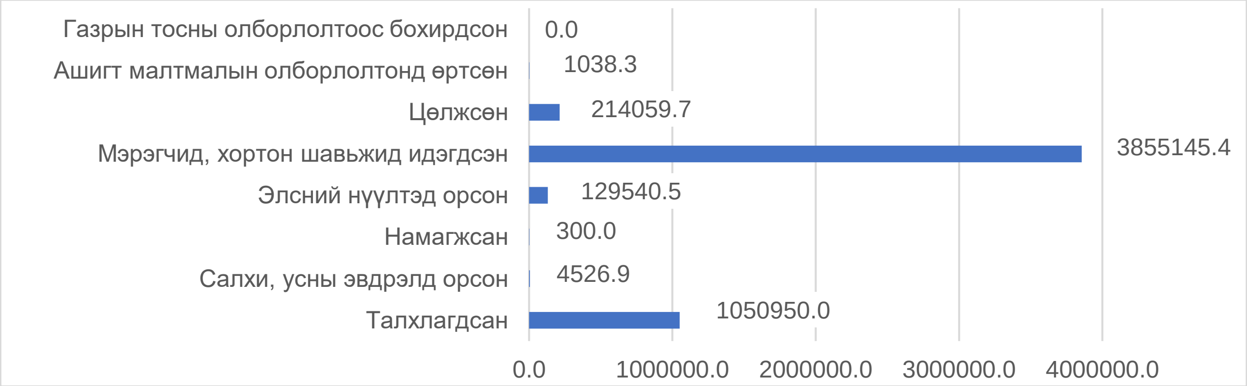

Зураг 2.5.2.1. Бэлчээрт учирсан хохирол, га-аар.

2.5.3. Хот тосгон, бусад суурин газар

Хот тосгон, бусад суурин газрын хохирлын тайланг ургамлан бүрхэвчгүй болсон, элсний нүүлтэд орсон, химийн болон цацраг идэвхт бодисоор хордсон, үйлдвэрийн хог хаягдлаар бохирдсон, ахуйн хог хаягдлаар бохирдсон, бусад гэсэн 6 үзүүлэлтээр гаргадаг.

Улсын хэмжээнд нийт 44178.0 га хот суурины газарт хохирол учирсан нь улсын хэмжээнд хохирол учирсан нийт талбайн 0.7 хувийг эзэлж байна. Энэ нь урьд оны дүнгээс 5704.8 га талбайгаар бага байна.

Хот тосгон, бусад суурин газрын бохирдолд нөлөөлсөн гол хүчин зүйл нь хүний үйл ажиллагаанаас шалтгаалан ургамлан бүрхэвчгүй болсон, ахуйн хог хаягдлаар бохирдсон зэрэг байна.

Өөрөөр хэлбэл нийт хохирол учирсан талбайн 49.4 хувь буюу 21837.1 га газар ургамлан бүрхэвчгүй болж доройтсон, 48.9 хувь буюу 21626.3 га ахуйн хог хаягдлаар бохирдуулсан, элсний нүүлтэд орсон 383.8 га талбай байна /Зураг 2.5.3.1/.

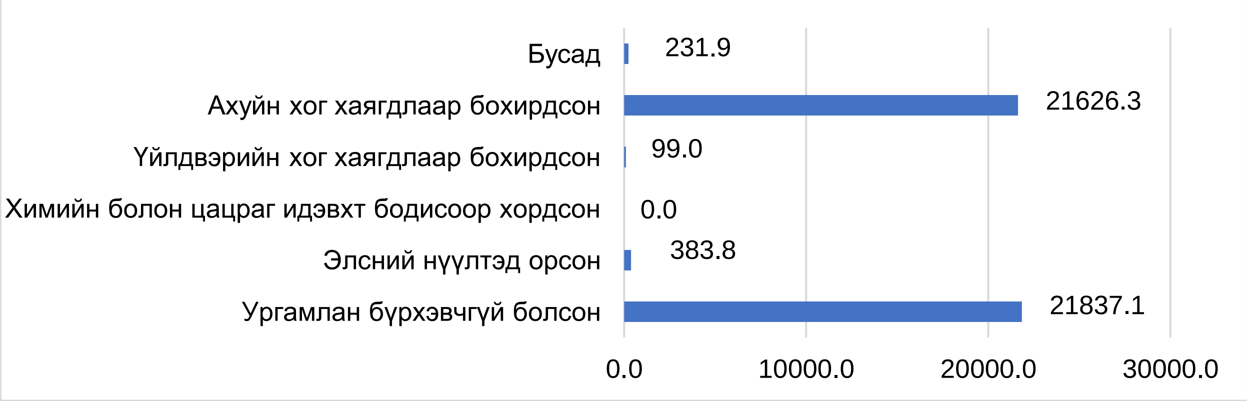

Зураг 2.5.3.1. Хот, тосгон бусад сууринЫ газарт учирсан хохирол, га-аар.

2.5.4. Ойн сан бүхий газар

Ойн сан бүхий газрын хохирлын тайланг түймэрт нэрвэгдсэн, өвчин, хортон шавьжинд идэгдсэн, мод бут, сөөг, загийг устгасан, ашигт малтмалын олборлолтод өртсөн, бусад гэсэн 5 үзүүлэлтээр гаргадаг.

Улсын хэмжээнд нийт 136588.9 га ойн сан бүхий газарт хохирол учирсан нь улсын хэмжээнд хохирол учирсан нийт талбайн 2.4 хувийг эзэлж байна. Энэ нь урьд оны дүнгээс 434235.3 га талбайгаар бага байна.

Ойн сан бүхий газарт хамгийн их хохирол учруулсан хүчин зүйл нь ойн түймэр байна. Өөрөөр хэлбэл нийт хохирол учирсан талбайн 55 хувь буюу 75124 га газар ойн түймэрт нэрвэгдсэн байна.

Бусад хохирол учирсан талбайг ихээс бага руу эрэмбэлэн үзвэл өвчин хортон шавьжид идэгдсэн 58297.9 га (42.6%), мод бут, сөөг, загийг устгасан 1862.5 га (1.3%) гэсэн дараалалтай байна /Зураг 2.5.4.1/.

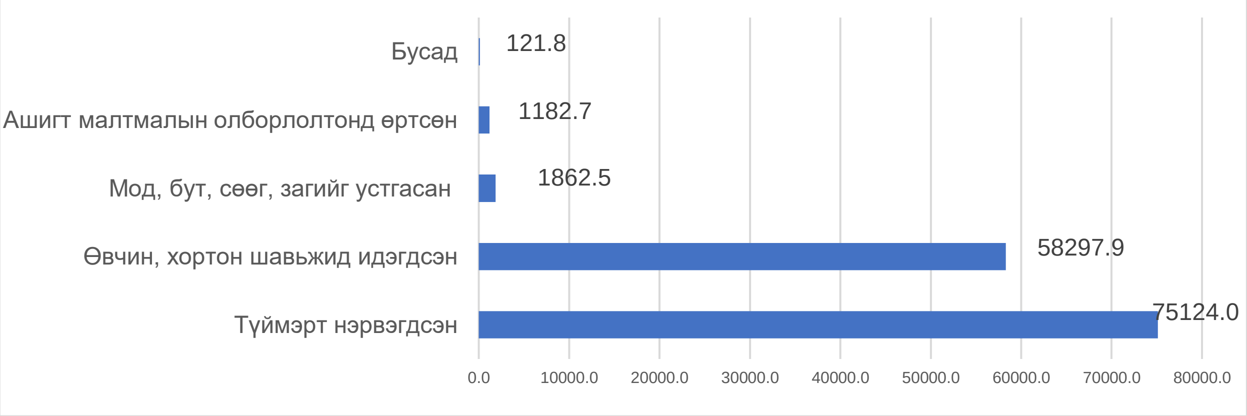

Зураг 2.5.4.1. Ойн сан бүхий газарт учирсан хохирол, га-аар.

2.5.5. Усны сан бүхий газар

Усны сан бүхий газрын хохирлын тайланг гадаргын болон гүний ус бохирдсон, үйлдвэрийн хордолт, бохирдолтод өртсөн эрэг хавийн газар, ашигт малтмалын олборлолтоос эвдрэлд өртсөн эрэг хавийн газар, бусад гэсэн 4 үзүүлэлтээр гаргадаг.

Улсын хэмжээнд нийт 151.0 га усны сан бүхий газарт хохирол учирсан нь улсын хэмжээнд хохирол учирсан нийт талбайн 0.002 хувийг эзэлж байна. Энэ нь урьд оны дүнгээс 1651.2 га талбайгаар бага байна.

Усны сан бүхий газрын хамгийн их хохирол учирсан талбай бол ашигт малтмалын олборлолтоос эвдрэлд өртсөн эрэг хавийн газар 86.3 га, гадаргын болон гүний усны ойр орчмын газар 22 га талбай байна.

Хохирол учирсан талбайг ихээс бага руу эрэмбэлэн үзвэл ашигт малтмалын олборлолтоос эвдрэлд өртсөн эрэг хавийн 86.3 га (усан сангийн ангиллын 57.1%), гадаргын болон гүний ус бохирдсон 22 га (усан сангийн ангиллын 14.5%), бусад 42.7 га гэсэн дараалалтай байна. /Зураг 2.5.5.1/

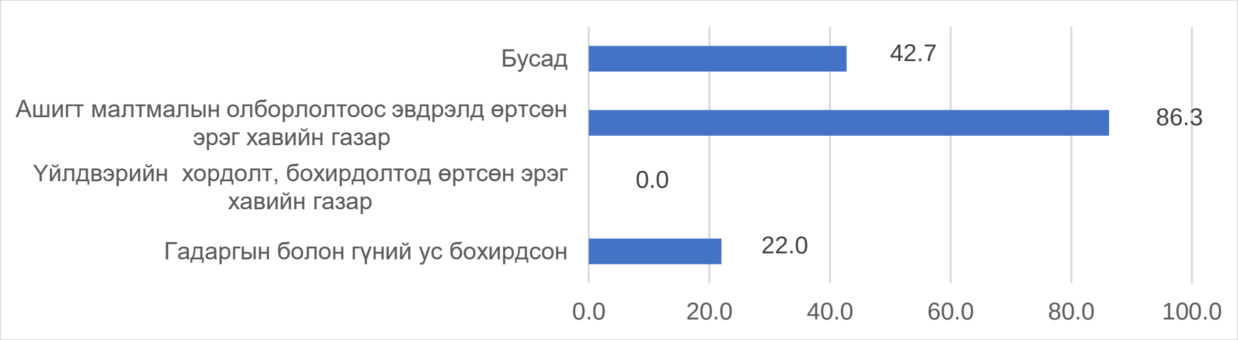

Зураг 2.5.5.1: Усны сан бүхий газарт учирсан хохирол, га-аар.

2.5.6. Ухагдаж эвдэрсэн газар

Ухагдаж эвдэрсэн газрыг геологийн эрэл хайгуулын ажлаас, ашигт малтмалын олборлолтоос, батлан хамгаалах, аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааны улмаас, барилга, инженерийн шугам сүлжээ барих, засвар үйлчилгээ хийх ажлаас, зам тээвэр холбооны барилга засвар, үйлчилгээний ажлаас гэсэн 5 үзүүлэлтээр гаргадаг.

Улсын хэмжээнд нийт 36092 га газар ухагдаж эвдэрсэн нь нийт хохирол учирсан талбайн 0.3 хувийг эзэлж байна. Энэ нь урьд оныхоос 5580.6 га талбайгаар илүү байна.

Ашигт малтмалын олборлолтын улмаас хамгийн их талбай ухагдаж эвдэрсэн байна. Өөрөөр хэлбэл ухагдаж эвдэрсэн газрын 97.8 хувь буюу 23329.5 га газар ашигт малтмалын олборлолтод өртсөн байна.

Хохирол учирсан талбайг ихээс бага руу эрэмбэлэн үзвэл барилга, инженерийн шугам сүлжээ барих, засвар үйлчилгээ хийх ажлаас 223.0 га (0.9%), зам тээвэр холбооны барилга засвар, үйлчилгээний ажлаас 186.4 га (0.7%), батлан хамгаалах, аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагаанаас 96.8 га (0.4%), геологийн эрэл хайгуулын ажлаас 17 га (0.07%) гэсэн дараалалтай байна /Зураг 2.5.6.1/.

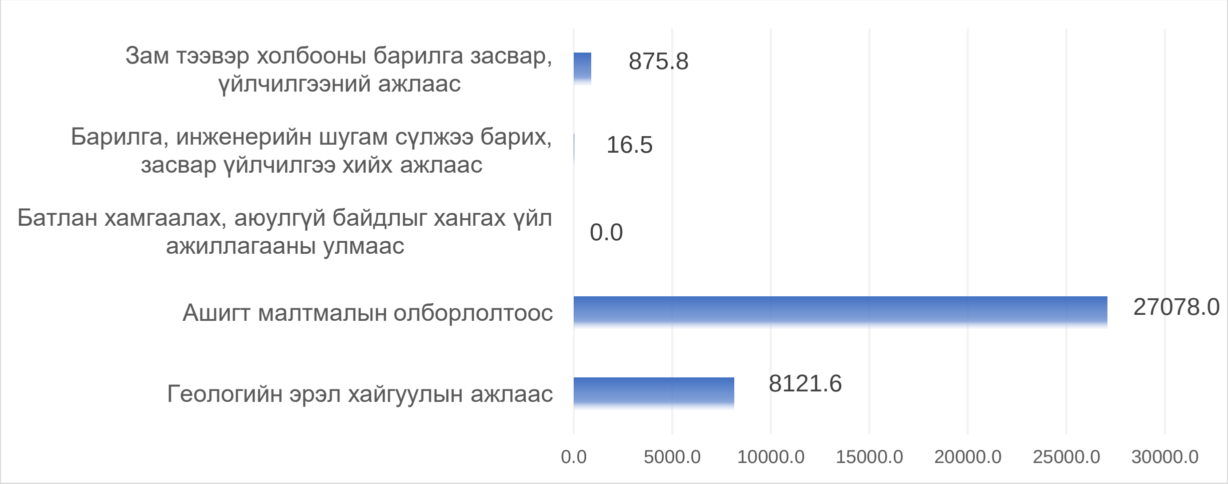

Зураг 2.5.6.1: Ухагдаж эвдэрсэн газар, га-аар.

2020 оны мэдээгээр Дорноговь, Хэнтий, Сэлэнгэ, Нийслэл, Өмнөговь аймагт газар хамгийн их ухагдаж эвдэрсэн байна.

2.6. ГАЗАР ХАМГААЛАХ, НӨХӨН СЭРГЭЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЙЛАН /МАЯГТ ГТ-7/

21 аймаг, нийслэлээс ирүүлсэн 2020 оны “Газар хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний тайлан”-г ГТ-7 маягтаар хүлээн авч, улсын хэмжээнд нэгтгэн дүгнэв.

2020 онд улсын хэмжээнд нийт 4089216.7 га газарт хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээг авсан бөгөөд өмнө оны дүнгээс 843890.5 га талбайгаар их байна. Үүнийг дотор нь ангилан үзвэл тариалангийн 228981.7 га, бэлчээр ба бусад өвслөг ургамал газрын 3785850.7 га, хот тосгон, бусад суурин газрын 29595.0 га, ойн сан бүхий газрын 28012.6 га, усны сан бүхий газрын 426.7 га газарт хамгаалах арга хэмжээг авсан бол 16349.0 га газрыг уурхайн эдэлбэр газарт нөхөн сэргээх арга хэмжээг авсан байна /Зураг 2.6.1/.

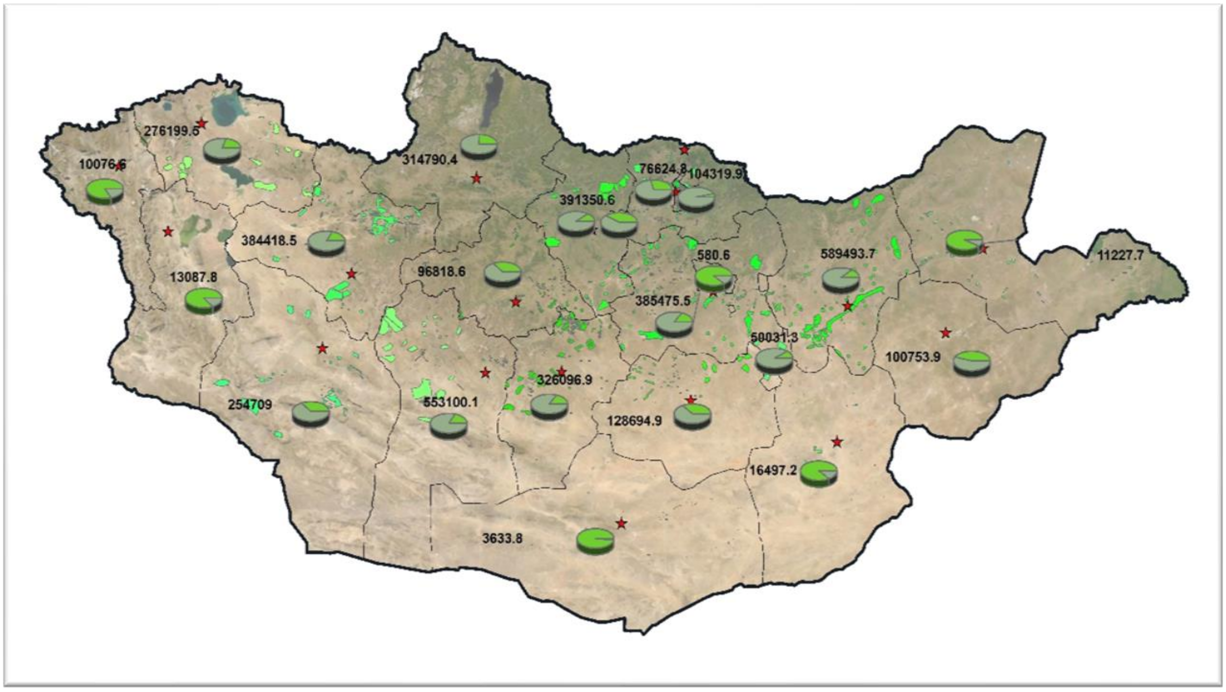

Зураг 2.6.1. Газар хамгаалах арга хэмжээ /аймгаар/

2.6.1 Тариалангийн газар

Тариалангийн газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний тайланг олон наст ургамал тарьсан, зурвaслан тариалсан, ойн зурвасаар хамгаалагдсан, химийн бордоогоор бордсон, шим ба эрдэс бордоогоор бордсон, хортон шавьж, мэрэгчдийн хөнөөлтэй тэмцсэн гэсэн 6 үзүүлэлтээр гаргадаг.

Улсын хэмжээнд нийт 228981.7 га тариалангийн талбайд хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан нь нийт талбайн 5.5 хувийг эзэлж байна. Энэ нь урьд оныхоос 75445.8 га талбайгаар бага байна.

Тариалангийн газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан газрын дийлэнх хэсгийг хортон шавьж, мэрэгчдийн хөнөөлтэй тэмцсэн талбай, шим ба эрдэс бордоогоор бордсон талбай, химийн бордоогоор бордсон талбай эзэлж байна /Зураг 2.6.1.1/.

Зураг 2.6.1.1: Хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан тариалангийн газар, га-аар.

2.6.2. Бэлчээрийн газар

Бэлчээрийн газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний тайланг элсний нүүлтээс хамгаалсан, тордон сайжруулсан, хортон шавьж, мэрэгчдийн хөнөөлтэй тэмцсэн, хог хаягдлаас цэвэрлэсэн, даацыг зохицуулсан, ашиглалтаас чөлөөлсөн, сэлгэж ашигласан гэсэн 7 үзүүлэлтээр гаргадаг.

Улсын хэмжээнд нийт 3785851 га бэлчээрийг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан нь нийт талбайн 92.6 хувийг эзэлж байна. Энэ нь урьд оныхоос 980’200.6 га талбайгаар илүү байна.

Бэлчээрийг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан газрын дийлэнх хэсгийг сэлгэж ашигласан талбай, хортон шавьж, мэрэгчдийн хөнөөлтэй тэмцсэн талбай эзэлж байна /Зураг 2.6.2.1/.

Зураг 2.6.2.1. Хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан бэлчээрийн газар, га-аар.

2.6.3. Хот тосгон, бусад суурины газар

Хот, тосгон, бусад суурины газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний тайланг хөрсжүүлж зүлэгжүүлсэн, мод бут сөөг тарьсан, далан хаалтаар хамгаалсан, нүх, гуу жалгыг тэгшилж янзалсан, ахуйн хог хаягдлаас цэвэрлэсэн, үйлдвэрийн хог хаягдлаас цэвэрлэсэн, элсний нүүлтээс хамгаалсан, химийн болон цацраг идэвхт бодисоос цэвэрлэсэн гэсэн 8 үзүүлэлтээр гаргадаг.

Улсын хэмжээнд нийт 29595.0 га хот, тосгон, бусад суурины газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан нь нийт талбайн 0.7 хувийг эзэлж байна. Энэ нь урьд оныхоос 21202.9 га талбайгаар бага байна.

Хот, тосгон, бусад суурины газарт хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан газрын дийлэнх хэсгийг ахуйн хог хаягдлыг цэвэрлэсэн талбай эзэлж байна /Зураг 2.6.3.1/.

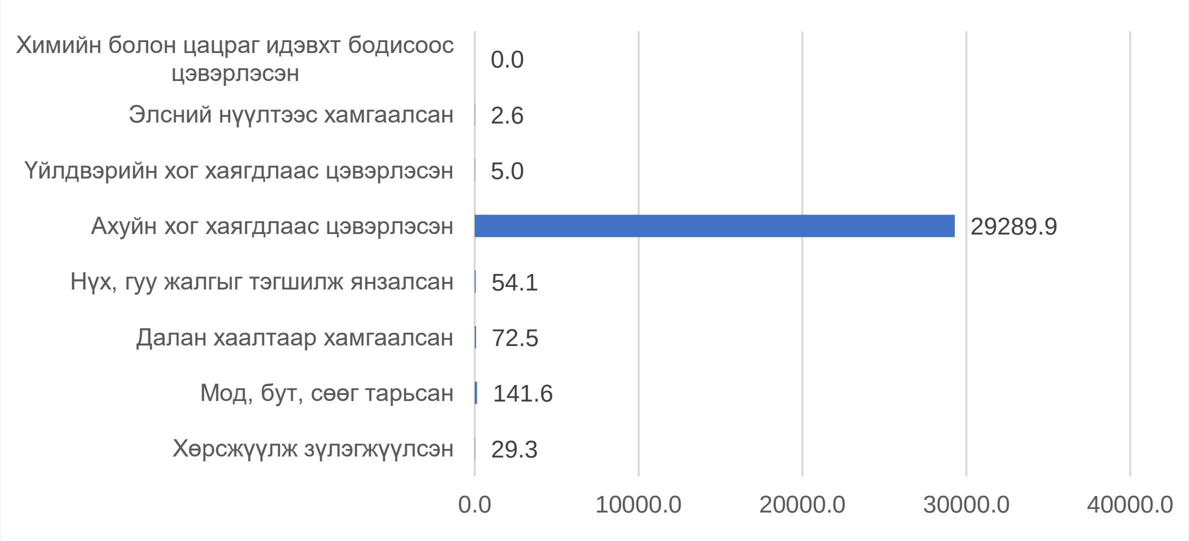

Зураг 2.6.3.1: Хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан хот тосгон, суурин газар, га-аар.

2.6.4. Ойн сан бүхий газар

Ойн сан бүхий газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний тайланг ойн цэвэрлэгээ хийсэн, өвчин хортон шавьжтай тэмцэх арга хэмжээ авсан, мод бут сөөг шинээр тарьсан, нөхөн суулгалт хийсэн гэсэн 3 үзүүлэлтээр гаргадаг.

Улсын хэмжээнд нийт 28012.6 га ойн сан бүхий газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан нь нийт талбайн 0.6 хувийг эзэлж байна. Энэ нь урьд оныхоос 39884.4 га талбайгаар бага байна.

Ойн сан бүхий газарт хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан газрын дийлэнх хэсгийг өвчин, хортон шавьжтай тэмцэх арга хэмжээ авсан талбай, ойн цэвэрлэгээ эзэлж байна /Зураг 2.6.4.1/.

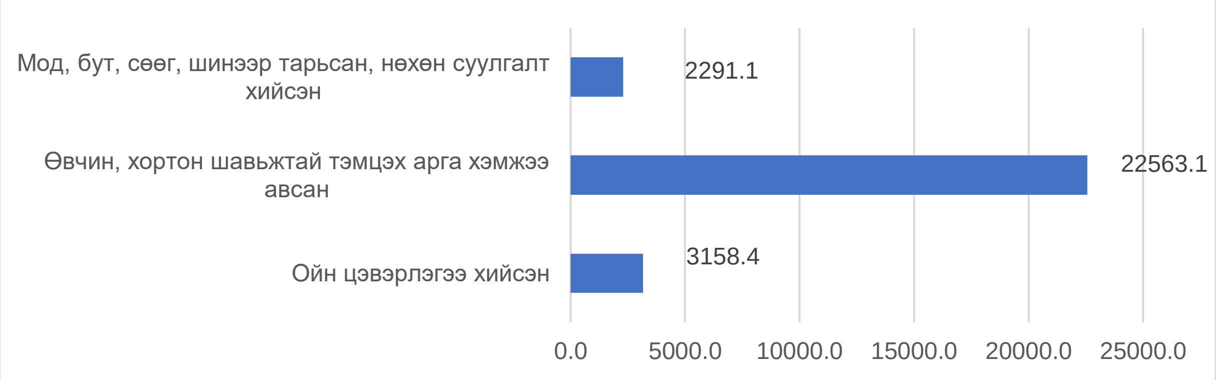

Зураг 2.6.4.1: Хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан ойн сан бүхий газар, га-аар.

2.6.5. Усны сан бүхий газар

Усны сан бүхий газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний тайланг ус, усан орчныг цэвэрлэх, цэвэршүүлэх арга хэмжээ авсан, усны эх булаг, эрэг орчмын газрын хөрсийг цэвэрлэх, хамгаалах арга хэмжээ авсан, усны үер, эвдрэлээс хамгаалах арга хэмжээ авсан гэсэн 3 үзүүлэлтээр гаргадаг.

Улсын хэмжээнд нийт 426.7 га усны сан бүхий газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан нь нийт талбайн 0.01 хувийг эзэлж байна. Энэ нь урьд оныхоос 4089.7 га талбайгаар бага байна.

Усны сан бүхий газарт хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан газрын дийлэнх хэсгийг ус, усан орчныг цэвэрлэх, цэвэршүүлэх арга хэмжээ авсан талбай, усны эх булаг, эрэг орчмын газрын хөрсийг цэвэрлэх, хамгаалах арга хэмжээ авсан талбай тус тус эзэлж байна /Зураг 2.6.5.1/.

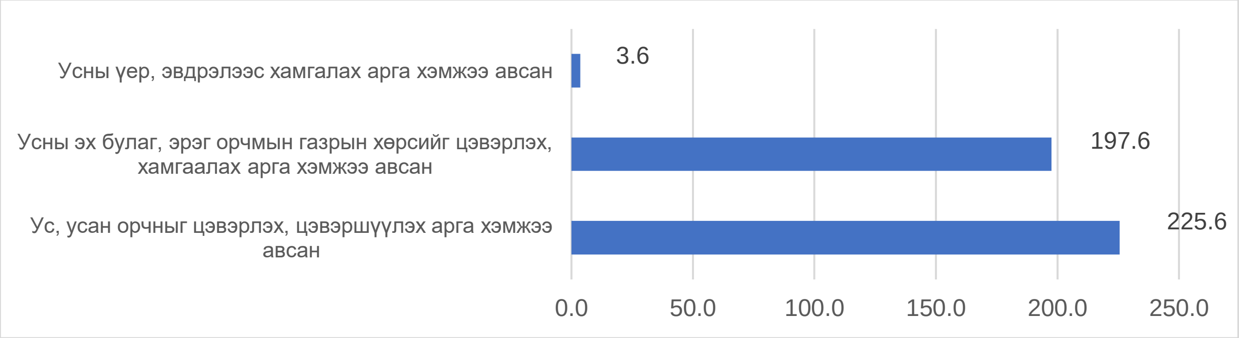

Зураг 2.6.5.1: Хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан усны сан бүхий газар, га-аар.

2.6.6. Уурхайн эдэлбэр газар

Уул уурхайн ашиглалтын явцад ухагдаж эвдэрсэн 16349.9 га газарт хамгаалалтын арга хэмжээ авснаас 16005.3 га талбайг эргүүлэн дарж булсан, 342.6 га дарж булсан талбайг хөрсжүүлж ургамалжуулсан /биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн/ байна /Зураг 2.6.6.1/.

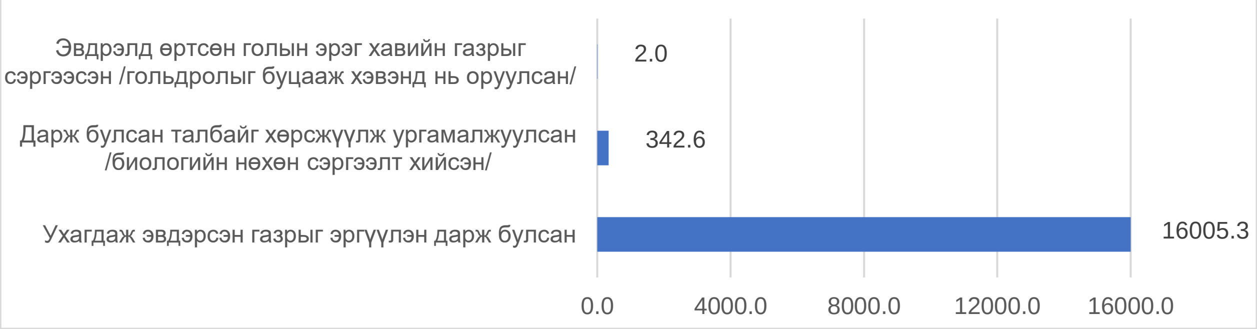

Зураг 2.6.6.1: Хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ авсан уурхайн эдэлбэр газар, га-аар.

2020 оны мэдээгээр Дорноговь, Өмнөговь, Төв, нийслэл, Булган аймагт уурхайн эдэлбэр газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ хамгийн их авч ажилласан байна.

2.7. ГАЗРЫН ТӨЛБӨР НОГДУУЛАЛТ, ТӨЛӨЛТ /МАЯГТ ГТ-8/

Монгол Улсын 2020 оны Төсвийн тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан Газрын тухай хууль, Газрын төлбөрийн тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлтийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 01-ны өдрөөс дагаж мөрдөхөөр баталсан бөгөөд Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар нь Татварын ерөнхий газартай хамтран Кадастрын нэгдсэн системийг Татварын удирдлагын нэгдсэн системтэй холбож, дундын мэдээллийн санг байгуулан, уг сангаар дамжуулан улсын хэмжээнд газрын төлбөрийн ногдуулалтыг Татварын удирдлагын нэгдсэн системд илгээх ажлыг зохион байгуулан ажиллалаа.

Улсын хэмжээнд 2020 онд Засгийн газрын 2018 оны “Газрын үнэлгээний тойрог, зэрэглэл (бүс), суурь үнэлгээ, газрын төлбөрийн хэмжээг тогтоох тухай” 182 дугаар тогтоол, ГЗБГЗЗГ-ын даргын 2018 оны “Газрын төлбөр ногдуулах аргачилсан заавар” 187 дугаар тушаал, ГЗБГЗЗГ, ТЕГ-тай хамтарсан 2019 оны 173/178 тоот “Мэдээлэл солилцох журам”, “Мэдээлэл харилцан солилцох тухай гэрээ” 2019/09-01/32 дугаар гэрээний дагуу газрын төлбөрийг дундын мэдээллийн сангаар дамжуулан ногдуулж, төвлөрүүлж байна. Газрын төлбөрийн тухай хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойш газрын төлбөрийн орлогоос орон нутгийн төсөвт өссөн дүнгээр нийт 726 тэрбум 837 сая төгрөгийг төвлөрүүлээд байна /Хүснэгт 2.7.1, Зураг 2.7.1/.

Хүснэгт 2.7.1: Газрын төлбөрийн гүйцэтгэл /он тус бүрээр/

Он	Газрын төлбөрийн төлөвлөгөө /сая.төг/	Гүйцэтгэл / сая.төг/	Гүйцэтгэл /%/
1998	1919.6	1524.5	80
1999	2678.6	1764.2	66
2000	3221.5	2895.0	90
2001	4673.6	5401.9	116
2002	5570.7	6163.1	110
2003	7303.4	7962.0	109
2004	11840	11795.2	99
2005	13867.6	14045.2	101
2006	14323.0	15780.7	110
2007	19786.8	20093.7	102
2008	24790.4	25543.4	102
2009	28006.6	29472.4	105
2010	29311.7	30448.6	104
2011	31280,7	33556.8	107
2012	39031.3	43623.2	112
2013	37912.0	43185.1	114
2014	42326.9	44950.9	106
2015	45712.6	44556.2	97
2016	47002.6	46940.4	99.9
2017	47683.4	49361.9	103.5
2018	48875.9	51616.9	105.6
2019	76426.8	88070.9	115.2
2020	125070.0	107413.3	86.4
Нийт	**677335.0**	**726837.3**	**101.7**

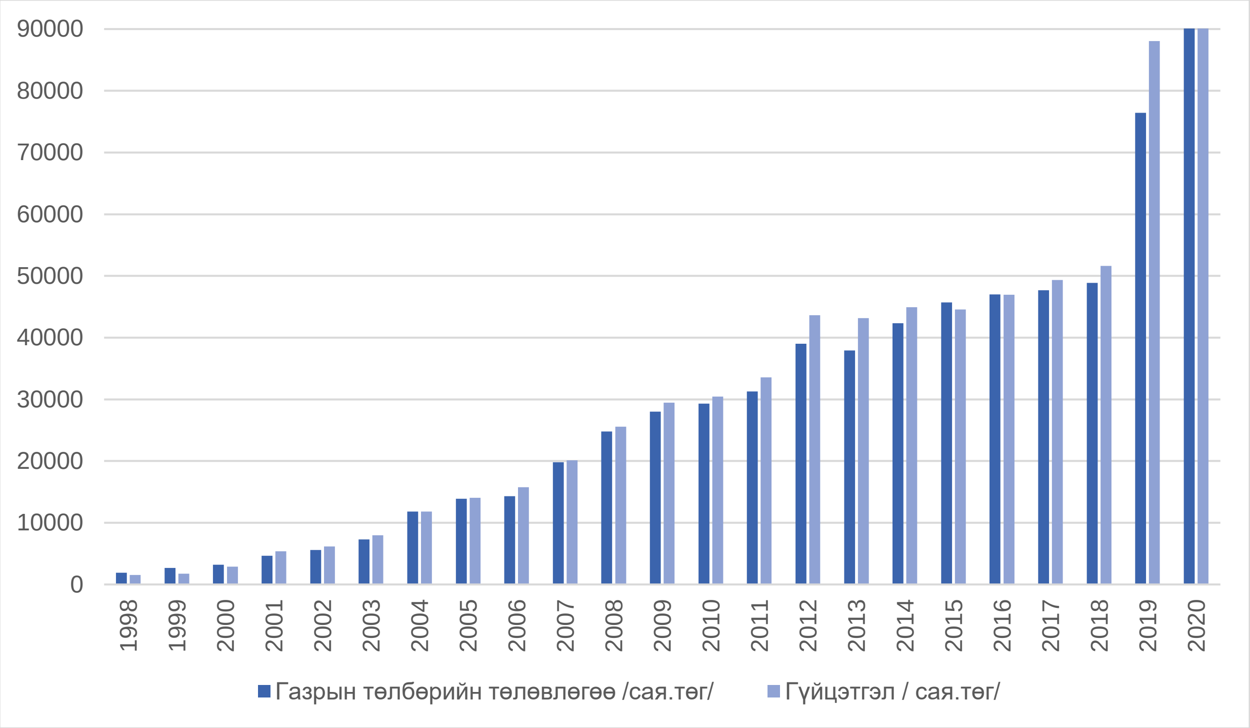

Зураг 2.7.1: Газрын төлбөрийн орлогын төлөвлөгөө, гүйцэтгэл /он тус бүрээр/

Тайлант оны байдлаар улсын хэмжээнд 2020 оны газрын төлбөрийн 126 тэрбум 334 сая төгрөгний ногдуулалт хийснээс 110 тэрбум 54 сая төгрөгний ногдуулалтыг Татварын системд илгээж, газрын төлбөрийн орлогоос нийт 107 тэрбум 413 сая төгрөгийг орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлж, газрын төлбөрийн орлогын төлөвлөгөө 126 тэрбум төгрөгөөс гүйцэтгэл **86.4** хувьтай байна /Хүснэгт 2.7.2, Зураг 2.7.2, Зураг 2.7.3/.

Тайлант оны газрын төлбөрийн орлогыг өмнөх онтой харьцуулахад 20 тэрбум 14 сая төгрөгөөр өссөн дүнтэй байгаа нь Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн нэгдсэн системд суурилсан Газрын төлбөр, татварын системээр эрхзүйн харилцаа үүссэн бүртгэлтэй нэгж талбар бүрт ногдуулалт хийж Татварын системд илгээсэн бөгөөд цаашид Уул уурхайн ашиглалтын лиценз бүхий газар, Улсын тусгай хамгаалалттай газарт олгогдсон газруудыг тус системд бүрэн бүртгэж баталгаажуулснаар Газрын төлбөрийн орлого өсөх хандлагатай байна.

Хүснэгт 2.7.2: Аймаг, нийслэлийн 2020 оны газрын төлбөрийн орлогын төлөвлөгөөний биелэлт

№	Аймаг, нийслэл	Төлөвлөгөө (мян.төг)	Гүйцэтгэл (мян.төг)	Гүйцэтгэл /хувиар/
1	Архангай	97,000	62,472	64.4
2	Баянхонгор	270,000	215,161	79.69
3	Баян-Өлгий	180,000	96,800	53.78
4	Булган	505,600	879,100	173.9
5	Говь-Алтай	444,589	310,312	69.8
6	Говьсүмбэр	200,000	180,777	90.39
7	Дархан-Уул	1,296,600	1,234,600	95.22
8	Дорнод	512,000	594,765	116.2
9	Дорноговь	2,700,000	2,219,230	82.19
10	Дундговь	240,000	351,631	146.5
11	Завхан	320,000	447,577	139.9

12	Орхон	22,600,000	19,450,377	86.06
13	Өвөрхангай	450,727	491,093	109
14	Өмнөговь	8,971,500	7,830,173	87.28
15	Сүхбаатар	404,144	520,424	128.8
16	Сэлэнгэ	710,000	957,786	134.9
17	Төв	3,022,879	3,585,739	118.6
18	Увс	400,000	406,744	101.7
19	Ховд	200,000	156,714	78.36
20	Хөвсгөл	245,000	319,984	130.6
21	Хэнтий	400,000	624,512	156.1
22	Улаанбаатар	80,900,000	67,149,317	83.0
	Нийт дүн	125,070,039	107,413,348	105.7

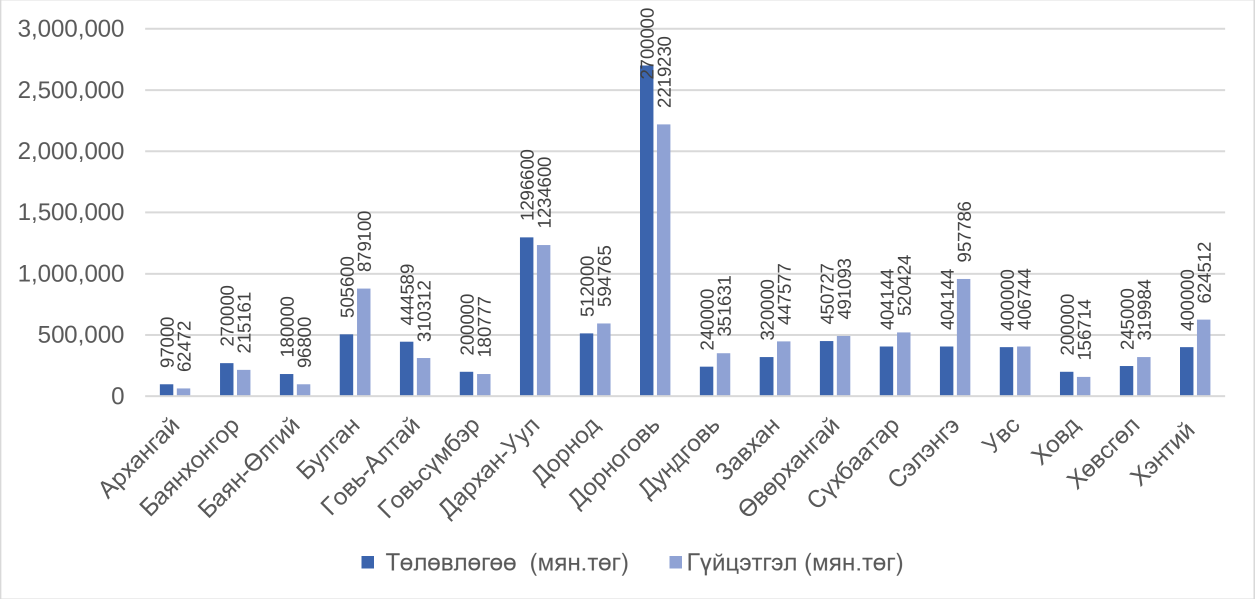

Зураг 2.7.2: Тайлант оны газрын төлбөрийн төлөвлөгөө, гүйцэтгэл /Орхон, Өмнөговь, Төв, нийслэлээс бусад/

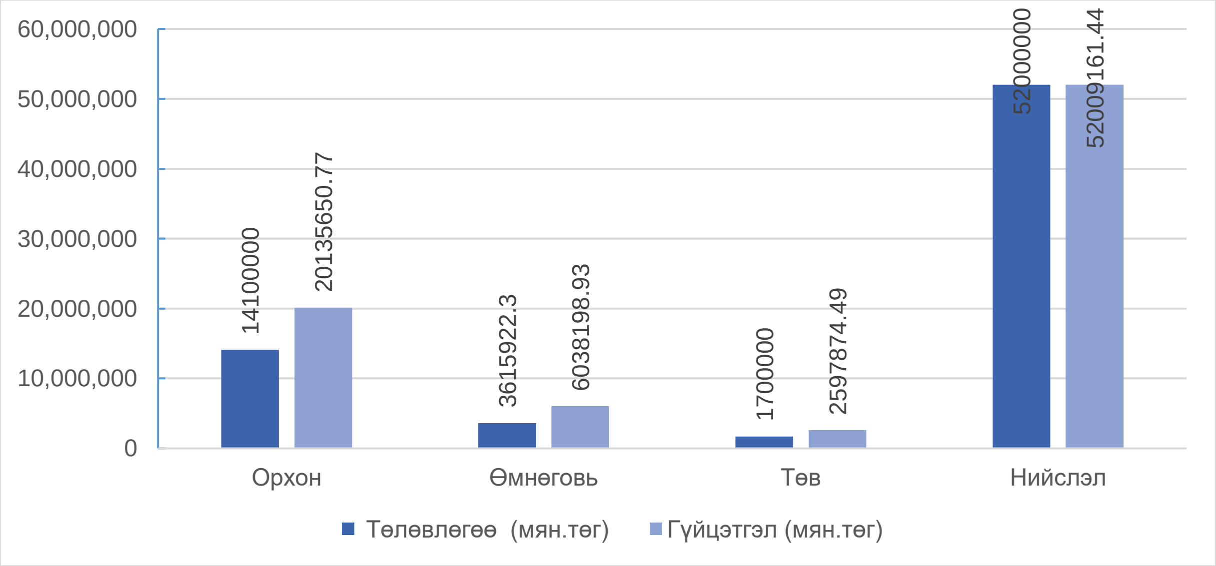

Зураг 2.7.3: Тайлант оны газрын төлбөрийн төлөвлөгөө, гүйцэтгэл /Орхон, Өмнөговь, Төв, Нийслэл/

2020 оны газрын төлбөрийн орлогын гүйцэтгэлийг аймаг, нийслэл тус бүрээр авч үзвэл газрын төлбөрийн орлогын төлөвлөгөө нь 69.8-156.1 хувийн гүйцэтгэлтэй байна /Зураг 2.7.4/.

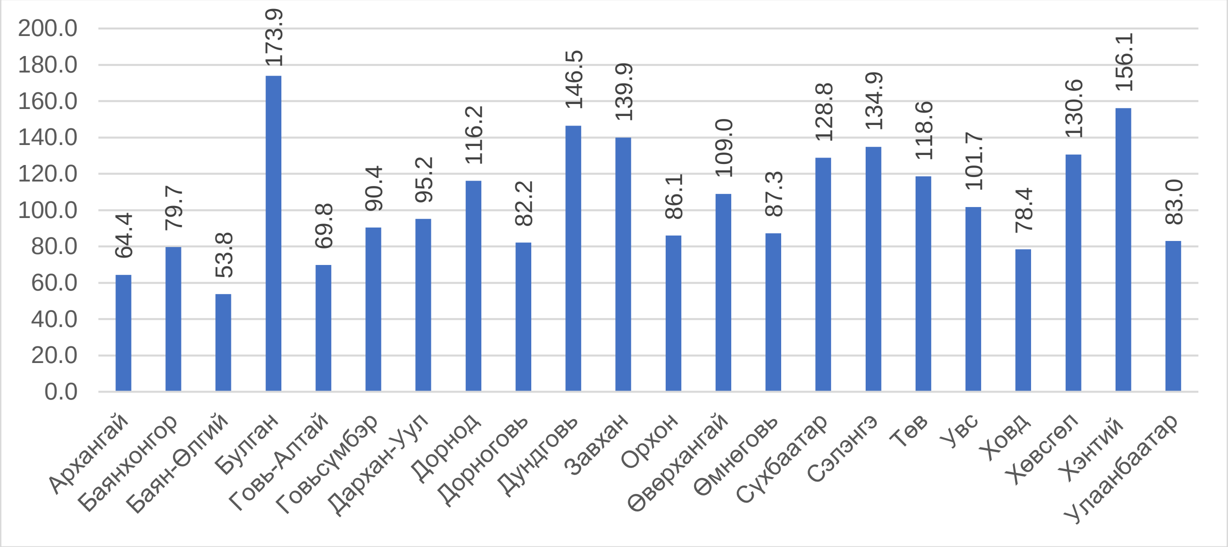

Зураг 2.7.4: Тайлант оны газрын төлбөрийн орлогын гүйцэтгэл /хувиар/

Газрын төлбөрийн орлогын төлөвлөгөөг давуулан биелүүлсэн аймаг, нийслэлийн Газар зохион байгуулалтын албаны хувьд хууль тогтоомжийн дагуу газрын төлбөрийг газар эзэмшигч, ашиглагч иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын нэгж талбар бүрт ногдуулж, хураан барагдуулах ажлыг батлагдсан журам, зааврын дагуу хэрэгжүүлэн ажиллав.

Мөн 2020 онд газрын төлбөрийг ногдуулалт, нэхэмжлэх үүсгэх ажилд дараах ажлуудыг зохион байгуулж ажилласан байна. Үүнд:

- Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн нэгдсэн системд суурилсан Газрын төлбөр, татварын системийг нэвтрүүлсэн;
- Газрын төлбөр, татварын системийг Татварын удирдлагын нэгдсэн системтэй холбох хөгжүүлэлтийн ажлыг бүрэн хийж гүйцэтгэсэн;
- Газрын төлбөрийн ногдуулалтыг Татварын системд илгээж нэхэмжлэх, нэхэмжлэхээр төлөгдсөн төлөлтийн мэдээллийг хүлээн авсан;
- Иргэнд зориулсан цахим систем /Egazar.gov.mn, Ebarimt/, гар утасны аппликэйшн /Egazar/, ашиглан түргэн шуурхай газрын төлбөрийн мэдээлэл авах, нэхэмжлэхээр төлбөрөө төлөх боломжийг хангах зорилгоор цахим шилжилтийг хэрэглээнд нэвтрүүлсэн;
- 2020 оноос өмнөх газрын төлбөрийн үлдэгдлийг барагдуулах ажил нь Газрын албаны үйл ажиллагаанд хамаарч байсан тул тус ногдуулалтын барагдуулалтыг Газрын алба хариуцан гүйцэтгэсэн.

Газрын төлбөрийн орлогын төлөвлөгөөг биелүүлээгүй аймгуудын хувьд:

- Хадлан, бэлчээр, түр барилга байгууламж буюу жил болгон гэрээгээр ашигладаг газруудад төлбөр ногдуулаж Татварын системд илгээх боломжгүй байсан.

- Уул уурхайн үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуйн нэгж үйл ажиллагаагаа зогсоож төсөв хөрөнгө байхгүй шалтгаанаар газрын төлбөр төлөхгүй байх;
- Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн нэгдсэн системд бүртгэлтэй нэгж талбарууд нь Татварын удирдлагын нэгдсэн системд хөрөнгө болон бүртгэгддэг ба 131581 хөрөнгө бүртгэгдээгүй байна.
- Газрын төлбөр төлөгч нь Татвар төлөгч байх ёстой бөгөөд татвар төлөгчөөр бүртгүүлээгүй иргэний газрын төлбөрийн ногдуулалт Татварын системд илгээгдэх боломжгүй байна.

Газрын төлбөр, татварын системийн хувьд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн байна. Үүнд:

- Улсын хэмжээнд 800 мянган нэгж талбарын зураглал, бүртгэлийн мэдээллийг засварлаж баталгаажуулсан.
- Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрын иргэн, хуулийн этгээдийн сервисийг татаж, 180 гаруй мянган иргэн хуулийн этгээдийн мэдээллийг засварлаж нийт 813891 иргэн, хуулийн этгээдийн Татвар төлөгчийн дугаарыг татварын удирдлагын системээс татсан.
- Байгаль орчин, аялал жуулчлалын Сайдын тушаалаар олгогдсон Богдхан уулын, Горхи тэрэлжийн тусгай хамгаалалттай газарт олгогдсон 1828 нэгж талбарын мэдээллийг засварлан Газрын кадастрын мэдээллийн санд бүртгэх ажлыг тус тус хийж гүйцэтгэв.

2020 онд газрын төлбөрөөс орон нутгийн төсөвт оруулсан орлогыг газрын нэгдмэл сангийн ангиллаар авч үзвэл хамгийн их хувийг хот тосгон, бусад суурины газар болон тусгай хэрэгцээний газар, хамгийн бага хувийг усны сан бүхий газар, зам, шугам сүлжээний газрын төлбөр эзэлж байна. Энэ нь хот суурин газрын эрх зүйн харилцаа үүссэн нэгж талбарын тоо бусад ангиллын эрх зүйн харилцаа үүссэн нэгж талбарын тооноос харьцангуй их байгаатай холбоотой юм /Зураг 2.7.5/.

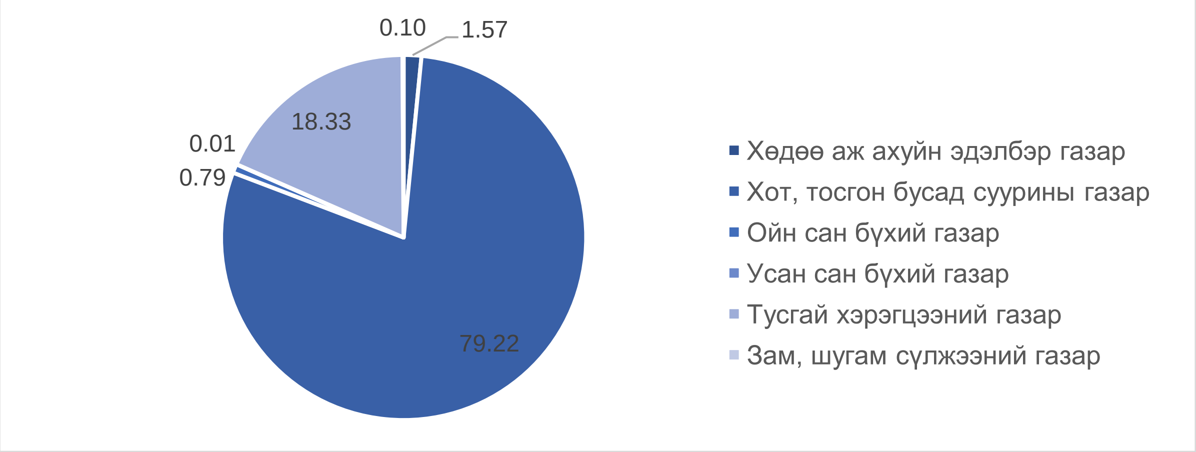

Зураг 2.7.5: Газрын төлбөрийн орлого төвлөрүүлэлт /Газрын нэгдмэл сангийн ангиллаар, хувиар/

2020 оны газрын төлбөрийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ:

Газрын төлбөр, татварын системээр дамжуулан Татварын удирдлагын системд ногдуулалт илгээж байгаатай холбоотойгоор сум, дүүрэг тус бүрийн газрын

төлбөрийг тодорхой гаргаж, төлбөрийг нэгж талбар тус бүрээр ногдуулж барагдуулах, газар эзэмшигчийн газрын төлбөрийн давхардлыг арилгах, алдааг засварлах, хянах, зорилгоор 7 хоног бүр ногдуулалт, нэхэмжлэх үүсгэх ажлын явцыг танилцуулж харилцан мэдээлэл солилцож, ажлын уялдааг нэмэгдүүлэн ажиллаж байна.

Мөн арилжааны болон төрийн сан банкинд тушаасан газрын төлбөрийг Татварын газартай тодорхойгүй орлого, үүсгэсэн нэхэмжлэхэд төлөлт бүртгэх талаар өдөр бүр тогтмол холбогдож, газрын төлбөр барагдуулах тооцоо нийлэх асуудлаар хамтран ажиллаж байна.

Татварын алба нь урьд оны дутуу төлөлт, газрын төлбөрийг барагдуулах төлбөрийн гүйцэтгэлийг хангахын тулд тухайн Газрын албанд урьд оны газрын төлбөрөөр тооцоо нийлэн нэхэмжлэх үүсгэж өгөх ба барагдуулах ажлыг хамтран зохион байгуулж байна.

Ингэснээр гар утас, цахим хаяг /email/, Ибаримт зэргээр газрын төлбөр төлөгч бүрт нэхэмжлэхийг шуурхай хүргэж, газрын төлбөр төлөгчийг мэдээллээр хангаж ажиллаж байна.

Газрын татвар, төлбөрийн системийг 21 аймаг, нийслэлийн хэмжээнд:

- 2021 онд Газрын татвар, төлбөрийн системээр дамжуулан Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн нэгдсэн системд бүртгэлтэй нэгж талбар тус бүрд төлбөр ногдуулах, татварын удирдлагын системд илгээх ажлыг зохион байгуулах;
- Засгийн газрын 2018 оны 182 дугаар тогтоолоор шинэчлэн батлагдсантай холбоотойгоор мөн Газрын төлбөрийн тухай хуульд өөрчлөлт орсны дагуу 330 сум, 9 дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар Газрын төлбөрийн итгэлцүүрийг хэрэглэх хил зааг, хязгаар, итгэлцүүрийн тоон утгыг батлуулах ажлыг зохион байгуулах;
- Сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар батлагдсан тогтоолыг системд баталгаажуулж, газрын төлбөрийн итгэлцүүрийг хэрэглэх хил зааг, итгэлцүүрийг газар ашиглалтын зориулалт тус бүрээр оруулах;.
- Үйлчилгээний хураамж, үнэт цаасны орлогыг Татварын удирдлагын систем болон Газрын төлбөр, татварын системээр төлбөрийн даалгавар үүсгэн, төлөх боломжийг хангах;
- Ашигт малтмал, газрын тосны газартай хамтран дундын мэдээллийн санг байгуулж ашиглалтын лиценз бүхий газруудыг Газрын кадастрын мэдээллийн санд бүрэн бүртгэж баталгаажуулж түүнд төлбөр ногдуулах;
- Газрын татвар, төлбөрийн урьд оны илүү, дутуу аймаг тус бүр нийт дүнгээр үүсгэсэн нэхэмжлэхийн төлөлтийг барагдуулж дуусгах.

Мөн цаашид Газрын төлбөрийн лавлагааг цахимаар авах боломжийг бүрдүүлэхээр ажиллаж байна. Ингэснээр иргэн, хуулийн этгээд нь газартай холбоотой ямар нэгэн эрхзүйн харилцаанд ороход тухайн жил /улирал/-д газрын төлбөрийн үлдэгдэлгүй байх шаардлагатай тул цахимаар тус лавлагааг авснаар цаг хугацаа хэмнэх, түргэн шуурхай гэх мэт давуу талууд үүсэх чухал ач холбогдолтой юм.

2.8. ГАЗАР ӨМЧЛӨЛИЙН ТАЙЛАН /МАЯГТ ГТ-9/

2020 оны байдлаар Монгол улсын иргэнд газар өмчлүүлэх тухай хуулийн дагуу улсын хэмжээнд өссөн дүнгээр нийт **647664** иргэний **65836.26** га газрын өмчлөх эрхийг баталгаажуулсан байна.

Хүснэгт 2.8.1: Хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойшхи газар өмчлөлийн байдал

№	Он	МУ-ын нийт хүн амын тоо	Газар өмчилсөн нийт иргэдийн тоо	Хувь
1	2003	2495091	21879	0.9
2	2004	2521733	63867	2.5
3	2005	2551081	135077	5.3
4	2006	2583254	152164	5.9
5	2007	2620446	174016	6.6
6	2008	2665955	222094	8.3
7	2009	2716275	203043	7.5
8	2010	2760968	255749	9.3
9	2011	2811666	255747	9.1
10	2012	2867744	330240	11.5
11	2013	2930277	371978	12.7
12	2014	2995949	418671	14.0
13	2015	3057778	446004	14.6
14	2016	3119935	537321	17.2
15	2017	3119935	570771	18.3
16	2018	3177899	615454	19.4
17	2019	3238479	637501	19.7
18	2020	3296866	647664	19.6

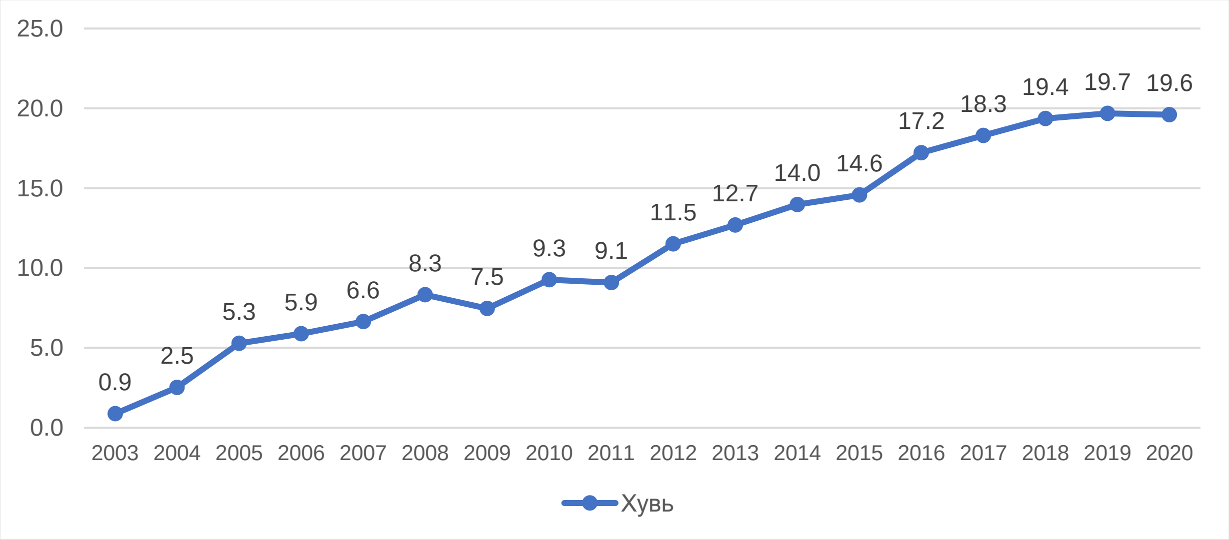

Зураг 2.8.1: 2003-2020 онуудын газар өмчлөлийн байдлыг иргэдийн тоотой харьцуулсан байдал

Тайлбар: 2020 оны байдлаар Монгол улсын хүн амын тоо аймаг, нийслэлийн хэмжээнд нэгтгэгдэж, албан ёсоор гараагүй тул өмнөх оны /2019/ тоон мэдээг ашигласан болно.

2020 онд Монгол Улсын нийт хүн амын тоотой газар өмчилсөн иргэдийн тоог харьцуулахад 19.6 хувь байх бөгөөд өмнөх оны хувьтай харьцуулахад 0.1 хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна. Энэхүү өөрчлөлт нь 2020 онд сонгуулийн жил болж буйтай холбоотойгоор Засгийн газрын 2020 оны 170 дугаар тогтоолоор иргэнд одоо эзэмшиж байгаа газрыг өмчлүүлэх газрын хэмжээ, байршил, зориулалтыг баталсан буюу өөрөөр хэлбэл шинээр газар өмчлүүлэх газрын хэмжээ, байршил батлагдаагүй юм. Иймд Улсын хэмжээнд газар өмчлөлийн хувь буурсан байна.

Гэр бүлийн хэрэгцээнд үнээр нь худалдаж 7252.65 га газрыг 131889 иргэнд, Аж ахуйн зориулалтаар давуу эрхээр худалдаж 132.06 га газрыг 897 иргэнд, Аж ахуйн зориулалтаар дуудлага худалдаагаар 1.63 га газрыг 50 иргэнд, Газар тариалангийн зориулалтаар давуу эрхээр худалдаж 59.51 га газрыг 59 иргэнд худалдаж тус тус өмчлүүлээд байна.

Улсын хэмжээнд гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалтаар нэг удаа үнэ төлбөргүй газар өмчилсөн иргэдийг засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж тус бүрээр харьцуулж, хүснэгт 2.8.2-т үзүүлэв.

Хүснэгт 2.8.2: Үнэгүй газар өмчилж авсан иргэдийг хүн амын тоотой харьцуулсан байдал

№	Аймаг	Хүн амын тоо	Өмчилсөн иргэдийн тоо	Хүн амын газар өмчилсөн байдал /хувиар/
1	Архангай	94994	16818	17.7
2	Баян-Өлгий	108530	13405	12.4
3	Баянхонгор	88672	11654	13.1
4	Булган	62089	15197	24.5
5	Говь-Алтай	57748	7510	13.0
6	Говьсүмбэр	17928	9851	54.9
7	Дархан-Уул	107018	14190	13.3
8	Дорноговь	71014	20036	28.2
9	Дорнод	82054	39394	48.0
10	Дундговь	47104	16184	34.4
11	Завхан	72823	9168	12.6
12	Орхон	107634	20441	19.0
13	Өвөрхангай	116732	24394	20.9
14	Өмнөговь	69187	39026	56.4
15	Сүхбаатар	63182	10413	16.5
16	Сэлэнгэ	110110	46092	41.9
17	Төв	94250	71572	75.9
18	Увс	83223	10602	12.7
19	Ховд	89712	12911	14.4
20	Хөвсгөл	135095	14364	10.6
21	Хэнтий	77957	22323	28.6
22	Улаанбаатар	1539810	202119	13.1
Улсын дүн		**3296866**	**647664**	**19.6**

Гэр бүлийн хэрэгцээний зориулалтаар нэг удаа үнэ төлбөргүй газар өмчилсөн иргэдийн тоог аймгийн хүн амын тоотой харьцуулахад Төв аймаг 75.9, Өмнөговь аймаг 56.4, Говьсүмбэр аймаг 54.9 хувиар хамгийн ихтэй байгаа бол хамгийн бага хувьтай нь Хөвсгөл аймаг 10.6, Завхан аймаг 12.6, Увс аймаг 12.7 байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2020 оны 170 дугаар тогтоолоор 2020 онд иргэнд өмчлүүлэх одоо эзэмшиж байгаа газрын нийт хэмжээг, байршил, зориулалтыг баталсантай холбоотойгоор Баянхонгор аймгийн хэмжээнд газар өмчлүүлэх ажлыг зогсоосон тул 2020 оны тайланд өөрчлөлт ороогүй байна.

3. ДҮГНЭЛТ

Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар нь Барилга, хот байгуулалтын Сайдын “Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр шинэчлэн батлах тухай” 2019 оны 22 дугаар тушаалаар баталсан стратеги, бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөрт заасны дагуу 10 нэгжтэйгээр 21 аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газар, нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албадыг мэргэжил арга зүйн удирдлагаар ханган ажиллаж байна.

Улсын хэмжээнд газрын харилцааны салбарт нийтдээ Барилга, хот байгуулалтын яаманд 5, Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газарт 86, нийслэл, дүүргийн Газар зохион байгуулалтын албанд 223, аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газарт 408, сумдад Газрын даамал 361, нийт 1083 албан хаагч ажиллаж байна.

Сумдын газрын даамлууд нь Газрын тухай хуулиар үндсэн 5 чиг үүрэгтэй байдаг бөгөөд одоогийн байдлаар 10 чиг үүргийг хариуцан гүйцэтгэж байна. Газрын даамлуудыг “Ланд менежер” програм хангамжид ажиллах чадварыг дээшлүүлэх, бэлтгэгдсэн албан хаагчийг ажиллуулах шаардлагатай байдаг бөгөөд жилд 2-3 удаагийн сургалт зохион байгуулахад цаг хугацаа, хөрөнгө санхүүгийн зайлгүй шаардлага гардаг. Мөн 8000-аас дээш хүн амтай сумдад 2 газрын даамал ажиллуулах асуудлыг шийдвэрлүүлэх шаардлага урган гарч байна.

2020 онд 21 аймгийн хэмжээнд Газрын талаарх хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд давхардсан тоогоор нийт 1009 удаагийн хяналт, шалгалт хийсэн байгаа бөгөөд хяналт, шалгалтаар 20095 зөрчил илэрсэн байна. 2020 онд газар эзэмших, ашиглах гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй зөрчил болон төрийн албан хаагчийн буруутай үйл ажиллагаанаас хамаарсан зөрчил өмнөх оноос өссөн үзүүлэлттэй байна. Харин эрх бүхий албан тушаалтны зөвшөөрөлгүйгээр газар ашигласан зөрчил 2019 онтой харьцуулахад буурсан үзүүлэлттэй байна.

Тайлант онд 21 аймаг, нийслэлийн хэмжээнд нийт газрын харилцааны чиглэлээр 105032 өргөдөл, хүсэлтийг хүлээн авснаас 91101 өргөдөл, хүсэлтийг шийдвэрлэсэн байгаа нь өргөдөл хүсэлтийн шийдвэрлэлт 86.7 хувьтай байна.

Захиргааны хэргийн анхан шатны, давж заалдах шатны, хяналтын шатны шүүх байгууллагад газартай холбоотой үүссэн маргааны тоог www.shuukh.mn цахим хуудаснаас авч 2018, 2019, 2020 онуудтай харьцуулан үзэхэд буурсан үзүүлэлттэй байна.

Газрын кадастрын мэдээллийн санд бүртгэгдсэн байдлаас харахад 2020 онд улсын хэмжээнд 4920 газар эзэмших эрхээ банк, санхүүгийн байгууллагад барьцаалсан байна. Мөн Улсын бүртгэлийн ерөнхий газраас авсан судалгаагаар 32612 Монгол улсын иргэн өөрийн өмчийн газраа банк, санхүүгийн байгууллагад барьцаалсан байх ба нийт 37532 нэгж талбар буюу Монгол улсын нийт нэгж талбарын 4.7 хувийг банк, санхүүгийн байгууллага болон иргэн, хуулийн этгээдэд

барьцаалсныг бүртгэсэн байна. Газар эзэмших эрх болон өмчийн газрыг банк, санхүүгийн байгууллагад дунджаар 2.5 жил хугацаатайгаар барьцаалсан байна.

2020 онд 74446 га газар буюу ойролцоогоор нийт газар нутгийн 0.05 хувь нь эдийн засгийн эргэлтэнд орсон байна. Харин газар өмчлөх, эзэмших эрхийн санхүүгийн эргэлтийн хэмжээ 1.1 их наяд төгрөг болж буурсан судалгаа гарсан байна.

2020 онд улсын хэмжээнд 2282 удаа газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдааг зохион байгуулснаас 852 дуудлага худалдаа хүчинтэй болж, 9353.81 га газрыг иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад эзэмшүүлжээ. 2019 онд газар эзэмшүүлэх эрхийн дуудлага худалдааны орлогоос орон нутгийн төсөвт 10.2 тэрбум төгрөг төвлөрүүлсэн байсан бол 2020 онд 1.6 хувиар нэмэгдэж 10.4 тэрбум төгрөгийг төвлөрүүлсэн бөгөөд сүүлийн 10 жилийн байдлаар дуудлага худалдааны орлого жил тутам нэмэгдэж ирсэн байна.

2020 онд улсын хэмжээнд 37 удаа газар эзэмшүүлэх төсөл сонгон шалгаруулалт зохион байгуулснаас 19 нь хүчинтэй болж 159.0 га газрыг эзэмшүүлжээ. Энэ нь өмнөх онтой харьцуулж үзвэл газар эзэмшүүлэх эрхийн төсөл сонгон шалгаруулалт зохион байгуулсан тоо 13-аар нэмэгдсэн бол эзэмшүүлсэн газрын хэмжээ 175.2 га-аар буурсан дүнтэй байна.

Улсын хэмжээнд сумдын газар зохион байгуулалтын 2020 оны төлөвлөгөөний газрын нэгдмэл сангийн бүх ангиллын газарт нийт **41294** байршил бүхий **5392530.12** га газрыг төлөвлөснөөс **27259** байршилд **4940318.39** га газрыг эзэмшүүлэх болон өмчлүүлэх, хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн байна. Нийт улсын хэмжээнд 2020 оны газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилт **66.01 хувьтай** хэрэгжсэн байна. Цаашид газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд зөвхөн эзэмших, ашиглах, өмчлөхөөс бусад зориулалтаар төлөвлөгөөг иж бүрэн хийж байх шаардлагатай байна. Мөн Улсын болон орон нутгийн төсөвт хөрөнгөд тусгагдсан зайлшгүй хэрэгжүүлэх арга хэмжээнээс бусад тохиолдолд төлөвлөгөөнд тодотгол хийхгүй байхыг анхаарч ажиллах шаардлагатай байна.

2020 оны газрын нэгдмэл сангийн тайлангийн дүнг 2019 оны дүнтэй харьцуулахад хөдөө аж ахуйн газар 694.9 мянган га, ойн сан бүхий газар 81.1 мянган га, усны сан бүхий газар 24.9 мянган га-гаар тус тус хасагдаж, хот тосгон, бусад суурины газар 10.8 мянган га, улсын тусгай хэрэгцээний газар 790.2 мянган га-гаар тус тус нэмэгдсэн байна. Зам, шугам сүлжээний газрын нийт дүнд өөрчлөлт ороогүй боловч дэд ангилал дотроо нэмэгдэж, хасагдсан дүнтэй байна.

Тайлант онд Улсын тусгай хэрэгцээний газрын нийт хэмжээ 26060.7 мянган га талбай буюу улсын нийт нутаг дэвсгэрийн 16.66 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд өмнөх оныхоос 0.53 хувиар өссөн байна.

2020 оны жилийн эцсийн байдлаар Улсын хэмжээнд нийт **7981268.27** га газрыг иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтад олгоод байна. Үүнээс **65836.28** га-г өмчилж, **7573997.47** га-г эзэмшиж, **313970.73** га газрыг ашиглаж байна. Мөн бусдын эзэмшил газрыг ашиглагч Монгол улсын иргэн, аж ахуйн нэгж, төрийн байгууллага **27463.79** га газрыг тус тус ашиглаж байна. Нийт өмчлөл, эзэмшил, ашиглалтад олгосон газар нийт нутаг дэвсгэрийн **5.1** хувийг эзэлж байна.

2020 онд улсын хэмжээнд нийт **5559192.9 га** газарт ямар нэгэн хохирол учирсан байгаа нь өмнөх онтой харьцуулахад 2256521.2 га-гаар буурсан дүнтэй байна. Мөн нийт **4089216.7 га** газарт хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээг авсан нь өмнө оны дүнгээс 843890.5 га талбайгаар нэмэгдсэн байна.

Газрын төлбөрийн тухай хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойш газрын төлбөрийн орлогоос орон нутгийн төсөвт өссөн дүнгээр нийт 726 тэрбум 837 сая төгрөгийг төвлөрүүлээд байгаа бөгөөд 2020 онд газрын төлбөрийн орлогоос нийт 107 тэрбум 413 сая төгрөгийг орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлж, орлогын төлөвлөгөөний гүйцэтгэл **86.4** хувьтай байна.

2020 онд Газрын төлбөр, татварын системийг улсын хэмжээнд бүрэн нэвтрүүлснээр газрын төлбөр, газраас авах үл хөдлөх хөрөнгийн албан татвар, улсын тэмдэгтийн хураамжийн ногдуулалтыг хийх, төлөх, хяналт тавих ажлыг бүрэн цахимжуулаад байна.

Монгол улсын иргэнд газар өмчлүүлэх тухай хуулийн дагуу улсын хэмжээнд өссөн дүнгээр нийт **647664** иргэний **65836.26** га газрын өмчлөх эрхийг баталгаажуулсан байгаа нь нийт хүн амын тоотой газар өмчилсөн иргэдийн тоог харьцуулахад **19.6 хувь** байх бөгөөд өмнөх онтой харьцуулахад 0.1 хувиар буурсан байна. Засгийн газрын 2020 оны 170 дугаар тогтоолоор иргэнд одоо эзэмшиж байгаа газрыг өмчлүүлэхээр газрын хэмжээ, байршил, зориулалтыг баталсан буюу өөрөөр хэлбэл шинээр газар өмчлүүлэх газрын хэмжээ, байршлыг батлаагүйгээс шалтгаалан нийт газар өмчлөлийн хувь буурсан дүнтэй байна.

ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ, ГЕОДЕЗИ, ЗУРАГ ЗҮЙН ГАЗАР